ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Διαμεθοδικές Κοινωνικές Παρεμβάσεις σε Καταστάσεις Κρίσης»

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ

«Παρεμβάσεις σε μετακινούμενους πληθυσμούς»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Η μετάβαση των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων από ένα Κέντρο Φιλοξενίας στην ενήλικη ζωή: Η περίπτωση των Ανωγείων»

Κουμπής Γεώργιος

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Οικονόμου Αικατερίνη

ΗΡΑΚΛΕΙΟ 2026

"..στην αιματοβαμμένη θάλασσα του τόπου μας,

στον μπέμπη και στην μπέμπα που κατάπιε το Αιγαίο.."

Λ.Τ.

Copyright@2026 Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, ΣΕΥ, ΕΛ.ΜΕ.ΠΑ.

https://sw.hmu.gr/

Το περιεχόμενο της συγκεκριμένης Διπλωματικής Εργασίας αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του συγγραφέα, της επιβλέπουσας καθηγήτριας και του Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, προστατευόμενη από τους νόμους περί πνευματικής ιδιοκτησίας (Νόμος 2121/1993 και κανόνες Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα).

Δήλωση τήρησης της ακαδημαϊκής δεοντολογίας:

«Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν, περιλαμβάνονται στις βιβλιογραφικές αναφορές».

Γιώργος Κουμπής

Ευχαριστίες

Φτάνοντας στο τέλος αυτού του μεγάλου ταξιδιού, νιώθω την ειλικρινή ανάγκη να ευχαριστήσω ορισμένους συνοδοιπόρους, οι οποίοι, ο καθένας ξεχωριστά και με τον δικό του τρόπο, στάθηκαν δίπλα μου και με βοήθησαν να φτάσω στον προορισμό μου. Πρώτα απ' όλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια της διπλωματικής μου εργασίας, Κατερίνα Οικονόμου. Η συμβολή της δεν περιορίστηκε μόνο στην πολύτιμη ακαδημαϊκή της καθοδήγηση, αλλά χάρη στο γνήσιο ενδιαφέρον και την πολυεπίπεδη στήριξή της αποτέλεσε πηγή έμπνευσης και ενθάρρυνσης στις δύσκολες στιγμές, συμβάλλοντας ουσιαστικά τόσο στην ακαδημαϊκή όσο και στην προσωπική μου εξέλιξη. Στη συνέχεια, θα ήθελα να ευχαριστήσω τον Μάνο, ο οποίος με βοήθησε να ξεπεράσω κάθε εμπόδιο που βρέθηκε στον δρόμο μου και συνέβαλε, ώστε το βάρος των αποσκευών μου να γίνει ελαφρύτερο από την αρχή μέχρι και το τέλος αυτής της διαδρομής. Χωρίς εκείνον, το ταξίδι αυτό δεν θα ήταν το ίδιο. Ιδιαίτερη ευγνωμοσύνη οφείλω και σε όλους τους συμμετέχοντες της έρευνας, ανθρώπους που με εμπιστεύτηκαν, μοιράστηκαν τις σκέψεις και τις εμπειρίες τους και συνέβαλαν ουσιαστικά στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας. Η προθυμία, η ειλικρίνεια και ο χρόνος, που αφιέρωσαν, αποτέλεσαν πολύτιμο κομμάτι αυτής της προσπάθειας. Ακόμη, ιδιαίτερη ευγνωμοσύνη οφείλω και σε όλους όσοι, μέσα από τις δικές τους έρευνες και ακαδημαϊκές εργασίες, άφησαν ένα πολύτιμο αποτύπωμα γνώσης που με καθοδήγησε, με ενέπνευσε και μου έδωσε δύναμη να συνεχίσω την πορεία μου. Τέλος, ιδιαίτερη αναφορά αξίζει στην αδερφή μου, που με τη δική της ακαδημαϊκή πορεία αποτέλεσε παράδειγμα και πρότυπο, αλλά και σε όλη την οικογένειά μου και τους φίλους μου, που με στήριξαν συναισθηματικά και στάθηκαν δίπλα μου με υπομονή, κατανόηση και αγάπη σε κάθε στιγμή αυτής της διαδρομής.

Περίληψη

Τα τελευταία χρόνια το λεγόμενο «προσφυγικό ζήτημα» έχει εξελιχθεί σε ένα από τα σημαντικότερα κοινωνικά προβλήματα στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στην Ελλάδα ως αποτέλεσμα των πολέμων, της πολιτικής αστάθειας και των παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε πολλές περιοχές του κόσμου. Οι συνθήκες αυτές οδηγούν χιλιάδες ανθρώπους σε αναγκαστική μετακίνηση, με στόχο την εξασφάλιση προστασίας και καλύτερων συνθηκών ζωής. Ανάμεσα στους πληθυσμούς αυτούς συγκαταλέγονται και ανήλικοι, πολλοί από τους οποίους ταξιδεύουν χωρίς την παρουσία ή τη φροντίδα της οικογένειάς τους.

Η αυξημένη ευαλωτότητά τους και οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζουν καθιστά επιβεβλημένη, όχι μόνο τη διαμονή τους σε οργανωμένες δομές προστασίας, όπως εποπτευόμενα διαμερίσματα, κέντρα φιλοξενίας και ανάδοχες οικογένειες, αλλά και τη διασφάλιση μιας ομαλής και υποστηριζόμενης μετάβασής τους στην κοινωνία μετά την είσοδό τους στην ενηλικίωση.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής μελέτης είναι η διερεύνηση της μετάβασης και της εξελικτικής πορείας προς την ενήλικη ζωή νέων, οι οποίοι διέμεναν ως ασυνόδευτοι ανήλικοι στο Κέντρο Φιλοξενίας Ανωγείων. Τα ερευνητικά ερωτήματα εστιάζουν στην προσωπική νοηματοδότηση της εμπειρίας διαμονής, στο βίωμα της αποχώρησης από τη δομή, στις στρατηγικές κοινωνικής ένταξης, στη σημασία των εφοδίων που αποκόμισαν, καθώς και στον ρόλο των κοινωνικών δικτύων στην ανάπτυξη της ανθεκτικότητάς τους κατά τη μετάβασή τους στην ενήλικη ζωή και στην ένταξη.

Η μελέτη βασίζεται σε ποιοτική περιγραφική έρευνα με ημι-δομημένες συνεντεύξεις. Το δείγμα αποτελείται από δέκα πρόσφυγες, που στη νεαρή τους ηλικία διέμεναν ως ασυνόδευτοι ανήλικοι στο Κέντρο φιλοξενίας Ανωγείων και, ως ενήλικοι πλέον, ζουν μόνιμα στην Ελλάδα. Για την επιλογή τους εφαρμόστηκε σκόπιμη δειγματοληψία με τη στρατηγική της χιονοστιβάδας. Η ανάλυση των ευρημάτων βασίστηκε στη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης.

Τα ευρήματα αναδεικνύουν ότι η υποστήριξη που έλαβαν από το προσωπικό του Κέντρου Φιλοξενίας και την τοπική κοινωνία, συνδυαστικά με την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και την εύρεση εργασίας, συνέβαλαν καθοριστικά στην ομαλή μετάβαση στην ενηλικότητα και την κοινωνική ένταξη. Παράλληλα, αναδεικνύεται ο

ρόλος της Κοινωνικής Εργασίας τόσο στην ενδυνάμωση, τη συνηγορία και τη διασύνδεση των νέων με πόρους και υποστηρικτικά δίκτυα όσο και στην προώθηση συνθηκών κοινωνικής ένταξης και ισότιμης πρόσβασης σε ευκαιρίες και δικαιώματα. Επίσης, υπογραμμίζεται η ανάγκη θεσμοθέτησης και εφαρμογής πολιτικών στήριξης από το κράτος και τους εμπλεκόμενους φορείς, ενώ καταγράφονται προτάσεις των συμμετεχόντων για την ενίσχυση της κοινωνικής ένταξης των νεαρών ενηλίκων.

Λέξεις κλειδιά: ασυνόδευτοι ανήλικοι, κέντρο φιλοξενίας, μετάβαση, ενηλικίωση, κοινωνική εργασία, κοινωνική ένταξη

Abstract

In recent years, the refugee issue has emerged as one of the most significant social challenges in Europe, particularly in Greece, as a result of wars, political instability, and violations of human rights in various parts of the world. These conditions force thousands of individuals to flee their countries in search of safety and improved living conditions. Among these populations are minors, many of whom travel without the presence or care of their families.

Their increased vulnerability and the risks they face make it imperative not only to provide accommodation in organized protection structures, such as supervised apartments, reception and accommodation centers, and foster families, but also to ensure a smooth and supported transition into society upon reaching adulthood.

The aim of the present study is to explore the transition and developmental pathway to adulthood of young people who resided as unaccompanied minors at the Anogeia Accommodation Center. The research questions focus on the personal meaning attributed to the experience of residence in the facility, the experience of leaving the structure, the strategies of social integration, the significance of the resources and skills they acquired, as well as the role of social networks in fostering resilience throughout their transition to adulthood and social inclusion.

The study is based on qualitative descriptive research employing semi-structured interviews. The sample consists of ten refugees who, during their adolescence, resided as unaccompanied minors at the Anogeia Accommodation Center and who, as adults, now live permanently in Greece. Participants were selected through purposive sampling using the snowball sampling technique. The findings were analyzed through thematic analysis.

The findings highlight that the support provided by the staff of the Accommodation Center and the local community, combined with learning the Greek language and securing employment, contributed significantly to a smooth transition to adulthood and successful social integration. Furthermore, the study highlights the role of Social Work in empowering young people, advocating on their behalf, and connecting them with resources and support networks, as well as in promoting conditions conducive to social inclusion and equal access to opportunities and rights. The study also emphasizes the need for the establishment and implementation of

support policies by the state and the relevant institutions, while presenting participants' recommendations for strengthening the social integration of young adults.

Keywords: unaccompanied minors, accommodation center, transition, adulthood, social work, social inclusion

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες ... 4
Περίληψη ... 5
Abstract ... 7
Συντομογραφίες ... 12
Εισαγωγή ... 13
1. ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΩΝ ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ... 16
1.1. Οι προσφυγικές εισροές μετά την «κρίση» του 2015 ... 16
1.2. Το προφίλ των ασυνόδευτων ανηλίκων ... 17
1.3. Κίνδυνοι και δυσκολίες ... 19
1.3.1. Πριν το ταξίδι ... 19
1.3.2. Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού ... 20
1.3.3. Μετά το ταξίδι ... 21
1.4. Προβλήματα και ανάγκες όσον αφορά την ένταξη ... 22
1.5. Πολιτικές και διαδικασίες μετά την άφιξη ... 23
2. Η ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ ΤΩΝ ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ... 28
2.1. Προσφυγικά camps ... 28
2.2. Μονάδα Διαχείρισης Στέγασης ... 30
2.3. Εποπτευόμενα Διαμερίσματα Ημιαυτόνομης Διαβίωσης (Semi-Independent Living - SIL) ... 30
2.4. Αναδοχή ... 32
2.5. Δομές Επείγουσας Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων ... 33
2.6. Οι ανήλικοι εκτός πλαισίου φροντίδας ... 34
2.6.1. Παιδιά σε επισφαλείς συνθήκες ... 34
2.6.2. Εξαφανισθέντα παιδιά ... 34
2.7. Κέντρα Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων (Κ.Φ.Α.Α.) ... 35
2.7.1. Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων (Κ.Φ.Α.Α.) Ανωγείων ... 36
3. Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ ... 39
3.1. Ενηλικίωση και έξοδος από την παρεχόμενη φροντίδα ... 39
3.2. Προκλήσεις στο νέο ξεκίνημα ... 41
3.3. Πολιτικές στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) για τη μετάβαση ... 44
3.3.1. Παραδείγματα άλλων χωρών ... 45
3.3.2. Η διαχείριση της Ελλάδας ... 48
3.4. Ο ρόλος της Κοινωνικής Εργασίας ... 51
4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ... 56
4.1. Επιλογή Μεθόδου ... 56
4.2. Σκοπός της μελέτης ... 56
4.3. Διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων ... 57

4.4. Πλαίσιο Έρευνας - Δειγματοληψία 57
4.5. Εργαλείο παραγωγής δεδομένων 61
4.6. Θεματικοί άξονες της συνέντευξης 61
4.7. Προσέγγιση ανάλυσης δεδομένων 62
4.8. Περιορισμοί της έρευνας 63
4.9. Δυσκολίες της έρευνας 64
4.10. Ηθικά ζητήματα 66
5. ΕΥΡΗΜΑΤΑ 68
5.1. Η ζωή στα Ανώγεια 68
5.1.1. Το Κέντρο Φιλοξενίας Ανωγείων 68
5.1.2. Η τοπική κοινωνία 75
5.1.3. Οι αρνητικές πτυχές της φιλοξενίας 78
5.1.4. Οραματισμοί και επιδιώξεις 81
5.1.5 Το αίσθημα της ευθύνης 83
5.1.6. Οι εργαζόμενοι του Κέντρου Φιλοξενίας 83
5.2. Ο δρόμος προς την ενηλικίωση 88
5.2.1 Η αποχώρηση από το κέντρο φιλοξενίας 88
5.2.2. Οι δυσκολίες της εξόδου από την παρεχόμενη φροντίδα 91
5.2.3. Η υποστήριξη στο στάδιο της μετάβασης 95
5.3. Εφόδια και στρατηγικές για ομαλή μετάβαση και ένταξη 101
5.3.1. Εκμάθηση και κατανόηση της γλώσσας 101
5.3.2. Η εργασία ως γέφυρα για μια νέα αρχή 104
5.3.3. Η δύναμη της επαφής και της δικτύωσης με την κοινότητα: «σαν να ήμασταν στο χωριό μας» 106
5.3.4. Κοινωνική εκπαίδευση και υποστήριξη 110
5.4. Η ζωή μετά την αποχώρηση 111
5.4.1. Ενέργειες μετά την αποχώρηση 111
5.4.2. Διατήρηση δεσμών μετά την αποχώρηση 114
5.4.3. Στόχοι στην ενήλικη ζωή 116
5.4.4. Η ελευθερία της ενηλικίωσης 118
5.5. Προτάσεις 122
5.5.1. Οικονομική στήριξη και σπουδές 122
5.5.2. Στεγαστική πολιτική 123
5.5.3. Απαραίτητες γραφειοκρατικές και προσωπικές διαδικασίες 124
5.5.4. Επαγγελματική κατάρτιση 125
5.5.5. Κοινωνική εκπαίδευση 126
6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 129
6.1. Συζήτηση 129

6.1.1. Α΄ Ερευνητικό ερώτημα ... 129
6.1.2 Β΄ Ερευνητικό ερώτημα ... 133
6.1.3 Γ΄ Ερευνητικό ερώτημα ... 137
6.1.4 Δ΄ Ερευνητικό ερώτημα ... 139
6.1.5 Ε΄ Ερευνητικό ερώτημα ... 142
6.2. Εν κατακλείδι ... 144
Βιβλιογραφία ... 146
Ελληνόγλωσση ... 146
Ξενόγλωσση ... 148
Διαδικτυακές Πηγές ... 153
Ελληνόγλωσσες ... 153
Ξενόγλωσσες ... 158
Παράρτημα ... 162
1. Έντυπα ενημέρωσης και συγκατάθεσης ... 162
1.1. Έντυπο πληροφόρησης συμμετεχόντων ... 162
1.2. Έντυπο ενήμερης συναίνεσης ... 166
2. Οδηγός συνέντευξης ... 168

Συντομογραφίες

Ελληνικές

ΓΓΕΠΘΠ	Γενική Γραμματεία Ευάλωτων Πολιτών και Θεσμικής Προστασίας
ΔΟΜ	Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης
ΕΓΠΑΑ	Ειδική Γραμματεία Προστασίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων
ΕΔΑΔ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
Ε.Η.Δ.Ε.	Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας
Ε.Κ.Κ.Α.	Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης
ΕΛΜΕΠΑ	Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο
ΕΜΕΑ	Εθνικό Μηχανισμό Επείγουσας Ανταπόκρισης
Κ.Φ.Α.Α.	Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητική Οργάνωση
ΤΑΜΕΥ	Ταμεία Μετανάστευσης και Εσωτερικών Υποθέσεων
ΦΕΚ	Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης

Διεθνείς

EASO	European Asylum Support Office
EMN	European Migration Network
EUAA	European Union Agency for Asylum
LOI	Lokaal Opvang Initiatief
RSA	Refugee Support Aegean
SIL	Semi-Independent Living
SILA	Supported Independent Living in Adulthood
UNHCR	The United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	United Nations International Children's Emergency Fund

Εισαγωγή

Το λεγόμενο «προσφυγικό φαινόμενο» στην Ελλάδα αλλά και στην Ευρώπη έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις, ιδίως την τελευταία δεκαετία. Οι διωγμοί, ο εμφύλιος πόλεμος και οι ένοπλες συγκρούσεις που επικρατούν, εξαναγκάζουν ανθρώπους κάθε ηλικίας να μετακινηθούν για να επιβιώσουν. Καθοριστικής σημασίας για να αιτηθούν άσυλο στη χώρα άφιξης και να αναγνωριστούν μετέπειτα οι εκτοπισμένοι ως πρόσφυγες είναι η Σύμβασης της Γενεύης το 1951 (ΦΕΚ 201/Α/26-9-1959).

Στο μεγάλο κύμα μετακινούμενων ανήκουν και πολλοί ασυνόδευτοι ανήλικοι και παιδιά χωρισμένα από την οικογένειά τους, που στις αρχές Αυγούστου του 2024 ξεπερνούσαν τις 2000 (UNICEF, 2024). Ως ασυνόδευτοι ανήλικοι ορίζονται τα παιδιά κάτω των 18 ετών, που έχουν αφήσει τη χώρα τους και έχουν μετακινηθεί σε μια άλλη, χωρίς τη συνοδεία των γονέων τους ή κάποιου άλλου ενήλικου προσώπου που έχει την επιμέλειά/ευθύνη τους και για όσο χρονικό διάστημα δεν έχει ανατεθεί σε κάποιο πρόσωπο η φροντίδα τους ή έχουν εγκαταλειφθεί μετά την είσοδό τους στη χώρα. Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν και τα χωρισμένα από την οικογένειά τους παιδιά, που μπορεί να ζουν και να φροντίζονται από άλλα μέλη της οικογένειάς τους, αλλά τα μέλη αυτά να μην έχουν από τον νόμο ή το έθιμο την ευθύνη της φροντίδας αυτής (UNHCR, 2010; Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2023). Λόγω της ευάλωτής τους κατάστασης και των κινδύνων που διατρέχουν αυτά τα παιδιά (σωματικής και σεξουαλικής κακοποίηση, εκμετάλλευσης κλπ.), γίνεται προσπάθεια να φιλοξενούνται σε εποπτευόμενα διαμερίσματα, κέντρα φιλοξενίας και ανάδοχες οικογένειες. Στην παρούσα έρευνα οι «ασυνόδευτοι ανήλικοι» και τα «παιδιά χωρισμένα από την οικογένεια τους» θα αναφέρονται και ως «ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες» ή «ασυνόδευτα παιδιά» ή «παιδιά» ή «ανήλικοι».

Όσον αφορά τα κέντρα φιλοξενίας είναι πρότυπα κέντρα που φιλοξενούν ασυνόδευτους ανήλικους, νεαρές γυναίκες και μονογονεϊκές οικογένειες που αιτούνται άσυλο. Σκοπός τους είναι η παροχή των απαραίτητων για τη διαβίωση, όπως η σίτιση, η στέγαση και η ατομική φροντίδα, ενώ δίνεται η δυνατότητα νομικής συνδρομής, οικονομικής, κοινωνικής και ψυχολογικής στήριξης και διερμηνείας (Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, χ.χ.). Φτάνοντας τα 18 έτη ο ανήλικος αποχωρεί από το κέντρο και μεταβαίνει στην ενήλικη ζωή εκτός προστατευτικού πλαισίου. Η εν λόγω μετάβαση συνιστά μια απαιτητική και ψυχοπιεστική διαδικασία, η οποία συνοδεύεται

από σημαντικούς κινδύνους, όπως η πιθανότητα αναγκαστικής επιστροφής στη χώρα προέλευσης (European Migration Network, 2022). Παράλληλα, επηρεάζεται ουσιωδώς η πρόσβασή τους σε βασικές παροχές και υπηρεσίες που τους παρέχονταν εντός του κέντρου φιλοξενίας, όπως η στέγαση, η κάλυψη διατροφικών αναγκών, η εκπαίδευση, η ψυχοκοινωνική υποστήριξη, η διεκπεραίωση διοικητικών υποθέσεων, καθώς και η αίσθηση ασφάλειας.

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιδιώκει να διερευνήσει τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή των φιλοξενούμενων που διέμεναν στο κέντρο φιλοξενίας Ανωγείων ως ανήλικοι και πλέον ζουν μόνιμα στην Ελληνική επικράτεια. Η έρευνα αυτή κρίνεται σημαντική, καθώς επιχειρεί να αναδείξει τη δυναμική και τη συμβολή τόσο του κέντρου φιλοξενίας όσο και της τοπικής κοινότητας στην ενδυνάμωση των φιλοξενούμενων, ώστε να ξεπεράσουν την τραυματική εμπειρία που βίωσαν και να καταφέρουν να ξαναχτίσουν τη ζωή τους. Ακόμη, επιχειρείται να εκτιμηθεί η κατάσταση της μετάβασης από ένα κέντρο φιλοξενίας στην ενήλικη ζωή, όσον αφορά στους παράγοντες που ανέπτυξαν την ανθεκτικότητα των προσφύγων, να αναδειχθούν τα δυνατά και αδύνατα σημεία, οι ευκαιρίες και οι απειλές που αντιμετώπισαν και ο τρόπος που τις διαχειρίστηκαν, ώστε να προχωρήσουν τη ζωή τους ως ενήλικες πια και να τονιστεί η σημαντικότητα δημιουργίας, στήριξης και στελέχωσης δομών που θα υποστηρίζουν τους νέους στη μετάβασή τους στην ενήλικη ζωή.

Η εργασία αποτελείται από δύο κύρια μέρη, το θεωρητικό και το ερευνητικό. Στο θεωρητικό μέρος, το πρώτο κεφάλαιο εξετάζει την αύξηση μετακινούμενων πληθυσμών στην Ελλάδα μετά τη λεγόμενη «προσφυγική κρίση» του 2015 και μετά, με ιδιαίτερη έμφαση στην κατηγορία των ασυνόδευτων ανήλικων προσφύγων. Ειδικότερα, αναφέρονται στατιστικά στοιχεία για το συγκεκριμένο διάστημα και παρουσιάζεται το προφίλ, καθώς και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των ασυνόδευτων ανηλίκων. Επιπλέον, θίγονται οι δυσκολίες και οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζουν πριν, κατά τη διάρκεια και μετά το ταξίδι τους, οι ανάγκες και τα προβλήματά τους, ενώ παράλληλα αναδεικνύεται ο τρόπος με τον οποίο χτίζουν, διαμορφώνουν και αναπτύσσουν την ανθεκτικότητά τους. Ακόμη αναφέρεται στη μεταναστευτική πολιτική που εφαρμόζει η Ελλάδα και εστιάζει στις διαδικασίες για την αίτηση ασύλου και τις παροχές που οι ίδιοι λαμβάνουν από το κράτος.

Το δεύτερο κεφάλαιο αναλύει τις δομές και τα πλαίσια, στα οποία φιλοξενούνται τα ασυνόδευτα παιδιά στην Ελλάδα, ενώ εστιάζει στα Κέντρα Φιλοξενίας και ειδικότερα σε αυτό του δήμου Ανωγείων, όπου αποτελεί και τη μελέτη περίπτωσης της εν λόγω ερευνητικής μελέτης. Γίνεται μια σύνοψη του πλαισίου λειτουργίας, των στόχων του και των παροχών του προς τους ανήλικους, καθώς και των προγραμμάτων, των δράσεων και των διασυνδέσεων με την ευρύτερη τοπική κοινωνία.

Το τρίτο κεφάλαιο εστιάζει στη μετάβαση από την παιδική και εφηβική ηλικία στην ενήλικη ζωή των ασυνόδευτων ανήλικων, στην έξοδό τους από την παρεχόμενη φροντίδα, καθώς και στον ρόλο που διαδραματίζει η Κοινωνική Εργασία σε αυτό. Γίνεται αναφορά στις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν στο νέο τους ξεκίνημα, τη διαχείριση της περίπτωσής τους από το κράτος και την πολιτική που ακολουθεί, καθώς και το καθεστώς στο οποίο τίθενται και τι αυτό συνεπάγεται για τους ίδιους. Σε αυτό το κεφάλαιο αναφέρονται παραδείγματα και άλλων χωρών.

Στη συνέχεια ακολουθεί το ερευνητικό μέρος της μελέτης. Ειδικότερα, το τέταρτο κεφάλαιο περιλαμβάνει τη μεθοδολογία της έρευνας, τον σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα, την περιγραφή του δείγματος, τη μέθοδο συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων, καθώς και τους περιορισμούς και τα δεοντολογικά ζητήματα που ανακύπτουν.

Το πέμπτο κεφάλαιο περιλαμβάνει την ανάλυση και την παρουσίαση των δεδομένων/ευρημάτων της έρευνας, ενώ στο έκτο και τελευταίο παρατίθεται η συζήτηση των σημαντικότερων ευρημάτων, των κοινών σημείων που έχουν με τη διεθνή βιβλιογραφία, καθώς και τη νέα γνώση που προσθέτουν.

1. ΤΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟ ΤΑΞΙΔΙ ΤΩΝ ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

1.1. Οι προσφυγικές εισροές μετά την «κρίση» του 2015

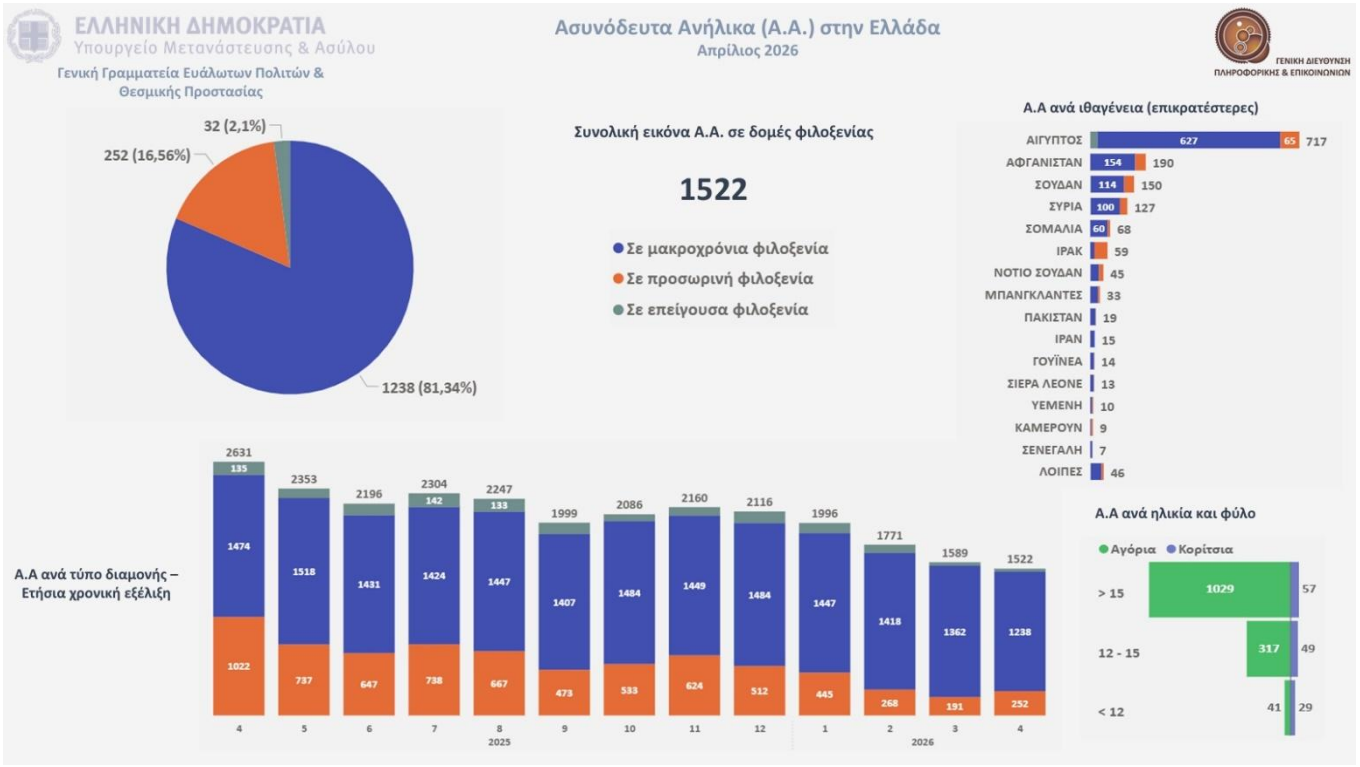
Από το 2015 ως και τις αρχές του 2016 έφτασε στα Ελληνικά σύνορα ένας πρωτοφανής αριθμός, συνολικά πάνω από 1.000.000 πρόσφυγες και μετανάστες (UNHCR, 2018). Οι πρόσφυγες προέρχονταν κυρίως από χώρες όπως η Συρία και το Αφγανιστάν (UNHCR, 2016), που μαστίζονται από πολεμικές συρράξεις, διωγμούς και εμφυλίους. Τα επόμενα χρόνια οι εισροές συνεχίστηκαν κυρίως προς τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου πιο μειωμένες αυτή τη φορά. Αυτό οφείλεται τόσο στην κοινή δήλωση που σύναψε η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) με την Τουρκία το 2016 (Council of the European Union, 2016), όσο και στην αυστηροποίηση των ελέγχων των συνόρων, αλλά και των πολιτικών ασύλου που εφαρμόστηκαν μέσω του νόμου 4636/2019 (ΦΕΚ 169/Α/1-11-2019). Αργότερα η εμφάνιση της πανδημίας του Covid-19 επιδείνωσε την υπάρχουσα κατάσταση με περιορισμούς, ενώ ο πόλεμος που ξέσπασε μεταξύ Ρωσίας και Ουκρανίας τον Φεβρουάριο του 2022 δημιούργησε ένα νέο κύμα εισροών προσφύγων προς την Ελλάδα, που εντάσσονται σε καθεστώς προσωρινής προστασίας (Council of the European Union, χ.χ.). Σε συνέχεια των γεγονότων αυτών και των πολεμικών συγκρούσεων, που εκτυλίσσονται ακόμη και σήμερα, οι εισροές προς την Ελλάδα συνεχίζονται σταθερά.

Όσον αφορά τους ασυνόδευτους ανήλικους στην Ευρώπη, ο ακριβής αριθμός τους δεν μπορεί να υπολογιστεί, καθώς δεν μπορούν πάντα να εντοπιστούν από τις αρχές ή αγνοούνται, οπότε και δεν καταγράφονται κατά τις διαδικασίες (Τσιπήρα, 2014). Οι αιτήσεις διεθνούς προστασίας που υπέβαλαν από το 2015 έως και το 2019 παρουσίαζαν μείωση, ενώ από την αμέσως επόμενη χρονιά, παρατηρείται αύξησή τους, φτάνοντας από τις 18.000 του 2020 στις 42.000 του 2022 και με τις περισσότερες από αυτές να έχουν υποβληθεί από παιδιά Αφγανικής και Συριακής καταγωγής (EUAA, 2023;). Σε ό,τι έχει να κάνει με την Ελλάδα, οι συνολικές παραπομπές για στέγαση που έχει δεχτεί από τον Ιανουάριο του 2016 έως και τον Δεκέμβριο του 2025, φτάνουν τις 61.097 (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2026). Μάλιστα ο εκτιμώμενος αριθμός των ασυνόδευτων ανηλίκων που βρίσκονται αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα σε δομές φιλοξενίας, σύμφωνα πάντα με τα πιο πρόσφατα στατιστικά στοιχεία είναι 1.522. Εξ αυτών, οι 1.238 φιλοξενούνται σε δομές μακροχρόνιας φιλοξενίας, οι 252 σε

προσωρινής και οι 32 σε επείγουσας, με τους περισσότερους από αυτούς να κατάγονται από την Αίγυπτο, σε ποσοστό 55%, και να ακολουθούν με σαφώς μικρότερα ποσοστά η Σομαλία, η Συρία, το Αφγανιστάν, το Πακιστάν, Με βάση την ιθαγένειά τους, οι 717 έχουν αιγυπτιακή υπηκοότητα, οι 190 αφγανική, οι 150 σουδανική, οι 127 συριακή κ.α. (βλ. πίνακα 1). Όσον αφορά τα χαρακτηριστικά τους, (βλ. πίνακα 2), το 93% εξ αυτών τα 1387 είναι αγόρια και μόλις το 7% τα 135 κορίτσια, ενώ το 12,7% του συνόλου τα 436 από τα 1.522 δεν ξεπερνά τα 15 έτη ηλικιακά (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2026). Περισσότερα δεδομένα για το πόσα και σε ποιες τις δομές φιλοξενούνται θα αναφερθούν στο επόμενο κεφάλαιο.

Πίνακας 1. Ασυνόδευτα Ανήλικα (Α.Α.) στην Ελλάδα

Μήνας αναφοράς: Απρίλιος 2026 *(Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2026)*

1.2. Το προφίλ των ασυνόδευτων ανηλίκων

Εξαιτίας των παραπάνω συμβάντων, πολλοί ασυνόδευτοι ανήλικοι εγκαταλείπουν τις χώρες αυτές για να σωθούν, ελπίζοντας σε ένα καλύτερο μέλλον. Πρωταρχικό χαρακτηριστικό όλων τους είναι το αναπτυξιακό στάδιο στο οποίο βρίσκονται, με τις ιδιαίτερες ανάγκες και τις αλλαγές που προκαλεί στο σώμα και στην ψυχοσύνθεσή τους. Κατά την παιδική και εφηβική ηλικία οι ανήλικοι χρειάζονται φροντίδα, προστασία και καθοδήγηση από ενήλικα άτομα, δραστηριότητες και

ερεθίσματα που προάγουν την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία τους, καθώς και τις συνθήκες εκείνες, μέσα στις οποίες μπορούν να κοινωνικοποιηθούν, να αναπτύξουν τις δεξιότητες και να αυτονομηθούν σταδιακά προς την ανεξαρτησία. Η εφηβεία μάλιστα είναι το στάδιο κατά το οποίο συμβαίνουν οι μεγαλύτερες αλλαγές στον ανήλικο, τις περισσότερες φορές με αντίκτυπο στη συμπεριφορά, την προσωπικότητα και την ψυχική του υγεία. Στη φάση αυτή ο έφηβος αντιμετωπίζει βιολογικές και ψυχολογικές μεταβολές, αναθεωρεί απόψεις και αντιτίθεται σε αντιλήψεις που έχει διδαχθεί, ενώ παράλληλα προσπαθεί να διαμορφώσει την ταυτότητά του, μέσα από μια διαδικασία ανακάλυψης νέων εμπειριών και ενδιαφερόντων. Όλα τα παραπάνω σε συνδυασμό με την προσφυγική τους ταυτότητα δημιουργούν μια επισφαλή συνθήκη για τον ασυνόδευτο ανήλικο στην εξελικτική του πορεία (Καστρουνή, 2022).

Όσον αφορά τα υπόλοιπα χαρακτηριστικά τους, πρόκειται κυρίως για αγόρια 14 ετών και άνω, αλλά και κορίτσια. Τα παιδιά αυτά μπορεί να έχουν υποστεί σωματική, σεξουαλική και ψυχολογική βία, να έχουν έρθει αντιμέτωπα με βιασμούς και απώλειες αγαπημένων τους προσώπων, να έχουν δεχθεί ταπεινωτική μεταχείριση και να έχουν πέσει θύματα εκμετάλλευσης με απώτερο σκοπό το οικονομικό κέρδος ή τη στρατολόγηση (International Committee of the Red Cross, 2004; Σαμάρα, 2024). Λόγω των βιωμάτων τους μπορεί να αντιμετωπίζουν ψυχικές ασθένειες και προβλήματα υγείας, να καταφεύγουν σε αυτοτραυματισμούς και απόπειρες αυτοκτονίας. Ακόμη σε ουκ ολίγες περιπτώσεις πρόκειται για παιδιά που έχουν χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και εργάζονται από πολύ μικρή ηλικία στη χώρα τους για να συνεισφέρουν στην οικογένειά τους. Σε άλλες περιπτώσεις πάλι, μπορεί να λαμβάνουν την απαραίτητη μόρφωση, αλλά λόγω έλλειψης ευκαιριών στη χώρα τους, επικίνδυνων συνθηκών διαβίωσης και πολεμικών συρράξεων, να την εγκαταλείπουν για να σωθούν. Μάλιστα τα κορίτσια μπορεί να έρθουν αντιμέτωπα με ανεπιθύμητες εγκυμοσύνες λόγω βιασμού, γεγονός που τα τραυματίζει περισσότερο ψυχικά και τα κάνει να χρίζουν εξατομικευμένης φροντίδας σε σχέση άλλα παιδιά (Children's Commissioner, 2023). Αξίζει να σημειωθεί ότι βασικός τους προορισμός συνήθως δεν είναι η Ελλάδα, αλλά αποτελεί πέρασμα για αυτούς κυρίως για χώρες της Βόρειας Ευρώπης. Σε αυτές επιδιώκουν υψηλότερες οικονομικές απολαβές και καλύτερο βιοτικό επίπεδο, ώστε να στηρίζουν οικονομικά την οικογένειά τους που βρίσκεται πίσω στη χώρα τους ή και να τους βοηθήσουν ώστε να έρθουν και αυτοί στην Ευρώπη (Rerra, 2024).

Βασικό χαρακτηριστικό τους, επίσης, είναι η ευαλωτότητα στην οποία υπόκεινται από ένα ευρύ σύνολο παραγόντων. Το νεαρό της ηλικίας τους σε συνδυασμό με την απώλεια του οικογενειακού περιβάλλοντος αποτελούν τους κυριότερους παράγοντες που τους καθιστά ευάλωτους και ευπαθείς. Ο συνδυασμός των αντίξοων συνθηκών που έχουν βιώσει και το τραυμάτων που έχουν υποστεί, ζητήματα που θα αναφερθούν στη συνέχεια, οδηγούν σε σοβαρούς κινδύνους με καταστροφικές συνέπειες για την υγεία των ανηλίκων, αλλά και την ψυχοσύνθεσή τους (Σαμάρα, 2024). Μάλιστα ορισμένοι ανήλικοι μπορεί να είναι πιο ευπαθείς από άλλους, λόγο των διαπλεκόμενων ταυτοτήτων τους. Περιπτώσεις όπως ανήλικες μητέρες, άτομα με σοβαρά προβλήματα υγείας και αναπηρίες, καθώς και με διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό από αυτό που επιτάσσει η κοινωνία, πολλές φορές βιώνουν εντονότερη κακοποίηση, περιθωριοποίηση και διάκριση και χρήζουν ειδικής μέριμνας και φροντίδας για μπορέσουν να ανταπεξέλθουν (Children's Commissioner, 2023). Ακόμη η εγκατάλειψη της πατρίδας και ο ερχομός σε έναν νέο τόπο με εντελώς διαφορετική οργάνωση και κουλτούρα, η καθυστέρηση στις γραφειοκρατικές διαδικασίες που χρειάζονται για το καθεστώς τους και οι συνθήκες διαβίωσής τους, επιδεινώνουν την ήδη ευάλωτή τους κατάσταση και τους καθιστούν στόχους εκμετάλλευσης και κακοποίησης (Rerra, 2024).

1.3. Κίνδυνοι και δυσκολίες

1.3.1. Πριν το ταξίδι

Οι λόγοι που οδηγούν τους ανήλικους στο να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και να επιχειρήσουν το ταξίδι σε ένα νέο τόπο ποικίλουν και βασίζονται κυρίως στις συνθήκες που επικρατούν στη χώρα καταγωγής, τους κινδύνους και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν. Οι ένοπλες συγκρούσεις, οι διώξεις και οι αναταραχές που επικρατούν θέτουν σε κίνδυνο τη σωματική τους ακεραιότητα, ενώ ταυτόχρονα λόγω έλλειψης προστασίας και ασφαλούς περιβάλλοντος καταπατώνται τα ατομικά τους δικαιώματα σε κάθε μορφή (Βουδούρη, 2018; UNHCR, 2010). Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις ανήλικων παιδιών που γίνονται θύματα εμπορίας ανθρώπων και εκμετάλλευσης για στρατιωτικούς και σεξουαλικούς λόγους, ενώ υποχρεώνονται σε πρόωρους γάμους με ενήλικες και ακρωτηριασμό γεννητικών οργάνων. Ακόμη δέχονται σωματική, ψυχολογική και ενδοοικογενειακή βία και διακρίσεις λόγω φύλου (EASO, 2019;

Κοντοκώστας, 2023). Σημαντικό ρόλο στη φυγή τους έχει και η στοχοποίηση και ο κίνδυνος που διατρέχουν λόγω των πολιτικών και θρησκευτικών πεποιθήσεων της οικογένειάς τους (Τσιπήρα, 2014), ενώ πολλές φορές και οι ίδιοι οι γονείς τους ωθούν να φύγουν. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το βιοτικό επίπεδο είναι πολύ υποβαθμισμένο και δεν υπάρχουν ευκαιρίες εκπαίδευσης, εργασίας και εξέλιξης για αυτά τα παιδιά, με αποτέλεσμα να εγκαταλείπουν συχνά το σχολείο για να εργαστούν και να βοηθήσουν οικονομικά τους γονείς τους (Αναστασίου, 2016; Οικονόμου, 2020).

1.3.2. Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού

Όλα τα παραπάνω ωθούν τους ασυνόδευτους ανήλικους να επιχειρούν ένα δύσκολο και αβέβαιο ταξίδι, κατά τη διάρκεια του οποίου έρχονται αντιμέτωποι με πολλές προκλήσεις. Αρχικά το ταξίδι αυτό είναι εξαιρετικά δαπανηρό. Οι διακινητές ζητούν πολλά χρήματα από τους ανήλικους και τις οικογένειές τους για να τους μεταφέρουν και πολλές φορές μπορεί να μην εκπληρώσουν καν τις υποσχέσεις τους ως προς τη χώρα άφιξης ή στην πορεία να ζητήσουν παραπάνω χρήματα (Οικονόμου, 2020). Εκτός αυτού, οι συνθήκες του ταξιδιού είναι εξαιρετικά επικίνδυνες. Οι ασυνόδευτοι μεταφέρονται με μέσα που δεν είναι σε καλή κατάσταση ούτε ιδανικά για την ασφαλή μεταφορά ανθρώπων, όπως τρύπιες βάρκες και φορτηγά που μεταφέρουν εμπορεύματα. Επίσης το ταξίδι τους μπορεί να διαρκεί πολλούς μήνες, διάστημα κατά το οποίο δεν έχουν επαρκή κάλυψη σε τρόφιμα και νερό και οι συνθήκες υγιεινής δεν είναι οι βέλτιστες. Ακόμα και οι χώροι που διαμένουν δεν είναι σταθεροί ούτε τους παρέχουν ασφάλεια, με αποτέλεσμα να βιώνουν συνθήκες αστεγίας όπως φόβο, εξασθένηση, έλλειψη ύπνου και διαρκές άγχος και στρες (Κοντοκώστας, 2023). Η δυσχερής αυτή κατάσταση ενέχει σοβαρούς κινδύνους για τη σωματική τους ακεραιότητα και την ψυχική τους υγείας. Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις ανηλίκων που πεθαίνουν είτε από ασιτία και άσχημες συνθήκες μετακίνησης είτε από πνιγμό στη θάλασσα και από το κρύο, ενώ αντίστοιχα αυτοί που θα επιζήσουν, συνήθως έχουν βιώσει την απώλεια φίλων, συγγενών και αγαπημένων προσώπων. Οι ανήλικοι βιώνουν τα παραπάνω, καθώς είναι εξαρτημένοι από αυτούς που τους μεταφέρουν. Μάλιστα οι τελευταίοι εκμεταλλεύονται πλήρως αυτή τη συνθήκη, καθώς ασκούν σεξουαλική κακοποίηση, τους χρησιμοποιούν για εργασία, σωματεμπορία και παιδική πορνογραφία και τους εξαναγκάζουν γενικότερα σε ειδεχθείς πράξεις και παρανομίες προς όφελος τους, πολλές φορές εκβιάζοντάς τους είτε με την απειλή κατά της ζωής

των μελών της οικογένειάς τους, είτε με τη μη ολοκλήρωση της μετακίνησής τους, αδιαφορώντας για την ευάλωτη κατάσταση στην οποία βρίσκονται (Καστρουνή, 2022; Τσίπηρα, 2014).

1.3.3. Μετά το ταξίδι

Μετά το ταξίδι και έχοντας καταφέρει να φτάσουν ζωντανοί στην πρώτη χώρα υποδοχής, που συνήθως είναι η χώρα μας, οι ανήλικοι εξακολουθούν να έρχονται αντιμέτωποι με σημαντικά ζητήματα. Αρχικά συλλαμβάνονται και τίθενται υπό παράνομη κράτηση για μεγάλα χρονικά διαστήματα σε φυλακές και άλλους χώρους, οι οποίοι δεν είναι κατάλληλα διαμορφωμένοι και ασφαλείς για αυτούς με κακές συνθήκες υγιεινής και διαβίωσης. Τα ατομικά τους δικαιώματα παραβιάζονται, ακόμη και από τις αστυνομικές αρχές, βιώνουν βίαιη και ρατσιστική συμπεριφορά, καθυστέρηση και δεν διευκολύνονται στις γραφειοκρατικές διαδικασίες που απαιτούνται για τους ίδιους, όπως η αίτηση ασύλου. Μάλιστα πολλές φορές συμβιώνουν σε camps και σπίτια με ενήλικους πρόσφυγες, σε άθλιες συνθήκες υγιεινής και με έλλειψη προσωπικού χώρου και προστασίας (Καστρουνή, 2022; Οικονόμου, 2020). Αυτά οδηγούν τους ανήλικους σε μια επισφαλή συνθήκη και σε καταστάσεις που έχουν βιώσει ξανά τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους. Όσο συμβιώνουν με ενήλικες, αλλά και ζουν στον δρόμο, ελλοχεύει ο κίνδυνος σεξουαλικής εκμετάλλευσης και κακοποίησης. Ακόμη, πολλές φορές οι νέοι εμπλέκονται σε παράνομες εργασίες και δραστηριότητες, σεξουαλική εργασία, χρήση και διακίνηση ουσιών. Μάλιστα έχουν την ψευδαίσθηση ότι μπορούν να απεμπλακούν από αυτή την κατάσταση όποτε το θελήσουν οι ίδιοι. Κάτι τέτοιο όμως δεν ισχύει, καθώς παραμένουν εξαρτημένοι από ενήλικες που τους εκμεταλλεύονται και κάνουν ότι μπορούν, ώστε να εξασφαλίσουν λίγα χρήματα για τα προς το «ζην» ή για να συνεχίσουν το ταξίδι τους σε μια άλλη χώρα (Σαράντου & Θεοδωροπούλου, 2019). Όλα τα παραπάνω μαζί με όσα έχουν βιώσει έχουν σοβαρό αντίκτυπο τόσο στη σωματική όσο και την ψυχική τους υγεία. Βάσει ερευνών οι ανήλικοι πάσχουν από πολλά ψυχοσωματικά προβλήματα, κατάθλιψη και μετατραυματικό στρες. Εμφανίζουν δυσκολίες με τον ύπνο τους, κρίσεις πανικού, ψυχωσικά επεισόδια και σε ορισμένες περιπτώσεις αυτοκτονικό ιδεασμό. (Σγούρα, Μάνεσης & Μητροπούλου, 2018).

1.4. Προβλήματα και ανάγκες όσον αφορά την ένταξη

Όπως γίνεται αντιληπτό, προκύπτουν προβλήματα και ανάγκες σε πολλούς τομείς της ζωής των ανήλικων. Αυτά πρέπει να καλύπτονται άμεσα, τόσο για να προσαρμοστούν και να ανταπεξέλθουν στη νέα πραγματικότητα, όσο και για να αξιοποιήσουν τις δυνατότητες που έχουν και τους παρέχονται. Προτεραιότητα δίνεται στις βασικές ανάγκες, όπως η στέγαση σε έναν ασφαλή και καθαρό χώρο και η παροχή φαγητού, νερού και ρουχισμού. Αυτά ουσιαστικά είναι αγαθά που έχουν στερηθεί σε μεγάλο βαθμό στην προσφυγική τους διαδρομή και κρίνονται απαραίτητα για την επιβίωσή τους (Newbigging, 2011). Στην ίδια κατηγορία εμπίπτει και η υγειονομική περίθαλψη. Λόγω των αντίξοων συνθηκών που έχουν βιώσει, αντιμετωπίζουν σωματικά και ψυχικά προβλήματα, που χρίζουν πρόληψης και θεραπείας και πρέπει να καλύπτονται, όπως ακριβώς γίνεται και με τον ντόπιο πληθυσμό (Καστρουνή, 2022).

Πολύ σημαντική ανάγκη και δικαίωμα κάθε παιδιού είναι η εκπαίδευση. Συγκεκριμένα πρέπει να παρέχεται ισότιμη πρόσβαση και στήριξη σε αυτή μεταξύ ασυνόδευτων ανήλικων και ντόπιων. Αυτό σημαίνει όχι μόνο να έχουν όλοι πρόσβαση στο σχολείο, αλλά να υπάρχει ειδική μέριμνα όσον αφορά το εκπαιδευτικό πρόγραμμα των προσφύγων, ώστε να μπορούν να συμμετέχουν και αυτοί ενεργά στη διαδικασία της μάθησης. Ακόμη μέσω ευκαιριών επαγγελματικού προσανατολισμού και επαγγελματικής και τεχνικής κατάρτισης, θα έχουν την δυνατότητα να αναγνωρίσουν και να αξιοποιήσουν τις δυνατότητές τους και να σχεδιάσουν το μέλλον τους με βάση τα ενδιαφέροντά τους (UNHCR, 2010). Εξίσου σημαντικό για την κοινωνικοποίηση των παιδιών και την επαφή και ένταξή τους στην κοινωνία, είναι να μην φοιτούν σε διαπολιτισμικά σχολεία, που αποτελούνται μόνο από πρόσφυγες και μετανάστες, αλλά σε αυτά που φοιτούν οι ντόπιοι, με στόχο την καλύτερη αλληλεπίδραση και την αποφυγή της περιθωριοποίησης και του ρατσισμού σε βάρος των πρώτων (ΜΕΤΑδραση, 2022).

Εξίσου αναγκαίο, λόγω της ευάλωτης θέσης και του καθεστώτος που βρίσκονται οι ανήλικοι, είναι η παροχή νομικών υπηρεσιών και υποστήριξης στα ζητήματα που τους αφορούν και η πληροφόρηση για τα δικαιώματά τους (Nakeyar, Esses & Reid, 2018). Τόσο αυτά, όσο και η ύπαρξη διερμηνέων, κρίνονται απαραίτητα για τις γραφειοκρατικές διαδικασίες που απαιτούνται για αυτούς, τη διαδικασία παροχής διεθνούς προστασίας, οικογενειακής επανένωσης και κάθε άλλη ενέργεια που

σχετίζεται με την υποστήριξή τους από το κράτος και οι ίδιοι δεν δύναται να διεκπεραιώσουν χωρίς βοήθεια (Newbigging, 2011).

Ακόμη, καθοριστική για την ένταξή τους αποτελεί η ανάγκη κοινωνικής συμμετοχής από τους ίδιους, αλλά και η στήριξη από το κράτος υποδοχής και τους πολίτες του. Το κράτος οφείλει να παρέχει υπηρεσίες πρόνοιας και οικονομικής ενίσχυσης, ώστε να γίνει προσπάθεια αντιμετώπισης την παράνομης εργασίας. Οι ανήλικοι λόγω κουλτούρας της χώρας τους εργάζονται από μικρή ηλικία για να ενισχύσουν την οικογένειά τους αλλά και για να επιβιώσουν, καταφεύγοντας στη λύση αυτή (Τσιπήρα, 2014). Επίσης, η γνωριμία με την τοπική κουλτούρα και η δημιουργία σχέσεων, τόσο με τους συνομηλίκους στα πλαίσια του σχολείου και των κοινών δραστηριοτήτων, όσο και με ανθρώπους που αναλαμβάνουν τη φροντίδα και τις διαδικασίες που τους αφορούν, κρίνεται σημαντική για την προσαρμογή τους. Η διαδικασία αυτή βέβαια θα πρέπει να είναι αμφίδρομη με ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων και αποδοχή και από την πλευρά των ντόπιων, συνθήκη που μπορεί να άρει τον αποκλεισμό και να καταπολεμήσει διακρίσεις και ρατσιστικά φαινόμενα (Καστρουνή, 2022).

1.5. Πολιτικές και διαδικασίες μετά την άφιξη

Ένα βασικό ζήτημα με το οποίο έρχονται αντιμέτωποι οι ανήλικοι φτάνοντας στα σύνορα, είναι αυτό του προσδιορισμού της ηλικίας τους κατά τη διαδικασία της υποδοχής και ταυτοποίησης που υφίστανται, καθώς συχνά τα προσωπικά τους έγγραφα έχουν ήδη καταστραφεί ή χαθεί στο ταξίδι. Πέρα από την καταγραφή της ηλικίας που οι ίδιοι θα δηλώσουν στους αρμόδιους, γίνεται μια προσπάθεια προσδιορισμού της ηλικίας τους σε περιπτώσεις που οι αρχές διαφωνούν, καθώς με βάση αυτή μπορούν να έχουν πρόσβαση σε εξατομικευμένες πολιτικές και υπηρεσίες που απευθύνονται σε παιδιά. Οι μέθοδοι περιλαμβάνουν ιατρικές εξετάσεις, οι οποίες είναι και οι πιο διαδεδομένες στην Ελλάδα (π.χ. ακτινογραφία καρπού και οδοντοστοιχίας), συνέντευξη και ψυχολογική εκτίμηση για την ωριμότητα του ανήλικου, αλλά και έλεγχος για την ανάπτυξη των γεννητικών του οργάνων. Τα παραπάνω οφείλουν να εφαρμόζονται μόνο όταν υπάρχουν βάσιμες αμφιβολίες για την ηλικία από διαφορετικούς επιστήμονες και πάντα με ευαισθησία στην προσέγγιση. Ο λόγος είναι ότι μπορούν να δώσουν μόνο μια εκτίμηση και όχι την ακριβή ηλικία, καθώς υπάρχουν

σημαντικές αποκλίσεις, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει στο να κρίνονται πολλά παιδιά ως ενήλικοι και να μην έχουν πρόσβαση σε παροχές που δικαιούνται (UNHCR, 2015; UNHCR, 2019). Επίσης υπάρχουν περιπτώσεις παιδιών που δηλώνουν ενήλικοι κατά την άφιξή τους στα σύνορα, προκειμένου να αποφύγουν τις διαδικασίες που πρέπει να υποβληθούν. Στόχος τους είναι να μην αιτηθούν πολιτικό άσυλο και να επιχειρήσουν να συνεχίσουν το ταξίδι τους σε κάποια άλλη χώρα της Ευρώπης. Αντίστοιχα συμβαίνει και ενήλικες να δηλώσουν ότι είναι ανήλικοι κατά την καταγραφή τους. Ο λόγος, που εκτιμάται ότι συμβαίνει αυτό, είναι γιατί υποθέτουν ότι με αυτό το τρόπο θα έχουν καλύτερη αντιμετώπιση (Οικονόμου 2020; Παγώνα, 2018).

Όσο διάστημα διαρκεί η ταυτοποίηση των ανηλίκων και οι απαραίτητες γραφειοκρατικές διαδικασίες για να μεταφερθούν σε κάποια δομή φιλοξενίας, αυτοί βρίσκονται σε καθεστώς κράτησης. Όπως αναφέρεται στο άρθρο 32 του Ν. 3907/2011: «*Οι ασυνόδευτοι ανήλικοι και οι οικογένειες με ανήλικους κρατούνται, ως έσχατη λύση, μόνο εφόσον δεν μπορούν να εφαρμοσθούν για τον ίδιο σκοπό άλλα επαρκή αλλά λιγότερο επαχθή μέτρα και για το ελάχιστο απαιτούμενο χρονικό διάστημα»*. Καθώς όμως η Ελλάδα δεν εφαρμόζει εναλλακτικά της κράτησης μέτρα για αυτό το σκοπό, είναι σύνηθες φαινόμενο οι ανήλικοι να κρατούνται μαζί με ενήλικους αιτούντες διεθνούς προστασίας, σε ασφαλείς ζώνες εντός των προσφυγικών camps, ενώ παλαιότερα και σε κελιά αστυνομικών τμημάτων με τη μορφή της προστατευτικής φύλαξης (Σαράντου & Θεοδωροπούλου, 2019). Οι ασφαλείς ζώνες που αναφέρονται εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο, παρότι έχουν διαμορφωθεί για το διαχωρισμό και την προστασία των ανηλίκων από τους ενήλικες, είναι ιδιαίτερα επισφαλείς για τους πρώτους, καθώς δύναται να κακοποιηθούν, να γίνουν θύματα εκμετάλλευσης και δεν τους παρέχουν γενικότερα τη φροντίδα, τη φιλοξενία και την ασφάλεια μιας δομής ανηλίκων. Ακόμη υπάρχουν περιπτώσεις όπου η κράτηση των παιδιών διαρκεί πολύ μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από το επιτρεπτό, που είναι οι 25 ημέρες, σε απαράδεκτες συνθήκες διαβίωσης, με κινδύνους για τη σωματική και ψυχική τους υγεία (Οικονόμου, 2020; Τσίπηρα, 2014). Η πρακτική της προστατευτικής φύλαξης σε αστυνομικά τμήματα, έπειτα από συντονισμένες προσπάθειες της Ειδικής Γραμματείας Προστασίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων (ΕΓΠΑΑ), πιέσεις της κοινωνίας των πολιτών και καταδικαστικές αποφάσεις του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΕΔΑΔ), καταργήθηκε τον Δεκέμβριο του 2020 με το άρθρο 43 ν. 4760/2020 (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2021).

Ο βασικός φορέας, που είχε αναλάβει από το 2012 την καταγραφή και διαχείριση αιτημάτων στέγασης των παιδιών αυτών, τον έλεγχο και την αξιολόγηση της λειτουργίας των δομών φιλοξενίας, τη βελτίωση των υπηρεσιών τους, αλλά και την εκπαίδευση του προσωπικού τους ήταν το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ε.Κ.Κ.Α.) (Οικονόμου, 2020; Ε.Κ.Α.Α., 2015). Όσον αφορά την ΕΓΠΑΑ, που αναφέρθηκε νωρίτερα, συστάθηκε τον Μάρτιο του 2020 στο πλαίσιο του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου ως αναγκαιότητα, εξαιτίας της δυσχερούς κατάστασης που επικρατούσε για τα ασυνόδευτα ανήλικα και του διαμοιρασμού των αρμοδιοτήτων σε διάφορους φορείς, που δεν επέτρεπαν μια αποτελεσματική προσέγγιση του ζητήματος. Σκοπός της η εφαρμογή μιας ολιστικού τύπου Εθνικής Στρατηγικής για την προστασία των ανηλίκων και ο σχεδιασμός δράσεων και προγραμμάτων για την κάλυψη των ζητημάτων που τους αφορούν, όπως αυτό των Μεντόρων, για το οποίο θα γίνει αναφορά στο 3^{ο} κεφάλαιο, που αφορά τη μετάβαση των ανήλικων στην ενήλικη ζωή.

Μετέπειτα, τον Ιούνιο του 2023 την ΕΓΠΑΑ διαδέχθηκε η Γενική Γραμματεία Ευάλωτων Πολιτών και Θεσμικής Προστασίας (ΓΓΕΠΘΠ), η οποία είναι η πλέον αρμόδια αρχή για την προστασία των ασυνόδευτων παιδιών και τη διαχείριση του Εθνικού Συστήματος Επιτροπείας (UNICEF, 2024). Ρόλος της μεταξύ άλλων είναι ο συντονισμός, η καθοδήγηση και η εποπτεία του συστήματος αυτού, ενώ οι εισαγγελείς που παλαιότερα αναλάμβαναν τον ρόλο του επίτροπου, τώρα είναι αυτοί που ορίζουν ως επίτροπους νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που εξειδικεύονται στην παιδική προστασία (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2023). Τα νομικά αυτά πρόσωπα ορίζουν εντεταλμένους επιτροπείας, οι οποίοι είναι επαγγελματίες που αναλαμβάνουν την υποστήριξη και την εκπροσώπηση των ασυνόδευτων ανηλίκων σε ζητήματα που τους αφορούν και δρουν με βάση τα δικαιώματα και το βέλτιστο συμφέρον των παιδιών (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, χ.χ.). Ειδικότερα ο εντεταλμένος επιτροπείας έχει την επιμέλεια του παιδιού για ζητήματα όπως: η διασφάλιση της καθημερινής φροντίδας και της φροντίδας υγείας του, η εγγραφή και παρακολούθηση των μαθημάτων στο σχολείο, μιας και είναι υποχρεωτικό από το νόμο, γραφειοκρατικές διαδικασίες και συνδιαλλαγή με υπηρεσίες, νομικές υποθέσεις και αιτήσεις που έχουν να κάνουν με το καθεστώς του (UNICEF, 2024; Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2022). Ο ρόλος της επιτροπείας λοιπόν είναι κρίσιμος για

τη στήριξη του ασυνόδευτου παιδιού σε όλες τις υποθέσεις που το αφορούν και απαραίτητος για την εξέλιξή του.

Ο ανήλικος, με την υποστήριξη του επιτρόπου, δικαιούται να αιτηθεί διεθνή προστασία στη χώρα υποδοχής, ώστε να μην απελαθεί από αυτή και να του παρασχεθούν όλες οι απαραίτητες πληροφορίες, για να αποφασίσει αν θα προχωρήσει τη διαδικασία. Η αίτηση κατατίθεται στα Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης με τη βοήθεια διερμηνέων κατά τη διαδικασία της συνέντευξης ή από άλλους πρόσφυγες και μετανάστες εν ελλείψει των πρώτων (France terre d'asile, 2011). Η εξέτασή της μπορεί να διαρκέσει για μεγάλο χρονικό διάστημα, ενώ οι αρχές που είναι υπεύθυνες για αυτή τη διαδικασία θα κρίνουν αν υπάρχουν βάσιμοι λόγοι φόβου επιστροφής στη χώρα, ώστε να δοθεί άσυλο ή επικουρική προστασία ή σε αντίθετη περίπτωση να απορριφθεί η αίτηση (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2022). Ακόμη υπάρχει το δικαίωμα αίτησης επανένωσης του ανήλικου με μέλη της οικογένειάς του, που βρίσκονται εκτός Ελλάδας. Καθώς όμως η διαδικασία είναι πολύ χρονοβόρα και προκύπτουν εμπόδια κατά την εφαρμογή της, πολλά παιδιά είτε δεν επανενώνονται λόγω ακύρωσης της αίτησης με την ενηλικίωσή τους, είτε επιχειρούν να κάνουν μόνοι τους το ταξίδι με όποιο κίνδυνο και κόστος αυτό συνεπάγεται (UNHCR, 2019). Το διάστημα που μεσολαβεί από την αίτηση διεθνούς προστασίας έως την απόφαση των αρμόδιων αρχών, οι ανήλικοι μπορεί να διαμένουν σε κέντρα υποδοχής και κλειστές δομές φιλοξενίας με επισφαλείς συνθήκες. Με τον συντονισμό όμως της Μονάδας Διαχείρισης Αιτημάτων Στέγασης, μεταφέρονται σε κέντρα φιλοξενίας αποκλειστικά για ανήλικους και εποπτευόμενα διαμερίσματα, που έχουν σχεδιαστεί για τη μακροχρόνια φιλοξενία και τη κάλυψη των αναγκών τους (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2023).

Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι οι ασυνόδευτοι ανήλικοι είναι μια ευάλωτη ομάδα που βιώνει δυσχέρειες σε κάθε της βήμα και ενώ υπάρχουν κάποιες πολιτικές και πρακτικές που έχουν στόχο το βέλτιστο συμφέρον τους, στην πράξη είτε δεν εφαρμόζονται, είτε παρουσιάζονται σοβαρές ελλείψεις και προβλήματα που επιδεινώνουν την ευάλωτη κατάστασή τους. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι χρονοβόρες διαδικασίες και οι καθυστερήσεις στη διαδικασία ασύλου και οικογενειακής επανένωσης, που αναφέρθηκαν και παραπάνω, και η υποστελέχωση των δομών και των υπηρεσιών από κατάλληλο προσωπικό που να παρέχει εξειδικευμένες γνώσεις και λύσεις. Ακόμη παρατηρείται ανυπαρξία ενός οργανωμένου και σταθερού

πλάνου ένταξης των παιδιών αυτών στην κοινωνία υποδοχής, καθώς ανάλογα με τις ενέργειες της εκάστοτε κυβέρνησης, εφαρμόζονται αποσπασματικές πολιτικές χωρίς να προσφέρουν συνήθως μόνιμες και στοχευμένες λύσεις (Rerra, 2024). Αυτό οφείλεται στη γενικότερη στάση και αντιμετώπιση των κυβερνήσεων απέναντι στα ασυνόδευτα, καθώς αντιμετωπίζονται συνήθως ως πρόσφυγες και όχι ως παιδιά, πράγμα που σημαίνει ότι αν οι πρόσφυγες χαρακτηρίζονται ως απειλή για την ομοιόσταση ενός κράτους, θα αντιμετωπίζονται και κατά αυτό τον τρόπο και όχι με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα και την επισφαλή κατάστασή τους (Rerra, 2024).

2. Η ΦΙΛΟΞΕΝΙΑ ΤΩΝ ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1. Προσφυγικά camps

Με την άφιξή τους στη χώρα μας οι ανήλικοι διαμένουν συνήθως, και για πολλούς μήνες, σε προσφυγικά camps μαζί με ενήλικους πρόσφυγες, τα οποία είναι ελεγχόμενες δομές φιλοξενίας που έχουν συσταθεί από την Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης του Υπουργείου Μετανάστευσης και Ασύλου. Στα camps παρέχεται σε όσους έχουν υποβάλλει αίτημα διεθνούς προστασίας διαμονή και διατροφή, ρουχισμός, μικρή οικονομική ενίσχυση για την κάλυψη των καθημερινών τους εξόδων, πληροφορίες για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους και ψυχοκοινωνική στήριξη, υπό την προϋπόθεση να τηρούν τους εσωτερικούς κανονισμούς της δομής. Ακόμη πρέπει να αποχωρήσουν από αυτή σε διάστημα 30 ημερών από την στιγμή απόδοσης της απόφασης αίτησης διεθνούς προστασίας που έχουν υποβάλλει (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, χ.χ.).

Αντίθετα όμως με όσα προβλέπονται, οι συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων που φιλοξενούνται σε αυτά δεν είναι καλές, και μάλιστα η Ελλάδα έχει καταδικαστεί από το ΕΔΔΑ για απάνθρωπη και ταπεινωτική μεταχείριση σε βάρος των προσφύγων (RSA, 2024). Αρχικά τα camps βρίσκονται σε απομακρυσμένες από τα αστικά κέντρα περιοχές, γεγονός που κάνει δύσκολη την πρόσβαση και αλληλεπίδραση με την τοπική κοινωνία, ενώ επικρατούν ακατάλληλες συνθήκες υποδοχής και φιλοξενίας. Πιο συγκεκριμένα, για τον σκοπό της στέγασης αξιοποιούνται container και σκηνές, στα οποία πολλές φορές δεν επαρκεί ο χώρος για τις οικογένειες, αντιμετωπίζουν έλλειψη βασικών παροχών (τουαλέτα και μπάνιο), και δεν συντηρούνται από φθορές (RSA, 2024). Όσον αφορά τη σίτιση, έχει παρατηρηθεί ανεπάρκεια σε πόσιμο νερό, ενώ οι τροφές που παρέχονται είναι ίδιες και χωρίς γεύση (Καστρουνή, 2022). Ακόμη υπάρχει σημαντική έλλειψη σε προσωπικό που είναι υπεύθυνο για τη σωματική και ψυχική υγεία με την αναλογία επαγγελματιών προς ωφελούμενους να είναι πολύ μικρή και να μην καλύπτονται οι απαραίτητες ανάγκες. Όπως γίνεται αντιληπτό οι συγκεκριμένοι χώροι δεν είναι κατάλληλα διαμορφωμένοι και ασφαλείς για τους ανήλικους και μπορούν να τους τραυματίσουν περισσότερο ψυχικά, καθώς επίσης ενέχουν κινδύνους κακοποίησης και χρήσης εξαρτησιογόνων ουσιών (Βουδούρη, 2018). Έρευνες ακόμη έχουν αναδείξει σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζουν με την πρόσληψη τροφής, το

αναπνευστικό σύστημα και τη στοματική υγιεινή, ενώ χρίζουν ανάγκης εμβολιασμού και ιατρικού ελέγχου (Καστρουνή, 2022).

Όσον αφορά τα ασυνόδευτα παιδιά, το 2016, με πρώτη την ΜΚΟ ΑΡΣΙΣ, ξεκίνησαν να λειτουργούν εντός των camps «ασφαλείς ζώνες» (safe zones). Οι συνολικά δεκατέσσερεις (14) διαχωρισμένοι από τους ενήλικους χώροι, που δημιουργήθηκαν, έχουν σκοπό την εναλλακτική της κράτησης διαμονή των ανηλίκων, την ενίσχυση της προστασίας τους και την εξατομικευμένη κάλυψη των αναγκών τους, έως ότου μεταφερθούν σε δομές φιλοξενίας ανηλίκων (ΑΡΣΙΣ, 2021). Η πραγματικότητα όμως είναι διαφορετική, καθώς δεν έχουν πάντοτε τις προδιαγραφές που απαιτούνται για να παραμείνουν σε αυτούς οι ανήλικοι, σε επισφαλείς μάλιστα συνθήκες, ούτε ξεκάθαρο και ενιαίο πλαίσιο λειτουργίας (Παγώνα, 2018). Συγκεκριμένα υπάρχουν περιπτώσεις όπου η 24ωρη ασφάλεια και προστασία που προβλέπεται στους χώρους αυτούς δεν επιτυγχάνεται. Τα συρμάτινα πλέγματα που διαχωρίζουν την ασφαλή ζώνη από το υπόλοιπο camp δεν είναι αρκετά, καθώς διαμένοντες δημιουργούν σε αυτά τρύπες, που επιτρέπουν τη μετακίνηση ατόμων από τη μία πλευρά στην άλλη, αλλά και τη δυνατότητα στους ανηλίκους να εγκαταλείψουν τον χώρο. Με αυτό τον τρόπο τα παιδιά έχουν πρόσβαση σε παράνομες ναρκωτικές ουσίες και αλκοόλ, τα οποία μπορούν να τα οδηγήσουν σε ανεπιθύμητες καταστάσεις, καθώς και εξάρτηση. Επίσης, γίνονται θύματα σεξουαλικής κακοποίησης από ενήλικους πρόσφυγες, ενώ και οι ίδιοι οι ανήλικοι λόγω των οικονομικών δυσχερειών που βιώνουν και της ανάγκης να στείλουν χρήματα στην οικογένειά τους εκδίδονται, θέτοντας την υγεία και την ασφάλειά τους σε περαιτέρω κίνδυνο. Επιπρόσθετα, το μέγιστο χρονικό διάστημα των τριών μηνών που ορίζεται για την παραμονή τους δεν τηρείται και η προβλεπόμενη χωρητικότητα υπερκαλύπτεται, δημιουργώντας δυσκολίες στη διαμονή των ανηλίκων, αναγκάζοντάς τους να κοιμούνται στο πάτωμα και παρέχοντάς τους λιγότερο εξατομικευμένη υποστήριξη. Όσον αφορά τη διατροφή τους, τους παρέχεται το ίδιο φαγητό με του ενήλικες, το οποίο υστερεί σε ποιότητα και δεν είναι κατάλληλο πάντα για τα παιδιά, ενώ παρατηρείται και πρόβλημα όσον αφορά την εκπαίδευση, καθώς πολλά παιδιά δεν πηγαίνουν στο σχολείο (Μαλιχούδης, 2020). Σε αυτό το σημείο αξίζει να σημειωθεί ότι η Μονάδα Ένταξης και Υποστήριξης Ασυνόδευτων Ανηλίκων, για την οποία θα αναφερθούν περισσότερα στο επόμενο κεφάλαιο (3.3.2.), μεριμνά για τυπικές και άτυπες μορφές εκπαίδευσης παιδιών που διαβιώνουν σε δομές φιλοξενίας που αναφέρονται παρακάτω. Παρόλα αυτά, υπάρχουν

ελλείψεις στο απαραίτητο προσωπικό που αναλαμβάνει τη φροντίδα και την προστασία τους, μη μπορώντας έτσι να διασφαλιστεί η κάλυψη των αναγκών και η παραμονή τους εντός αυτών (Οικονόμου, 2020).

2.2. Μονάδα Διαχείρισης Στέγασης

Η Μονάδα Διαχείρισης Αιτημάτων Στέγασης και Μετεγκαταστάσεων, η οποία ανήκει στην ΓΓΕΠΘΠ., επιβλέπει και εξασφαλίζει την τοποθέτηση ασυνόδευτων ανηλίκων σε δομές μακροχρόνιας φιλοξενίας. Αυτές οι δομές περιλαμβάνουν είτε Εποπτευόμενα Διαμερίσματα Ημιαυτόνομης Διαβίωσης είτε Κέντρα Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων, τα οποία αναλύονται στη συνέχεια. Τα παιδιά που βρίσκονται σε Κέντρα Υποδοχής και Ταυτοποίησης, Κλειστές Ελεγχόμενες Δομές στις περιοχές εισόδου της χώρας ή σε Δομές Επείγουσας Φιλοξενίας μεταφέρονται στις κατάλληλες δομές μακροχρόνιας φιλοξενίας, όπου έχουν πρόσβαση σε ολοκληρωμένες υποστηρικτικές υπηρεσίες (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2023).

Κατά το 2023, η Μονάδα επεξεργάστηκε περίπου 4.600 αιτήματα στέγασης ασυνόδευτων παιδιών και ολοκλήρωσε όλες τις απαραίτητες διαδικασίες για τη μεταφορά και την ένταξή τους στις προβλεπόμενες δομές φιλοξενίας. Επιπλέον, αναλαμβάνει τη διαχείριση ευάλωτων περιπτώσεων που απαιτούν ειδική φροντίδα, συνεργάζεται στενά με φορείς προστασίας ανηλίκων και αρμόδιες αρχές, συντονίζοντας όλες τις εμπλεκόμενες πλευρές, παρέχοντας οδηγίες και συμμετέχοντας στη συνολική διαχείριση ευάλωτων υποθέσεων (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2023).

2.3. Εποπτευόμενα Διαμερίσματα Ημιαυτόνομης Διαβίωσης (Semi-Independent Living - SIL)

Εναλλακτική λύση για τη φιλοξενία των ασυνόδευτων ανήλικων είναι τα Εποπτευόμενα Διαμερίσματα Ημιαυτόνομης Διαβίωσης. Με στόχο τη δημιουργία καλύτερων συνθηκών διαμονής, την προστασία της ευάλωτης αυτής ομάδας και την κοινωνική της ένταξη, τον Ιανουάριο του 2018 η ΜΚΟ ΜΕΤΑδραση σε συνεργασία με τη UNICEF, την Εισαγγελία Ανηλίκων και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ε.Κ.Κ.Α.) υλοποίησε το συγκεκριμένο πρόγραμμα, ενώ τα επόμενα χρόνια το

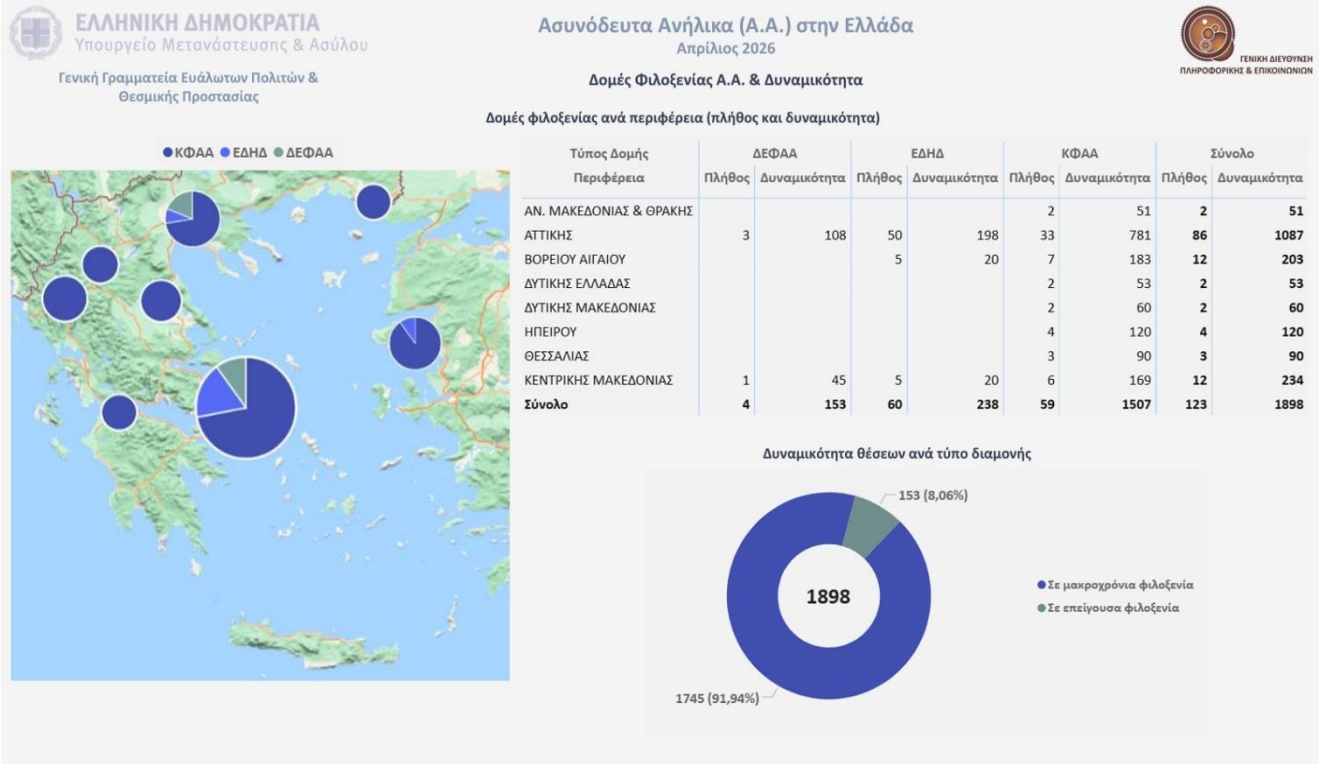
υιοθέτησαν και άλλες οργανώσεις (ΜΕΤΑδραση, 2022). Σε κάθε διαμέρισμα δύναται να διαμένουν έως τέσσερις (4) ανήλικοι και δύο (2) του ίδιου φύλου ανά δωμάτιο, οι οποίοι είναι άνω των 16 ετών και έχουν αιτηθεί διεθνή προστασία. Βασικές προϋποθέσεις για την τοποθέτησή τους σε αυτά και για την εύρυθμη λειτουργία του προγράμματος, είναι να έχουν τη δυνατότητα οι νέοι να φροντίσουν τον εαυτό τους, να μην πάσχουν από κάποια ψυχική νόσο, να μην κάνουν χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών και να μην αποτελούν κίνδυνο για τους ίδιους ή τους γύρω τους (Κοντοκώστας, 2023). Σύμφωνα με στοιχεία για τον Απρίλιο του 2026 (βλ. πίνακα 2) λειτουργούν 60 διαμερίσματα σε όλη την Ελλάδα, δυναμικότητας 238 θέσεων (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2026).

Οι ανάγκες που καλύπτονται πέρα από τη διαμονή αφορούν την φροντίδα υγείας των ανήλικων, την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και την υποστήριξή τους από εκπαιδευτικούς στις σχολικές τους υποχρεώσεις (Κοντοκώστας, 2023), την παροχή νομικής υποστήριξης και την ψυχοκοινωνική τους ανάπτυξη, ενώ παρέχεται και ένα μηνιαίο ποσό της τάξεως των 150€ για την κάλυψη των προσωπικών τους εξόδων. Ακόμη το όλο εγχείρημα υποστηρίζεται και ενισχύει τη δράση του μέσω διεπιστημονικής ομάδας που απαρτίζεται από κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, νομικούς και φροντιστές, ενώ υπεύθυνος για τα παιδιά είναι ο εκάστοτε επίτροπος, ο οποίος ασκεί την επιμέλειά του και φροντίζει για τις απαραίτητες διαδικασίες που αναφέρθηκαν και στο προηγούμενο κεφάλαιο (1.5.). Σκοπός είναι οι νέοι να αναπτύξουν τα θετικά χαρακτηριστικά και τις ικανότητες που έχουν, να νιώσουν δυνατοί και ικανοί και να μπορέσουν στο μέλλον, όντας ενήλικοι, να καλύπτουν μόνοι τους τις ανάγκες και να ενταχθούν στην κοινωνία υποδοχής (ΜΕΤΑδραση, χ.χ.). Μάλιστα το πρόγραμμα Μεντόρων, το οποίο θα αναλυθεί εκτενέστερα στο επόμενο κεφάλαιο (3.3.2.), κατά την πιλοτική του φάση διενέργησε επισκέψεις σε Semi-Independent Living (SIL), όπως και σε άλλες δομές φιλοξενίας για τη γνωριμία των παιδιών με αυτό τον τύπο υποστήριξης και στόχευσε, επίσης, στην αύξηση των παραπομπών σε αυτά τα διαμερίσματα (Council of Europe, 2023). Ακόμη, με τη συμπλήρωση του 18^{ου} έτους της ηλικίας τους, οι μέχρι πρότινος ανήλικοι που διέμεναν σε SIL, αλλά και σε ΚΦΑΑ, δύναται να συνεχίσουν τη διαμονή τους σε Supported Indepented Living in Adulthood (SILA). Τα συγκεκριμένα διαμερίσματα απευθύνονται πλέον σε ενήλικες και τους υποστηρίζουν στην ανάπτυξη των απαραίτητων εφοδίων, ώστε να ζήσουν ανεξάρτητοι. Η υποστήριξη αφορά στην ένταξή τους στην εργασία, τη

διεύρυνση του κοινωνικού τους δικτύου και την ενδυνάμωσή τους για αυτονόμηση. Με αυτό τον τρόπο καλύπτεται και το νομικό κενό του κράτους, που αφορά τη στέγαση των νεαρών ενήλικων, που έχουν λάβει πολιτικό άσυλο (ΜΕΤΑδραση, χ.χ.).

Πίνακας 2. Δομές φιλοξενίας Α.Α. και δυναμικότητα

Μήνας αναφοράς: Απρίλιος 2026 (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2026)

Τύπος Δομής	ΔΕΦΑΑ		ΕΔΗΔ		ΚΦΑΑ		Σύνολο	
Περιφέρεια	Πλήθος	Δυναμικότητα	Πλήθος	Δυναμικότητα	Πλήθος	Δυναμικότητα	Πλήθος	Δυναμικότητα
ΑΝ. ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ & ΘΡΑΚΗΣ					2	51	**2**	**51**
ΑΤΤΙΚΗΣ	3	108	50	198	33	781	**86**	**1087**
ΒΟΡΕΙΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ			5	20	7	183	**12**	**203**
ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ					2	53	**2**	**53**
ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ					2	60	**2**	**60**
ΗΠΕΙΡΟΥ					4	120	**4**	**120**
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ					3	90	**3**	**90**
ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ	1	45	5	20	6	169	**12**	**234**
Σύνολο	**4**	**153**	**60**	**238**	**59**	**1507**	**123**	**1898**

2.4. Αναδοχή

Το 2015 η ΜΕΤΑδραση ξανά, εισήγαγε για πρώτη φορά πρόγραμμα αναδοχής ασυνόδευτων ανηλίκων. Ο στόχος κατά τη δημιουργία του ήταν να παρέχει στο παιδί μια προσωρινή οικογένεια, μέχρι να ολοκληρωθούν οι διαδικασίες για την επανένωση με την βιολογική του. Καθώς όμως υπήρξε μεγάλος όγκος αιτήσεων επανένωσης που απορρίπτονταν, το 2017 το πρόγραμμα επεκτάθηκε με αναδοχή μεγαλύτερου χρονικού διαστήματος και με την προοπτική της τεκνοθεσίας (ΜΕΤΑδραση, 2022). Οι γονείς που εκδηλώνουν το ενδιαφέρον να γίνουν ανάδοχοι και πληρούν τα κριτήρια βάση νόμου, μαζί με τη συμβολή της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για του Πρόσφυγες (UNHCR), ενημερώνονται και προετοιμάζονται κατάλληλα για την όλη διαδικασία και έχουν δυνατότητα να γίνουν ανάδοχοι ενός ή και παραπάνω ασυνόδευτου ανήλικου. Χάρις σε αυτό, τα παιδιά έχουν τη δυνατότητα να μεγαλώσουν για μικρότερο ή και μεγαλύτερο διάστημα σε ένα οικογενειακό περιβάλλον που θα τους παρέχει στήριξη

και προστασία, παρά σε κάποια δομή φιλοξενίας (ΜΕΤΑδραση, 2024). Σύμφωνα με στοιχεία της UNHCR (2021), από το 2016 έως και τον Φεβρουάριο του 2021 μέσω του προγράμματος της ΜΕΤΑδρασης φιλοξενήθηκαν συνολικά 104 παιδιά σε 89 οικογένειες και 3 από αυτά τεκνοθετήθηκαν. Ακόμη, στον Απολογισμό Δράσεων που εξέδωσε το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου (2023) αναφέρεται ότι όλα τα ασυνόδευτα ανήλικα κάτω των 12 ετών, έχουν καταγραφεί στο μητρώο ανηλίκων του Εθνικού Συστήματος Αναδοχής και Υιοθεσίας.

2.5. Δομές Επείγουσας Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων

Σημαντικό ρόλο στην υποστήριξη των παιδιών που ζουν σε επισφαλείς συνθήκες έχουν οι Δομές Επείγουσας Φιλοξενίας. Ο Εθνικός Μηχανισμός Επείγουσας Ανταπόκρισης (ΕΜΕΑ), που ξεκίνησε τη λειτουργία του το 2021, διαθέτει μία τηλεφωνική γραμμή διαθέσιμη 24 ώρες την ημέρα και 7 μέρες την εβδομάδα, η οποία υποστηρίζεται από διερμηνείς και ειδικούς επαγγελματίες. Μέσω των ανθρώπων αυτών καθοδηγούνται παιδιά, πολίτες, τοπικές και δημόσιες αρχές για τα βήματα και τις ενέργειες που πρέπει να γίνουν, από τον εντοπισμό ενός ασυνόδευτου παιδιού, που ζει στον δρόμο και βιώνει δυσχερείς καταστάσεις, μέχρι την τοποθέτησή του σε αυτές τις δομές (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2023). Σύμφωνα με επίσημα στοιχεία για τον Απρίλιο του 2026 (βλ. πίνακα 2), στην Ελλάδα λειτουργούν 4 Δομές Επείγουσας Φιλοξενίας, δυναμικότητας 153 θέσεων. (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2026). Το προσωπικό που εργάζεται εκεί έχει καθοριστεί στο Άρθρο 13 της Υπουργικής Απόφασης 193953/2024. Με βάση αυτό οι δομές στελεχώνονται κατ' ελάχιστο από συντονιστή, κοινωνικό λειτουργό, ψυχολόγο, νομικό/δικηγόρο, υπεύθυνο καθημερινής φροντίδας, διερμηνέα, διοικητικά υπεύθυνο, μάγειρα και προσωπικό καθαριότητας. Ακόμη πέραν των απαιτούμενων ειδικοτήτων, υπάρχει η δυνατότητα να εργαστούν επαγγελματίες από τον τομέα της υγείας και της εκπαίδευσης. Βασική μέριμνα των επαγγελματιών αυτών είναι παροχή υπηρεσιών ψυχοκοινωνικής στήριξης και νομικών ζητημάτων, η εκπαίδευση και η υγειονομική φροντίδα. Παράλληλα τα παιδιά υποστηρίζονται κατά τη διαδικασία αιτήματος διεθνούς προστασίας μέσω των Περιφερειακών Γραφείων Ασύλου. Στο ίδιο διάστημα αξιολογούνται οι ατομικές ανάγκες τους, ενώ πραγματοποιείται και η εκτίμηση του βέλτιστου συμφέροντός τους, με στόχο την εξεύρεση κατάλληλης μακροπρόθεσμης λύσης φιλοξενίας Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2023).

2.6. Οι ανήλικοι εκτός πλαισίου φροντίδας

2.6.1. Παιδιά σε επισφαλείς συνθήκες

Εκτός των παιδιών που εντάσσονται σε κάποιο πρόγραμμα φιλοξενίας, υπάρχουν και οι περιπτώσεις αυτών που δεν επιθυμούν και αρνούνται να ενταχθούν σε κάποιο από αυτά. Οι ανήλικοι αυτοί διαβιώνουν συνήθως σε ακατάλληλους χώρους με συγγενείς και ομοεθνείς τους, είναι άστεγοι και εντοπίζονται μέσω της διαδικασίας ασύλου που ακολουθούν, βρίσκονταν προγενέστερα σε κάποιο πλαίσιο φιλοξενίας από το οποίο αποχώρησαν με δική τους πρωτοβουλία ή ζουν σε επαρχιακές περιοχές. Για τη συγκεκριμένη κατηγορία παιδιών, είχε αναπτυχθεί στην Αθήνα το πρόγραμμα «Protection for All Minors» από το «Δίκτυο για τα Δικαιώματα του Παιδιού». Αξιοποιώντας τον «Urban Safe Space», ένα δικό του χώρο, που μπορούσε να υποδεχτεί τους ανήλικους, στόχευε στην παροχή υπηρεσιών ενημέρωσης και κινητοποίησης, ώστε να απομακρυνθούν τα παιδιά από τους επικίνδυνους χώρους που ζουν τη δεδομένη χρονική στιγμή και να ενταχθούν σε κάποιο από τα προγράμματα φιλοξενίας που τους παρέχεται (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2023). Ακόμη παρείχε στήριξη και σε περιοχές εκτός Αθήνας, με χρήση βιντεοκλήσης και συνεργασία με κοινωνικές υπηρεσίες της εκάστοτε περιοχής. Κομβικό ρόλο στο έργο αυτό κατείχαν οι «Παραστάτες», επαγγελματίες κοινωνικοί λειτουργοί και ψυχολόγοι, οι οποίοι αξιολογούσαν τις ανάγκες που είχαν τα παιδιά και διαμόρφωναν ένα εξατομικευμένο σχέδιο δράσης. Σύμφωνα με στοιχεία που έχουν ληφθεί έως τον Αύγουστο του 2024, το πρόγραμμα έχει υποστηρίξει 1514 ανήλικους, εκ των οποίων οι 1051 είναι από παραπομπές του ΕΜΕΑ. Επιπρόσθετα, το 98% είναι αγόρια 15-18 ετών και το 9,6% είχε και κάποια άλλη ευαλωτότητα, όπως ζητήματα υγείας και κινδύνους (Intersos Hellas, 2024). Το πρόγραμμα παρά το σημαντικό έργο που προσέφερε, ανέστειλε τη λειτουργία του από τον Μάιο του 2026 λόγω λήξης της σχετικής σύμβασης συνεργασίας με το Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου.

2.6.2. Εξαφανισθέντα παιδιά

Μια ακόμη κατηγορία που δεν λαμβάνει φροντίδα είναι αυτή των παιδιών που, ενώ μπορεί να έχουν καταγραφεί κατά τις διαδικασίες υποδοχής και ταυτοποίησης, στη συνέχεια όμως αποχωρούν άτυπα ή εξαφανίζονται. Οι λόγοι της εξαφάνισης εντοπίζονται στις επικίνδυνες και δυσχερείς συνθήκες των χώρων που διαβιώνουν και

των δομών φιλοξενίας που εγκαταλείπουν, στις χρονοβόρες διαδικασίες διεθνούς προστασίας και επανένωσης, που πολλές φορές οι ανήλικοι δεν εμπιστεύονται και αποφασίζουν να ξεκινήσουν ένα νέο ταξίδι κατά μόνας, καθώς και στη λανθασμένη καταγραφή των ονομάτων τους από τις υπεύθυνες αρχές, που δημιουργεί προβλήματα στην οργάνωση, αλλά και μπορεί να τους διευκολύνει να περάσουν πιο εύκολα τα σύνορα και μετέπειτα να μην εντοπίζονται (Abuselidze, 2021). Ακόμη λόγω της ευάλωτης θέσης στην οποία βρίσκονται και της ανάγκης τους για χρήματα, πολλές φορές οδηγούνται στην πορνεία και γίνονται θύματα εμπορίας ανθρώπων, με αποτέλεσμα να εξαφανίζονται ή και να βρίσκονται νεκρά. Μάλιστα σύμφωνα με έρευνα της Rerra (2024) που αφορά τους ασυνόδευτους ανήλικους και το trafficking στην Ελλάδα, τα αποτελέσματα ανέδειξαν την εργασιακή εκμετάλλευση την πιο συχνή μορφή trafficking και τη σεξουαλική την πιο δύσκολη ως προς το να γίνει αντιληπτή και να αντιμετωπιστεί. Ακόμη, σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία του Lost in Europe (2023), που ερευνά την εξαφάνιση ανήλικων που μετακινούνται στην Ευρώπη, το διάστημα 2021-2023 εξαφανίστηκαν 51.433 παιδιά έπειτα από την άφιξή τους σε Ευρωπαϊκές χώρες υποδοχής. Το φαινόμενο της εξαφάνισης παρουσιάζει σημαντική αύξηση σε σχέση με το διάστημα 2018-2020 που ο αριθμός των παιδιών ήταν 18.000. Καθώς όμως πολλές χώρες, εκ των οποίων και η Ελλάδα, δεν τηρούν με συνέπεια τέτοια στοιχεία ή δεν τα καταγράφουν, εκτιμάται ότι ο πραγματικός αριθμός είναι ακόμη μεγαλύτερος.

2.7. Κέντρα Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων (Κ.Φ.Α.Α.)

Τα Κέντρα Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων (Κ.Φ.Α.Α.) είναι πρότυπα κέντρα μακροχρόνιας φιλοξενίας για ασυνόδευτους ανήλικους που αιτούνται διεθνή προστασία. Οι αρμόδιοι φορείς που μπορούν να λειτουργούν τέτοια κέντρα αποτελούνται από κρατικά νομικά πρόσωπα ιδιωτικού δικαίου με όφελος δημοσίου συμφέροντος, κοινωφελή ιδρύματα, αστικές μη κερδοσκοπικές εταιρίες, οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών, μη κυβερνητικές οργανώσεις, διεθνείς οργανισμοί κ.ά. (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2022). Ενδεικτικά κάποιοι από αυτούς είναι οι ΜΚΟ «Ευρωπαϊκή Έκφραση», «Πράξις», «Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός», «Άρσις», «ΜΕΤΑδραση», «Ζεύξις», όπως επίσης η ΑΜΚΕ «ΣΥΝΥΠΑΡΞΙΣ» και ο διακυβερνητικός οργανισμός «ΔΟΜ». Σκοπός τους είναι η παροχή των απαραίτητων για τη διαβίωση των παιδιών, όπως η σίτιση, η στέγαση και η ατομική φροντίδα. Ακόμη

σημαντική είναι η δυνατότητα νομικής συνδρομής που δίδεται στα άτομα, η οικονομική, κοινωνική και ψυχολογική στήριξη που τους παρέχεται, καθώς και η διερμηνεία, η οποία κρίνεται απαραίτητη για όλα τα ζητήματα που τους αφορούν (Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης, χ.χ.). Εξίσου υποστηρικτική είναι η συμβολή τους μέσω παραπομπών και συνεργασιών με δημόσιες υπηρεσίες για διαδικασίες που αφορούν τη φροντίδα υγείας των ανήλικων, την εκπαίδευσή τους στο σχολείο, αλλά και την επαγγελματική τους κατάρτιση (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2022). Τη λειτουργία των κέντρων ελέγχει και αξιολογεί η Μονάδα Εποπτείας και Αξιολόγησης Κέντρων Φιλοξενίας που ανήκει στην ΓΓΕΠΘΠ. Η συγκεκριμένη πραγματοποιεί τακτικούς αλλά και έκτακτους ελέγχους στα κέντρα έπειτα από αναφορά οποιουδήποτε έχει έννομο συμφέρον, ενώ συντάσσεται έκθεση μετά την ολοκλήρωσή τους, αλλά και κατ' ελάχιστον μία φορά το έτος. Η έκθεση αυτή παραδίδεται στον άμεσα ενδιαφερόμενο μαζί με συστάσεις για συμμόρφωση στις υποχρεώσεις του και σε περίπτωση μη εφαρμογής τους, προβλέπονται κυρώσεις. (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2022). Τα πιο πρόσφατα στοιχεία για τον Απρίλιο του 2026 (βλ. πίνακα 2) αναφέρουν ότι λειτουργούν 59 κέντρα φιλοξενίας, δυναμικότητας 1507 θέσεων, που καλύπτουν μεγάλο μέρος της ελληνικής επικράτειας, πλην της Κρήτης. Συγκεκριμένα, στην Αττική λειτουργούν 33 κέντρα με 781 θέσεις, στο Βόρειο Αιγαίο 7 με 183 θέσεις, στη Κεντρική Μακεδονία 6 με 169 θέσεις, στην Ήπειρο 4 με 120 θέσεις, στη Θεσσαλία 3 με 90 θέσεις, στη Δυτική Μακεδονία 2 με 60 θέσεις, στη Δυτική Ελλάδα 2 με 53 θέσεις και στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη 2 με 51 θέσεις. (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2026). Όσον αφορά την Κρήτη έως τον Ιούλιο του 2024 είχε μόνο 1 κέντρο φιλοξενίας, δυναμικότητας 25 θέσεων. Παρότι συγκριτικά με τις υπόλοιπες δομές, τα κέντρα φιλοξενούν τα περισσότερα παιδιά, έχουν παρατηρηθεί περιπτώσεις ελλιπούς χρηματοδότησης και μειώσεις προσωπικού, το οποίο οδηγεί αναπόφευκτα σε δυσλειτουργία των κέντρων και στο κλείσιμό τους. Το κέντρο φιλοξενίας που θα γίνει αναφορά και σχετίζεται με την παρούσα έρευνα είναι αυτό των Ανωγείων.

2.7.1. Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων (Κ.Φ.Α.Α.) Ανωγείων

Το Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων στα Ανώγεια ξεκίνησε τη λειτουργία του τον Ιούλιο του 2000. Ήταν το πρώτο Κέντρο φιλοξενίας στην Ελλάδα, το οποίο θεωρήθηκε «Πρότυπο Κέντρο» και εντάχθηκε στις «Καλές Πρακτικές

φιλοξενίας ανηλίκων προσφύγων» από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ. Ο λόγος εντοπίζεται στον τρόπο λειτουργίας του και στη βιωματική γνώση που δημιουργήθηκε και αξιοποιήθηκε από παρόμοια κέντρα στη συνέχεια στη χώρα μας αλλά και το εξωτερικό. Ακόμη συνεργάστηκε με τοπικούς φορείς, σχολεία, υπηρεσίες του δήμου, Πανεπιστημιακά Ιδρύματα και γενικότερα κρατικούς φορείς αλλά και με την κοινωνία των πολιτών εντός και εκτός Κρήτης (Οικονόμου, 2020). Τα παραπάνω σε συνδυασμό με την ανάπτυξη συνεργασίας ανάμεσα στο κέντρο και την τοπική κοινότητα είχε σημαντικά οφέλη για την εξέλιξη της λειτουργίας του, αλλά και τη βελτίωση των παροχών του προς τους ανήλικους. Στα χρόνια λειτουργίας του το κέντρο αντιμετώπισε προβλήματα υποχρηματοδότησης και ελλείψεων προσωπικού με αποτέλεσμα να μην μπορεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες του, να κριθεί ανεπαρκής η λειτουργία του, τα τελευταία χρόνια να υπολειτουργεί και να κλείσει οριστικά τον Ιούλιο του 2024. Το κέντρο φιλοξενούσε ασυνόδευτα παιδιά ηλικιακού εύρους 14 έως 18 ετών, τα οποία κατάγονταν από χώρες της Μέσης Ανατολής (Αφγανιστάν, Ιράκ, Συρία), από Νότια Ασία (Πακιστάν, Μπαγκλαντές), καθώς και από χώρες της Αφρικής, όπως η Λαϊκή Δημοκρατία του Κονγκό. Πέρα από τη φιλοξενία, το κέντρο παρείχε σίτιση, ένδυση και ένα μικρό ποσό για την κάλυψη προσωπικών εξόδων των παιδιών. Στο πρόγραμμα περιλαμβάνονταν μαθήματα ελληνικής γλώσσας και συναντήσεις με κοινωνική λειτουργό και ψυχολόγο, ενώ παράλληλα πραγματοποιούνταν διάφορες δραστηριότητες και εκδηλώσεις τόσο εσωτερικά στα πλαίσια της δομής, όσο και εκτός αυτής με τους τοπικούς και εξωτοπικούς φορείς και την κοινωνία των πολιτών που συνεργαζόταν. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ολιστική προσέγγιση και στήριξη της ευάλωτης ομάδας των ασυνόδευτων παιδιών, καθώς και την ουσιαστική επαφή και γνωριμία με το νέο κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο βρίσκονταν, έως ότου φύγουν από το κέντρο και διαμείνουν πλέον ανεξάρτητοι.

Συμπερασματικά με βάση τα δεδομένα, τις ενέργειες που έχουν πραγματοποιηθεί και τις μέχρι τώρα δομές που υπάρχουν για τους ασυνόδευτους ανήλικους, θα μπορούσε κανείς να πει ότι έχει γίνει ένας ολοκληρωμένος σχεδιασμός για τη φιλοξενία τους και ότι οι ανάγκες τους καλύπτονται. Η πραγματικότητα, όμως, είναι διαφορετική και αυτό οφείλεται στην ελλιπή χρηματοδότηση των οργανισμών από το κράτος για ζητήματα όπως η βελτίωση των υποδομών και η υλοποίηση δράσεων. Ακόμη η μη πρόσληψη απαραίτητου εξειδικευμένου προσωπικού, οι

απολύσεις του υπάρχοντος, οι δυσχερείς συνθήκες εργασίας και η διαρκώς μη τυπική εξόφληση της μισθοδοσίας των εργαζομένων επιβαρύνουν το έργο των επαγγελματιών. Μάλιστα πολλές φορές, λόγω ελλείψεων, υποχρεώνονται να εμπλακούν σε διαδικασίες που δεν είναι αρμόδιοι και να αναλάβουν ευθύνες που δεν τους αναλογούν, καταλήγοντας σε επαγγελματική εξουθένωση και ματαίωση. Φυσικά όλα τα παραπάνω έχουν ως αποδέκτη επιπτώσεων την ευάλωτη ομάδα των ασυνόδευτων ανηλίκων, που πέραν των όσων έχουν βιώσει, έχουν να αντιμετωπίσουν τις αδυναμίες του εθνικού θεσμικού πλαισίου μεταναστευτικής πολιτικής και την δυσκολία από πλευράς του να διαχειριστεί τον μεγάλο αριθμό παιδιών (Ελευθεριάδη, 2022).

3. Η ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΕΝΗΛΙΚΗ ΖΩΗ

3.1. Ενηλικίωση και έξοδος από την παρεχόμενη φροντίδα

Τα 18^{α} γενέθλια είναι ένα κομβικό σημείο στη ζωή κάθε ανθρώπου, καθώς είναι η περίοδος, που βάσει νόμου, μεταβαίνει από την εφηβική ηλικία στην ενήλικη ζωή. Χαρακτηρίζεται από σημαντικές αλλαγές όπως η ανεξαρτητοποίηση από την οικογένεια και η ανάληψη ευθυνών, η διερεύνηση των προσωπικών επιλογών όσον αφορά τους μελλοντικούς στόχους και η λήψη αποφάσεων σε θέματα που έχουν να κάνουν με την εκπαίδευση και την εργασία. Για τους ασυνόδευτους ανήλικους, όμως, η συγκεκριμένη περίοδος είναι αρκετά δύσκολη και αγχωτική, καθώς αλλάζει η αντιμετώπιση που έχουν από το κράτος. Ειδικότερα στερούνται πολλά από τα προνόμια και τα δικαιώματα που κατείχαν λόγω του ότι ήταν ανήλικοι, όπως η στέγαση σε δομές ανηλίκων, η οικονομική στήριξη και η επιτροπεία (Council of Europe, 2023).

Το γεγονός αυτό έχει πολύ σημαντικό αντίκτυπο και στο καθεστώς τους, καθώς όσοι ανήλικοι δεν έχουν λάβει διεθνή προστασία, αντιμετωπίζονται διαφορετικά όντας πλέον ενήλικοι στις διαδικασίες που αφορούν το άσυλο. Ακόμη χάνουν τη δυνατότητα οικογενειακής επανένωσης, ενώ έρχονται και αντιμέτωποι με την ενδεχόμενη εκτέλεση απόφασης επιστροφής στη χώρα καταγωγής, εφόσον δεν δικαιούνται διεθνή προστασία (European Migration Network, 2022). Σε αντίθεση λοιπόν με τη συνηθισμένη σταδιακή μετάβαση στην ενήλικη ζωή, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, ευάλωτα παιδιά που μπορεί να βρίσκονται λίγο καιρό σε μια νέα χώρα με εντελώς διαφορετική κουλτούρα από η δική τους, τίθενται εκτός φροντίδας και, με τα τραύματα που φέρουν, αναγκάζονται μέσα σε σύντομο χρονικό διάστημα να έχουν προετοιμαστεί για αυτή τη συνθήκη και να ανταπεξέλθουν στις νέες προκλήσεις αυτόνομοι (Ministry of Migration and Asylum, 2023).

Η έξοδος των ανηλίκων από την παρεχόμενη φροντίδα πραγματοποιείται με την ενηλικίωσή τους. Είτε μένουν σε εποπτευόμενα διαμερίσματα, είτε σε κέντρα φιλοξενίας, οι υπηρεσίες και οι παροχές που τους δίδονται διακόπτονται και οφείλουν να αποχωρήσουν από αυτά. Οι διαδικασίες της αποχώρησης και της εξόδου συνεπάγονται μια κατάσταση αβεβαιότητας για αυτούς, καθώς θα πρέπει να εξασφαλίσουν μια στέγη και να έχουν μια σταθερή εργασία για να μπορούν να συντηρούν τους ίδιους και τα έξοδά τους. Κάτι τέτοιο είναι αρκετά δύσκολο, καθώς τις περισσότερες φορές δεν έχουν λάβει τα κατάλληλα εφόδια για να ζήσουν αυτόνομοι

και δεν έχει ξεκαθαριστεί νομικά το καθεστώς τους. Μάλιστα σε αυτή την περίπτωση, που δεν έχει παρθεί ακόμα απόφαση για τη διεθνή προστασία, μπορεί να μεταφερθούν σε προσφυγικά camps. Κάτι τέτοιο φυσικά είναι αρκετά επισφαλές για τους ίδιους, καθώς από το προστατευτικό και υποστηρικτικό περιβάλλον μιας δομής ανηλίκων, βρίσκονται σε ένα χώρο με ακατάλληλες συνθήκες διαβίωσης, χωρίς τον προσωπικό χώρο και τις παροχές που είχαν πριν και την πιθανότητα εκμετάλλευσης και κακοποίησης κάθε μορφής. Μάλιστα σύμφωνα με δεδομένα από ποιοτική έρευνα της Oxfam και του Ελληνικού συμβουλίου για τους πρόσφυγες (2021), οι νεαροί ενήλικες που είχαν μεταφερθεί σε καταυλισμό, παρότι ήθελαν να αποχωρήσουν, είχαν ανασφάλεια για το τι θα συναντήσουν εκτός δομής και πως θα πορευτούν μόνοι τους λόγω έλλειψης εφοδίων, εκπαίδευσης και χρημάτων. Παρότι δεν τους ικανοποιούσε αυτή η συνθήκη, καθώς δεν απασχολούνταν με κάτι και δεν κάλυπταν τις ανάγκες που ήθελαν, παρέμεναν εκεί λόγω έλλειψης εναλλακτικών λύσεων.

Επίσης, η μετεγκατάσταση των νεαρών προσφύγων τους αποκόπτει από τα κοινωνικά δίκτυα και τις παρέες που δημιουργούν, τις ψυχοκοινωνικές δραστηριότητες που αναπτύσσουν, την εκπαίδευση που λαμβάνουν και τη διαδικασία ένταξης που έχει ξεκινήσει σε έναν βαθμό για αυτούς. Η έλλειψη αυτών έχει σημαντική επιρροή στην εξέλιξη των νέων, που σε συνδυασμό με το άγχος της νέας κατάστασης που βρίσκονται, επηρεάζει σημαντικά την ψυχική τους υγεία με αρνητικά συναισθήματα και άγχος (Ministry of Migration and Asylum, 2023).

Σύμφωνα με ακόμη μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε με νεαρούς ενήλικες που είχαν ζήσει σε δομές φιλοξενίας ανηλίκων στην Πορτογαλία, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι ενώ για κάποιους η μετάβαση σε άλλη δομή δεν υπήρξε πρόβλημα, για άλλους ήταν ένα εμπόδιο στο να ζήσουν ανεξάρτητοι, το οποίο ξεπεράστηκε μόνο όταν βρήκαν εργασία και δεν στηρίζονταν από το κράτος. Επιπλέον, η οικονομική τους κατάσταση ήταν ιδιαίτερα δύσκολη, ειδικά για εκείνους που δεν σπούδαζαν και δεν είχε ξεκαθαριστεί το νομικό καθεστώς τους, ενώ ταυτόχρονα είχαν όνειρα και στόχους για το μέλλον όσον αφορά την εκπαίδευση τους και την εργασία τους, ώστε να μπορούν να στηρίζουν τους ίδιους και την οικογένειά τους (Moleiro, 2021).

3.2. Προκλήσεις στο νέο ξεκίνημα

Στο νέο τους ξεκίνημα, λοιπόν, οι νέοι που ενηλικιώνονται έρχονται αντιμέτωποι με ένα συνονθύλευμα προκλήσεων που επηρεάζει αυτή τους τη μετάβαση. Οι παράγοντες των προκλήσεων ποικίλουν και έχουν να κάνουν με το νομικό καθεστώς που βρίσκονται, την πολιτική της εκάστοτε χώρας υποδοχής και πώς τους αντιμετωπίζει, το χρονικό διάστημα που βρίσκονται στη χώρα έως ότου ενηλικιωθούν, τις ιδιαίτερες ανάγκες του κάθε ατόμου, την προσωπικότητά τους, το εκπαιδευτικό τους υπόβαθρο του, τις εμπειρίες που έχουν ζήσει, την αντιμετώπιση της κοινωνίας των πολιτών κ.ά. (Council of Europe, 2023; (Surace, 2022).

Μια σημαντική πρόκληση, που μπορεί να αντιμετωπίσουν, είναι η δυσκολία πρόσβασής τους σε υπηρεσίες που τους είναι απαραίτητες στην καθημερινότητά τους, είτε έχουν να κάνουν με ζητήματα υγείας είτε με ζητήματα γραφειοκρατίας, που απαιτούν υποστήριξη και καθοδήγηση (Sánchez-Padilla et al, 2025). Η έλλειψη γνώσης των διαδικασιών σε συνδυασμό με την πολυπλοκότητα, που πολλές φορές τις χαρακτηρίζει, δημιουργεί πρόβλημα στους νεαρούς πρόσφυγες. Σε αυτό έρχεται να προστεθεί το ζήτημα της απουσίας διερμηνέων και πολιτισμικών μεσολαβητών μετά την έξοδό τους από τη φροντίδα, που θα τους βοηθούσαν να ξεπεράσουν τα γλωσσικά εμπόδια και να κατανοήσουν καλύτερα τα ζητήματα που τους αφορούν (Council of Europe, 2023).

Μία ακόμη σημαντική πρόκληση αφορά την εκπαίδευση, η οποία αναγνωρίζεται ως μέσο χειραφέτησης και πηγή ίσων ευκαιριών για την κάλυψη των συναισθηματικών και εκπαιδευτικών τους αναγκών (Surace, 2022). Παράλληλα, αποτελεί βασική προϋπόθεση για την κοινωνική τους ένταξη, καθώς και για την πρόσβασή τους στην αγορά εργασίας (Gullo et al., 2021). Καθώς οι περισσότεροι ανήλικοι κατάγονται από χώρες με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και έρχονται στην Ευρώπη σε ηλικία κοντά στην ενηλικίωση, μπορεί να μη λάβουν καν εκπαίδευση καθώς δεν είναι υποχρεωτική. Ακόμη όμως και όταν καταφέρουν να έχουν πρόσβαση στην εκπαίδευση, λόγω των κενών που έχουν, της δυσκολίας με τη γλώσσα και των ζητημάτων που αντιμετωπίζουν, είτε τη σταματούν, είτε δεν μπορούν να τη συνεχίσουν σε ανώτερο επίπεδο (Council of Europe, 2023). Οι δυσκολίες που προκύπτουν, σε συνδυασμό με ένα ελλιπές εκπαιδευτικό σύστημα και μια μη συμπεριληπτική και ευαισθητοποιημένη κοινωνία, ωθούν τους νεαρούς πρόσφυγες ακόμα περισσότερο στην άρνηση και τη διακοπή της εκπαιδευτικής τους πορείας, δημιουργώντας νέες

προκλήσεις στην επαγγελματική τους κατάρτιση και αναπόφευκτα στον τομέα της εργασίας (Ministry of Migration and Asylum, 2023).

Όσον αφορά την επαγγελματική κατάρτιση, αυτή πολλές φορές είναι δύσκολο να επιτευχθεί λόγω οικονομικών και νομικών δυσκολιών που προκύπτουν στο ξεκίνημα της ενηλικίωσής τους. Επίσης υπάρχει έλλειψη, τόσο επαρκούς ενημέρωσης για τις ευκαιρίες που είναι διαθέσιμες, όσο και για τις επιλογές που θα μπορούσαν να αξιοποιήσουν για να καταρτιστούν. Σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρείται και το φαινόμενο να μην αναγνωρίζεται από το κράτος υποδοχής η κατάρτιση που μπορεί να φέρει ο πρόσφυγας από την πατρίδα του, με αποτέλεσμα να μην μπορεί να αξιοποιηθεί επίσημα (Ministry of Migration and Asylum, 2023). Χωρίς την απαραίτητη κατάρτιση, λοιπόν, οι νέοι βρίσκουν συνήθως εργασίες που δεν χρειάζονται ειδίκευση. Ορισμένες φορές αυτό συνεπάγεται να μην αμείβονται ικανοποιητικά, να γίνονται θύματα εκμετάλλευσης και να καταπατούνται τα εργασιακά τους δικαιώματα, λόγω της ανάγκης που έχουν. Με αυτή τη συνθήκη φυσικά τους είναι πολύ δύσκολο να επιτύχουν οικονομική αυτονομία και ανεξαρτησία ώστε να συντηρήσουν τους ίδιους και να βοηθήσουν και τις οικογένειές τους πίσω στη χώρα καταγωγής (Council of Europe, 2023; Taverna, 2023). Στον αντίποδα αυτού, η ύπαρξη ενός προγράμματος υποτροφίας εργασίας, όπως αυτό της Ιταλίας που αναφέρει η Surace (2022), δίνει τη δυνατότητα στους νεαρούς ενήλικες να ενισχυθούν οικονομικά και να αποκτήσουν σταδιακά την εργασιακή και στεγαστική τους αυτονομία.

Αναπόφευκτα λόγω των οικονομικών δυσκολιών προκύπτει και το ζήτημα της στέγασης. Όσοι έχουν λάβει διεθνή προστασία και δεν μετεγκαθίστανται σε προσφυγικά camps, με τις συνθήκες που αναφέρθηκαν παραπάνω, αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα εύρεσης και διατήρησης ενός σπιτιού για να μείνουν. Εκτός από το οικονομικό ζήτημα, πολλές φορές γίνονται θύματα διακρίσεων από ενοικιαστές, οι οποίοι λόγω πεποιθήσεων, φόβου και ανασφάλειας δεν θέλουν να μισθώσουν το οίκημά τους σε πρόσφυγες, και ειδικά σε εκείνους που έχουν εκκρεμότητες με το νομικό καθεστώς τους, ή, και στις περιπτώσεις που το κάνουν, ζητούν πολύ μεγαλύτερες εγγυήσεις ή ποσά με αποτέλεσμα να μην μπορεί να καλυφθεί το κόστος τους από τους νεαρούς πρόσφυγες. Σε αυτό το σημείο διαπιστώνεται, επίσης, έλλειμμα τόσο ως προς την υποστήριξη της μετάβασης εκτός φροντίδας σε ζητήματα στέγασης, όσο και ως προς την επαρκή ενημέρωση και προετοιμασία των νέων σχετικά με το συγκεκριμένο ζήτημα, καθώς δεν απαιτείται να έχουν εξασφαλίσει νόμιμη εργασία και

διαμονή κατά την αποχώρησή τους από την παρεχόμενη φροντίδα (Taverna, 2023). Ακριβώς επειδή δεν υπάρχει ένα ενιαίο και οργανωμένο πλαίσιο για να τους υποστηρίξει, οι επαγγελματίες δεν έχουν κάτι επίσημα κατοχυρωμένο να βασιστούν, για να τους προετοιμάσουν στοχευμένα για τη διαδικασία αυτή. Επίσης, δεν προβλέπεται να υπάρχει κάποιος επαγγελματίας που εξειδικεύεται στον συγκεκριμένο τομέα, ώστε να τους καθοδηγήσει κατάλληλα στην εύρεση στέγης για την ιδιαίτερη περίπτωσή τους. Σημαντικό ρόλο ενέχει και το υποστηρικτικό δίκτυο, που συνήθως δεν υπάρχει μετά την έξοδο από τη φροντίδα, ώστε να μπορούν πιο στοχευμένα να αναζητήσουν έναν χώρο διαμονής. Όλα τα παραπάνω μπορούν να οδηγήσουν έναν νεαρό ενήλικο στο να μένει με πολλούς ακόμα ομοεθνείς του σε επισφαλείς συνθήκες ή να είναι άστεγος, με σημαντικό κόστος στη σωματική και ψυχική του υγεία (Council of Europe, 2023).

Ακόμη μία πρόκληση που αναδύθηκε, μέσω έρευνας της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες και του Συμβουλίου της Ευρώπης (2014) σε τέσσερα κράτη μέλη του, είναι αυτή του αντίκτυπου που έχει η μετάβαση στην ψυχική υγεία των νεαρών προσφύγων και πώς το διαχειρίζονται οι ίδιοι. Όπως αναφέρεται, παρότι η βασική υγειονομική φροντίδα παρέχεται δωρεάν, δεν ισχύει το ίδιο για την ψυχολογική υποστήριξη που διακόπτεται στα 18 έτη. Οι νέοι με την ενηλικίωση θα πρέπει να καλύπτουν μόνοι τους τα έξοδα αυτά και, έχοντας ήδη οικονομικές δυσπραγίες, πολλοί σταματούν την προσωπική θεραπεία που έχουν ξεκινήσει. Πέραν, λοιπόν, από τις τραυματικές εμπειρίες που έχουν βιώσει έως ότου φτάσουν στη χώρα υποδοχής (Καστρουνή, 2022), έχουν να αντιμετωπίσουν και τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή, μια διαδικασία αρκετά στρεσογόνα και αβέβαιη, που χρίζει ψυχολογικής υποστήριξης και χωρίς αυτή είναι σύνηθες η ψυχική τους κατάσταση να επιδεινώνεται. Μάλιστα σε αυτό το στάδιο με τη συσσώρευση τραυματικών γεγονότων και δυσκολιών οι νέοι έχουν πολύ συχνά αυπνία και εφιάλτες, ενώ αναπτύσσονται και αυτοκτονικοί ιδεασμοί. Έξτρα ψυχικό φορτίο έρχεται να προστεθεί στο ήδη υπάρχων, με την απώλεια των σημαντικών προσώπων που στήριζαν και κατεύθυναν τον νεαρό όσο ήταν ακόμα ανήλικος στο πλαίσιο φροντίδας που βρισκόταν και είχε χτίσει σχέσεις εμπιστοσύνης με πρόσωπα αναφοράς, όπως κοινωνικοί λειτουργοί και ψυχολόγοι.

Εξίσου σοβαρός και επικίνδυνος είναι ο ρατσισμός που οι νέοι έχουν να αντιμετωπίσουν, όχι μόνο από συγκεκριμένες ομάδων ανθρώπων στην κοινωνία με τέτοιου είδους αντιλήψεις, όπως ακροδεξιά κόμματα (Οικονόμου, 2020), αλλά και

μέσα από διαδικασίες και ενέργειες που έχουν να επιτελέσουν στην καθημερινή τους ζωή. Είναι σύνηθες φαινόμενο οι νεαροί πρόσφυγες να μην έχουν την ίδια προσβασιμότητα με τους ντόπιους σε αυτές, είτε να αντιμετωπίζονται διαφορετικά για λόγους που έχουν να κάνουν με την καταγωγή, τη θρησκεία, την κουλτούρα, τη γλώσσα κ.ά. Λόγω αυτών βιώνουν καταστάσεις μίσους και ξενοφοβίας, αλλά και έντονες διακρίσεις. Σε περιπτώσεις δε που πρόκειται για ειδικές ομάδες, όπως θύματα εμπορίας ανθρώπων, ο κίνδυνος και η πρόκληση είναι ακόμα μεγαλύτερη για αυτούς και χρίζουν ειδικής και ευνοϊκότερης μεταχείρισης λόγω μεγαλύτερης ευαλωτότητας (Council of Europe, 2023; Rerra, 2024).

Τέλος, οι νεαροί πρόσφυγες γίνονται αόρατοι και παραγκωνίζονται μόλις κλείσουν τα 18, αντί να αντιμετωπίζονται ως παιδιά που ενηλικιώνονται και να έχουν μια εξατομικευμένη διαχείριση και φροντίδα στα ζητήματα που τους αφορούν (Council of Europe, 2023; Σαμάρα, 2024). Στη συνέχεια θα αναφερθούν ορισμένες πολιτικές, που εφαρμόζει η Ελλάδα, για να υποστηρίξει αυτή τη μετάβαση, αλλά και παραδείγματα από άλλες Ευρωπαϊκές χώρες.

3.3. Πολιτικές στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) για τη μετάβαση

Η πλειονότητα των κρατών μελών της ΕΕ δεν έχει αναπτύξει σαφή στρατηγική για τη διευκόλυνση της μετάβασης των ασυνόδευτων ανηλίκων στην ενήλικη ζωή. Ωστόσο, παραπάνω από τα μισά κράτη παρέχουν κάποιου είδους υποστήριξη ή φροντίδα μετά την ενηλικίωσή τους. Το εύρος και το είδος της βοήθειας που προσφέρεται κατά τη μεταβατική περίοδο διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των κρατών, ακόμα και εντός τους, σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Σε πολλές περιπτώσεις πάντως, προβλέπονται μεταβατικές διατάξεις, στις οποίες οι παρεχόμενες υπηρεσίες καταργούνται σταδιακά ή διατηρούνται σε ένα βαθμό, παρέχοντας συγκεκριμένες μορφές υποστήριξης για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα (European Migration Network, 2022). Ο λόγος που συμβαίνει αυτό, εντοπίζεται στο ότι το πλάνο διαχείρισης και πολιτικής διαφέρει μεταξύ των συστημάτων που αναλαμβάνουν και υποστηρίζουν ανήλικους και αντίστοιχα ενήλικους πρόσφυγες. Συγκεκριμένα ακολουθούνται κάποιες καλές πρακτικές και αποσπασματικές πολιτικές, χωρίς όμως κοινή γραμμή και συνέχεια, που από μόνες τους δεν οδηγούν σε ομαλή μετάβαση και υποστήριξη στη φάση της ενηλικίωσης (Širca, et al., 2018).

Η ελλιπής και ανεπιτυχής μετάβαση ενέχει σοβαρούς κινδύνους για το κοινωνικό σύστημα, καθώς δημιουργείται αποξένωση, διχασμός και δίνεται χώρος σε βίαιες και ρατσιστικές συμπεριφορές να ανθίσουν. Αντίστοιχα οι νεαροί πρόσφυγες δεν καταφέρνουν να αυτονομηθούν, τραυματίζονται και αποκλείονται όλο και περισσότερο από το κοινωνικό σύνολο καταφεύγοντας σε ακραίες και επισφαλείς λύσεις για να επιβιώσουν (Širca, et al., 2018).

3.3.1. Παραδείγματα άλλων χωρών

Καθώς, όπως αναφέρθηκε, πολλά κράτη μέλη της ΕΕ δεν έχουν ένα ολοκληρωμένο πλάνο φροντίδας και μετάβασης για τους ασυνόδευτους ανήλικους, εφαρμόζουν συνήθως πρακτικές μετέπειτα φροντίδας. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι αξιοποιούν και προσαρμόζουν πολιτικές κρατικής και ιδρυματικής φροντίδας παιδιών στους νεαρούς πρόσφυγες, που υπάγονται στο γενικότερο πλαίσιο παιδικής προστασίας της εκάστοτε χώρας, ενώ σε άλλες περιπτώσεις δίνουν παράταση στη διαμονή τους στις δομές που ήδη τους φιλοξενούν (European Migration Network, 2022).

Ένα τέτοιο παράδειγμα χώρας είναι η *Ιρλανδία*, η οποία εντάσσει τους ασυνόδευτους ανήλικους στο κύριο σύστημα παιδικής προστασίας της χώρας, το Tusla και τους παρέχει κοινωνικούς λειτουργούς για την από κοινού δημιουργία ενός ατομικού σχεδίου δράσης. Πριν την ενηλικίωση ένας κοινωνικός λειτουργός είναι ξανά υπεύθυνος να τους υποστηρίξει στη μετέπειτα φροντίδα τους έως το 21^{ο} έτος της ηλικίας τους ή έως το 23^{ο}, στην περίπτωση που βρίσκονται σε εκπαίδευση πλήρους φοίτησης. Ο επαγγελματίας, ανεξαρτήτως του καθεστώτος διαμονής του νέου, σχεδιάζει τη μετέπειτα φροντίδα του, αξιολογώντας τις ψυχοκοινωνικές, εκπαιδευτικές και εργασιακές του ανάγκες, ενώ υποστηρίζει και την οικογενειακή επανένωση. Σύμφωνα με τα λεγόμενα των ίδιων των νέων, ο κοινωνικός λειτουργός είναι ένα σημαντικό πρόσωπο για αυτούς και συχνά διατηρούν επαφές και μετά την πλήρη ενηλικίωση. Ωστόσο ένα ζήτημα που προκύπτει με αυτή τη πολιτική, είναι το γεγονός ότι ο κοινωνικός λειτουργός του Tusla αναλαμβάνει και την επίβλεψη των βημάτων του καθεστώτος διαμονής των παιδιών, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται καθυστερήσεις ή να μην υποβάλλονται οι αιτήσεις διεθνούς προστασίας τους. Αυτό αποτελεί πρόβλημα και δημιουργεί άγχος στα παιδιά που ενηλικιώνονται, καθώς χωρίς να έχουν λάβει διεθνή προστασία μεταφέρονται σε κανονικές εγκαταστάσεις υποδοχής

έως ότου ολοκληρωθεί η διαδικασία, χωρίς τις αντίστοιχες υποστηρικτικές παροχές που είχαν ως ανήλικοι (PICUM, 2022). Παρότι λοιπόν η Ιρλανδία έχει ένα ισχυρό δίκτυο υποστήριξης και το έργο των κοινωνικών λειτουργών στο σύστημα παιδικής προστασίας της αναγνωρίζεται, υπάρχουν αμφιβολίες για το κατά πόσο είναι οι κατάλληλοι να αναλαμβάνουν και τη διαδικασία που αφορά τη διεθνή προστασία των παιδιών (Oxfam & Greek Council for Refugees, 2021).

Στην *Ολλανδία* και συγκεκριμένα στην πόλη της Ουτρέχτης εφαρμόζεται το πρόγραμμα «Ex-ama Team», το οποίο είναι το αντίστοιχο των μεντόρων που εφαρμόζεται στην Ελλάδα. Αξιοποιώντας πρώην ασυνόδευτους ανήλικους και με τη συνεργασία επαγγελματιών, όπως κοινωνικών λειτουργών, ψυχολόγων και νομικών, παρέχεται στήριξη και καθοδήγηση κατά τη μετάβαση, έως ότου ο ασυνόδευτος ανήλικος να καταστεί αυτάρκης. Μάλιστα το πρόγραμμα έχει πολύ καλά αποτελέσματα, καθώς μεγάλο ποσοστό των ωφελούμενων απέκτησαν νομικό καθεστώς, ενώ άλλοι δεν χρειάζονταν πλέον κοινωνική πρόνοια, καθώς ξεκίνησαν να επιμορφώνονται και να εργάζονται (European Migration Network, 2022).

Στο *Βέλγιο* η πιο συχνή μορφή υποστήριξης στη μετάβαση είναι η Τοπική Πρωτοβουλία Υποδοχής / Lokaal Opvang Initiatief (LOI), που προσφέρεται σε πρώην ασυνόδευτους ανήλικους που έχουν συμπληρώσει το 16^{ο} έτος της ηλικίας του και έχουν λάβει καθεστώς διεθνούς προστασίας. Σε αυτούς παρέχονται προσωρινά καταλύματα, με διάρκεια παραμονής έως έξι μήνες για ανήλικους και τέσσερις μήνες για ενήλικες. Τα καταλύματα είναι συνήθως σπίτια, όπου ζουν μαζί τέσσερα ή περισσότερα άτομα με κοινόχρηστους χώρους, ενώ κάθε διαμένοντας διαθέτει δικό του δωμάτιο. Κατά τη διαμονή τους οι νεαροί εκπαιδεύονται στην αυτονομία, μαθαίνουν να επιτελούν τις καθημερινές τους υποχρεώσεις και να διαχειρίζονται τα χρήματά τους, ενώ παράλληλα πρέπει να αναζητούν και μόνιμη κατοικία. Η συμβολή του μοντέλου LOI κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική για τους νεαρούς ενήλικους, καθώς είναι ο μόνος τρόπος να προετοιμαστούν για να ζήσουν ανεξάρτητοι. Παρόλα αυτά, το χρονικό διάστημα των τεσσάρων και έξι μηνών που παραμένουν στα καταλύματα ορισμένες φορές είναι μικρό για τη διαδικασία εύρεσης της επομένης κατοικίας τους, δημιουργώντας τους πίεση και άγχος (Council of Europe, 2023).

Στη *Γαλλία*, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων των Υπηρεσιών Παιδικής Προστασίας, την ευθύνη των παιδιών που βρίσκονται σε κίνδυνο έχουν αναλάβει τα

νομαρχιακά συμβούλια της χώρας. Ως εκ τούτου, οι τοπικές αρχές φέρουν και την κύρια ευθύνη για την υποδοχή και τη φροντίδα των ασυνόδευτων ανηλίκων, ενώ ένα χρόνο πριν αυτοί ενηλικιωθούν, καλούνται σύμφωνα με τον νόμο και για συνέντευξη από τον πρόεδρο του νομαρχιακού συμβουλίου που έχει αναλάβει τη φροντίδα τους. Σκοπός της συνέντευξης αυτής είναι η αξιολόγηση της κατάστασης και των αναγκών τους, η ενημέρωση για τα δικαιώματά τους και ειδικότερα αυτό της αίτησης για άδεια διαμονής και διεθνούς προστασίας που μπορούν να υποβάλλουν, αλλά και ο σχεδιασμός της μετάβασής τους στην ενήλικη ζωή. Η διαδικασία της συνέντευξης μπορεί να υποστηρίζεται και από κάποιον αξιόπιστο ενήλικο για να βοηθήσει τη διαδικασία. Μετέπειτα, ο πρόεδρος του νομαρχιακού συμβουλίου σχηματίζει από κοινού με τον ανήλικο το σχέδιο δράσης, ενώ τα υπεύθυνα όργανα για την υλοποίησή του, καλούνται να βρούνε λύσεις που προσαρμόζονται στις ανάγκες και τις δυνατότητες του παιδιού. Σε ιδιαίτερες περιπτώσεις μάλιστα, η συνέντευξη δύναται να επαναληφθεί για να συμπεριληφθούν μεταβολές που έχουν προκύψει στις ανάγκες του (EMN, 2018; Ministry of Migration and Asylum, 2023). Η συγκεκριμένη πρακτική λοιπόν είναι ελπιδοφόρα για τα ασυνόδευτα παιδιά (EMN, 2018), καθώς οι αρμόδιοι φορείς εμπλέκονται ενεργά στη διαδικασία υποστήριξής τους και μάλιστα τους συμπεριλαμβάνουν στον σχεδιασμό ενός βιώσιμου και στοχευμένου πλάνου για την ενηλικίωση.

Τέλος, στη *Γερμανία* παρέχεται στήριξη στον τομέα της ενημέρωσης και της αντιμετώπισης δυσκολιών, όσον αφορά την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, που είναι πολύ βασική στη μεταβατική φάση της ζωής των ασυνόδευτων ανηλίκων. Ο Γερμανικός Ομοσπονδιακός Οργανισμός Απασχόλησης αναγνωρίζει τα γλωσσικά εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι νέοι και τις ελλείψεις που έχουν σε εκπαιδευτικό επίπεδο και παρέχει στήριξη μέσω κέντρων πληροφόρησης σταδιοδρομίας και μια ποικιλία προγραμμάτων, που σκοπό έχουν να τους προετοιμάσουν για την επαγγελματική τους κατάρτιση. Τέτοια προγράμματα αφορούν νέους που ακόμα φοιτούν, νέους που δεν τους είναι εύκολο βρουν θέση κατάρτισης, αλλά και νέους που ενώ ήδη καταρτίζονται, λόγω δυσκολιών χρειάζονται υποστήριξη για να ολοκληρώσουν τη διαδικασία (Council of Europe, 2023). Αυτά φυσικά ενισχύουν τη διαδικασία μετάβασης των παιδιών στην ενήλικη ζωή και συνδυαστικά με άλλες πολιτικές που αξιοποιούνται στο στάδιο αυτό, δύναται να προκύψει ένα καλό αποτέλεσμα για τους νεαρούς ενήλικους.

Όπως γίνεται αντιληπτό, τα κράτη διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη δύσκολη αυτή περίοδο που καλούνται να διανύσουν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι. Όπως προκύπτει, αξιοποιούν κάποιες καλές πρακτικές και στοχευμένες παρεμβάσεις, οι οποίες όμως αφορούν τη διαχείριση μεμονωμένων περιπτώσεων ή δεν επιτυγχάνουν πάντα το βέλτιστο αποτέλεσμα. Επίσης, υποχρέωσή τους είναι να ανταποκρίνονται στις εξατομικευμένες ανάγκες των νεαρών ενηλίκων, οι πολιτικές τους να συνάδουν με τις πραγματικές και καίριες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν, αλλά και να διασφαλίζουν την προστασία και την πρόσβασή τους σε εξιδεικευμένες υπηρεσίες και προσωπικό (Council of Europe, 2019). Ειδικά το έργο των κοινωνικών λειτουργών, όπως αποτυπώνεται και στο τέλος του κεφαλαίου, κρίνεται σημαντικό για την υποστήριξη των νέων στην έξοδό τους από τη φροντίδα και την πορεία τους προς την ενήλικη ζωή.

3.3.2. Η διαχείριση της Ελλάδας

Στην περίπτωση της Ελλάδας δεν υπάρχει συγκεκριμένη νομοθεσία που να μεριμνά πλήρως για τους νεαρούς πρόσφυγες στη συγκεκριμένη ηλικιακή φάση. Αντ' αυτού, η ΕΓΠΑΑ (νυν ΓΓΕΠΘΠ) έχει αναπτύξει και παρακολουθεί την υλοποίηση της «Εθνικής Στρατηγικής για την Προστασία των Ασυνόδευτων Ανηλίκων». Το εγχείρημα αυτό, που βασίζεται σε επιστημονικά τεκμηριωμένες πρακτικές, αποτελεί μια μακροπρόθεσμη στρατηγική πενταετούς διάρκειας με ετήσιο σχέδιο δράσης, η οποία στηρίζεται σε τέσσερις θεματικούς πυλώνες με συγκεκριμένους στόχους. Ο βασικός της σκοπός είναι η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου πλαισίου για τη φροντίδα και την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων στην Ελλάδα. Μεταξύ των προτεραιοτήτων περιλαμβάνεται και ο στόχος που έχει να κάνει με τη στήριξη των νεαρών προσφύγων στη διαδικασία μετάβασης στην ενήλικη ζωή (Council of Europe, 2023). Ειδικότερα με τον στόχο αυτό, προτείνονται δύο δράσεις. Η πρώτη έχει να κάνει με τη διασφάλιση ότι οι ανήλικοι, στο τέλος της εφηβείας, θα έχουν αποκτήσει δεξιότητες και γνώσεις για την ενηλικίωσή τους. Αυτό θα επιτευχθεί με τη σωστή ενημέρωση του εφήβου για αυτό το στάδιο, τη συμμετοχή του σε δραστηριότητες στο πλαίσιο φιλοξενίας, που τον προετοιμάζουν για την αυτονομία (π.χ. καθάρισμα και μαγειρική) και τον σχεδιασμό από κοινού με τους επαγγελματίες ενός ατομικού σχεδίου δράσης, κατάρτισης και απασχόλησης ανάλογα με τις ικανότητές του. Η δεύτερη δράση έχει να κάνει με την ανάπτυξη ενός δικτύου ασφαλείας για τους νέους που ενηλικιώνονται. Πιο συγκεκριμένα, κατά τα πρώτα χρόνια της ενηλικίωσης (18-21), θα εφαρμόζεται ένα

πλαίσιο προστασίας με παροχή διαμονής σε ολιγομελείς χώρους, νομικής και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, δραστηριότητες κ.ά. Οι νέοι σε αυτό το πλαίσιο θα μπορούν να αξιοποιούν πόρους και υπηρεσίες, να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και να σχεδιάζουν καθοδηγούμενοι τέτοιου είδους προγράμματα (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2022).

Ακόμη, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο (1.5.), στο πλαίσιο υποστήριξης της ευάλωτης ομάδας των ασυνόδευτων ανηλίκων, η ΕΓΠΑΑ έχει υλοποιήσει το πρόγραμμα της «Επιτροπείας», καθώς και το πρόγραμμα «Μέντορες». Σε αυτό το κεφάλαιο, αξίζει να σημειωθεί για τους Επίτροπους, ότι ενέχουν σημαντικό ρόλο στην πορεία και εξέλιξη του ασυνόδευτου ανήλικου προς την ενηλικίωση, καθώς αποτελούν πρόσωπα αναφοράς για αυτούς, τους εξοικειώνουν με διαδικασίες και ευθύνες που θα πρέπει μετέπειτα να αναλάβουν μόνοι τους, τους διευκολύνουν στον προσανατολισμό τους στις νέες συνθήκες και τους προετοιμάζουν για το επόμενο βήμα μετά την έξοδο από τη φροντίδα. Όσον αφορά τους Μέντορες, πρόκειται για ένα πρόγραμμα χρηματοδοτούμενο από τον Οργανισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το Άσυλο (EUAA), που ξεκίνησε πιλοτικά τη λειτουργία του τον Ιούλιο του 2021. Το πρόγραμμα αυτό συγκροτείται από ενήλικους, που έφτασαν και αυτοί στην Ελλάδα ως ασυνόδευτοι ανήλικοι. Παρά την απουσία ενός πλαισίου υποστήριξης, οι συγκεκριμένοι κατάφεραν να ενταχθούν και μέσω αυτού να υποστηρίξουν και τα νέα παιδιά στην προσπάθεια ένταξής τους (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2021). Η εκπαίδευση των Μεντόρων βασίζεται πάνω σε ζητήματα προστασίας των παιδιών νομικού χαρακτήρα, φύλου και δεοντολογίας, με σκοπό να αποτελέσουν πρότυπα για τα παιδιά που βρίσκονται στις δομές φιλοξενίας, αλλά και τους νεαρούς ενήλικες και μέσω του προσωπικού βιώματος και των εμπειριών να τους καθοδηγήσουν. Η καθοδήγηση και η υποστήριξη που παρέχεται έχει να κάνει με ζητήματα στέγασης, εργασίας, πρόσβασης σε υπηρεσίες, βελτίωσης ικανοτήτων και ανθεκτικότητας, αλλά και ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης για κινδύνους που διατρέχουν λόγω της ευάλωτής τους κατάστασης (Council of Europe, 2023; European Migration Network, 2022). Μάλιστα αξίζει να σημειωθεί ότι οι Μέντορες έχουν δημιουργήσει μια σειρά από βίντεο με ονομασία "Μαθαίνοντας με τους Μέντορες" σε κανάλι στο Youtube, που απευθύνονται σε παιδιά που έχουν φτάσει στην Ελλάδα. Το περιεχόμενό τους έχει στόχο να προσεγγίσει και να ενημερώσει τα παιδιά που χρήζουν υποστήριξης στο νέο τους ξεκίνημα στην Ελλάδα σε ζητήματα όπως η φροντίδα της προσωπικής υγιεινής, η

εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, η διαχείριση των εξόδων τους κ.ά. (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2024).

Επίσης η Μονάδα Ένταξης και Υποστήριξης Ασυνόδευτων Ανήλικων, η οποία υπάγεται στη ΓΓΕΠΘΠ, συμβάλλει στη μετάβαση των ασυνόδευτων παιδιών στην ενηλικίωση. Έχει ένα συντονιστικό ρόλο σε ζητήματα όπως: η πρόσβαση των παιδιών στην εκπαίδευση μέσω της εγγραφής στα σχολεία σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων, η ενίσχυση σε μαθήματα και εργασίες εντός των δομών φιλοξενίας με τη βοήθεια άλλων φορέων μη τυπικής εκπαίδευσης, η παροχή εκπαιδευτών ανάπτυξης δεξιοτήτων και η διασύνδεση με τοπικές κοινότητες για εξωσχολικές δραστηριότητες. Επιπρόσθετα, έχει χαρτογραφήσει φορείς όπως πανεπιστήμια, ΜΚΟ, μουσεία και πολιτιστικά κέντρα, με στόχο την ενίσχυση συνεργασιών και την ανάπτυξη νέων πρωτοβουλιών. Μέσα από τις δράσεις αυτές, τα παιδιά ενισχύουν υπάρχουσες δεξιότητες, αναπτύσσουν νέες και προετοιμάζονται για την ένταξή τους στην κοινωνία ως ενήλικες (Council of Europe, 2023).

Ακόμα μια προσπάθεια συμβολής στη μετάβαση των νέων στην ενηλικίωση έγινε τον Αύγουστο του 2023 με τη δημιουργία του HELIOS JUNIOR. Το πρόγραμμα αυτό καθοδηγούταν από τη ΓΓΕΠΘΠ και αφορούσε 2.000 πρώην ασυνόδευτους ανήλικους που είχαν ενηλικιωθεί και βρίσκονταν μεταξύ 18 και 21 ετών. Στόχος του ήταν οι νεαροί ενήλικες να ενταχθούν ομαλά στην αγορά εργασίας και να επιτύχουν την ανεξάρτητη διαβίωσή τους (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2023). Φορέας υλοποίησης του έργου ήταν ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΔΟΜ) και Συνδικαιούχοι του, παρέχοντας λύσεις ένταξης και στηρίζοντας την ομαλή έξοδο των παιδιών από τις δομές φιλοξενίας. Στόχος του ΔΟΜ ήταν να εστιάσει στην ενδυνάμωση των ωφελούμενων, διευκολύνοντας την προσπάθειά τους να ενταχθούν στην αγορά εργασίας και γενικότερα στην τοπική κοινωνία. Αυτό επιτυγχανόταν μέσω της δημιουργίας ενός Ατομικού Πλάνου Ένταξης, το οποίο συνοδευόταν από συνεχή υποστήριξη για την εφαρμογή και υλοποίησή του. Παράλληλα με τους Συνδικαιούχους του, ο ΔΟΜ παρείχε και βοήθεια για την εξασφάλιση αυτόνομης διαβίωσης των νέων. Αυτή η πρωτοβουλία περιελάμβανε τη μίσθωση και εξόπλιση διαμερισμάτων, με ταυτόχρονη παρακολούθηση και διασφάλιση των συνθηκών διαβίωσης σε αυτά (ΤΑΜΕΥ, 2024). Το πρόγραμμα σταμάτησε να δέχεται νέες παραπομπές και να πραγματοποιεί εγγραφές από την 31η Ιανουαρίου 2026 (International Organization for Migration, n.d.).

Άξια αναφοράς είναι η τροποποίηση του Κώδικα Μετανάστευσης (Ν. 5038/2023) με πρόσθετη νομική διάταξη, που ενίσχυε την προστασία των ανηλίκων, παρείχε στήριξη στη μετάβαση και κίνητρο για εκπαίδευση. Με βάση αυτή, οι ανήλικοι πρόσφυγες που είχαν ολοκληρώσει επιτυχώς κατ' ελάχιστο τρεις τάξεις δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα πριν το 23ο έτος της ηλικίας τους, δικαιούνταν άδεια διαμονής με ισχύ 10 χρόνων που τους έδινε τη δυνατότητα να διαμείνουν και να εργαστούν νόμιμα στη χώρα (Council of Europe, 2023). Λίγα χρόνια αργότερα όμως και συγκεκριμένα τον Φεβρουάριο του 2026 με τον Ν. 5727/2026 το δικαίωμα αυτό καταργήθηκε.

Επιπρόσθετα, το 2023 εγκρίθηκε το έργο «ΠΥΞΙΔΑ – Συμπληρωματικός Μηχανισμός Υποστήριξης της Εθνικής Στρατηγικής για την προστασία των ασυνόδευτων ανηλίκων στην Ελλάδα» το οποίο στοχεύει στην ενίσχυση του υπάρχοντος συστήματος προστασίας και στην κάλυψη σημαντικών κενών και αναγκών. Παρέχει άμεση υποστήριξη για βασικές ανάγκες, όπως υπηρεσίες συνοδείας και πρόσβαση σε υγειονομική φροντίδα, ενώ παράλληλα προωθεί την κοινωνική ένταξη των παιδιών μέσω νομικής υποστήριξης, υπηρεσιών ψυχικής υγείας και ενίσχυσης της συμμετοχής τους στην εκπαίδευση. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται και στην προετοιμασία για την ομαλή μετάβαση στην ενηλικίωση, καθώς και στην ευαισθητοποίηση σε θέματα δικαιωμάτων, ισότητας και κοινωνικής συμμετοχής. Το έργο έχει τριετή διάρκεια και απευθύνεται σε ασυνόδευτους ανηλίκους που διαμένουν σε δομές φιλοξενίας ή βρίσκονται σε επισφαλείς συνθήκες, συμπεριλαμβανομένων και νέων έως 21 ετών χωρίς επαρκές προστατευτικό πλαίσιο. Παράλληλα, περιλαμβάνει δράσεις εκπαίδευσης και κλινικής εποπτείας για τους επαγγελματίες του πεδίου, με στόχο τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών και την ενίσχυση της ψυχικής τους ανθεκτικότητας (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2025).

3.4. Ο ρόλος της Κοινωνικής Εργασίας

Η Κοινωνική Εργασία επικεντρώνεται στην υποστήριξη, την ενδυνάμωση και τη συνηγορία των ευάλωτων ομάδων, όπως είναι αυτή των ασυνόδευτων ανηλίκων. Βασική της αποστολή είναι η προστασία του βέλτιστου συμφέροντος των ανηλίκων, με την κάλυψη των αναγκών τους, την υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους και την προώθηση της ένταξής τους στην κοινωνία. Η πρακτική της επηρεάζεται από τις ηθικές αρχές του κοινωνικού λειτουργού, καθώς και από τις συνεχώς μεταβαλλόμενες

κοινωνικές, πολιτικές και περιβαλλοντικές συνθήκες που τη διαμορφώνουν (Fook, 2016; Οικονόμου, 2020). Ακόμη, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη λειτουργία των διαφόρων δομών φιλοξενίας και προασπίζεται τα δικαιώματα των ασυνόδευτων ανηλίκων. Οι κοινωνικοί λειτουργοί, είτε ως συντονιστές είτε ως προσωπικό στις δομές φιλοξενίας εργάζονται για την εξασφάλιση ασφαλών και αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης. Εκπαιδεύουν τους ανήλικους σε καθημερινές διαδικασίες που τους είναι απαραίτητες για τη φροντίδα του εαυτού τους και την αυτονόμησή τους, υποστηρίζοντας έτσι τη μετάβασή τους στην ενήλικη ζωή και την προσαρμογή τους στα νέα δεδομένα (Barn, et al., 2021). Βασικό μέλημα στο στάδιο αυτό αλλά και γενικότερα στη στήριξή τους είναι η αξιολόγηση του βέλτιστου συμφέροντός τους, το οποίο με βάση το διεθνές δίκαιο αποτελεί δικαίωμα, αρχή και διαδικαστικό κανόνα σε κάθε απόφαση και πράξη που τους αφορά. Ακόμη πρέπει να τεκμηριώνεται και να δικαιολογείται για οποιαδήποτε ενέργεια πραγματοποιείται και επηρεάζει τους νέους, καθώς και να βασίζεται στις πραγματικές ανάγκες τους (EASO, 2019; ASOP4G Consortium, 2019).

Παράλληλα, μέσα από το πρίσμα της κριτικής και ριζοσπαστικής κοινωνικής εργασίας, η υποστήριξη των ασυνόδευτων ανηλίκων δεν περιορίζεται στην κάλυψη ατομικών αναγκών ή στην προσαρμογή τους στις απαιτήσεις της κοινωνίας υποδοχής. Αντίθετα, περιλαμβάνει την κριτική διερεύνηση των κοινωνικών, πολιτικών και θεσμικών παραγόντων που παράγουν ή αναπαράγουν τον αποκλεισμό, την επισφάλεια και τις ανισότητες που βιώνουν οι νέοι αυτοί. Ο κοινωνικός λειτουργός καλείται να αναγνωρίζει τις σχέσεις εξουσίας που επηρεάζουν τη ζωή τους και να δρα συνηγορικά για την προάσπιση των δικαιωμάτων τους τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο (Dominelli, 2002; Fook, 2016; Mullaly, 2007).

Καθώς ο κοινωνικός λειτουργός αποτελεί ένα σημαντικό πρόσωπο αναφοράς για τους ανήλικους στις δομές φροντίδας, οφείλει να εμπλακεί και σε ορισμένες άλλες διεργασίες για την προετοιμασία τους για την έξοδο. Συγκεκριμένα ο επαγγελματίας, για να οδηγήσει τον ανήλικο στην ανεξαρτησία, πρέπει να τον ενδυναμώνει και να τον υποστηρίζει σε κάθε του βήμα και να τον συμπεριλαμβάνει στη λήψη αποφάσεων που τον αφορούν. Με αυτό τον τρόπο ο νέος ενισχύεται, στηρίζεται στις δυνάμεις του και σταδιακά αναλαμβάνει ο ίδιος τον έλεγχο της ζωής του, χωρίς να είναι ένας παθητικός δέκτης φροντίδας από την εξουσία (Oikonomou & Kandylaki, 2023). Επιπλέον, η προσέγγιση των παιδιών αυτών ως «ενεργοί επιζώντες» και όχι «ως παθητικά θύματα»

ενισχύει ακόμα περισσότερο τις προαναφερθείσες διεργασίες. Μακροπρόθεσμα δημιουργεί ένα πλαίσιο πάνω στο οποίο ο ανήλικος μαθαίνει να εστιάζει στα δυνατά του σημεία και πλεονεκτήματα, παρά τις όποιες ελλείψεις και δυσκολίες αντιμετωπίζει. Με αυτό τον τρόπο ενδυναμώνεται ακόμα περισσότερο η ψυχική του ανθεκτικότητα, αντιμετωπίζει καλύτερα τις μελλοντικές προκλήσεις και αυτονομείται. Κύρια προϋπόθεση στα παραπάνω είναι να έχει αναπτυχθεί μια σχέση εμπιστοσύνης μεταξύ επαγγελματία και ανήλικου και ένα αίσθημα ασφάλειας από πλευράς του δεύτερου. Με αυτό τον τρόπο ο ανήλικος θα κάμψει τις άμυνές του και θα μπορέσει να δημιουργήσει με τον κοινωνικό λειτουργό ένα εξατομικευμένο σχέδιο δράσης, εστιασμένο στις πραγματικές του ανάγκες και επιθυμίες για εξέλιξη (Οικονόμου, 2022).

Η συμμετοχή των ανηλίκων στη λήψη αποφάσεων αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς συνδέεται με την αναδιανομή της δύναμης μεταξύ επαγγελματιών και εξυπηρετούμενων. Η ενεργή εμπλοκή των νέων στη διαμόρφωση του σχεδίου ζωής τους συμβάλλει στην αμφισβήτηση πατερναλιστικών προσεγγίσεων και ενισχύει την αυτοδιάθεση και τη δυνατότητά τους να διεκδικούν τα δικαιώματά τους ως ισότιμα κοινωνικά υποκείμενα. Η διαδικασία αυτή αποτελεί βασική διάσταση των αντι-καταπιεστικών και συμμετοχικών προσεγγίσεων της κοινωνικής εργασίας (Adams et al., 2015; Dominelli, 2018).

Επίσης, σημαντικό ρόλο στη μετάβαση έχει η προετοιμασία των ανηλίκων για την αποχώρηση από τη δομή, με την μορφή της αποϊδρυματοποίησης. Ο κοινωνικός λειτουργός, πολλές φορές και εκτός των καθηκόντων και των υποχρεώσεων που έχει στα πλαίσια της εργασίας του, χρειάζεται να αφιερώσει χρόνο πέραν του ωραρίου του, ακόμη και εκτός κέντρου για τον ανήλικο. Το ειλικρινές ενδιαφέρον από μεριάς του επαγγελματία και η συναισθηματική δέσμευση που δημιουργείται, ενισχύει την ασφάλεια και εμπιστοσύνη του ανήλικου, που αντιλαμβάνεται ότι δεν πρόκειται για μια τυπική συμπεριφορά επαγγελματία απέναντί του. Με αυτό τον τρόπο ο ανήλικος λαμβάνει όλα τα απαραίτητα εφόδια και τη φροντίδα που χρειάζεται, ενώ ταυτόχρονα χειραφετείται (Οικονόμου, 2022).

Καίριας σημασίας για τη μετέπειτα πορεία των ανηλίκων θεωρούνται και οι ενέργειες που έχουν να κάνουν με τη λήψη αποφάσεων που τους αφορούν και τη δικτύωσή τους με το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο βρίσκονται. Οι κοινωνικοί λειτουργοί, λόγω του βασικού ρόλου που διαδραματίζουν στη λειτουργία ενός κέντρου

φιλοξενίας, στη φροντίδα, την προστασία και τη στήριξη των ανηλίκων, πολλές φορές έρχονται αντιμέτωποι με αγωνίες, διλλήματα και προβλήματα που απαιτούν άμεσες λύσεις. Ο επαγγελματίας, λοιπόν, καλείται να αναλάβει την ευθύνη των αποφάσεων για αυτά τα παιδιά, πολλές φορές με σημαντικό ψυχολογικό αντίκτυπο για τον ίδιο, οι οποίες μάλιστα μπορεί να είναι καθοριστικές τόσο για την πορεία τους στο κέντρο που φιλοξενούνται, όσο και για την ενήλικη ζωή τους. Όσον αφορά τη δικτύωση των νέων, αυτή επιτυγχάνεται μέσω της φιλοξενίας τους στις δομές, αλλά και την αλληλεπίδραση και προσωπική σχέση που δημιουργούν τόσο με το προσωπικό των δομών, όσο και με ανθρώπους από την τοπική κοινωνία που διαβιώνουν. Μάλιστα τα δίκτυα τα οποία μπορεί να είναι φιλικά, κοινωνικά ή και επαγγελματικά, λειτουργούν ενδυναμωτικά και συμβάλλουν στην παραμονή και αυτονόμηση των νέων γύρω από ένα ασφαλές και υποστηρικτικό περιβάλλον. Οι κοινωνικοί λειτουργοί συγκεκριμένα παραπέμπουν τους νέους σε άλλες δομές όταν γίνουν πλέον 18, τους στηρίζουν στις διαδικασίες εύρεσης στέγης και εργασίας και τους διασυνδέουν με φορείς της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας, που συμβάλλει θετικά στη μετάβασή τους στην ενήλικη ζωή αλλά και την ένταξη (Σαμάρα, 2024). Επίσης, λόγω του ισχυρού δεσμού που δημιουργείται πολλές φορές με τους κοινωνικούς λειτουργούς, οι νεαροί ενήλικοι διατηρούν επαφές μαζί τους ακόμη και μετά την έξοδό τους από τη φροντίδα, γεγονός που προσδίδει μια θετική συμβολή στη μεταβατική τους εμπειρία (Οικονόμου, 2020).

Επιπρόσθετα, η δικτύωση των νέων δεν αφορά μόνο την πρόσβασή τους σε υπηρεσίες και υποστηρικτικά δίκτυα, αλλά και τη διευκόλυνση της ουσιαστικής κοινωνικής τους συμμετοχής. Η κριτική κοινωνική εργασία επιδιώκει την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού, των διακρίσεων και των στερεοτύπων που συχνά συνοδεύουν την προσφυγική ιδιότητα, ενθαρρύνοντας τη δημιουργία κοινοτήτων που βασίζονται στη συμπερίληψη, την αλληλεγγύη και τον σεβασμό της διαφορετικότητας. Υπό αυτή την έννοια, η ένταξη δεν αντιμετωπίζεται ως ευθύνη αποκλειστικά του ατόμου, αλλά ως μια αμφίδρομη κοινωνική διαδικασία που προϋποθέτει αλλαγές και στο κοινωνικό περιβάλλον υποδοχής (Dominelli, 2018; Ferguson, 2008).

Εν κατακλείδι, η έξοδος από τη φροντίδα και η μετάβαση στην ενήλικη ζωή αποτελούν διαδικασίες που χρειάζονται έναν ολοκληρωμένο σχεδιασμό από τα πάνω, την ποιοτική και με ευαισθησία προσέγγιση των ανθρώπων που βρίσκονται στο πεδίο και δουλεύουν με αυτά τα παιδιά, αλλά και το αγκάλιασμα και την αποδοχή τους από

την κοινωνία των πολιτών. Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού μάλιστα κρίνεται σημαντικός, πριν, κατά τη διάρκεια και μετά τη μετάβασή τους στην ενήλικη ζωή. Είναι καθήκον του να τους στηρίζει σε όλες τις απαραίτητες διαδικασίες, να τους προετοιμάζει για τις πιθανές επιπτώσεις ενός αρνητικού αποτελέσματος (Wade, 2011), αλλά κυρίως να είναι έμπρακτα δίπλα τους σε κάθε βήμα, παρέχοντάς τους όλα τα απαραίτητα εφόδια για να αντιμετωπίσουν τις δυσκολίες τους και να καταφέρουν εν τέλη να αυτονομηθούν. Με τη συμβολή ανθρώπων με πραγματικό ενδιαφέρον και ευαισθησία, που τηρούν τη δεοντολογία του επαγγέλματός τους και βάζουν πάνω από όλα την ανθρώπινη αξία, οι ασυνόδευτοι ανήλικοι και κάθε άλλη ευάλωτη ομάδα δύναται να σταθεί γερά στα πόδια της και να ζήσει μια αξιοπρεπή ζωή.

Από την οπτική της κριτικής και ριζοσπαστικής κοινωνικής εργασίας, ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού δεν εξαντλείται στην παροχή υπηρεσιών φροντίδας και υποστήριξης κατά τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή. Επεκτείνεται στη διεκδίκηση κοινωνικής δικαιοσύνης, στην αμφισβήτηση θεσμικών εμποδίων και πολιτικών που ενδέχεται να περιορίζουν τις ευκαιρίες των ασυνόδευτων ανηλίκων και στην προώθηση κοινωνικών αλλαγών που διασφαλίζουν ίση πρόσβαση σε δικαιώματα, πόρους και δυνατότητες κοινωνικής συμμετοχής. Υπό αυτό το πρίσμα, η μετάβαση στην ενήλικη ζωή δεν αποτελεί αποκλειστικά ατομική ευθύνη των νέων, αλλά συλλογική και πολιτική υποχρέωση της κοινωνίας και των θεσμών να δημιουργούν συνθήκες ισότητας, ένταξης και αξιοπρεπούς διαβίωσης. Η κοινωνική εργασία, επομένως, καλείται να λειτουργεί όχι μόνο υποστηρικτικά, αλλά και μετασχηματιστικά, ενδυναμώνοντας τους νέους να γίνουν ενεργοί φορείς διεκδίκησης των δικαιωμάτων και του μέλλοντός τους (Mullaly, 2007; Fook, 2016; Dominelli, 2018).

4. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1. Επιλογή Μεθόδου

Η παρούσα μελέτη διενεργήθηκε με ποιοτική περιγραφική έρευνα, καθώς αποτελεί την καταλληλότερη διαδικασία, ώστε να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν τεθεί και να επιτευχθεί ο σκοπός της. Η ποιοτική κοινωνική έρευνα, μαζί με τις αντίστοιχες μεθοδολογίες, αποτελεί μια από τις κεντρικές προσεγγίσεις στις κοινωνικές επιστήμες. Σκοπός της είναι να κατανοήσει και να ερμηνεύσει σε βάθος κοινωνικά φαινόμενα, καταστάσεις και συμπεριφορές κοινωνικών ομάδων, εστιάζοντας στα ερωτήματα του «πώς» και του «γιατί» αυτά εκδηλώνονται. Η σημασία της έγκειται στο γεγονός ότι επιτρέπει την εις βάθος διερεύνηση του αντικειμένου με λεπτομερή ανάλυση. Επιπλέον, προσφέρει τη δυνατότητα να εντοπιστούν νέα φαινόμενα ή συμπεριφορές που αναδύονται κατά τη διάρκεια της έρευνας και δίνει στον ερευνητή τη μοναδική προοπτική να δει τα ζητήματα μέσα από τα μάτια των ατόμων που μελετά (Ιωσηφίδης, 2008; Λιαργκόβας και συν, 2022).

Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι στην ποιοτική έρευνα δεν χρησιμοποιούνται μεταβλητές που ορίζονται πριν την έναρξή της και επιβάλλουν τη γνώμη του ερευνητή. Αυτό θα παρεμπόδιζε την ανάδειξη της οπτικής και των ζητημάτων των ίδιων των προσφύγων και τον τρόπο που αντιλαμβάνονται οι ίδιοι την εμπειρία τους. Ο σκοπός ουσιαστικά είναι η περιγραφή και, όπου καθίσταται δυνατό και μη παρεμβατικό, η επεξήγηση των φαινομένων και των καταστάσεων που θα αναδυθούν (Τσιώλης, 2014).

4.2. Σκοπός της μελέτης

Σκοπός της μελέτης είναι η διερεύνηση της μετάβασης και της εξελικτικής πορείας προς την ενήλικη ζωή προσφύγων, που διέμεναν ως ασυνόδευτοι ανήλικοι στο Κέντρο Φιλοξενίας Ανωγείων.

Επιμέρους στόχοι της μελέτης είναι να αναδειχθούν ζητήματα, μέσα από τον λόγο των ίδιων των προσφύγων, που αφορούν στα εξής:

- τις υπηρεσίες που πρέπει να παρέχει ένα κέντρο φιλοξενίας στη μετάβαση και τη χρησιμότητά τους στην ενήλικη ζωή

- τα δυνατά και αδύνατα στοιχεία, οι ευκαιρίες και οι προκλήσεις που εμφανίζονται κατά την ενηλικίωση των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων και τη μετάβαση και την ένταξή τους στην Ελληνική κοινωνία
- τις πολιτικές και τη στήριξη που λαμβάνουν από το κράτος και την κοινωνία των πολιτών στη νέα τους ζωή
- προτάσεις βελτίωσης της μετάβασης και της ένταξης μετά τη φιλοξενία τους.

4.3. Διατύπωση ερευνητικών ερωτημάτων

1. Πώς νοηματοδοτούν οι πρόσφυγες τη διαμονή τους στο Κέντρο Φιλοξενίας Ανωγείων, όταν ήταν ακόμα ανήλικοι;
2. Πώς βίωσαν οι νέοι την προετοιμασία για την αποχώρηση από το κέντρο, την έξοδο, την ενηλικίωση και τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή;
3. Τι είδους στρατηγικές υιοθέτησαν για να ενταχθούν και να ζήσουν αυτόνομοι στην Ελλάδα;
4. Ποια σημασία αποδίδουν στα εφόδια που αποκόμισαν από το κέντρο για τη μετέπειτα εξελικτική τους πορεία και τι άλλο έχουν να προτείνουν;
5. Ποιος είναι ο ρόλος της ΚΕ στην υποστήριξη και ενδυνάμωση των ασυνόδευτων ανηλίκων στη μετάβαση τους στην ενήλικη ζωή;

4.4. Πλαίσιο Έρευνας - Δειγματοληψία

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από δέκα (10) ενήλικες που στην νεαρή τους ηλικία διέμεναν ως ασυνόδευτοι ανήλικοι στο Κέντρο φιλοξενίας Ανωγείων και ως ενήλικοι πλέον, ζουν μόνιμα στην Ελληνική επικράτεια. Για τον εντοπισμό τους αξιοποιήθηκε η σκόπιμη δειγματοληψία, καθώς με αυτή εξυπηρετείται καλύτερα ο σκοπός και τα ερωτήματα της έρευνας, και πιο συγκεκριμένα η στρατηγική της χιονοστιβάδας. Βάσει αυτής επιλέχθηκαν ορισμένα πρόσωπα-κλειδιά, όπως πρώην εργαζόμενες κοινωνικές λειτουργοί και ασυνόδευτοι ανήλικοι αιτούντες άσυλο που είχαν φιλοξενηθεί στο συγκεκριμένο κέντρο. Τα άτομα αυτά διέθεταν τόσο την απαραίτητη γνώση όσο και το κατάλληλο δίκτυο για τον εντοπισμό επιπλέον προσώπων, τα οποία θα μπορούσαν να παρέχουν σημαντικές πληροφορίες για την έρευνα (Ισαρη & Πουρκός, 2015; Ιωσηφίδης, 2017).

Ειδικότερα, όσον αφορά στο δείγμα της συγκεκριμένης μελέτης, πρόκειται για έξι (6) ενήλικους από το Αφγανιστάν, δύο (2) από τον Λίβανο, έναν (1) από τη Συρία και έναν (1) από το Πακιστάν. Οι ηλικίες τους κυμαίνονται από 18 έως 40 χρονών, με τους περισσότερους να είναι από 30 ετών και άνω. Στην Ελλάδα εισήλθαν κατά την περίοδο 2001–2024, αποδίδοντας την απόφασή τους σε δυσχερείς συνθήκες στη χώρα καταγωγής τους. Στο κέντρο παρέμειναν από τέσσερις (4) μήνες έως και οχτώ (8) χρόνια, με κάποιους από αυτούς να φιλοξενούνται για μεγάλο χρονικό διάστημα και να αποχωρούν μεταξύ του 2004 και του 2024. Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων είναι άγαμοι, ενώ είναι και λίγοι που έχουν από ένα έως δύο παιδιά. Επίσης, σχεδόν όλοι είναι δικαιούχοι κάποιας μορφή διεθνούς προστασίας και ένας εξ αυτών έχει λάβει ελληνική ιθαγένεια. Όλοι τους διαμένουν μόνιμα στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Αθήνα και στην Κρήτη, εξαιρουμένης μιας μόνο περίπτωσης, όπου ο συμμετέχων διαμένει στη Σάμο. Ως επί το πλείστων, οι συνεντευξιαζόμενοι εργάζονται ως υπάλληλοι, ενώ είναι και λίγοι που διαθέτουν δική τους επιχείρηση.

Αναλυτικότερα το δείγμα της έρευνας παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας χαρακτηριστικών του δείγματος των συνεντευξιαζόμενων

Α/Α	Ηλικία	Χώρα καταγωγής	Οικογενειακή Κατάσταση	Εκπαιδευτικό Επίπεδο	Εργασία	Νομικό Καθεστώς	Λόγος φυγής από χώρα καταγωγής	Έτος εισόδου στην Ελλάδα	Έτος Τοποθέτησης στο κέντρο	Χρόνος παραμονής στο κέντρο	Έτος Αποχώρησης από το κέντρο	Τόπος διαμονής
Σ1	29	Αφγανιστάν	Έγγαμος με ένα παιδί	Απόφοιτος Γυμνασίου	Ιδιοκτήτης Επιχείρησης	Πρόσφυγας	Πόλεμος	2008	2008	5 χρόνια	2013	Ηράκλειο Κρήτης
Σ2	18,5	Λίβανος	Άγαμος	5 χρόνια στο Λίβανο	Εργάτης οικοδομής	Πρόσφυγας	Συνθήκες διαβίωσης, βία, θρησκευτικές διώξεις	2022	2022	1,5 χρόνο	2024	Ηράκλειο Κρήτης
Σ3	20	Λίβανος	Άγαμος	3 χρόνια στο Λίβανο	Μάστορας	Πρόσφυγας	Συνθήκες διαβίωσης, βία	2022	2022	4 μήνες	2023	Ηράκλειο Κρήτης
Σ4	18,5	Συρία	Άγαμος	Φοιτά στη Β΄ Λυκείου	Υπάλληλος σε καφενείο	Πρόσφυγας	Υποχρεωτική Στράτευση	2024	2024	4 μήνες	2024	Ανώγεια Ρεθύμνης
Σ5	40	Αφγανιστάν	Συμβίωση με σύντροφο και ένα παιδί	Απόφοιτος Γυμνασίου 2ης ευκαιρίας	Οδηγός	Αιτών Άσυλο	Συνθήκες διαβίωσης	2003	2004	6 μήνες	2004	Αθήνα
Σ6	40	Αφγανιστάν	Άγαμος	Δεν έχει φοιτήσει σε σχολείο	Μηχανικός	Πρόσφυγας	Πολιτική κατάσταση, Συνθήκες διαβίωσης, πόλεμος	2003	2004	7 μήνες	2004	Αθήνα
Σ7	39	Αφγανιστάν	Διαζευγμένος με δύο παιδιά	Απόφοιτος Τ.Ε.Ι.	Οδηγός	Πρόσφυγας	Πόλεμος	2001	2002	8 χρόνια και 5 μήνες	2010	Αθήνα

Σ8	35	Αφγανιστάν	Άγαμος	Έχει φοιτήσει σε σχολείο στη χώρα του μόνο	Διερμηνέας	Ελληνική Ιθαγένεια	Συνθήκες διαβίωσης	2007	2007	10 μήνες	2008	Σάμος
Σ9	32	Αφγανιστάν	Άγαμος	Έχει αποφοιτήσει από νυχτερινό λύκειο	Υπάλληλος σε ξενοδοχείο	Επικουρική Προστασία	Πόλεμος	2007	2007	4,5 χρόνια	2012	Ηράκλειο Κρήτης
Σ10	30	Πακιστάν	Άγαμος	Διέκοψε στο κολέγιο στη χώρα του	Ιδιοκτήτης επιχείρησης	Κάτοχος άδειας διαμονής	Οικονομικοί λόγοι	2013	2014	4 χρόνια	2018	Αθήνα

4.5. Εργαλείο παραγωγής δεδομένων

Για τη διεξαγωγή της έρευνας, από τον Φεβρουάριο έως και τον Μάιο του 2025, διενεργήθηκαν ημι-δομημένες συνεντεύξεις, διάρκειας περίπου μίας (1) ώρας, με θεματικές ενότητες που είχαν ως στόχο να καλύψουν τον σκοπό και τα προαναφερθέντα ερευνητικά ερωτήματα, αλλά και να αναδείξουν νέες προβληματικές και θέματα προς διερεύνηση. Ο λόγος, που επιλέχθηκε ο συγκεκριμένος τύπος συνέντευξης, έγκειται στο ότι προσφέρει ευελιξία ως προς την διάταξη των ερωτήσεων, αλλά και ως προς την προσθαφαίρεση των ζητημάτων που τίθενται, ώστε να παραχθεί όσο το δυνατόν πιο πλούσιο υλικό προς ανάλυση. Οι πρώτες δύο (2) συνεντεύξεις μάλιστα ήταν πιλοτικές, ώστε να ελεγχθεί η πληρότητα του οδηγού συνέντευξης, να γίνουν τυχόν τροποποιήσεις και προσθαφαιρέσεις στο περιεχόμενό του, αλλά και μια γενικότερη αξιολόγηση της διαδικασίας προς βελτίωσή της. Η διαδικασία των συνεντεύξεων σταμάτησε, όταν προέκυψε κορεσμός στις νέες πληροφορίες, όταν δηλαδή οι συνεντευξιαζόμενοι δεν είχαν να προσφέρουν κάτι καινούριο για τη διαδικασία της ανάλυσης των δεδομένων. Το σημείο αυτό γίνεται αντιληπτό από τον ερευνητή, όταν επαναλαμβάνονται οι ίδιες πληροφορίες και έννοιες ή έχουν αναλυθεί πλήρως (Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Κατά την ημι-δομημένη συνένεντεξη, ο ερευνητής συνέταξε έναν οδηγό με εν μέρη προκαθορισμένες ερωτήσεις, που αξιοποιήθηκαν για να καλύψουν το προς διερεύνηση ζήτημα. Παράλληλα όμως δεν ήταν δεσμευτικός αλλά ευέλικτος, καθώς υπήρξε η δυνατότητα προσαρμογής των ερωτήσεων, αλλά και η εντονότερη εστίαση σε ορισμένα ζητήματα ανάλογα τον ερωτώμενο. Ακόμη εφαρμόστηκαν αλλαγές τόσο στη σειρά με την οποία τέθηκαν οι ερωτήσεις όσο και στην προσθαφαίρεση αυτών ανάλογα με τις ανάγκες και τα θέματα που προέκυψαν στην διάρκεια της συνέντευξης (Ίσαρη & Πουρκός, 2015; Λιαργκόβας και συν, 2022).

4.6. Θεματικοί άξονες της συνέντευξης

Για τη διενέργεια των συνεντεύξεων καθορίστηκαν τρείς (3) θεματικοί άξονες. Ο πρώτος αφορά *τη ζωή στο κέντρο Φιλοξενίας*, ο δεύτερος *τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή* και ο τρίτος την *ενήλικη ζωή*, όπως έχει διαμορφωθεί για τους πρώην ασυνόδευτους ανήλικους σήμερα. Μέσω αυτών υποστηρίχθηκε η διαδικασία των συνεντεύξεων, οργανώθηκαν οι ερωτήσεις και έγινε εστίαση στα προς διερεύνηση

ζητήματα. Ταυτόχρονα δόθηκε περιθώριο στον συνεντευξιαζόμενο να αναπτύξει το λόγο του και να αναδύσει νέες πτυχές του ζητήματος. Οι θεματικοί άξονες της συνέντευξης περιλαμβάνουν ερωτήσεις για:

i. Τα βιώματα των προσφύγων από το κέντρο φιλοξενίας και τη συμβολή του στη διαδικασία αποχώρησης και μετάβασης στην ενήλικη ζωή

ii. Την εμπειρία της εξόδου από την παρεχόμενη φροντίδα, τα συναισθήματα και τις προκλήσεις που αντιμετώπισαν

iii. Τον ρόλο που είχε το Κέντρο φιλοξενίας στη μετάβαση στην ενήλικη ζωή

iv. Τις ενέργειες και τις στρατηγικές που ακολούθησαν στη φάση της μετάβασης στην ενήλικη ζωή, ώστε να ζουν αυτόνομοι

v. Τους στόχους που έθεσαν με την αποχώρησή τους από το κέντρο και κατά πόσο τους πέτυχαν ή παρέκκλιναν από αυτούς και με ποιον τρόπο

vi. Τις προτάσεις τους για το πώς θα μπορούσε ένα κέντρο φιλοξενίας να υποστηρίξει καλύτερα τη μετάβαση ανηλίκων προσφύγων στην ενήλικη ζωή

4.7. Προσέγγιση ανάλυσης δεδομένων

Για την ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν μέσω των συνεντεύξεων αξιοποιήθηκε η θεματική ανάλυση. Σύμφωνα με αυτή μπορούμε μέσα σε ένα μεγάλο σύνολο δεδομένων να πραγματοποιήσουμε μια συστηματική αναγνώριση, οργάνωση και κατανόηση των μοτίβων νοήματος που επαναλαμβάνονται και να ανακαλύψουμε τις εμπειρίες και τους τρόπους νοηματοδότησης που αποτυπώνονται συλλογικά (Braun & Clarke, 2012, p. 57; Τσιώλης, 2018). Τα βήματα της θεματικής ανάλυσης όπως ακολουθήθηκαν σύμφωνα με τον Τσιώλη (2018) είναι:

- Η μετεγγραφή της συνέντευξης (Η ηχητική καταγραφή της συνομιλίας μεταξύ συνεντευκτή και συνεντευξιαζόμενου καταγράφεται σε γραπτό κείμενο, σύμφωνα με τους κανόνες σημειογραφίας.)

- Η εξοικείωση με τα δεδομένα, ο εντοπισμός και συγκέντρωση των αποσπασμάτων που αντιστοιχούν σε κάθε ερευνητικό ερώτημα (Το υλικό της συνέντευξης μελετάται προσεκτικά, εντοπίζονται τα αποσπάσματα που

αντιστοιχούν σε κάθε ερευνητικό ερώτημα και υποερώτημα και συγκεντρώνονται κάτω από αυτά σε διαφορετικό αρχείο.)

- Η κωδικοποίηση (Η απόδοση ενός εννοιολογικού προσδιορισμού από τον ερευνητή στα δεδομένα του, δηλαδή ενός κωδικού, μέσω της ερμηνείας και της κατανόησης του νοήματος τους. Η διαδικασία αυτή κρίνεται σημαντική για την για την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων.)

- Η μετάβαση από τους κωδικούς στα θέματα (Μέσω της επεξεργασίας και της συγχώνευσης των κωδικών προκύπτουν πιο γενικές και αφηρημένες εννοιολογικές κατασκευές που ονομάζονται θέματα. Τα θέματα αυτά μπορούν να σταθούν και αυτόνομα ως απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα που έχουν τεθεί.)

- Η Έκθεση των ευρημάτων (Τα θέματα που προέκυψαν μέσω την ανάλυσης των ευρημάτων παρουσιάζονται και τεκμηριώνονται με πειστικό τρόπο μέσω της παράθεσης των αντίστοιχων αποσπασμάτων των συνεντεύξεων στα οποία αντιστοιχούν. Ακόμη αναδεικνύεται πως συνδέονται τα θέματα μεταξύ τους και παρουσιάζεται ο θεματικός χάρτης της ανάλυσης.)

Οι θεματικές που προέκυψαν από την ανάλυση, οι οποίες δίνουν και απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα της παρούσας μελέτης είναι:

1. Η ζωή στα Ανώγεια
2. Ο δρόμος προς την ενηλικίωση
3. Εφόδια και στρατηγικές για ομαλή μετάβαση και ένταξη
4. Η ζωή μετά την αποχώρηση
5. Προτάσεις

4.8. Περιορισμοί της έρευνας

Η παρούσα έρευνα είχε ορισμένους περιορισμούς. Ένας από αυτούς είναι το μέγεθος του δείγματος, το οποίο εξαρτήθηκε από την στρατηγική της χιονοστιβάδας που αναφέρθηκε παραπάνω. Εξαιτίας αυτού δεν υπήρχε ποικιλομορφία στο δείγμα. Οι συμμετέχοντες προέρχονταν κατά κύριο λόγο από τον ίδιο τόπο καταγωγής ή και διέμεναν περίπου την ίδια χρονική περίοδο στο κέντρο φιλοξενίας, με αποτέλεσμα οι

απαντήσεις που δόθηκαν και τα ευρήματα που προέκυψαν να παρουσιάζουν αρκετά κοινά σημεία μεταξύ τους. Καθώς κάτι τέτοιο είναι σύνηθες στις έρευνες που χρησιμοποιούν την εν λόγω τεχνική, έγινε προσπάθεια αναζήτησης συμμετεχόντων από διαφορετικές χρονικές περιόδους.

Ένας ακόμη περιορισμός είναι η υποκειμενικότητα των δεδομένων. Τα ευρήματα από τις συνεντεύξεις φιλτραρίστηκαν και αναλύθηκαν μέσα από την οπτική και την υποκειμενική κρίση του ερευνητή, γεγονός που θα μπορούσε να οδηγήσει σε διαφορετική ερμηνεία ενός φαινομένου σε σχέση με αυτό που θα ήθελαν να παρουσιάσουν οι ερωτώμενοι. Καθώς όμως στην ποιοτική έρευνα, ο ερευνητής δεν θεωρείται αντικειμενικός παρατηρητής, αλλά φορέας των δικών του απόψεων και προϊδεασμών, η υποκειμενική του κρίση θεωρείται αυτονόητη και δεν αποτελεί μειονέκτημα στην όλη διαδικασία (Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Για το λόγο αυτό μάλιστα, ο ερευνητής μελέτησε εξ αρχής τη σχετική βιβλιογραφία και παρέμεινε όσο το δυνατόν πιο πιστός στις αρχές της ποιοτικής έρευνας.

Τέλος, ένα ζήτημα που εντοπίζεται είναι αυτό της αντιπροσωπευτικότητας που έχει το δείγμα σε σχέση με το σύνολο των ασυνόδευτων ανήλικων που έχει διαμείνει στο κέντρο φιλοξενίας Ανωγείων. Ακριβώς επειδή πολλά από τα παιδιά που έχουν περάσει από το κέντρο δεν ήταν δυνατό να βρεθούν και δεν γνωρίζουμε την εξέλιξή τους, ίσως το δείγμα αυτών που συμμετείχαν στη διαδικασία των συνεντεύξεων να μην αντικατοπτρίζει την ακριβή διάσταση του φαινομένου της μετάβασης στην ενήλικη ζωή. Παρόλα αυτά, η επιστημονική εγκυρότητα της έρευνας δεν αναιρείται, δεδομένου ότι η ποιοτική προσέγγιση δεν αποσκοπεί στη μέτρηση της συχνότητας ή της έκτασης ενός φαινομένου, αλλά στην ερμηνεία του τρόπου με τον οποίο αυτό βιώνεται και νοηματοδοτείται από τους συμμετέχοντες (Silverman, 2013).

4.9. Δυσκολίες της έρευνας

Στην ποιοτική έρευνα είναι αναμενόμενο ότι μπορούν να προκύψουν ποικίλες δυσκολίες ως προς τη διεξαγωγή της. Ένα ζήτημα που προέκυψε είναι αυτό της αποδοχής της συμμετοχής από πλευράς των συμμετεχόντων στην έρευνα. Καθώς η συζήτηση για τη ζωή στο κέντρο φιλοξενίας μπορεί να επαναφέρει αναμνήσεις της παιδικής τους ηλικίας που φέρουν έντονο συναισθηματικό φορτίο, εκτιμάται ότι ορισμένοι δεν ήθελαν να τις αναβιώσουν και ως εκ τούτου δεν δέχτηκαν να

συμμετάσχουν και στην έρευνα. Για να αποφευχθεί αυτό υπήρξε σωστή ενημέρωση για το σκοπό της έρευνας και του τι θα συζητιόταν κατά τη διενέργεια των συνεντεύξεων, αλλά και ευαισθησία στην προσέγγιση από την πλευρά του ερευνητή. Εξαιτίας αυτού μάλιστα υπήρξε καθυστέρηση και στην ολοκλήρωση των συνεντεύξεων καθώς, ενώ υπήρχαν πιθανοί συμμετέχοντες, παρουσιάστηκαν στην πορεία αρνήσεις και απρόσμενες ακυρώσεις. Η ενέργεια που συνέβαλε στην άρση της συγκεκριμένης δυσκολίας ήταν να αναζητηθεί μεγαλύτερος αριθμός συνεντευξιαζόμενων μέσω διαφορετικών ανθρώπων κλειδιών, που έχουν εργαστεί στο κέντρο φιλοξενίας ή έχουν επαφές με πρόσφυγες που διέμεναν εκεί, ώστε να υπάρξει ένας ικανοποιητικός αριθμός συμμετεχόντων και να μην υπάρξουν απώλειες και ελλείψεις ως προς το υλικό που θα παραγόταν μέσω των συνεντεύξεων. Μάλιστα υπήρξαν και περιπτώσεις που, ενώ είχε προγραμματιστεί συνάντηση για συνέντευξη, οι συμμετέχοντες δεν εμφανίζονταν και έπρεπε να προγραμματιστεί νέα συνάντηση με όσους από αυτούς ήταν δυνατό να εντοπιστούν ξανά, καθώς μερικοί διέκοψαν εντελώς την επαφή με τον ερευνητή.

Μια άλλη δυσκολία σχετίζεται με τη γλώσσας ομιλίας των συμμετεχόντων. Στο δείγμα υπήρχαν και νεαροί πρόσφυγες, που διέμεναν μικρό χρονικό διάστημα στην Ελλάδα και δεν μιλούσαν καθαρά την ελληνική γλώσσα ή και δεν αντιλαμβάνονταν όλες τις έννοιες και τις εκφράσεις κατά τη διάρκεια της συζήτησης, με αποτέλεσμα να χάνονται ορισμένες πληροφορίες ή να μην είναι αρκετά ξεκάθαρες και κατανοητές. Κάτι τέτοιο αντιμετωπίστηκε σε ένα βαθμό με την προσαρμογή του οδηγού συνέντευξης και της συζήτησης στις ανάγκες του εκάστοτε συνεντευξιαζόμενου.

Επιπρόσθετα, παρότι η πλειονότητα των συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκαν δια ζώσης, ορισμένοι από τους πρόσφυγες που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας δεν βρίσκονταν στην Κρήτη, τη γεωγραφική περιοχή που συντελούνταν δηλαδή η έρευνα. Σε δύο (2) περιπτώσεις ο ερευνητής, με γνώμονα τη διασφάλιση της ποιότητας της διαδικασίας, μετέβη ο ίδιος στην Αθήνα για δια ζώσης συνεντεύξεις. Επίσης, σε τρεις (3) περιπτώσεις, που δεν ήταν δυνατή η δια ζώσης συνέντευξη από πλευράς των συμμετεχόντων, αλλά ούτε και η μετάβαση του ερευνητή στην περιοχή όπου διέμεναν, αξιοποιήθηκαν ηλεκτρονικά μέσα και οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν εξ αποστάσεως, με τη μέθοδο της τηλεσυνεργασίας.

4.10. Ηθικά ζητήματα

Πέρα από δυσκολίες ανέκυψαν και ηθικά ζητήματα από την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας. Τα βιώματα, οι εμπειρίες και η πορεία που είχαν οι πρόσφυγες ως προς την ενηλικίωση συνοδεύονται πολλές φορές από ψυχικό πόνο, έντονα συναισθήματα και τραύμα. Καθώς η διαδικασία των συνεντεύξεων και της έρευνας συνολικά κρίθηκε πολύ σημαντική για το υλικό που θα παραχθεί και τη γνώση που θα προσφέρει, διεκπεραιώθηκε με μεγάλη προσοχή. Συγκεκριμένα αποφεύχθηκε η εργαλειακή αντιμετώπιση των ανθρώπων αυτών και αντιμετωπίστηκαν με ειλικρινές ενδιαφέρον και σεβασμό. Με γνώμονα αυτά, οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με προσεκτική προσέγγιση, ώστε να αποφευχθεί η αναβίωση τραυματικών εμπειριών και να μπορεί ο ερευνητής να αντιληφθεί πότε οι συμμετέχοντες επηρεάζονται από τις ερωτήσεις, ενώ υπήρξε ενημέρωση εκ των προτέρων, ότι μπορούν να διακόψουν τη συνέντευξη ανά πάσα στιγμή ή να αποφύγουν να απαντήσουν σε ερωτήσεις που τους προκαλούν δυσφορία. Με αυτό τον τρόπο έγινε πρόληψη για τις αρνητικές ψυχολογικές ή και κοινωνικές επιπτώσεις για τους συμμετέχοντες από τα τυχαία ή παράπλευρα ευρήματα, που ήταν πιθανό να προκύψουν. Άλλωστε η πρώτη συνέντευξη πραγματοποιήθηκε με έναν νεαρό που έχει εργαστεί και ως διερμηνέας με τα παιδιά αυτά και ζητήθηκε η γνώμη μου για το αν οι ερωτήσεις της συνέντευξης είναι δύσκολες, αν πρέπει κάτι να τροποποιηθεί ή και να αφαιρεθεί. Επίσης, τους κατέστη σαφές ότι αυτά τα πιθανά ευρήματα δεν θα δημοσιοποιηθούν με τρόπο που να τους εκθέτει ή να τους βλάπτει.

Ακόμη κατά τη διαδικασία της συνέντευξης πρέπει να ακολουθείται μια αμφίδρομη διαδικασία επικοινωνίας και παραγωγής υλικού μεταξύ συνεντευκτή και συνεντευξιαζόμενου, όπως και έγινε. Ειδικότερα στις διαδικασίες αυτές ο συνεντευκτής οφείλει με βάση τη δεοντολογία να μην είναι παρεμβατικός ως προς τα δεδομένα που προκύπτουν από τη συνέντευξη και να μην επηρεάζει την έκβαση και το περιεχόμενό τους. Ταυτόχρονα, όμως, επειδή πρόκειται για μια πολυεπίπεδη διαδικασία παραγωγής ερευνητικών δεδομένων πρέπει να υπάρχει μια σύνθετη επικοινωνιακή διάδραση και όχι απλά μια ανακριτική διαδικασία συλλογής δεδομένων (Τσιώλης, 2014).

Ένα άλλο σημαντικό ζήτημα είναι αυτό των προσωπικών δεδομένων των συνεντευξιαζόμενων, λόγω του ότι διενεργήθηκαν σε βάθος συνεντεύξεις και συγκεντρώθηκαν προσωπικά στοιχεία και βιώματα ζωής που θα μπορούσαν να

αναγνωριστούν από τρίτους. Επίσης, η καταγραφή των συνεντεύξεων με ψηφιακά μέσα και η διατήρηση σημειώσεων αποδυναμώνει την εμπιστευτικότητα και βάζει σε κίνδυνο τα ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα των συμμετεχόντων. Ο ερευνητής έλαβε υπόψιν του ότι είναι σημαντικό στις περιπτώσεις αυτές να τηρείται τόσο η εχεμύθεια, όσο και η ανωνυμία, μέσω χρήσης ψευδωνύμων και αλλαγής ορισμένων προσωπικών στοιχείων, που δεν θα επηρεάσουν όμως την έκβαση των αποτελεσμάτων (Babbie, 2018; Καλλινικάκη, 2010). Στη συγκεκριμένη έρευνα, λοιπόν, οι συμμετέχοντες δεν θα μπορούν να ταυτοποιηθούν άμεσα, καθώς το όνομα και άλλα άμεσα αναγνωρίσιμα στοιχεία τους αντικαταστάθηκαν με κωδικούς ή ψευδώνυμα για την προστασία τους. Όσον αφορά προσωπικές πληροφορίες, οι οποίες δόθηκαν μέσω των συνεντεύξεων και θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην αναγνώριση της ταυτότητάς τους, τροποποιήθηκαν ή και αφαιρέθηκαν, όπου κρίθηκε απαραίτητο. Ακόμη, κατά την ανάλυση και παρουσίαση των δεδομένων, χρησιμοποιήθηκε μια γενικευμένη προσέγγιση που αποτρέπει τη σύνδεση των συμμετεχόντων με συγκεκριμένες απαντήσεις.

Σε συνέχεια του προηγούμενου ηθικού ζητήματος προκύπτει και αυτό της συγκατάθεσης για τη συμμετοχή στην έρευνα. Ο ερευνητής αιτήθηκε τόσο προφορικά, όσο και γραπτά τη συμμετοχή των συνεντευξιαζόμενων σε ειδικό έντυπο ενημέρωσης και συναίνεσης που υπογράφεται, το οποίο αναφέρει τον σκοπό της έρευνας και περιγράφει αναλυτικά όλη την ερευνητική διαδικασία, αναγράφει τα στοιχεία του ίδιου αλλά και του φορέα, στον οποίο συντελείται η έρευνα. Ακόμη κατέστη σαφές από την αρχή στον εκάστοτε συνεντευξιαζόμενο ότι η συμμετοχή του στην έρευνα είναι εθελοντική και μπορεί να αποχωρήσει από τη διαδικασία οποιαδήποτε στιγμή επιθυμεί, χωρίς συνέπειες (Babbie, 2018; Καλλινικάκη, 2010). Τέλος, η παρούσα μελέτη εγκρίθηκε ως προς την τήρηση των κανόνων ηθικής και δεοντολογίας της έρευνας από την Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας της Έρευνας (Ε.Η.Δ.Ε.) του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου (ΕΛΜΕΠΑ) με Α.Π.: 56824.

5. ΕΥΡΗΜΑΤΑ

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται τα ευρήματα που προέκυψαν μέσω της διαδικασίας των συνεντεύξεων και της ανάλυσης των δεδομένων. Αυτά παρατίθενται ανά θεματική ενότητα και επιχειρούν να δώσουν απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα της μελέτης. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ερευνητής επέλεξε να παραθέσει τα ερευνητικά ερωτήματα και να τα συνδέσει μεταξύ τους, ως επί το πλείστον στη βάση μιας χρονικής αλληλουχίας γεγονότων, που ξεκινάει από την άφιξη των παιδιών στο κέντρο και καταλήγει στην ενήλικη τους ζωή.

5.1. Η ζωή στα Ανώγεια

Η πρώτη θεματική ενότητα αφορά την άφιξη και παραμονή των ασυνόδευτων ανηλίκων στο κέντρο φιλοξενίας στα Ανώγεια Ρεθύμνης. Ειδικότερα αναδεικνύονται ζητήματα, όπως οι εκφρασμένες ανάγκες και οι στόχοι των παιδιών που βρέθηκαν σε ένα νέο πολιτισμικά περιβάλλον, με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που έχει, αλλά και τις διαφορές από τον τόπο καταγωγής τους. Η όλη τους εμπειρία προβάλλεται μέσω της παρουσίασης της καθημερινότητας που είχαν και των απόψεων που εξέφρασαν για τα θετικά και αρνητικά στοιχεία της δομής και της τοπικής κοινωνίας. Επίσης αποτυπώνονται με σαφή τρόπο οι δυσκολίες που αντιμετώπισαν και η φροντίδα που έλαβαν, ενώ ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στις μεταξύ τους σχέσεις και στον ρόλο που διαδραμάτισε το προσωπικό του κέντρου φιλοξενίας και η τοπική κοινωνία στη ζωή τους.

5.1.1. Το Κέντρο Φιλοξενίας Ανωγείων

- ***Οι «αυτονόητες» παροχές***

Όσον αφορά τις παροχές που λάμβαναν από το κέντρο φιλοξενίας, οι συμμετέχοντες εστίασαν κυρίως σε αυτές που κάλυπταν τις βασικές τους ανάγκες, όπως αυτές της διατροφής και της προσωπικής υγιεινής. Καθώς οι ασυνόδευτοι ανήλικοι, όπως έχει προαναφερθεί, βιώνουν δυσχέρειες στον τόπο καταγωγής τους και στο ταξίδι τους, ερχόμενοι σε έναν νέο και ασφαλές πλέον πλαίσιο λαμβάνουν παροχές που μπορεί να θεωρούνται αυτονόητες, αλλά μέχρι πρότινος τις στερούνταν και γι' αυτό πλέον τους προσδίδουν ιδιαίτερη αξία και εκτίμηση. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν:

[…] είχες νερό το κάνεις μπάνιο είχες όλα. Και μου σου δίνω τσάμπα και σαπούνι, έχεις νερό ζεστό μετά από τρεις η ώρα και έχεις αυτό πώς το λένε; Κάνει ζεστό αέρα και έχεις όλα. (Συν. 3)

[…] το πρωί όταν ξυπνούσαμε είχε ωραίο πρωινό, ό,τι θέλαμε. Αν είχαμε κάτι παράδειγμα που.. εντάξει, αλλά πάντα όμως σας άφηνε να ψηφίσετε μεταξύ σας, ήμασταν περίπου 20-25 παιδιά, περίπου τόσα ήμασταν εκεί πέρα στο κέντρο φιλοξενίας στα Ανώγεια, αλλά αν ψηφίσουν περισσότεροι ότι θέλουν παράδειγμα, παράδειγμα λέω, το πρωί θέλουν κακάο με γάλα παράδειγμα.. πιο πολύ δεν θέλουν αυτό, ίδια στιγμή λέγαμε και μας άλλαζε, ότι θέλαμε. (Συν. 10)

Εξίσου σημαντική παροχή του κέντρου φιλοξενίας που θίγεται, είναι αυτή που αφορά την εκπαίδευση στην ελληνική γλώσσα. Τα παιδιά, πέραν των σημαντικών ελλείψεων που παρουσιάζουν συνήθως στα πλαίσια της εκπαίδευσης από τη χώρα καταγωγής τους, καλούνται να διαχειριστούν και την έλλειψη γνώσης της γλώσσας στη χώρα υποδοχής. Η εκπαίδευση αυτή κρίνεται απολύτως απαραίτητη, τόσο για πρακτικούς λόγους επικοινωνίας και διευθέτησης καίριων ζητημάτων, όσο και για λόγους διευκόλυνσης της ένταξής τους στην κοινωνία, όπως αναφέρεται και σε επόμενη υποενότητα. Στη βάση αυτών, το κέντρο φιλοξενίας παρείχε μαθήματα εκπαίδευσης στην ελληνική γλώσσα συγκεκριμένες ώρες και ημέρες την εβδομάδα, με στόχο την κάλυψη αυτής της έλλειψης και τη διευκόλυνση της ένταξής τους στο σχολικό περιβάλλον:

[…] ερχότανε το πρωί μέχρι το μεσημέρι, αλλά ήμασταν κάθε τέσσερα άτομα, ανάλογα τι επίπεδο ήμασταν.. και μας έβαζε σε ένα.. σε ένα τμήμα και κάναμε μαθήματα, περίπου δύο ώρες τη μέρα. (Συν. 1)

Ε μετά περιμέναμε τη βδομάδα 2-3 φορές είχαμε μαθήματα ελληνικών, συγκεκριμένες ώρες, συγκεκριμένες τάξεις, περιμέναμε τις δασκάλες, κάναμε μετά.. (Συν. 8)

- ***Η καθημερινή ρουτίνα***

Όσον αφορά την καθημερινή ρουτίνας τους στο κέντρο, οι συμμετέχοντες αναφέρουν ότι είχαν συντονισμένο πρωινό εγερτήριο, τακτοποιούσαν τον προσωπικό τους χώρο και συγκεντρώνονταν όλοι μαζί για να πάρουν το πρωινό τους γεύμα. Με τον τρόπο αυτό οι ασυνόδευτοι ανήλικοι φροντίζονταν και ταυτόχρονα εκπαιδεύονταν, διαμορφώνοντας μια ωφέλιμη καθημερινή ρουτίνα. Ακόμη πέραν των μαθημάτων της ελληνικής γλώσσας, εντάσσονταν στο πρόγραμμα και εβδομαδιαίες συναντήσεις με κοινωνική λειτουργό, ενώ ορισμένες φορές διοργανώνονταν και εκδρομές σε διάφορα μέρη της Κρήτης για γνωριμία και επαφή με την τοπική κοινωνία:

> *[…] μετά από κάποιους μήνες μας πηγαίνανε κάπου ας πούμε έτσι μια εκδρομή, κάποιες φορές πηγαίναμε κάποιες εκδρομές δηλαδή, αυτές και επίσης είχαμε κάθε εβδομάδα, τώρα δεν θυμάμαι καλά, 1 ή 2 μέρες με την.. με κοινωνική λειτουργό, 4 μέρες την εβδομάδα είχαμε μαθήματα Ελληνικών.. Εντάξει το πρωί οι εργαζόμενοι ας πούμε, το προσωπικό μέσα ενώ ερχόντουσαν καθαρίστριες, μαγείρισσες, μας ξυπνούσαν οι καημένες ότι να σηκωθούμε και να φάμε τα πρωινά μας (Συν. 6)*

> *[…] υπήρχε πρόγραμμα, πολύ ωραίο πρόγραμμα, καθημερινό, ρουτίνα, καθημερινή ρουτίνα στον ξενώνα. Πρωί συγκεκριμένη ώρα ξυπνούσαμε, μαζεύαμε τα κρεβάτια μας, στρώναμε, κατεβαίναμε συγκεκριμένη ώρα τραπεζαρία να φάμε το πρωινό μας, το πρωινό ήταν έτοιμο (Συν. 8)*

Εκτός του βασικού προγράμματος λειτουργίας του κέντρου, τα παιδιά απασχολούνταν και με άλλες δραστηριότητες, που αφορούσαν τη διασκέδασή τους, αλλά και την οικονομική τους ενίσχυση. Ειδικότερα, μέσα από τα λεγόμενά τους αποφαίνεται να είχαν μια ιδιαίτερη προτίμηση για το ποδόσφαιρο, καθώς είχαν δημιουργήσει ομάδα, έκαναν προπονήσεις και έπαιζαν αγώνες. Ακόμη, ορισμένα παιδιά απασχολούνταν εργασιακά σε ορισμένες μέρες και ώρες στην τοπική κοινωνία και με τον τρόπο αυτό κάλυπταν προσωπικά τους έξοδα:

> *Ήταν πάρα πολύ καλά. […] Στο κέντρο εμείς συνήθως με 3 πράγματα ασχολούμασταν. Ήταν δουλειά, πηγαίναμε κάποια παιδιά ας πούμε είχαν καθημερινή έτσι, σταθερή δουλειά. […] Με τα μαθήματα και το ποδόσφαιρο. Αυτά ήταν τα 3 που ασχολούμασταν κάθε μέρα. (Συν. 6)*

[…] ξυπνούσα πολύ πρωί 04:00, 03:00 το πρωί, πηγαίναμε ένα μανάβικο που είχε στην περιοχή στη λαχαναγορά, φορτώναμε αγόραζε πράγματα και φόρτωνα […] μετά έπαιρνα την τσάντα μου που είχα μαζί μου συνέχεια και πήγαινα στο σχολείο […] μετά εφόσον τελείωνα, πήγαινα γιατί δούλευα παράλληλα και σε διάφορες δουλειές εκεί, έκανα και προπόνηση [...] και μετά πήγαινα είτε πριν όμως ή και μετά στην προπόνηση μου [...] Έμεινα στο κέντρο και παράλληλα εκεί ήμουν και διερμηνέας στο κέντρο (Συν. 7)

Από την άλλη, εκφράστηκε και η άποψη που αναφέρει ότι στο κέντρο τα παιδιά δεν είχαν ιδιαίτερα ενδιαφέροντα και ασχολίες. Συγκεκριμένα δεν είχαν καλό ωράριο ύπνου, απασχολούνταν μόνο με τα κινητά τους και τους υπολογιστές του κέντρου και η εργασιακή απασχόληση, συγκριτικά με παλαιότερα, δεν ήταν το ίδιο σταθερή. Μάλιστα αναφέρεται και η δυνατότητα που είχαν να ταξιδέψουν με λεωφορείο στο Ηράκλειο, το οποίο ουσιαστικά δεν εντάσσεται στα πλαίσια της απασχόλησης και της διασκέδασής τους στο κέντρο ή την τοπική κοινωνία, οι ίδιοι όμως το αντιλαμβάνονται ως τέτοιο:

Κοίτα μέρα μου ήτανε.. κοιμάται 6 ώρα το πρωί και ξυπνάω 6 ώρα το βράδυ και φάω.. πάλι με το κινητό μου, αν έχει κάποιο μέρα δουλειές πάω.. αυτά. […] Έχουμε πάνω μόνο το computer που έχει και λεωφορείο μπορείς να κατέβεις Ηράκλειο.. αυτό. Αυτό ήταν μόνο το δύο. Λεωφορείο μπορείς να κατέβεις Ηράκλειο, 7:30 το πρωί μέχρι 9 παρά 20 το βράδυ και έχεις το computer κάθε μέρα, κάθε πρωί κάθε βράδυ. (Συν. 2)

- ***«πρώτη φορά ένιωσα σαν παιδί»***

Όσον αφορά τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τη φιλοξενία τους στο κέντρο, πέραν της κάλυψης των βασικών αναγκών για την επιβίωση τους, εκφράζεται η αντίληψη ότι υπήρχε η πρωτόγνωρη και αναγκαία δυνατότητα να ανακάμψουν από όλες τις δύσκολες και τραυματικές εμπειρίες που είχαν βιώσει. Το γεγονός αυτό τους επέτρεπε να ζήσουν μια ζωή που αρμόζει στο ηλικιακό στάδιο στο οποίο βρίσκονταν, με τις αντίστοιχες παροχές και ευκαιρίες προσωπικής και συναισθηματικής ανάπτυξης που αναλογούν στα παιδιά και οφείλει να παρέχει ένα κέντρο φιλοξενίας.

[…] με βοήθησε να ξεκουράσω, να δω λίγο τα πράγματα γιατί είχα κουραστεί και δεν μπορούσα να δω, ήταν παντού σκοτάδι. Είναι αρκετό νομίζω αυτό. […] αυτό ήταν αναγκαίο εκείνη τη χρονική στιγμή. (Συν. 5)

[…] η ζωή στο κέντρο δεν ήταν άσχημα. Υπήρχε σαν παιδί πρώτη φορά ζούσε κάτι πολύ διαφορετικό, ζούσες βασικά σαν μπορώ να πω σαν παιδί, εγώ νόμιζα ότι είχα μεγαλώσει πια, ντρεπόμουν ότι να είμαι σαν παιδί να μου συμπεριφέρονται εκεί πέρα, αλλά μετά καταλάβαινα ότι πρώτη φορά ξεκουράζομαι στη ζωή μου μάλλον, κάθομαι και με προστατεύουν, έχω τα πάντα (Συν. 8)

- ***Η αλληλεπίδραση μεταξύ των παιδιών***

Καθώς τα παιδιά διέμεναν για μεγάλο χρονικό διάστημα κάτω από την ίδια στέγη, έπρεπε να αναπτύξουν κώδικες επικοινωνίας μεταξύ τους, να συμβιώσουν παρά τις όποιες διαφορές τους, ακόμη και να κάνουν ορισμένες υποχωρήσεις προκειμένου να έχουν μια αρμονική συνύπαρξη. Κάτι τέτοιο, όπως αναφέρεται από ορισμένους, ήταν εφικτό και δημιουργούσε την αίσθηση ότι είναι μια οικογένεια:

Όλη την ώρα μαζί είστε έξω. Αφού είναι σπίτι σου εκεί πέρα σαν να είναι σπίτι σου, εκεί μένεις. Πρέπει να έχεις μια καλή συμπεριφορά για να μπορείς να προσαρμοστείς και να υπήρχε κάτι αρνητικό ή κάποια διαφορά μεταξύ μας, συνήθως έκανε ένα βήμα πίσω, λέω εντάξει σαν να μην τρέχει τίποτα ή προσπερνούσα λέω άστη εντάξει ευχαριστώ δεν έδινα σημασία. (Συν. 9)

[…] βρίσκεις κάποιο τρόπο και μιλάς και μετά είσαι σαν.. είσαι μια οικογένεια όμως μετά όταν περνάς λίγο και εδώ και βρίσκεις και τρόπο όπως μιλάς, βρίσκεις και.. παράδειγμα εμείς που δεν ξέραμε τίποτα με νοήματα όμως, εντάξει βγάζεις. Το καλό που ήτανε, ήτανε ποδόσφαιρο που εντάξει εκεί δεν ήταν να μιλάς καθόλου, πάσα-πάσα, μόνο αυτό. Δεν χρειάζεται να λες τίποτα άλλο. (Συν. 10)

Πέραν αυτού, τα παιδιά φαίνεται ότι δημιουργούσαν και ουσιαστικές σχέσεις μεταξύ τους. Όπως κάποιοι αναφέρουν δημιουργούσαν φιλίες, βοηθούσαν ο ένας τον

άλλο σε ζητήματα που αφορούσαν τη γλώσσα και την εργασία. Επίσης περνούσαν ποιοτικό χρόνο μαζί κάνοντας βόλτες και συμμετέχοντας σε κοινές δραστηριότητες, ενώ πρόσεχαν ο ένας τον άλλον, δείχνοντας πως υπήρχε ειλικρινές ενδιαφέρον μεταξύ τους:

> *[…] ήμασταν στην εποχή που ήμασταν πάρα πολύ.. πάρα πολλά παιδιά δηλαδή, γύρω στα 25 παιδιά που ήταν από την ίδια χώρα.. δηλαδή βοηθούσαμε ένας τον άλλον.. δηλαδή σε οτιδήποτε κομμάτι […] εγώ ήμουν πιο μικρός, με πρόσεχαν όλοι. Πιο σημαντικό εκεί. (Συν. 1)*

> *[…] τότε το περίοδο που μέναμε ήμασταν πολύ καλά παιδιά, πολύ καλά παιδιά ήτανε και είχαμε καλή σχέση, κάναμε παρέες να βγούμε βόλτες, να πάμε θάλασσα, να πάμε εκδρομές με τα παιδιά, κάναμε και κάποιες εργασίες, ομαδικά και παίζαμε και μπάλα 3-4 φορές την εβδομάδα το απόγευμα μεταξύ μας. […] Το πιο πολύ που με κράτησε εκεί πέρα ήταν η παρέα μεταξύ μας που είχαμε καλή σχέση. Βοηθούσε έναν τον άλλο και στο κομμάτι γλώσσα και σε κομμάτι κοινωνία και στο κομμάτι για να βρεις μια εργασία έξω. (Συν. 9)*

- ***Η νοηματοδότηση και η αξία του Κέντρου από την οπτική των παιδιών***

Μέσω των αναφορών των συνεντευξιαζόμενων, προσδίδεται και ιδιαίτερη σημαντικότητα στο κέντρο φιλοξενίας. Σύμφωνα με τα λεγόμενα ενός συμμετέχοντα χαρακτηρίζεται ως «σάκος του μποξ» για τα παιδιά που διέμεναν, καθώς όλες οι συμπεριφορές και τα βιώματα από τον τόπο καταγωγή τους, αλλά και όλα όσα έχουν περάσει στο ταξίδι τους, με το πέρας του χρόνου αναπόφευκτα εκτονώνονταν μέσα στο ασφαλές πλαίσιο που τους φιλοξενούσε. Με τον τρόπο αυτό ορισμένα παιδιά καταφέρνουν να τα εξωτερικεύσουν και ίσως να τα αναγνωρίσουν και να τα αντιμετωπίσουν.

> *[…] το κέντρο ήταν ένα μέρος σαν παιδιά έρχονται από χώρες και με συνθήκες που έχουν μεγαλώσει, βία, το ένα το άλλο, τώρα πια θεωρώ το κέντρο ένα μέρος σαν σάκος του μποξ. Αυτά τα παιδιά όλα τα νεύρα, όλα αυτά αδειάζουν εκεί πέρα. Δεν ξέρουν πώς να συμπεριφέρονται, δυσκολεύονται.. (Συν. 8)*

Ακόμη, πολύ σημαντικά κρίνονται από τους ίδιους τα εφόδια που έχουν αποκομίσει από το κέντρο και σχετίζονται με την εκμάθηση της γλώσσας, των νομικών ζητημάτων και γενικότερα του τρόπου λειτουργίας της ελληνικής κοινωνίας, ώστε να οδηγηθούν στην ουσιαστική ένταξη. Μάλιστα εκφράζεται και η άποψη ότι η πορεία προς την ενηλικίωση θα ήταν πολύ διαφορετική χωρίς τη φιλοξενία στη δομή, ενώ συγκρίνεται με το επίπεδο ένταξης προσφύγων, οι οποίοι δεν είχαν λάβει αντίστοιχες παροχές και στήριξη και λόγω αυτού βιώνουν δυσχέρειες σε τομείς όπως η γλώσσα, η εργασία και οι γραφειοκρατικές διαδικασίες.

> *[…] δεν θα μάθαινα ποτέ τη γλώσσα καλά, δεν θα μάθαινα την ελληνική κοινωνία, δεν θα.. η ένταξή μου δεν θα ήταν σε αυτό το επίπεδο που είναι τώρα, καμία σχέση. […] αρκετοί άνθρωποι που δεν είχαν την ευκαιρία να πάνε σε ξενώνα το ένα το άλλο, κάποιες φορές νιώθεις ότι δεν ζουν στην Ελλάδα, δυστυχώς ή ευτυχώς. Γιατί δεν έμαθαν. Έμαθαν να είναι μακριά από την κοινωνία, να είναι σε μια σκληρή δουλειά έξω, να μην ξέρουν τους νόμους, με τα χαρτιά τους να δυσκολεύονται παραπάνω από εμάς που μάθαμε τη γλώσσα, είχαμε τα νομικά μάθαμε είχαμε τη στήριξη από κοινωνική λειτουργό, δικηγόρο. (Συν. 8)*

> *Τότε δεν ήξερα καν, τώρα έχω μάθει. Για αυτό λέω ότι ήμουνα τυχερός, γιατί όταν ήρθα, αν δεν είχα πάει στο κέντρο φιλοξενίας στην Κρήτη στα Ανώγεια, εντάξει θα ήμουν εδώ στην Αθήνα, δεν θα ήξερα ούτε 2 λέξεις και η ζωή δεν θα είναι όπως είναι τώρα παράδειγμα. Για αυτό πάντα λέω ότι είμαι πολύ τυχερός. […] Ε πιστεύω αν βγάλω από τη ζωή μου στην Ελλάδα που είμαι, αν βγάλω το κέντρο φιλοξενίας από τη ζωή μου είμαι 0. Είμαι 0. Γιατί.. για αυτό πάντα λέω ότι είμαι πολύ τυχερός γιατί όταν είσαι εδώ είσαι ξένος, δεν ξέρεις τη γλώσσα, δεν μπορείς να κάνεις τίποτα στη ζωή σου και αν παράδειγμα έρχομαι εδώ στην Ελλάδα και είμαι μικρός πριν τα 18, μπορεί να έπεσα σε κάπου που.. δεν, δεν μπορώ να.. (Συν. 10)*

5.1.2. Η τοπική κοινωνία

- ***Υποστήριξη από κατοίκους***

Έντονη παρουσιάζεται και από πολλούς συνεντευξιαζόμενους η στήριξη που έλαβαν από την τοπική κοινωνία των Ανωγείων κυρίως στο ζήτημα της εργασίας. Όπως αποτυπώνεται στα λεγόμενά τους, οι κάτοικοι των Ανωγείων πολλές φορές παρείχαν εργασία στα παιδιά του ξενώνα, δίνοντάς τους τη δυνατότητα να έχουν μια σχετική οικονομική άνεση και ανεξαρτησία. Μάλιστα αναφέρουν ότι μετά τη δουλειά πήγαιναν σπίτι τους και έτρωγαν δίνοντας του την αίσθηση ενός πιο προσωπικού δεσμού και αισθήματος του «ανήκειν». Μέσω αυτής της αλληλεπίδρασης και συνδιαλλαγής με τον ντόπιο πληθυσμό, αλλά και τα κοινά του τόπου, τα παιδιά μάθαιναν με βιωματικό τρόπο την κουλτούρα και τον τρόπο ζωής στο νέο πολιτισμικό περιβάλλον, δημιουργούσαν δεσμούς και διευκολύνονταν ταυτόχρονα στη διαδικασία της ένταξής τους:

> *[…] πηγαίναμε καμιά φορά στη δουλειά που μας έπαιρνε με ένα τρόπο σαν να είμαστε δικούς ανθρώπους. […] Βοηθούσαμε και αυτοί μας βοηθούσαν. Στο κομμάτι δηλαδή, όχι όλο το καιρό, αλλά αυτοί εποχιακά έτσι στις ελιές τους, στα σταφύλια τους, στους.. σε πρόβατα κάτι τέτοια πράματα δηλαδή, κάτι απλές δουλειές. Ή στο γάμο τους. Δηλαδή τους στρώναμε δηλαδή πριν να ξεκινήσει δηλαδή αυτοί παντρευότανε στο δρόμο, στρώναμε τα τραπέζια και στο τέλος μαζεύαμε, καθαρίζαμε και τέτοια πράματα. Δηλαδή βοηθούσαμε και μας βοηθούσαν. (Συν. 1)*

> *Σε κάθε εκδήλωση σίγουρα ήμασταν εμείς και εργαζόμασταν και παίρναμε και αμοιβή από εκεί. Μας δίναν ας πούμε χαρτζιλίκι. […] Ήμασταν μέρος του χωριού, ναι. (Συν. 5)*

> *[…] οι άνθρωποι του χωριού ερχόντουσαν και μας ζητούσαν να πάνε στη δουλειά τα παιδιά, ήταν υπεύθυνοι ώστε να μην πάθουμε ούτε καμία παραμικρότερη ζημιά.. […] δεν ήταν ας πούμε μας πήγαιναν σε δύσκολες δουλειές, 3-4 ώρες και μας δίναν ας πούμε ένα μεροκάματο και μετά πηγαίναμε και τρώγαμε στο σπίτι τους, πάνω στο τραπέζι τους, του σαλονιού τους, ήταν αυτοί οι άνθρωποι που νιώθαμε ότι αυτοί οι άνθρωποι είναι του χωριού μας; Οι δικοί μας ας πούμε; Που μας*

πήγαιναν στα σπίτια τους και τρώγαμε στο τέλος της δουλειάς, αυτή ήταν μια καλή αλήθεια για εμάς. (Συν. 6)

Εκτός από την εργασία, από την οποία επωφελούνταν τόσο οι ντόπιοι όσο και τα παιδιά, ιδιαίτερη αναφορά γίνεται και για τη φιλοξενία των ντόπιων, καθώς όπως αποφαίνεται έδειχναν έμπρακτα την αγάπη τους στα παιδιά και τους παρείχαν ανιδιοτελή στήριξη. Όπως μερικοί αναφέρουν:

[…] τα παιδιά ή οι άνθρωποι του χωριού ας πούμε που μας είδαν και είδαν τα παιδιά ότι είναι καλά παιδιά, είχαν αγαπήσει τα παιδιά και για αυτό προηγουμένως λέγαμε και εμείς κατά τη (..) εν μέρει φύγαμε, αλλά θυμόμαστε τα Ανώγεια. (Συν. 5)

[…] υπάρχουν άνθρωποι που όντως χωρίς να έχουν κάποιο σκοπό σε βοηθάνε, απλά σε βλέπουν ότι είσαι άνθρωπος, ένα παιδί και σε βοηθάνε. (Συν. 6)

[…] οι χωριανοί ήταν πολύ φιλόξενοι μαζί μας (Συν. 8)

- ***«Το ένιωθες σαν χωριό σου»***

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει και η αίσθηση που εκφράζουν για τη διαμονή τους στη συγκεκριμένη τοπική κοινωνία. Παρόλο που ανήκουν σε ένα εντελώς διαφορετικό πολιτισμικό πλαίσιο από αυτό της κοινωνίας υποδοχής, σε συνδυασμό με τις ιδιαιτερότητες και τα χαρακτηριστικά που αυτή φέρει, ένιωθαν ότι υπήρχαν πολλά κοινά ανάμεσα σε αυτούς και τους ντόπιους. Ακόμη και το ίδιο το χωριό που διέμεναν το ταύτιζαν με το δικό τους:

Το άλλο το καλό σαν χωριό, σαν μέρος ήταν νομίζω το πιο κατάλληλο μέρος για εμάς τα παιδιά, τα ταλαιπωρημένα παιδιά πολύ άτακτα και ταλαιπωρημένα παιδιά που είχαν φτάσει εκεί πέρα, που καλό ήταν νιώθαμε πολύ άνετα εκεί πέρα με τους συγχωριανούς, νιώθαμε εγώ σαν παιδιά έλεγα είναι ίδιοι με εμάς, τίποτα δεν διαφέρει (Συν. 8)

[…] όταν πήγα στα Ανώγεια που πήγαμε ένιωθα σαν το χωριό μου. Ακριβώς όπως είναι Ανώγεια είναι ακριβώς το χωριό μου και άνθρωποι που είναι εκεί πέρα είναι σαν το χωριό μου (Συν. 9)

Τα καλά ήταν ότι ένιωθες σαν να ζεις στο χωριό σου (Συν. 10)

Παράλληλα, τα παιδιά αναγνωρίζουν και αποδίδουν ιδιαίτερη σημασία στο αίσθημα ασφάλειας που τους προσφερόταν, τόσο μέσα στη δομή φιλοξενίας όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον των Ανωγείων. Καθώς η δομή δεν βρισκόταν σε μεγάλο αστικό κέντρο και η πρόσβαση σε κάποιο από αυτά ήταν σχετικά περιορισμένη, αυτομάτως τα παιδιά προστατεύονταν από τους κινδύνους της πόλης και την πιθανή εκμετάλλευση που θα είχαν υποστεί.

Εε.. το κέντρο ήταν πολύ βοηθητικό, για παράδειγμα με απλά λόγια σου λέω. Αν δεν ήταν το κέντρο σαν παιδί που είχα φτάσει, αναγκαστικά σε εκείνη τη σκληρή Αθήνα που είπαμε ήταν δύσκολη η ζωή, επικίνδυνη σαν παιδί, η ζωή μου θα είχε πολύ.. αν έμενα στην Ελλάδα αναγκαστικά για να επιβιώσω θα πήγαινα σε μια δύσκολη δουλειά ή στα χωράφια ή στην οικοδομή, θα ήμουν θύμα εργασιακής εκμετάλλευσης (Συν. 8)

[…] αν είσαι κάτω από 18 εντάξει δεν μπορείς να πας και κάθε μέρα στην πόλη. Ναι αλλά εντάξει για εμάς πως να πω ήταν και αν το δεις από άλλη μεριά σε προστάτευε και αυτό. Δεν πήγαινες κάθε μέρα στην πόλη να χαλάσεις κιόλας. Ήσουν σε ένα χωριό, είχες μάθει μόνο καλά πράγματα. Είσαι και σε ένα χωριό δεν μπορείς να κάνεις πάρα πολλά, παράδειγμα αν το κέντρο φιλοξενίας αν ήταν στο Ηράκλειο ή στο Ρέθυμνο σε μια πόλη, μπορείς να κάνεις πολλά πράγματα. Στο χωριό ήτανε.. αλλά δεν, μπορείς να δεις κάτι κακά πράγματα, δεν είναι και καλά. (Συν. 10)

- ***Αποτίμηση της εμπειρίας***

Όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι, ανεξαρτήτως του χρονικού διαστήματος που διέμεναν στο κέντρο φιλοξενίας ή της εθνοτικής του καταγωγής, έχουν να αναφέρουν θετικά στοιχεία για τη διαμονή τους στα Ανώγεια. Αυτό οφείλεται τόσο στις παροχές που είχαν στη διάθεσή τους, όπως ο χώρος που φιλοξενούνταν και οι δυνατότητες

εκπαίδευσης, όσο και στους ανθρώπους που συναναστρέφονταν και στο γενικότερο κοινοτικό πλαίσιο στο οποίο ζούσαν και τους «αγκάλιασε». Όπως αναφέρουν κάποιοι από αυτούς:

> *[…] όλα είναι καλά πάνω. Το σχολείο, το λεωφορείο που κατέβουμε όλα ήταν καλά. (Συν. 2)*

> *Χώρος μεγάλος, υπήρχε καθαριότητα […] Καλά ήταν δεν είχαμε θέμα ρε φίλε, αλήθεια δεν είχαμε θέμα. Δηλαδή εγώ ακόμα αγαπάω τα Ανώγεια σαν το δικό μου χωριό. (Συν. 5)*

> *Ανώγεια είναι καλύτερο χωριό που έχω βρει μέχρι στιγμή εδώ στην Ελλάδα και άνθρωποι είναι καλύτεροι. […] καλύτερο που υπάρχει στη ζωή μου είναι που έχω πάει στα Ανώγεια και στο κέντρο φιλοξενίας. (Συν. 10)*

5.1.3. Οι αρνητικές πτυχές της φιλοξενίας

- ***Ελλειμματικές παροχές***

Ένα σημαντικό ζήτημα που αναφέρουν ορισμένοι συνεντευξιαζόμενοι, όσον αφορά τα αρνητικά σημεία της διαμονής τους, έχει να κάνει με ελλείψεις στις παροχές που λάμβαναν. Αυτές συνδέονται κυρίως με την απουσία ενός σταθερού προγράμματος απασχόλησής τους, με δραστηριότητες που θα εμπλούτιζαν την καθημερινότητά τους και θα τους ενεργοποιούσαν, ώστε να έχουν ποιοτικότερη αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου τους:

> *Δεν έχεις κάτι να κάνεις, όλη μέρα το κινητό όλη μέρα όλη νύχτα το κινητό.. αυτά μόνο.. (Σ2)*

> *Ρωτούσα τα παιδιά μου λέγανε εμείς εδώ τώρα είμαι ένα χρόνο δεν έχω πάει ούτε μια φορά εκδρομή. Μου λέει δεν υπάρχει δυνατότητα να πάμε. (Συν. 9)*

Σημαντικό ρόλο σε αυτό ενείχε και η απουσία για ένα διάστημα εξειδικευμένου προσωπικού, όπως κοινωνικών λειτουργών και ψυχολόγων, όπου λόγω του

επιστημονικού τους υπόβαθρου, θα μπορούσαν να προσφέρουν περισσότερα πράγματα στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των παιδιών και στην κάλυψη των αναγκών τους.

> *Το αρνητικό ήταν γιατί για πολύ, για πολύ διάστημα.. δεν είχαμε δηλαδή περίπου για δύο χρόνια δεν είχαμε ούτε κοινωνικούς λειτουργούς […] Είναι σαν να ήμασταν.. ξυπνόμασταν, τρώγαμε, ύπνο, φαΐ, αυτό. Αυτή ήταν η ζωή μου. Εγώ έμενα δύο χρόνια πίσω.. σε αυτό το κομμάτι. Αν είχα κοινωνική λειτουργός και ψυχολόγος που μπορούσα να κάνω ιδιαίτερα πράματα θα ήταν ακόμη πιο εύκολο για μένα. (Συν. 1)*

> *[…] το κέντρο δεν μπορούσε να πάρει προσωπικό που χρειάζεται, λέγανε ότι δεν υπήρχε οικονομικό budget, ένα budget δεν μου δίνανε budget. (Συν. 9)*

Επίσης, όσον αφορά τα παιδιά τα οποία διέμεναν τα τελευταία χρόνια, πριν το κλείσιμο του ξενώνα, γίνονται αναφορές σε οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν, λόγω μη παροχής οικονομικού βοηθήματος και μη δυνατότητας συνεχούς εργασίας:

> *Δεν μπορώ να κάτσει πάνω. Κάθε μία βδομάδα να πάω μία φορά στο δουλειά δεν μπορώ. […] δεν φτάναν το λεφτά για αυτό. […] Ναι εγώ πάνω κάνει πολύ φασαρία με το παιδιά γιατί δεν έχεις δουλειά, δεν έχεις λεφτά. (Συν. 3)*

> *τότε που μέναμε εμείς παίρναμε ένα χαρτζιλίκι, τα παιδιά που τότε που εγώ πήγα να να εργαστώ μου είπαν ότι δεν παίρνουν τίποτα χαρτζιλίκι […] να κάνουν κάποιες εργασίες δεν υπήρχε τίποτα. (Συν. 9)*

… αλλά και σε προβλήματα που έχουν να κάνουν με το φαγητό, καθώς δεν τους άρεσε ή και δεν ταίριαζε στην εθνοτική τους κουλτούρα:

> *[…] το φαΐ δεν ήταν ωραίο πάνω […] Όλο το παιδιά που ήτανε όλα στην εστία δεν θέλαν αυτό το φαΐ κατάλαβες; (Συν. 2)*

> *Ναι το φαγητό είναι γιατί όχι καλό. Γιατί είμαστε Άραβας, ξέρεις τι φαΐ Άραβας. (Συν. 3)*

- ***Κλειστή κοινωνία***

Ένα άλλο ζήτημα που αφορά τη διαμονή τους στο νέο πολιτισμικό περιβάλλον, είναι οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν μέσα σε αυτό. Ειδικότερα όπως αναφέρουν μερικοί συμμετέχοντες, το γεγονός ότι διέμεναν σε ένα μικρό χωριό τους περιόριζε σε ορισμένα ζητήματα. Ορισμένα από αυτά είναι οι περιορισμένες ευκαιρίες και επιλογές που τους δίνονταν σε μια κλειστή κοινωνία, όπως η δυνατότητα σύναψης μίας σχέσης, αλλά και η ελευθερία κινήσεων και δυνατοτήτων, που παρέχει μια μεγάλη πόλη.

> *[…] υπάρχουν κάποιες δυσκολίες, αλλά είναι φυσικές δεν είναι δυσκολίες που να εξαρτάται από το κέντρο, κατάλαβες; […] είμαι σε ένα χωριό, κλειστή κοινωνία, οι άνθρωποι ξέρω γω είναι λίγοι, μικροί, δεν μπορώ, δεν έχω, το ξέρω είναι περιορισμένες οι επιλογές μου. (Συν. 5)*

> *[…] δεν μπορούσες ας πούμε να έρθεις σε επαφή με κάποια κοπέλα εύκολο, να κάνεις σχέσεις και τέτοια. Δεν υπήρχε αυτό το είχαμε σβήσει από το μυαλό μας, δεν υπήρχε και κάτι τέτοιο ας πούμε, πολύ δύσκολο ήταν (Συν. 7)*

> *[…] με το που μεταφέρθηκα εκεί στα Ανώγεια.. από αρχή πήγα λίγο σοκαρίστηκα λέω που στο χωριό, από χωριό σε χωριό πάω, ήρθα από χωριό του Αφγανιστάν θα με πάνε εκεί […] ένιωθα ότι πρέπει να είμαι σε μια μεγαλοπόλη, να δω πράγματα, να γνωρίσω τον κόσμο παραπάνω. […] ένιωθα ότι άμα πάω σε μεγάλη πόλη θα νιώθω πιο ελεύθερος, από έννοια της ελευθερίας, που το αναζητούσα κάπως. (Συν. 8)*

- ***Η γλώσσα***

Μια άλλη δυσκολία που αντιμετώπιζαν όλοι οι συμμετέχοντες, και εκφράστηκε από μερικούς, οφείλεται στη γλώσσα. Καθώς τα παιδιά δεν γνώριζαν την ελληνική γλώσσα, ειδικά το πρώτο διάστημα της άφιξής τους, αντιμετώπιζαν δυσκολία στην επαφή τους τόσο με το προσωπικό του ξενώνα, όσο και με τα παιδιά από τις υπόλοιπες χώρες. Κάτι τέτοιο, όπως είναι λογικό, τους προξενούσε άγχος, καθώς δεν μπορούσαν να επικοινωνήσουν και να εκφράσουν τις ανάγκες τους:

Οι δυσκολίες μας ήταν αυτό, ότι είναι στην αρχή, ότι είναι η γλώσσα. (Συν. 1)

[…] όταν ήρθα εδώ, δεν έχω πως το λένε.. έχω άγχος από όλα, δύσκολο είναι. Ούτε Ελληνικά.. πρώτες 2 ώρες – 3 ώρες ήθελα να κλαίω γιατί άλλαξα όλη τη ζωή μου. (Συν. 4)

Άκου στο camp επειδή και πάλι δεν ξέρεις τη γλώσσα δεν μπορείς να επικοινωνήσεις με κοινωνία και με προσωπικό που είναι εκεί που δουλεύουνε, δεν μπορείς να επικοινωνήσεις είναι δύσκολο. Πρώτο μήνα ήταν για μένα η χειρότερη μου περίοδο. Επειδή εγώ όταν δεν ξέρεις, δεν μπορείς να επικοινωνήσεις με κάποιον άλλον είναι δύσκολο και να ζητήσεις κάτι δεν μπορείς να πεις. Πώς να το ζητήσεις; Ήτανε δύσκολο (Συν. 9)

[…] ήμασταν παιδιά από το Αφγανιστάν, Πακιστάν, από Κονγκό, Νιγηρία, από Αίγυπτο, από Συρία, 2-3 ήταν από Συρία. Αλλά εντάξει στην αρχή εντάξει όταν πας πρώτες 2-3 μέρες εντάξει ένιωθες ότι εντάξει που ήρθα, δεν μιλάμε ίδια γλώσσα, εντάξει να μην ξέρεις και τα Ελληνικά, ούτε Αγγλικά ξέρεις (Συν. 10)

5.1.4. Οραματισμοί και επιδιώξεις

Έκδηλη εμφανίζεται η ανάγκη, που είχαν οι συνεντευξιαζόμενοι ως παιδιά, για οικονομική ανεξαρτησία. Το κέντρο φιλοξενίας κάλυπτε τις απολύτως απαραίτητες και βιοτικές τους ανάγκες, ενώ ταυτόχρονα παρείχε μια πολύ μικρή οικονομική κάλυψη μέσω του κράτους, η οποία ανά περιόδους δεν παρεχόταν σταθερά στα παιδιά ή και καθόλου. Καθώς, λοιπόν, δεν ήταν εφικτή η κάλυψη των προσωπικών τους εξόδων, υπήρχε έντονη η επιθυμία και η ανάγκη εύρεσης εργασίας. Κάτι τέτοιο φυσικά αντιπαραβάλλεται με το γεγονός ότι πρόκειται για μια ανήλικη και ευάλωτη ομάδα που χρίζει προστασίας, φροντίδας και εκπαίδευσης σε νέα και ποικίλα γι' αυτούς ζητήματα:

[…] άμα δεν πάει δουλειά από πού να πάρει καπνό και κάτι, πάνω […] Μόνο φαγητό σου δώσω, δεν σου δώσω λεφτά κάθε μέρα. Κάθε μήνα σου δώσω νομίζω 30€, κάθε μήνα, 2 μήνα, 3 μήνα, έτσι. Ε εγώ δεν πήρα λεφτά

καθόλου […] Ναι 30€ τι θα φτάσει: Καπνό; Καπνό έχει 10€. Ναι πάει δουλειά, πάρε ξέρεις πατάτες κάτι, κάνεις παρέα, ναι να πιούμε καφέ κάτι.. (Συν. 3)

Ναι μεν ανήλικος ασυνόδευτος ανήλικος με βάση το νόμο δεν επιτρέπεται. Ναι. Δεν επιτρέπεται συμφωνώ. Αλλά τι να κάνει; Το κέντρο δεν πλήρωνε, δεν έδινε κάποια χρήματα. Ένα παιδί, που ας πούμε βγαίνει έξω, θέλει να πάει για καφέ, θέλει να πάει με τους φίλους του συμμαθητές, έχει δύο φράγκα στην τσέπη για να μπορέσει να πληρώσει. Γιατί εκεί είναι συνηθισμένοι όλοι πληρώνουνε, κερνάνε δηλαδή και με τον τρόπο αυτό μας δίνει το κάθε παιδί να κεράσει. (Συν. 7)

Μάλιστα εντοπίζονται και ορισμένες αντιτιθέμενες βλέψεις και επιδιώξεις ανάμεσα σε παιδιά που διέμεναν τα τελευταία χρόνια στο κέντρο φιλοξενίας, σε σχέση με τα αντίστοιχα της πρώτης περιόδου λειτουργίας του. Ειδικότερα ένας συνεντευξιαζόμενος που έχει επιτελέσει και ρόλο διερμηνέα για μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο στο κέντρο φιλοξενίας, προβάλλει την εικόνα, που έχει μέσω της εργασίας του, με τα προσφάτως διαμένοντα παιδιά, όπου δεν προβαίνουν σε ενέργειες που διευκολύνουν την ένταξή τους, παρά επιδιώκουν να φύγουν από την Ελλάδα και να μεταβούν σε χώρες, που θεωρούν ότι θα έχουν περισσότερες ευκαιρίες:

Δεν θέλαν τα παιδιά να κάτσουν, δεν δίνουν σημασία στο πώς να κάτσουν να διαβάσουν. […] Αυτά τα παιδιά πιστεύανε ότι εδώ πέρα δεν έχει μένω στην Ελλάδα, δεν έχουν υποστήριξη, όποια παιδιά που μίλησα και πέρα εκείνη την περίοδο που δούλευα εγώ και όταν έφυγα εγώ και έλεγα στα παιδιά λέω παιδιά κρίμα που δεν θέλουν να μάθουν τη γλώσσα, έχετε μείνει τόσο καιρό δεν ξέρεις να πεις μια λέξη σωστή; Η απάντησή τους ήταν ότι εμείς δεν έχουμε σκοπό να κάτσουμε εδώ πέρα, εμείς θέλουμε να φύγουμε από εδώ δεν έχει μέλλον. (Συν. 9)

Στον αντίποδα αυτού, την πρώτη περίοδο λειτουργίας του κέντρου υπήρχε η επιθυμία από τα παιδιά να μάθουν τη γλώσσα και να έρθουν σε επαφή με το πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο βρίσκονταν:

Αυτό που χρειαζόμουν εγώ ήταν να μάθω τη γλώσσα, να μάθω και να βγω έξω και να μπορέσω να επικοινωνήσω με τους γύρω μου ας πούμε τους ανθρώπους, αυτό ήταν για μένα ο στόχος μου. (Συν. 6)

5.1.5 Το αίσθημα της ευθύνης

Ιδιαίτερα ενδιαφέρον είναι ότι μέσα από τα λεγόμενα τους αναδεικνύεται ότι το διάστημα που φιλοξενούνταν στο κέντρο, οι ίδιοι δεν περιορίστηκαν στη λήψη της βασικής παρεχόμενης φροντίδας, όπως η σίτιση και η στέγαση, ούτε συμβιβάστηκαν με αυτή. Αντίθετα είχαν την ανάγκη της προσωπικής τους εξέλιξης και ανεξαρτητοποίησης, ενώ με τις βλέψεις και τις ενέργειές τους στόχευαν σε ένα καλύτερο γι' αυτούς μέλλον. Η βελτίωση, όχι απλά του επιπέδου διαβίωσής τους, αλλά και της προσωπικής τους ανάπτυξης υπήρξε βασικό τους μέλημα, καθώς μέσα από τα λεγόμενα τους τονίζουν και αναδεικνύουν το αίσθημα και την ανάληψη της ατομικής ευθύνης για τη βελτίωση της ζωής τους. Όπως ενδεικτικά αναφέρουν:

[...] θέλω να νιώθω ζωντανός ρε φίλε. Σου είπα και πριν, θέλω να νιώθω ελεύθερος όχι εξαρτημένος (Συν. 5).

[...] έχεις κουβαλήσει ευθύνες επάνω σου. Το αν έρθει ας πούμε κάποιος άνθρωπος να σε ξυπνήσει το πρωί 9-10 ώρα, αυτή δεν είναι ζωή, πρέπει να σηκωθείς και να πας [...] Να σηκωθείς και να πας να ψάξεις τη ζωή, κάπως να πάρεις την ευθύνη, αυτός δεν είναι σωστός τρόπος. Έτσι σκεφτόμασταν. (Συν. 6)

Ο στόχος ήταν να τελειώσω ιατρική σχολή χειρούργος.. ναι, εντωμεταξύ πάνω στο στόχο αυτό, πήγαινα πολύ δυνατά στο σχολείο, στα μαθήματά μου και αυτά και ήμουνα και στην κατεύθυνση θετική (Συν. 7)

5.1.6. Οι εργαζόμενοι του Κέντρου Φιλοξενίας

5.1.6.1. Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού

Όσον αφορά συγκεκριμένα τον κοινωνικό λειτουργό, ο ρόλος του στο κέντρο ήταν πολυδιάστατος. Ως επίκεντρο είχε την υποστήριξη των παιδιών στα ζητήματα που τους απασχολούσαν, στη διευθέτηση καίριων για αυτούς ζητημάτων και στην

προετοιμασία τους για τη ζωή εκτός του κέντρου φιλοξενίας. Ειδικότερα, όπως αναφέρεται από αρκετούς, η κοινωνική λειτουργός ήταν βοηθητική τόσο σε γραφειοκρατικές διαδικασίες που είχαν να κάνουν με τα έγγραφά τους, όσο και με την υποστήριξή τους όταν αυτή ήταν απαραίτητη μέσω συζητήσεων.

> *[…] είχαμε και κοινωνική λειτουργός δηλαδή.. τη μέρα μπορεί μια, δύο, τρεις ώρες κάναμε εκεί πέρα κάτι δραστηριότητες.. […] Τις δραστηριότητες με τους κοινωνικούς λειτουργούς.. ήταν αυτό ομιλίες.. με ψυχολόγος πιο πολύ τα προβλήματα (Συν. 1)*

> *[…] ότι θέλω παλιά τα χαρτιά και τέτοια με βοηθάει (ΚΛ), αγαπημένη μου. […] πιο πολύ ήταν (ΚΛ) και *** και (ΚΛ) ήτανε αν θέλω να ρωτήσω για το διαβατήριο, για τα τέτοια, ήταν (ΚΛ). (Συν. 4)*

> *Η κυρία (ΚΛ) για εμάς, αυτό που σου είπα, 2-3 φορές την εβδομάδα σε εμάς όλους είχε σε μια αίθουσα, μας μιλούσε, ρώταγε από κάθε παιδί, μίλαγαν κάποιος ήθελε βοήθεια πήγαινε της ζήταγε και αυτή, η κυρία (ΚΛ) αυτή λέω, η κυρία (ΚΛ) πάντα ήταν εκεί να βοηθήσει, αυτό ήταν το καλύτερο, αυτό που μου άρεσε εμένα. […] πήγαινα στο γραφείο της κυρία ***, ήταν κοινωνική λειτουργός και έλεγα και πάντα αυτή ήταν εκεί να βοηθήσει. (Συν. 10)*

Ακόμη, πολύ σημαντική είναι η εικόνα που παραθέτουν κάποιοι συμμετέχοντες για την κοινωνική λειτουργό που τους έδειχνε γνήσιο ενδιαφέρον και νοιάξιμο, το οποίο μπορεί να ξεπερνούσε τα στενά και τυπικά εργασιακά όρια. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι οι επαγγελματίες προσπαθούσαν και πρόσφεραν σε μεγάλο βαθμό τα μέγιστα στα παιδιά σαν να είναι δικά τους, ακόμη και εκτός του ωραρίου εργασίας τους:

> *[…] βοηθούσανε off the record, βοηθούσανε όσο μπορούσανε. Εκτός το κομμάτι το εργασιακό τους. Αλλά μέχρι πόσο; Πόσο αντέχει ένας άνθρωπος να τρέχει για 10-15, τώρα λέω έναν αριθμό, 10-15 παιδιά παράλληλα, γιατί όλοι την ίδια στιγμή έχουν ενηλικιωθεί και πρέπει να μπούνε σε αγορά εργασίας ας πούμε ή στην κοινωνία, κάποια στιγμή κόβεις. (Συν. 7)*

[…] η κοινωνική λειτουργός, καλύτερος, ένιωθα σαν πώς να πω, ήταν σαν τη.. αυτή δούλευα σαν.. όπως δουλεύεις στο σπίτι, σαν οικογένεια μας είχε και έκανε πάρα πολλά για εμάς και είναι μετράνε όλα (Συν. 10)

5.1.6.2. Ο ρόλος του λοιπού προσωπικού

- ***Βοηθητικός***

Όσον αφορά το ρόλο που είχε το υπόλοιπο προσωπικό του ξενώνα στη καθημερινότητα και στη ζωή των παιδιών, αναδεικνύεται με διάφορες εκφάνσεις μέσω των συνεντεύξεων και θα μπορούσε να πεις κανείς ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, το προσωπικό ενεργούσε και πρόσφερε πέραν των τυπικών του καθηκόντων. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει και το πραγματικό ενδιαφέρον, την αγάπη και τη στήριξη που έλαβαν πολλά από τα παιδιά σε μια δύσκολη γι' αυτά περίοδο. Όπως αναφέρουν αρκετοί, το προσωπικό ανεξαρτήτως ειδικότητας ήταν ιδιαίτερα βοηθητικό σε ζητήματα που είχαν να κάνουν με την ελληνική γλώσσα, αλλά και με τα «χαρτιά» τους, με τα απαραίτητα δηλαδή γι' αυτούς έγγραφα που σχετίζονταν με το νομικό καθεστώς τους ή τους ήταν γενικότερα χρήσιμα για τη διαμονή τους στην Ελλάδα:

[…] στο σχολείο όσοι πηγαίνανε και είχανε και λίγο θεματάκι και οτιδήποτε, πήγαιναν κατευθείαν στους υπαλλήλους εκεί πέρα, είτε να ήταν μάγειρας, είτε να.. είχαμε αυτή την άνεση ότι μας βοηθούσαν (Συν. 1)

Βοήθειες (..) με χαρτιά και αυτό και τώρα μαζί μου και βοήθησε εμένα. […]το χαρτιά που θέλεις, εε.. αν θες να πας στο νοσοκομείο και αν έχεις κάποιο πρόβλημα με το χαρτιά, αυτό. (Συν. 2)

[…] δεν μπορούν να αφήσουν δουλειά του να ΄ρθουν να κάτσουν μαζί σου να μάθεις Ελληνικά. Όχι, αλλά με βοήθησαν πάρα πολύ, έμαθα να γράφω, έμαθα να διαβάζω λίγο από την αρχή, τώρα μέχρι τώρα μαθαίνω (Συν. 4)

[…] αυτοί οι άνθρωποι καλοί ήταν, προσπαθούσαν να μας βοηθήσουν (Συν .6)

- ***Υποστηρικτικός***

Ακόμη, το προσωπικό είχε ένα ιδιαίτερα εγκάρδιο και υποστηρικτικό ρόλο κατά την άφιξη των παιδιών στο κέντρο. Η στάση αυτή, όπως κάποιοι αναφέρουν, τους έδωσε χώρο και χρόνο να εγκλιματιστούν και να νιώσουν άνεση και ασφάλεια. Επίσης δημιούργησε ένα πρόσφορο έδαφος για να μπορούν να ανοιχτούν και να εκφράσουν αυτά που τους βαραίνουν:

> *Το *** που είναι να βοηθήσει το παιδιά βοηθήσει το όλο το παιδιά που είναι πάνω στην εστία.. με μάθημα, με.. που περίπου έχει μέσα πες μου μη φοβάσαι μαζί σου είμαι και.. αυτά που έχει πρόβλημα μέσα και θέλει να μιλάς […] Αν έγινε μαζί μου κάτι στο Λίβανο μαζί μου το.. αδερφό μου, η αδερφό μου, πατέρα μου και μάνα μου, αυτοί κάτσει μαζί μου και μου λέει.. μου.. μου μιλάει μαζί μου να μη φοβάσαι, κατάλαβες; Και αυτό είναι πάρα πολύ ωραίο. (Συν. 2)*

> *[…] μετά μου αφήσανε στο τέτοιο.. στο δωμάτιό μου, το κινητό μου και είχε ίντερνετ.. μου αφήσανε και με προσέχανε, όταν το βλέπω, με προσέχανε χωρίς να έχω άγχος, πώς το λένε, σιγά σιγά. Ε σε 10 μέρες κάτι, ήταν όλα μια χαρά, σιγά σιγά έμαθα. (Συν. 4)*

> *[…] κάποιο υπεύθυνο νομίζω μου είπανε περίμενε θα δεις, πολύ οι άνθρωποι.. οι εργαζόμενοι, το προσωπικό μας καλοδέχτηκαν πολύ. Ευγένεια, σεβασμό, ήταν πολύ ευχάριστο αυτό. Ζούσα πρώτη φορά μια τέτοια συμπεριφορά σαν παιδί και αυτό ήταν παράξενο λίγο. (Συν. 8)*

- ***Γονεϊκός***

Πολύ σημαντική είναι και η αναφορά αρκετών συνεντευξιαζόμενων, για το οικογενειακό αίσθημα που ένιωθαν από τους ανθρώπους που εργάζονταν στο κέντρο φιλοξενίας. Η βοήθεια και η υποστήριξη που έλαβαν τους έκανε να νιώθουν την πατρική και μητρική φροντίδα αντίστοιχα σε διάφορες περιστάσεις ή ότι αποτελούν γενικότερα μέλος της οικογένειάς τους. Αυτό επιτυγχανόταν με τη θετική ενίσχυση που τούς δινόταν και ήταν απαραίτητη για να επιτύχουν τους στόχους τους και το ειλικρινές ενδιαφέρον που εξέφραζαν τόσο με λόγια, όσο και με πράξεις:

[…] οι προσωπικό πάντα με χαμόγελο, πάντα προσπαθούσε να μας σαν είναι ένα μπαμπά όταν.. πατέρα στην αρχή που ένα παιδί που δεν ξέρει τη γλώσσα και προσπαθεί πες αυτό έτσι-έτσι. Δηλαδή ήτανε να ξεκινάμε και από καθαρίστρες μέχρι μαγείροι, μέχρι και.. παραπάνω προϊστάμενοι, ήταν πάρα πολύ καλοί μαζί μας, προσπαθούσε συνέχεια να μας βάλει σε μια κοινωνία. (Συν. 1)

[…] με βοηθάν που δουλεύουν εκεί, ήταν πολύ καλοί άνθρωποι και με βοηθάν ότι θες. Σαν να έχεις μεγάλο αδερφό σε εδώ, πώς το λένε; […] αυτό που κάνουν όλοι αυτοί, σαν κέντρο ήταν σαν μάνα σου και πατέρας σου ας πούμε. Σε προσέχουν, σε φωνάζουν, αλλά για σένα το κάνουν αυτό. (Συν. 4)

Δεν είχα λεφτά, μαγείρισσα ξέρεις μου έδωσε 100€ λέει πάρτο αυτό στην τσέπη σου παιδί μου, γιατί με θεωρούσαν παιδί της. […] όχι για να το γνωρίζει κόσμος, μου είπε και να μη γνωρίζει κανείς, να το έχω στην τσέπη μου αν κάποια στιγμή χρειαστώ να έχω. Δηλαδή αυτό δεν το ζεις κάπου, κατάλαβες; Δεν το βρίσκεις παντού. (Συν. 5)

[…] υπήρχαν μαγείρισσες που σαν παιδιά τους συμπεριφέρονταν μαζί μας (Συν. 8)

- ***Διασυνδετικός***

Ένας ακόμη ρόλος του προσωπικού που αναδύεται, έχει να κάνει με την επαφή και τη διασύνδεση των ανηλίκων με την τοπική κοινωνία. Όπως αναφέρεται από κάποιους, τα παιδιά πήγαιναν βόλτες τόσο στο χωριό, όσο και σε άλλα μέρη της Κρήτης. Με τον τρόπο αυτό οι ανήλικοι εξοικειώνονται με τους τρόπους επικοινωνίας, την κουλτούρα και γενικότερα τον τρόπο ζωής των ανθρώπων στον νέο τόπο διαμονής. Από την άλλη και οι ίδιοι οι κάτοικοι γνωρίζουν καλύτερα την ευάλωτη αυτή πληθυσμιακή ομάδα, τους δίνεται η ευκαιρία να αποβάλλουν τυχόν στερεότυπα και προκαταλήψεις και να ανταλλάξουν πολιτισμικά στοιχεία. Όπως αποτυπώνεται και στα λεγόμενα των συνεντευξιαζόμενων:

Ε ας που με παίρνουν να κάνω μια βόλτα στα Ανώγεια, πρώτη αυτή θυμάμαι, έκανα μια βόλτα στο.. και καθόμαστε στο καφενείο […] Πήγαμε βόλτες, ναι. Κάναμε βόλτες, κάναμε παρέα, για να μάθουμε, για να έχουμε κανονικό ζωή. (Συν. 4)

*[…] παρόλα που δεν ξέραμε εμείς γλώσσα τότε, μας έφερε με τη θέλησή του και με την καλή του καρδιά, μας έφερε σε επαφή με τους ανθρώπους εκεί και σιγά σιγά αρχίσαμε και γνωρίσαμε τον κόσμο. Αυτό παραδοσιακό τρόπο επικοινωνίας, έτσι το έκανε τότε ο *** (Συν. 7)*

[…] πηγαίναμε τον μήνα μια φορά στην Κρήτη από εδώ από εκεί στο οργανωμένη εκδρομή ή κάποιες συναντήσεις γινότανε με κάποια σχολεία (Συν. 8)

5.2. Ο δρόμος προς την ενηλικίωση

Η δεύτερη θεματική ενότητα πραγματεύεται το στάδιο της αποχώρησης των ασυνόδευτων ανηλίκων από το κέντρο φιλοξενίας και τη μετάβασή τους στην ενήλικη ζωή. Μέσω των συνεντεύξεων αναδύθηκαν ζητήματα που σχετίζονται με τη διαδικασία και την προετοιμασία της αποχώρησής τους, τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν και την υποστήριξη που έλαβαν κατά την έξοδό τους από την παρεχόμενη φροντίδα. Όπως αναδεικνύεται, το στάδιο αυτό φέρνει σημαντικές αλλαγές στη ζωή των παιδιών και αποτελεί κομβικό σημείο για τη μετέπειτα εξελικτική τους πορεία.

5.2.1 Η αποχώρηση από το κέντρο φιλοξενίας

Όπως διαφαίνεται από τα λεχθέντα των συμμετεχόντων, η διαδικασία της αποχώρησης δεν ήταν το ίδιο εύκολη ή δύσκολη για όλους, ενώ εξαρτιόταν σε ένα βαθμό τόσο από το ίδιο το άτομο και τις ενέργειες που είχε πραγματοποιήσει, όσο και από τις συνθήκες που επικρατούσαν. Ταυτόχρονα εξίσου καθοριστικές ήταν οι επιλογές που είχε, αλλά και η ετοιμότητα για αλλαγή που ένιωθε το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Ειδικότερα, κάποιοι από τους τους συνεντευξιαζόμενους εκφράζουν ότι ήταν πιο απλό και εύκολο γι' αυτούς ως διαδικασία, τουλάχιστον στο πρακτικό κομμάτι. Αυτό οφείλεται στο ότι είχαν βρει ήδη μια εργασία ή ένα σπίτι,

είχαν στήριξη από κάποιον δικό τους άνθρωπο ή είχαν μείνει αρκετό διάστημα στο κέντρο, ώστε να ενταχθούν στην κοινωνία και να μπορούν να προβούν ευκολότερα σε σχέση με άλλους σε εξελικτικές γι' αυτούς ενέργειες. Όπως αποτυπώνεται και από τους ίδιους:

> *Εγώ σε αυτό το κομμάτι είμαι λίγο τυχερός, δηλαδή δεν ζορίστηκα να σου πω την αλήθεια. Πριν να γίνω 18.. έφυγα εγώ. […] είχαμε μια έτοιμη δουλειά. Δηλαδή αυτό που δούλευα στα Ανώγεια, είχαμεε.. νοικιάσει ένα μαγαζί εδώ στο Ηράκλειο και το φτιάχναμε δηλαδή. Ήταν ο σκοπός να κατέβουμε στο Ηράκλειο όλοι μαζί να δουλεύουμε εκεί πέρα. Δηλαδή για αυτό ήταν για μένα πολύ εύκολο. (Συν. 1)*

> *Σου άρεσε που φύγει από το εστία ναι πάρα πολύ γιατί ήταν το.. πριν να τελειώσει λίγο ήτανε χαμός πάνω. […] Τους είπα εγώ εντάξει κλείσε μου τα χαρτιά αύριο σε παρακαλώ.. έχω μαζέψει το χαρτιά μου και πήρα το χαρτί πρωί 7.. 7:30 ήμουνα στο λεωφορείο και έχω κατέβει στη θεία μου και τώρα είμαι μαζί με τη θεία μου. (Συν. 2)*

> *Είχα κάνει προετοιμασία ναι, γιατί αν ήταν να φύγω κατευθείαν από εκεί, θα έπαθα καρδιακό (γέλιο). Είχα ενοικιάσει ένα σπίτι εκεί πριν φύγω και άρχισα και μάζευα πράγματα, αγόραζα πράγματα, για το σπίτι δηλαδή, ενοικίασα ένα δυάρι εκεί πέρα και έμεινα εκεί. […] Εντάξει για μένα επειδή είχα ενταχθεί, είχα γίνει ένα με την κοινωνία εκεί, ήταν πολύ εύκολο, αλλά για ένα άλλο παιδί που ήταν 17 χρονών, σε ένα χρόνο που έπρεπε να φύγει, πάρα πολύ δύσκολο. Γιατί εγώ από τα 14 μου ήμουν εκεί. Τουλάχιστον είχα περάσει τα 4 χρόνια και βάζουμε και επιπλέον. (Συν. 7)*

Επίσης για μερικούς ήταν μια σχετικά ουδέτερη κατάσταση, καθώς ένιωθαν ότι ήταν κάτι που έπρεπε να γίνει, όπως και να έχει. Ο λόγος εντοπίζεται στο ότι έβλεπαν ότι μεγάλωναν και το να βρίσκονται στον χώρο αυτό δεν τους πρόσφερε ιδιαίτερα πράγματα ή τους κρατούσε ακόμα και πίσω από αυτά που ήθελαν να κάνουν στη ζωή τους. Φεύγοντας από το κέντρο, λοιπόν, θα ένιωθαν πιο ενεργοί και ανεξάρτητοι και θα έκαναν μια νέα αρχή:

Πάντα έλεγα στον εαυτό μου ξέρεις, αν ήμουν ακόμα παιδί είμαι νέος, είμαι ξέρεις πάνω στη ζύμωσή μου, πάνω στην ενέργειά μου ξέρω γω, αν δεν μπορέσω ξέρω γω να με περιποιηθώ τώρα πάνω στη δύναμή μου.. […] όταν θα έχω γεράσει και θα έχω αποκτήσει κάποια άλλα, θα είναι δύσκολο. Θα είναι δύσκολο. Νομίζω και αυτά ήταν από τα πράγματα που με ώθησαν να φύγω κάποια στιγμή […] Όχι δεν δυσκολεύτηκα, ούτε δυσκολεύτηκα, ούτε χάρηκα. (Συν. 5)

Το να φύγω για μένα δεν ήταν κάτι άγνωστο, το να κάτσω ας πούμε εκεί στο κέντρο και να με ξυπνήσει το πρωί κάποιος άλλος, αυτό για μένα ήταν. (Συν. 6)

[…] είχα κουραστεί τον τελευταίο καιρό εκεί πέρα, δεν ήμουν, η ξεκούραση.. η φάση ξεκούραση είχε τελειώσει και μετά ήμουν στη φάση να είμαι λίγο να ζορίσουμε και πάλι ήταν η φάση σαν απόδραση, όλο το προσωπικό μου λέγανε να μην πας, θα χαθείς στην Αθήνα, το ένα το άλλο, αλλά πάλι σαν χαρακτήρα επίμονος και δεν άκουσα κανέναν. Είχα μαζέψει κάποια λεφτά [...] και με αυτό ξαφνικά ότι είχα μια βαλίτσα κι είχα στη ζωή μου και λέω πάω στην Αθήνα, ότι γίνει. (Συν. 8)

Άλλοι πάλι εκφράζουν τη δυσκολία τους στο να φύγουν από το κέντρο φιλοξενίας, λόγω του ότι η ζωή τους είχε διαμορφωθεί στο νέο πλαίσιο διαμονής, είχαν κοντά τους ανθρώπους και είχαν καταφέρει να νιώσουν ξανά ασφαλείς. Όπως είναι φυσικό μια τέτοια αλλαγή συνοδευόταν από έντονα συναισθήματα και ψυχοσυναισθηματική επιβάρυνση:

Αυτό είναι θυμάμαι, αυτό ήτανε πάρα πολύ δύσκολο […] Δεν φοβάμαι εγώ από κάτι, αλλά σαν έχει ένας πόνος εδώ (έπιασε το στήθος του). […] Δεν ξέρω γιατί, δεν ξέρω.. χωρίς λόγο. Θα αλλάξω, θα πάω να μείνω μόνη μου στο σπίτι, δεν ξέρω καλά Ελληνικά, αυτό μόνο (Συν. 4)

Δεν μπορώ να το εκφράσω (συγκινείται, δακρύζει και γελάει). Δεν μπορώ να το.. δύσκολο. Και τα παιδιά τέλος μια βραδιά και το κέντρο όλοι αυτοί

που δουλεύαν εκεί κάνανε πάρτι, goodbye πάρτι και καλά, το έχω ακόμα το βίντεο αυτό. […] Πολύ συγκινητικό, πολύ συγκινητικό. (Συν. 7)

Ήταν πάρα πολύ δύσκολο, ήταν η πιο δύσκολη απόφαση που έχω πάρει. Όταν έφυγα από το Πακιστάν δεν ένιωσα τίποτα, μήπως ήμουν μικρός δεν τότε.. δεν είχα κάνει και τέτοια ζωή στο Πακιστάν ήμουνα.. πήγαινα σχολείο σπίτι. Εδώ όταν ήρθα στα Ανώγεια, είχαμε κάνει πάρα πολλά πράγματα μαζί με τα άλλα παιδιά, που είχα πολλές εικόνες από εκεί, δεν μπορούσα να φύγω. (Συν. 10)

5.2.2. Οι δυσκολίες της εξόδου από την παρεχόμενη φροντίδα

- ***Στερεοτυπικές αντιλήψεις και ρατσισμός***

Με την έξοδό τους από την παρεχόμενη φροντίδα, οι νεαροί ενήλικες αντιμετώπισαν αρκετές προκλήσεις και εμπόδια, τα οποία κλήθηκαν να ξεπεράσουν, ώστε να μπορέσουν να ενταχθούν σε ένα νέο περιβάλλον. Κάποια από αυτά είχαν να κάνουν με την αντιμετώπιση που λάμβαναν από την τοπική κοινωνία, λόγω του ότι ήταν πρόσφυγες. Εξαιτίας των προκαταλήψεων των ανθρώπων, αντιμετώπιζαν πρόβλημα στην εύρεση σπιτιού ή ακόμα και θεωρούνταν επικίνδυνοι, λόγω θρησκείας. Ακόμη αναφέρουν ότι βίωναν διακρίσεις, καθώς δεν κατάγονταν από την κοινωνία υποδοχής και σε δύσκολες περιόδους, που οι τα φασιστικά φαινόμενα αυξάνονταν, βίωναν φόβο να κυκλοφορήσουν υπό τον κίνδυνο επιθέσεων απέναντί τους:

Με το πρόβλημα που.. αντι.. αντιμετώπισα και ήταν λίγο δύσκολο για μας ότι το σπίτι δηλαδή να βρούμε ένα σπίτι να νοικιάσουμε, γιατί ήταν πολύ δύσκολο να ποιος να δώσει κάποιον στην ουσία έναν πρόσφυγα και αυτά. […] όπου πηγαίναμε δεν μας έδινε σπίτι δηλαδή είστε πρόσφυγες.. […] Αυτή ήταν η δυσκολία και μέχρι και σήμερα […] πάμε στους δρόμους, εφημερίδες.. μόλις που απαντούσαμε από πού είστε παιδιά; Από το Αφγανιστάν. ΤΑΚ. Όχι παιδιά δεν το δίνω και μέχρι και σήμερα υπάρχει αυτό (Συν. 1)

Είναι λίγο δύσκολο τι είναι, το βρήκα εδώ κάποια άτομα, νομίζω όταν είσαι ο Μουσουλμάνος πρέπει να είσαι τρελός, πρέπει να είσαι σκοτώνεις άνθρωποι. Αυτό ήθελα να το πω πολλές φορές. Αυτό που σκοτώνουν

ανθρώποι δεν είναι Μουσουλμάνοι. Εε.. δεν θα σου πω τώρα μεγάλο πρόβλημα, αλλά τώρα έχουν καταλάβει λίγο νομίζω, έχουν καταλάβει.. (Συν. 4)

[…] υπήρχαν κι άλλες δυσκολίες, τις οποίες δεν θα το πω δυσκολίες, διότι δεν ήταν μόνο για μένα, ήταν για όλους και παραμένει για όλους. […] Όταν ο άλλος σε βλέπει ότι δεν ανήκειν. […] Δηλαδή εσύ δεν είσαι από δω. You are not from here my friend και να θυμάσαι είμαι καλό παιδί που σε έχω εδώ, που σε αφήνω να είσαι εδώ ε; Μόνο αυτό. (Συν. 5)

[…] ξεκίνησε μετά ο φασισμός στην Ελλάδα και τα φαινόμενα ήταν πολύ έντονα και όλα αυτά, επίσης δημιουργούσε πάλι σαν το Αφγανιστάν ένας κίνδυνος πλέον για εμάς, προσωπικά ο ίδιος σου κυκλοφορούσα με φόβο στην Αθήνα σε κάποιους δρόμους. Είχα βάλει περιορισμούς για παράδειγμα, είχα βάλει ωράριο, σε εκείνος τους δρόμους δεν θα πάω ποτέ σε περιοχές ή αν πάω σε άλλα μέρη από τάδε ώρα μέχρι τάδε ώρα μπορώ να κυκλοφορήσω δεν παραπάνω. Ήταν πάλι δύσκολα χρόνια (Συν. 8)

- ***Γραφειοκρατικές διαδικασίες και νομικά έγγραφα***

Μια άλλη αναφερόμενη δυσκολία από μερικούς συμμετέχοντες έχει να κάνει με τα νομικά τους έγγραφα και τη γραφειοκρατία που καλούνταν να αντιμετωπίσουν. Καθώς, όσο βρίσκονταν ακόμη στο κέντρο, τις διαδικασίες αυτές τις αναλάμβανε το προσωπικό, τους φαινόταν κάτι άγνωστο και αρκετά δύσκολο να τα αναλάβουν μόνοι τους. Επίσης, κάτι που παρουσιάζεται πολύ έντονα, μέσα από τα λεγόμενά τους, είναι οι καθυστερήσεις και τα εμπόδια που τους δημιουργούσε η διαδικασία ανανέωσης των εγγράφων τους ή έκδοσης του πολιτικού ασύλου στην καθημερινή τους ζωή και στην εξέλιξή τους, καθώς τους εγκλώβιζαν στη χώρα και τους κρατούσαν πίσω:

[…] και το άλλο ναι, τα χαρτιά ντάξει εδώ πέρα στην Ελλάδα είμαστε λίγο 100 χρόνια πίσω στο κομμάτι αυτό. Τώρα έχουμε βελτίωση, αλλά όσοι ήμασταν παλιοί στο 2000.. από 2000 μέχρι 2010 που.. μέχρι να.. να ΄ρθει το άσυλο.. ναι όλοι έχουμε τα χαρτιά μας, δεν ξέρουμε τι γίνεται, πώς πάνε μόνο ανανέωση γίνεται.. ένα βήμα παραπάνω δεν υπάρχει.. (Συν. 1)

*Και ξέρεις τι με κουράζει; Τα χαρτιά. Δεν ξέρω τι θα μιλάω, τι θα ρωτήσω, τι χαρτιά θα κάνω από την αρχή, δεν ξέρω τι πρόγραμμα εδώ στην Ελλάδα. Παλιά ξέρεις στην εστία όταν θέλω χαρτιά, με παίρνουν τηλέφωνο, πάω μαζί με τη κυρία ***, ***, να πάρω γραφείο μου, από γραφείο, αυτό. Με ρωτάνε κάποια πράγματα, αυτό είναι.. […].. αλλά αυτοί το κάνει όλα τα χαρτιά. Αλλά εγώ πρέπει να πάω μόνη μου, να κλείσω ραντεβού, αν χρειάζεται, να πάω.. δεν ξέρω τι θα μιλήσω για να κάνω τα χαρτιά […] ας πούμε.. ήμουν στην εστία κάναν όλα τα χαρτιά αυτοί. Κάναν όλη τη δουλειά αυτοί και δωμάτιο που μένω, που πάω, που πότε θα ξαναγυρίσω, σχολείο, χαρτιά, όλα όλα κάναν στο κέντρο. Όταν έφτασα 18 έπρεπε να κάνω όλα εγώ μόνη μου, αυτό ήταν το λίγο δύσκολο. Γιατί δύσκολο; Εε.. το πρόγραμμα δεν ξέρω, Ελληνικά δεν ξέρω. Αυτά ήτανε. (Συν. 4)*

Για μένα οι δυσκολίες μετά ήταν τα χαρτιά περισσότερο. Το 14 ας πούμε δεν μπορούσα να φύγω, δεν μπορούσα να ταξιδέψω και δεν υπήρχε κάποιος να μου απαντήσει ότι.. (Συν. 6)

[…] μετά κάπου έμενα σταθερό, δεν ανέβαινα ούτε κατέβαινα κάποια χρόνια. Δεν μπορούσα ούτε.. με τα χαρτιά ήμουν κολλημένος, μπλεγμένος στην Ελλάδα, τα χαρτιά εγκλωβίζει πολύ άσχημα τους ανθρώπους, δεν μπορούσα απολύτως να κάνω τίποτα. (Συν. 8)

- ***Γλώσσα και επικοινωνία***

Μείζονος σημασία για πολλούς ήταν και τα γλωσσικά εμπόδια, που είχαν να αντιμετωπίσουν, και το επικοινωνιακό χάσμα με τον ντόπιο πληθυσμό. Καθώς δεν γνώριζαν αρκετά καλά ακόμα τη γλώσσα και δεν είχαν την υποστήριξη ενός διερμηνέα, όπως είχαν στο κέντρο φιλοξενίας, δυσκολεύονταν τόσο σε πρακτικά ζητήματα, που έπρεπε να διευθετήσουν, όσο και στην καθημερινή και ανθρώπινη επικοινωνία και συνδιαλλαγή:

Ε ναι λίγο δύσκολο γιατί δεν ξέρεις ακόμα είμαι εδώ.. […] Γιατί πρώτα δεν ξέρεις το άτομα, δεν ξέρεις να ξέρω Ελληνικά.. εε τώρα ξέρω λίγο (Συν. 3)

Ήταν λίγο δύσκολο, γιατί παλιά όταν έχω κάτι δύσκολο, έχω μετάφραση. Μπορώ να μιλάω με το κινητό να μεταφράσει ότι θέλω, αλλά τώρα μόνη μου και Ελληνικά μου κάτω, ίντα σου πω, δεν έχω Ελληνικά. Αυτό ήταν πάρα πολύ δύσκολο. Μόνο, τίποτα άλλο. Δεν ήταν κάτι δύσκολο αλλά έχω άγχος, έχω άγχος. Ε λογικό νομίζω πρέπει να έχω άγχος γιατί είναι.. όλα είναι άλλα. Τώρα εγώ ποιους θα ξέρω (..), ποιους θα ξέρω εγώ; Αυτό το κύριο έχει σπίτι και θέλει να το δίνει. Ε δεν ξέρω εγώ και δεν ξέρω τι θα του μιλάω γιατί δεν έχω Ελληνικά, δεν κατέχω καλά τα Ελληνικά, αυτό είναι. (Συν. 4)

[…] δυσκολία από την αρχή, στην επικοινωνία είχα. […] να επικοινωνήσω ας πούμε, να πω κάποιες βασικά και σημαντικά πράγματα να αναφέρω σε κάποιους ανθρώπους, σε αυτά είχα δυσκολίες, μάλλον αυτά με έκανε που έμαθα μετά τα Ελληνικά κάπως καλύτερα. (Συν. 6)

- ***Οικονομικές δυσκολίες και εργασία***

Επιπρόσθετα, γίνεται νύξη από ορισμένους συνεντευξιαζόμενους για τις οικονομικές δυσκολίες που βίωσαν και τη δυσκολία τους να εργαστούν, ειδικότερα την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Όπως παρουσιάζουν και οι ίδιοι, τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο η κατάσταση για αυτούς ήταν δυσκολότερη όσον αφορά την επιβίωση και την εύρεση εργασίας, ενώ έφερε μεγάλες μεταβολές στη ζωή τους και στην καθημερινότητά τους:

[…] πραγματικά ποτέ μου δεν ζήτησα από το ελληνικό κράτος, ότι δώσε μου κάτι ρε φίλε, πεινάω, υπήρχαν μέρες που δεν είχα, καθόμουνα εδώ, τα παιδιά εδώ στα Εξάρχεια με γνωρίζουν, για 2-3 χρόνια καθόμουν κάθε μέρα εδώ. Έκανα τα πράγματα μου από εδώ από εκεί όσο.. ξέρω γω με τη βιβλιοθήκη, το ένα και το άλλο, αλλά μετά δεν μπορούσα να κάνω κάτι άλλο. Καθόμουν εδώ και υπήρχαν μέρες που δεν είχα ούτε 1€ ρε φίλε, αλλά πάλι δεν είπα ξέρω γω ρε παιδιά, δώστε κάτι, ένα κοινωνικό κάτι, τίποτα. Μόνος μου. (Συν. 5)

[…] ήτανε οι δύσκολες χρόνιες τότε κάτω στην Κρήτη και γενικά στην Ελλάδα, με την κρίση.. εε δεν μπορούσα να βρω το αντικείμενό μου εκεί και μεταφέρθηκα σε ένα άλλο κομμάτι ως λογιστής, δούλεψα ένα διάστημα σε μια εταιρεία όπου κατασκεύαζε σπίτια και τέτοια (Συν. 7)

[…] έτυχα και εγώ και άλλα παιδιά ζούσαμε ελληνική κρίση, μεγάλη κρίση στην Ελλάδα. Αυτή η κρίση εμάς 10 φορές μας επηρέασε, εμείς σαν μετανάστες, πρόσφυγες (..) γιατί δεν είχαμε καμία άλλη στήριξη, δηλαδή μπορώ να πω ότι η κρίση εγώ είμαι από αυτούς που έζησα, βίωσα πολύ βαθιά δυσκολίες, παρόλο που δούλευα δεν είχα χρήματα, το ένα το άλλο. Μέχρι να τελειώσει αυτή η κρίση η ζωή μου κάπως πήρε μια άλλη μορφή, ένας άλλος τρόπος, μετατράπηκε κάπως αλλιώς. (Συν. 8)

- ***Κίνδυνος αστεγίας***

Σημαντική κρίνεται και η αναφορά ενός συνεντευξιαζόμενου για την αστεγία και την επικινδυνότητα που αυτή φέρει στους νεαρούς ενήλικες, καθώς χωρίς υποστηρικτικό πλαίσιο μπορούν να βρεθούν να μένουν στον δρόμο, να οδηγηθούν σε χρήση ουσιών, ακόμα και να χάσουν την ίδια τους τη ζωή. Αν και είναι ο μόνος συνεντευξιαζόμενος, που αναφέρεται στο συγκεκριμένο ζήτημα, αναδεικνύεται μια ουσιαστική και καθημερινή κρίσιμη κατάσταση, η οποία, παρά την ενδεχόμενη απουσία επίσημων καταγραφών ή στατιστικών δεδομένων, συνιστά απτή πραγματικότητα για όσους την βιώνουν:

Ε ήταν πάρα πολύ δύσκολο δυστυχώς, ε τους ανακοίνωναν κιόλας, παιδιά πρέπει να φύγετε. Πού να πάμε; Δεν ξέρω που να πάτε, δεν ξέρω. […] φεύγανε, ερχόντανε στην Αθήνα, όπου βρίσκανε. Έχω δει παιδιά που μένανε στο δρόμο, που αλλάξανε τελείως την κατεύθυνση, μπλέξανε με ναρκωτικά και τέτοια, να τους βρω στο δρόμο και ακόμα ας πούμε 1-2 από αυτά τα παιδιά... ένα παιδί το χάσαμε δυστυχώς στο δρόμο. Εγώ όταν ήμουνα εδώ στην Αθήνα, έτσι τυχαία τον είδα μια μέρα και την άλλη μέρα βλέπω το πτώμα του. (Συν.7)

5.2.3. Η υποστήριξη στο στάδιο της μετάβασης

- ***Ο κοινωνικός λειτουργός***

Καθοριστικής σημασίας για την υποστήριξή τους στο στάδιο της μετάβασης, ήταν και η προετοιμασία τους από τον κοινωνικό λειτουργό, κυρίως μέσω ομιλιών και συζητήσεων, καθώς και μέσα από πρακτική καθοδήγηση και συμβουλές αναφορικά με τη διαβίωσή τους ως νεαροί ενήλικες εκτός του κέντρου φιλοξενίας. Όπως αποδεικνύεται από τα λεγόμενα αρκετών, ο κοινωνικός λειτουργός εκπαίδευε τα παιδιά στο πώς να κινούνται και να πράττουν στο νέο πολιτισμικό περιβάλλον ως εν δυνάμει ενήλικοι, για ζητήματα όπως η εργασία, η στέγαση και οι καθημερινές συνδιαλλαγές τους, κάνοντας πιο εύκολη και ομαλή τη μετάβασή τους στην ενήλικη ζωή. Ακόμη, τους παρακινούσε στο να δημιουργήσουν το βιογραφικό τους, να συνεχίσουν τις σπουδές τους και να λάβουν κάποια πτυχία ή πιστοποιητικά που θα ήταν γι' αυτούς χρήσιμα. Επιπρόσθετα τονίζεται, ότι ο ρόλος του ήταν εκ των πραγμάτων περιορισμένος στην πληροφόρηση, ενώ ταυτόχρονα απουσίαζαν άλλες πηγές στήριξης, που θα μπορούσαν να καλύψουν επί του πρακτέου αυτήν την ανάγκη:

> *[…] με κοινωνική (λειτουργό) πιο πολύ ήταν ότι είναι πως πρέπει να κάνω από εδώ και πέρα.. […] Όταν φτάσαμε εδώ πέρα.. ναι.. και παρακάτω πρέπει να έχει […] προσπαθούσανε δηλαδή στο κομμάτι χαρτιά ή να μπορούμε να βγάλουμε κανένα πτυχίο, κάτι τέτοια πράματα. […] που θα πας μετά; Εκεί. Έχεις ψάξει σπίτι; Έχεις ψάξει αυτό; Θες τη βοήθεια να βρούμε μαζί σπίτι ή μήπως καμία δουλειά, να φτιάξουμε κανένα βιογραφικό, να δώσουμε στην.. πριν να γίνεις 18 σε διάφορα μέρη; Μήπως να έχεις καμία απάντηση.. Στην αρχή είναι να βρεις μια απλή δουλειά και μετά βλέπεις και πας.. κάνεις κάτι άλλα πράματα. […] αν προχώρησες προχώρησε μετά τις σπουδές σου.. κι αυτά. (Συν. 1)*

> *Καμία μα καμία βοήθεια από πουθενά. Κοινωνικός λειτουργός, να είναι καλά η ***, έλεγε παιδιά στάδια είναι ένα-δύο-τρία-πέντε, αλλά δεν μπορούσε δεν συνέχεια να βοηθήσει, γιατί υπήρχε ένα κύκλο και μέσα στο κύκλο έπρεπε να λειτουργεί σαν (ΚΛ). […] Μόνο συμβουλές, μόνο συμβουλές όχι παραπάνω (Συν. 7)*

> *[…] υπήρχαν μαζικές συναντήσεις κάναμε με κοινωνική λειτουργό, μιλούσαμε, μας ενημέρωνε πάντα για το έξω τι γίνεται στην Ελλάδα, για αγορά εργασίας, για άλλα θέματα […] η κοινωνική λειτουργός στην*

Κρήτη είχε βρει δουλειά για κάποια παιδιά που είχαν ενηλικιωθεί, ναι είχε στείλει βιογραφικό, είχε φτιάξει το βιογραφικό του σε κάποιες εταιρίες, στην εύρεση εργασίας είχε βοηθήσει και μας είχε ενημερώσει για το πώς βρίσκουμε δουλειά από Χρυσή Ευκαιρία για παράδειγμα, πως βρίσκουμε τις διευθύνσεις ή πως ενοικιάζουμε το σπίτι, πως συμπεριφέρονται τα αφεντικά, πολιτισμικά, να μην παρεξηγηθούμε με τις υπηρεσίες ή ότι ότι περιλαμβάνει.. […] κόσμος εργασίας, ήταν χρήσιμες αυτές οι πληροφορίες. (Συν. 8)

Στήριξη στήριξη δεν είχαμε από κανένα, το μόνο που ήτανε πολλές φορές κάναμε συνεδρίες με κοινωνικοί λειτουργοί εκεί πέρα πως είναι η ζωή έξω από το ίδρυμα, πώς πρέπει να ζήσουμε. […] πρέπει να έχεις ένα budget στην άκρη (...) νοικιάσεις σπίτι πρέπει να έχεις, μέχρι ένα διάστημα που θα πρέπει να ψάξεις να βρεις δουλειά, πρέπει να έχεις λεφτά. Περισσότερες μας δίνουν αυτές τις πληροφορίες, ότι πώς πρέπει να προσαρμοστούμε για να βγούμε από δω, να προετοιμαστούμε και ψυχολογικά και κοινωνικά. (Συν. 9)

- ***Συνέχιση παροχής φιλοξενίας***

Επιπρόσθετα, ορισμένοι αναφέρουν ότι το κέντρο τους υποστήριζε, μέσω παροχής παράτασης στη φιλοξενία τους. Κάτι τέτοιο ήταν εφικτό, εφόσον τα παιδιά φοιτούσαν στο σχολείο ή σπούδαζαν σε κάποια σχολή, με σκοπό την απρόσκοπτη συνέχιση της εκπαιδευτικής τους διαδικασίας:

[…] αυτοί υποστήριξαν και άλλα παιδιά και μετά τα 18, δεν ήταν ότι ενηλικίωση και.. […] Ε τα παιδιά επειδή πηγαίνανε σχολείο, για αυτό το λόγο οπότε ζήτησαν.. απ' το κράτος ότι ναι, παραμένουν τα παιδιά και να συνεχίσουν το σχολείο τους εκεί. (Συν. 6)

[…] έγινε αίτημα από το κέντρο αυτό προς Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης, ότι να μείνω εκεί λόγω σπουδών και λόγω εξυπηρέτηση που έκανα ας πούμε στη γλώσσα και παράλληλα ήμουνα και πολύ ανοιχτός εδώ (Συν. 7)

[…] είχα κλείσει τα 18 και είχαν ζητήσει τότε παράταση, γιατί πήγαινα εγώ στο σχολείο αυτό, από το υπουργείο είχαν ζητήσει παράταση, το ίδρυμα έχει ζητήσει παράταση ότι λόγω σχολείου, για να μείνει περισσότερο. […] Υπήρχε αυτή η δυνατότητα όχι για μένα, για όλα τα παιδιά, όσο πήγαιναν σχολείο και θέλαν να τελειώσουν το σχολείο τους, ζητούσαν παράταση και δίνανε παράταση. (Συν. 9)

Ακόμη, υπάρχουν λίγοι από τους συμμετέχοντες που αναφέρουν ότι υπήρχε και η δυνατότητα δωρεάν παροχής άλλης μορφής στέγασης, μόλις αποχωρήσουν από το κέντρο. Πιο συγκεκριμένα, το κέντρο φιλοξενίας πρότεινε σε ορισμένα παιδιά να ενταχθούν σε πρόγραμμα, που τους παρείχε δωρεάν στέγαση σε διαμερίσματα για ορισμένο χρονικό διάστημα, όπου θα συγκατοικούσαν μαζί με άλλους νεαρούς ενήλικες:

*Με πήρε πριν να πάω κάτι, μια βδομάδα κάτι, δεν θυμάμαι 1 μήνα, 15 μέρες, κάτι κοντά πριν να φύγω από την εστία. Με πήρε τηλέφωνο η κυρία *** και καθόμαστε μαζί στο γραφείο και μου είπε τι έχει, μπορώ να πάω Αθήνα, έχει ένα σπίτι, μας προσέχει αστυνομία, αλλά θα μένω με τα παιδιά ξένους. Μπορώ να κάτσω μέχρι να φτάσω 21 χρονών, αλλά το σπίτι δεν πληρώνω τίποτα, ρεύμα, νερό και τέτοια, μόνο εγώ δουλεύω για να φάω κατάλαβες; Τίποτα άλλο. Αλλά έτσι μου είπε και μου είπε άλλα πράγματα το ξέχασα τώρα.. (Συν. 4)*

Τότε δεν είχαμε και στήριξη μετά άκουσα τα παιδιά που ήταν μετά από εμένα, τους είχανε βρει κάτι σπίτια στο Ηράκλειο όμως, παράδειγμα είχαν ενηλικιωθεί στο κέντρο φιλοξενίας στα Ανώγεια, όταν ήταν να ενηλικιωθούν πριν 1-2 μήνες τους είχαν στείλει κάτι έγγραφα στο Ηράκλειο; Δεν ξέρω ήταν μια δομή εκεί πέρα που τους βοήθησε για να είναι για 2 χρόνια; Για 1 ή 2 χρόνια να έχουν σπίτι. Όλα πληρωμένα, αλλά εγώ όμως είχα φύγει έτσι. (Συν. 10)

- ***Οι σημαντικοί άλλοι***

Πέραν του κέντρου φιλοξενίας, σημαντικό ρόλο στο στάδιο αυτό κατείχαν και ορισμένα πρόσωπα στη ζωή των συμμετεχόντων, τα οποία αποτέλεσαν πηγές άντλησης

στήριξης. Η στήριξη αυτή, όπως μας αποκαλύπτουν μερικοί, παρεχόταν από ανθρώπους της τοπικής κοινωνίας, γνωστούς αλλά και φίλους. Οι άνθρωποι αυτοί υποστήριζαν τους τότε νεαρούς ενήλικους σε ζητήματα που είχαν να κάνουν με γραφειοκρατικές διαδικασίες, με φιλοξενία και παροχή στέγασης, όταν δεν υπήρχε κάποια άλλη εναλλακτική, ακόμα και με οικονομική ενίσχυση:

[…] με βοηθήσανε που δουλεύουν στο καφενείο. Είναι δύο κυρίες πάρα πολύ καλοί άνθρωποι, μου βοηθάνε σε όλα αυτά τα χαρτιά. Κλείσανε ραντεβού.. (Συν. 4)

*Πήγα κατευθείαν, γνώριζα μια φίλη στο Ρέθυμνο, πήγα έμεινα για λίγο καιρό σε αυτήν, με φιλοξενούσε μέχρι να βρω δουλειά […] Ήρθα εδώ κατευθείαν δεν είχα δουλειά ήρθα στον ***, γιατί ο *** είχε έρθει νωρίτερα από εμένα, ήρθε κατευθείαν στον ***, στο σπίτι του ***, με φιλοξένησε ο *** (Συν. 5)*

[…] εγώ επειδή είχα παραπάνω χρόνο εκεί και ήξερα, είχα γνωρίσει ανθρώπους που και μετά που έφυγα με βοηθήσανε […] όταν πήγαινα ας πούμε στη σχολή μου, κάποιοι ήρθαν και με επισκέψανε, για επίσκεψη ήρθανε. Ρε τι κάνεις και αυτά (..) και με βοήθησαν και οικονομικά, παρόλα που είχα εγώ κάποια χρήματα (Συν. 7)

[…] τυχαία συναντάω ένα παιδί εκεί στην εκκλησία Άγιο Παντελεήμονα, τότε εκεί Αφγανοί εκεί μαζεύονταν και αυτός έχει ζήσει στα Ανώγεια, λίγο καιρό τον είχα δει και μου λέει τι κάνεις; Λέω έχω έρθει από εδώ, ψάχνω κάπου να μείνω. Μου λέει γνωρίζω ένα παιδί που μένει μόνος του και είναι καλό παιδί, έκατσα πάλι τυχερός. (Συν. 8)

Μέσα σε αυτούς, υπήρχαν και λίγοι συνεντευξιαζόμενοι οι οποίοι είχαν τη βοήθεια συγγενών τους, αποχωρώντας από το κέντρο. Οι συγγενείς αυτοί τους παρείχαν μια στέγη, παρέχοντάς τους την ασφάλεια και την υποστήριξη που χρειάζονταν σε αυτό το στάδιο:

[…] εγώ του είπα, έχει θεία μου εδώ, να μένει με το θεία μου. Εγώ παλιά μένει με το θεία μου, αλλά τώρα χωρίς. (Συν. 3)

Ήμουνα εδώ στην Αθήνα 6 μήνες και 6 μήνες δεν είχα βγει από το δωμάτιο, είχα τόσο πολύ (..) στο κεφάλι μου. 6 μήνες ήμουν μέσα σε ένα δωμάτιο, αλλά πάλι καλά είχα έναν αδερφό που δούλευε, που με στήριζε εντάξει, μου έλεγε να βγω, αλλά δεν μπορώ […]

[…] ήταν και αδερφός μου, ο μικρότερος αδελφός μου ήταν εδώ στην Αθήνα και ήρθα στο σπίτι του […] Στο μυαλό μου ήταν ότι έχω εγώ, έχω κάποιον που μπορώ να πάω. Δεν ήταν ότι θα μείνω στον δρόμο. (Συν. 10)

- ***Δίχως υποστήριξη***

Παρά τις προαναφερθείσες πηγές στήριξης, υπάρχουν αρκετοί από τους συμμετέχοντες οι οποίοι, όπως λένε, δεν υπήρχε κανένα πρόγραμμα και καμία μέριμνα προετοιμασίας για την ενήλικη ζωή. Συγκεκριμένα η υποστήριξη σταματούσε στα πλαίσια του κέντρου φιλοξενίας και δεν υπήρχε οποιαδήποτε συνέχεια είτε από το ίδιο, είτε από το κράτος. Το αποτέλεσμα ήταν οι νεαροί ανήλικες να δυσκολεύονται στην προσαρμογή τους και στις καθημερινές διαδικασίες, που τους αφορούσαν, και να πρέπει να κάνουν μόνοι τους τα επόμενα βήματα:

Το μετά ντάξει δεν μπορεί να κάνει και το κέντρο όταν είσαι 18 και πάνω, οπότε (..) εκεί το κομμάτι μετά χάνεται δεν υπάρχει καμιά στήριξη στην Ελλάδα. Ότι ναι, έγινα 18 που να πάω, σε ποιο γραφείο πάω να μιλήσω; Το πιο δύσκολο κομμάτι είναι μετά αυτό. (Συν. 1)

Κανείς δεν με βοήθησαν εμένα.. μόνο αν θέλεις να φύγεις, φύγε πήγαινε, γιατί θα έρθει στο αστυνομία και σε πάρω όλα τα παιδιά και σου είπα εγώ, γιατί μου λες θα κλείσει η εστία και αυτό.. έγινε κάτι φασαρία και.. κέντρο θα κλείσει (Συν. 2)

Καθόλου, καθόλου, καθόλου. Ούτε καν προετοιμασία για να φύγω δεν υπήρχε. Αυτό που το ψάχνετε, δηλαδή, και φεύγει αυτό, έρχεται. Δεν υπήρχε κάτι τέτοιο καθόλου και ήταν πάρα πολύ δύσκολα. (Συν. 7)

Δυστυχώς τέτοιο πρόγραμμα από το κράτος, ούτε ο ξενώνας δεν έφταιγε, ούτε ξενώνα είχε τέτοιο πρόγραμμα για να στηρίξει. (Συν. 8)

Ε και όταν πηγαίνεις από το ίδρυμα, μετά πρέπει να σταθείς στα πόδια σου, δεν έχεις στήριξη από κανέναν (Συν. 9)

5.3. Εφόδια και στρατηγικές για ομαλή μετάβαση και ένταξη

Η τρίτη θεματική ενότητα, επικεντρώνεται στα εφόδια που αποκόμισαν όσο ζούσαν στο κέντρο φιλοξενίας και στις στρατηγικές που υιοθέτησαν για να ενταχθούν ομαλότερα στην ελληνική κοινωνία. Μέσω της ανάλυσης προκύπτει ότι τα εφόδια είναι αλληλένδετα με τις στρατηγικές, καθώς αυτά διαμόρφωσαν το γνωσιακό τους υπόβαθρο και μετουσιώθηκαν σε εργαλεία και ενέργειες για να σχεδιάσουν τα επόμενα τους βήματα. Ειδικότερα γίνεται αναφορά στην αξιοποίηση των εφοδίων της γλώσσας και της εργασίας σε αυτή τη διαδικασία, που σε συνδυασμό με τις εμπειρίες που συγκέντρωσαν από τη φιλοξενία τους στα Ανώγεια, συνέβαλαν καθοριστικά στην κατοχύρωση της αυτονομίας τους.

5.3.1. Εκμάθηση και κατανόηση της γλώσσας

- ***Η γλώσσα «ήταν το όπλο μου και πια δεν φοβόμουν»…***

Όπως αποδεικνύεται μέσα από το παραχθέν υλικό, ένα από τα πιο βασικά εργαλεία για την ένταξη των νεαρών ενηλίκων είναι η γλώσσα. Ο λόγος που κρίνεται τόσο σημαντική είναι διότι βοηθάει σε μεγάλο βαθμό στην προσαρμογή τους στο ελληνικό πλαίσιο, ενώ ταυτόχρονα διευκολύνει σε μεγάλο βαθμό την επικοινωνία και τη συνδιαλλαγή με τον ντόπιο πληθυσμό. Όπως αναφέρουν ορισμένοι:

[…] ήταν πιο σημαντικό να μάθουμε γρήγορα τη γλώσσα.. ήταν σπουδαίο άμα δεν ξέραμε, δεν μπορούσαμε να κυκλοφορήσουμε (Συν. 1)

Ε, είναι λίγο δύσκολο τα Ελληνικά κατάλαβες.. […] Λίγο ναι, αλλά δεν με νοιάζει γιατί θα μάθω, αυτό το χρόνο θα πετάξω, μόνο αν μάθω Ελληνικά. (Συν. 4)

[…] είχα πάθει την πλάκα, είχα καταχαρεί, μιλούσα Ελληνικά, έβλεπα ότι με καταλαβαίνουν, δηλαδή πολύ καλά να καταλαβαίνουν, ούτε τον εαυτό μου δεν εμπιστευόμουν, γιατί τόσο καιρό που ήμουν εκεί πέρα δεν ήξερα τα Ελληνικά, είχα μάθει, αλλά δεν είχα δοκιμάσει για τέτοιες συναλλαγές. […] με έσωνε, ήδη καταλάβαινα, κάτι στο πλοίο καταλάβαινα τι λένε οι άνθρωποι, είχα πάθει πλάκα που μιλούσα, καταλάβαινα τόσο καλά τα Ελληνικά. Οπότε αυτό σαν να ήταν το όπλο μου και πια δεν φοβόμουν ότι.. πίστευα ότι θα βρω την άκρη μου (Συν. 8)

[…] μετά που είχαμε ξεκινήσαμε κάναμε μαθήματα ελληνικών σιγά σιγά που έμαθα, προσαρμόστηκα. […] Άμα δεν ξέρεις τη γλώσσα πώς θα μπορείς να επικοινωνήσεις με την κοινωνία. (Συν. 9)

Επίσης διαφαίνεται ότι η γνώση της ελληνικής γλώσσας, παρά τη δυσκολία της, είναι απαραίτητη στο στάδιο της ενηλικίωσης. Χάρις σε αυτή οι νεαροί ενήλικες μπορούν να βρουν ευκολότερα εργασία, να είναι οικονομικά αυτάρκεις και να εξελιχθούν:

Τα Ελληνικά με βοήθησαν σαν παιδί με την έννοια ότι θα μπορέσω να πάω, θα μπορέσω να βρω κάποια δουλειά που σκεφτόμουν στο μυαλό, αυτό μου περνούσε από το μυαλό, να μπορώ να δουλέψω, ώστε οικονομικά να βρω μια άνεση, να ζήσω και όποτε προσπαθούσα πάνω στα Ελληνικά πολύ ότι όταν έβλεπα βοήθεια στην ενηλικίωσή μου χαιρόμουν ότι.. έλεγα να το μαθαίνω. (Συν. 8)

Ήταν πολύ βασικό για να μάθει τη γλώσσα.. αύριο θα βοηθήσει στην καθημερινότητά σου. […] Για να πας αύριο να βρεις μια δουλειά πρέπει να ξέρεις τη γλώσσα. Πώς να επικοινωνήσει με τον άλλον; Δεν γίνεται με νόημα. (Συν. 9)

- ***Τυπική και άτυπη εκπαίδευση***

Ένας από τους φορείς που παρείχαν εκπαίδευση και συνέβαλαν στην ομαλότερη μετάβαση των νέων στην ενηλικίωση είναι το σχολείο. Όπως αποδεικνύεται μέσα από τα λεγόμενα των συμμετεχόντων, τα παιδιά πήγαιναν σε σχολείο στα

Ανώγεια μέχρι την εκπαιδευτική βαθμίδα που κάλυπτε το χωριό, ενώ συμμετείχαν και σε ενισχυτική διδασκαλία πέραν του τυπικού ωραρίου εκπαίδευσης:

> *[…]και πήγαιναν και τα παιδιά, μερικά παιδιά σχολείο, σε κανονικό σχολείο, στα Ανώγεια (Συν. 1)*

> *[…] πήγαινα στο σχολείο, εκεί παρακολουθούσα τα μαθήματα, κάποιες μέρες είχα μέχρι τις 14:00, κάποιες μέρες είχαν ενισχυτική μέχρι τις 16:30 (Συν. 7)*

> *Έκατσα εκεί, έβγαλα το γυμνάσιο στα Ανώγεια. Μετά πήγα στο λύκειο στο Γαράζο, επαγγελματικό λύκειο, αλλά σταμάτησα, σταμάτησα επειδή δεν είχε λεωφορείο και δεν μπορούσα να συνεχίσω. (Συν. 9)*

Πέραν του σχολείου, σημαντικό ρόλο ενείχε και το κέντρο φιλοξενίας σε αυτό. Καθώς τα παιδιά έρχονταν σε επαφή με μια εντελώς άγνωστη γι' αυτούς γλώσσα, το κέντρο φιλοξενίας παρείχε μαθήματα Ελληνικών, ώστε να τους υποστηρίξει στη διαδικασία της μάθησης και να συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση αυτών που μάθαιναν στο σχολείο. Μάλιστα όπως αρκετοί αναφέρουν, χάρις στα μαθήματα αυτά κατάφεραν σε αρκετά μεγάλο βαθμό να κατανοήσουν και να μάθουν την ελληνική γλώσσα, ενώ υπήρχαν και ορισμένοι μέσα σε αυτούς που συνέχισαν την εκπαίδευση τους σε ανώτερο επίπεδο:

> *Έχει σχολείο στο κέντρο μέσα και έμαθα πιο πολύ Ελληνικά από το κέντρο, δεν έμαθα πιο πολύ από εδώ. […] Έμαθα τα παραδοσιακά, τα Ελληνικά, τα γράμματα τα όλα στο κέντρο. (Συν. 4)*

> *Αυτά τα μαθήματα στα Ανώγεια με βοήθησε όμως αρκετά στην Ελληνική γλώσσα, γιατί αυτή ήταν βασική αρχή και το restart ας πούμε που ξεκίνησα. (Συν. 6)*

> *[…] εκεί ξεκίνησα δηλαδή να μάθω και τη γλώσσα και εν συνεχεία πήγα σχολείο παράλληλα, τελείωσα γυμνάσιο, λύκειο, έδωσα πανελλήνιες, πέρασα σχολή.. (Συν. 7)*

[…] ότι μιλάω, έμαθα στα Ανώγεια. Έκανα κάτι μαθήματα εκεί πέρα, τη γλώσσα που ξέρω, που ξέρω τόσες λέξεις έμαθα στα Ανώγεια. (Συν. 10)

Ακόμη, μέσω άτυπης εκπαίδευσης τα παιδιά εξασκούσαν τις γνώσεις τους και βοηθιούνταν σε καθημερινές συνδιαλλαγές. Τέτοιου τύπου εκπαίδευση, όπως μας λένε μερικοί, λαμβανόταν από τη συναναστροφή με τους κατοίκους του χωριού, όπως στο καφενείο ή στην εργασία, και επίσης από την τηλεόραση:

[…] μέχρι τώρα μαθαίνω και ξέρεις που μαθαίνω και πολύ; Στο καφενείο για να μιλάω Ελληνικά και Αγγλικά. […] Αν θα δουλεύει ας πούμε 2-3-4 ώρες, κάνει παρέα με Ελληνικά και θα γυρίσει στην εστία, θα μάθει πάλι 1-2 ώρες, κάθε μέρα, 2 μέρες, Ελληνικά, Αν ας πούμε θα κάτσει 1 χρόνο στην εστία.. όταν θα φύγει έξω θα έχει όλα τα Ελληνικά (Συν. 4)

[…] λίγη τηλεόραση βλέπαμε απογεύματα για πάλι εξάσκηση της γλώσσας, με τα τετράδια να μαθαίνουμε, να σημειώνουμε τις λέξεις ακούγοντας από την τηλεόραση, μεταφράζοντας, κάπως έτσι. (Συν. 8)

5.3.2. Η εργασία ως γέφυρα για μια νέα αρχή

- ***Ανεξαρτησία και κοινωνική ένταξη***

Η εργασία, επίσης, βοήθησε σημαντικά στο στάδιο της μετάβασης τους νεαρούς ενήλικες, καθώς παρείχε την ανεξαρτησία που χρειάζονταν, ώστε να ενδυναμωθούν και να μπορέσουν να καλύψουν βασικές βιοποριστικές τους ανάγκες. Επίσης, τους προφύλαξε από παράνομες πράξεις, τους απελευθέρωσε από την κρατική εξάρτιση και τους οδήγησε σταδιακά στην ένταξη. Όπως φανερώνεται και μέσα από τα λεγόμενα αρκετών συμμετεχόντων:

Δουλεύω, δεν χρειάζομαι κάποιο, αυτό είναι το πρώτα.. και δεν χρειάζεται κάποιο να μου δώσε μου εμένα κάτι.. κατάλαβες; Αυτό είναι το πρώτα και το δεύτερη που.. ότι θέλει φάει να φτιάξω, ότι θέλει ρούχα να πάρω, ότι θέλει κάτι να πάω, να μπορώ να στείλω το.. οικογένεια μου, που είναι στο Λίβανο λεφτά.. αυτό. (Συν. 2)

Εσύ δεν θέλεις κάθε μέρα καφέ από έξω; Καπνίζεις; Άμα εσύ καπνίζεις, δεν θέλεις τσιγάρο; Ναι άμα εσύ δε δουλεύεις, από πού θα πάρεις; Θα πάει με το αυτό και αυτό θα κλέψει κάτι; Όχι. Εγώ δεν κλέβω, πάω δουλειά, δουλεύω πάρε λεφτά, μετά πάρε φαγητό, πάρε ότι θέλω εγώ. Εγώ πάνω, δεν μ' αρέσει το φαγητό πάνω.. πάει δουλειά, πάρει φαγητό, εγώ πληρώσει το φαγητό. (Συν. 3)

Εργάζομαι εγώ κανονικά, εγώ βάζω τα ένσημα χρόνια, που είμαι εδώ στην Ελλάδα από 2005 που ξεκίνησα δουλειά, εγώ μέχρι σήμερα πληρώνω και δεν έχω ζητήσει τίποτα από αυτούς έτσι; (Συν. 5)

- ***Κοινωνική δικτύωση και ευκαιρίες***

Άλλη μια σημαντική λειτουργία της εργασίας, που είχε αντίκτυπο στην εξέλιξή τους, είναι οι γνωριμίες και οι σχέσεις που χρειάζονταν και δημιουργήθηκαν μέσω αυτής. Με αυτές μπόρεσαν να συνάψουν σημαντικές γι' αυτούς επαφές, να ανταλλάξουν απόψεις, να γνωρίσουν πώς λειτουργεί η κοινωνία και το σύστημα, να «ανοίξουν πόρτες» και να λάβουν ευκαιρίες, προκειμένου να επιτύχουν πράγματα. Όπως αναφέρουν κάποιοι από αυτούς:

Αν δεν υπήρχε δουλειά, δεν μπορούσα να κάνω τίποτα άλλο και από κει ναι ξεκινούσε πολλά πράματα δηλαδή, διάφορες πόρτες, σχολεία, πώς πρέπει να πάμε δηλαδή να ξεκινήσουμε παράδειγμα το δίπλωμα ή πώς.. δηλαδή όλα ήταν από μέσα από τη δουλειά […] ερχόταν κάθε μέρα ανθρώπους, από πού είσαι τι κάνεις.. πώς.. έχουμε γνωριστεί κάπως δηλαδή κόσμο και από κει ψάχνεις δουλειές και εδώ στο Ηράκλειο. (Συν. 1)

[…]η δουλειά ως διερμηνέας μετά ήταν και σαν δουλειά εύκολη δουλειά και επίσης ήμουν μέσα στον καλό κόσμο, μέσα στον μορφωμένο κόσμο, μέσα στο κοινωνία, μέσα σε ανθρώπους, δηλαδή συνεργάζομαι με δικηγόρους, με άνθρωποι που έχουν μία ιδιότητα, πανεπιστημιακή ιδιότητα και μετά έτσι αυτό μάθαινα από κόσμο τη συμπεριφορά, την κοινωνία παραπάνω. Η δουλειά για μένα πάντα δεν ήταν μόνο δουλειά, ήταν και πάλι μέσα στη δουλειά σου μάθαινε πολλά του κόσμου και νιώθω

και τυχερός που ήμουν σε αυτή τη δουλειά, είμαι τόσο χρόνια. Έχει τα αρνητικά και τα θετικά, όπως κάθε δουλειά, αλλά με αυτή τη δουλειά μετά ήρθα πιο κοντά στην κοινωνία, σε επαφή με την πραγματική κοινωνία, με δυσκολίες. (Συν. 8)

- ***Επαγγελματική σταθερότητα και προοπτική ζωής***

Αφού εξασφάλισαν την επαγγελματική τους αποκατάσταση και σταθεροποίησαν τις συνθήκες του βιοπορισμού τους, οι συνεντευξιαζόμενοι μπορούσαν ευκολότερα να διαμορφώσουν πιο μακροπρόθεσμους στόχους, όπως η επαγγελματική εξέλιξη και η δημιουργία οικογένειας. Η σταθερότητα αυτή συνέβαλε στο να μπουν σε μια κατάσταση κανονικότητας και ρουτίνας, επιτρέποντάς τους να σκέφτονται πέρα από την απλή επιβίωση και να σχεδιάζουν το μέλλον τους:

Έχω όλο το χαρτιά μου, δουλεύω κανονικά, ΑΦΜ, ΑΜΚΑ, ένσημα, όλοι είμαι κανονικά για να μη.. τς, γιατί εγώ θέλω να είμαι έτσι, να είναι το ζωή.. ζωή μου ότι κανονικά όλα, μαζί μου κανονικά και δουλεύω κανονικά και κατάλαβες; Να μην υπάρχει πρόβλημα για μένα και τώρα που… αφού δε.. τς, και τώρα έχω βρει μία κοπέλα είναι από Συρία και ψάχνω σπίτι να παντρευτώ να είμαι ζωή πάρα πολύ ωραία.. (Συν. 2)

[…] έχω ακούσει "Ρε φίλε το ωράριο, κουραζόμαστε, το ένα, το άλλο". Λέω παιδιά κάθε ένας έχει άποψη δική του, είναι για τον εαυτό του, έτσι; Εγώ άμα χρειάζεται να κοιμάμαι στο αυτοκίνητο, θα κοιμάμαι στο αυτοκίνητο. Θέλω να δουλεύω. […] Γιατί έχω άλλο στόχο, να ανοίξω και μια εταιρεία εδώ. Προσπαθώ τώρα και θα δούμε. Βλέποντας και κάνοντας. (Συν. 7)

5.3.3. Η δύναμη της επαφής και της δικτύωσης με την κοινότητα: «σαν να ήμασταν στο χωριό μας»

Βοηθητικό ρόλο στη διαδικασία της μετάβασης των νέων στην ενήλικη ζωή, κατείχε επίσης, η συναναστροφή και η αλληλεπίδραση που είχαν αναπτύξει με τον ντόπιο πληθυσμό των Ανωγείων. Όπως προκύπτει από τις αφηγήσεις πολλών συμμετεχόντων είχαν δημιουργηθεί ισχυρές σχέσεις φιλίας και εμπιστοσύνης ανάμεσα στους ντόπιους και τους ανήλικους, καθώς έβγαιναν μαζί για καφέ, έπαιζαν,

διασκέδαζαν, τους καλούσαν στα σπίτια τους και περνούσαν μαζί χρόνο. Μέσα από αυτή τη διαδικασία ήρθαν πιο κοντά στην τοπική κοινωνία, υιοθετώντας σταδιακά συνήθειες και τρόπους συμπεριφοράς παρόμοιους με εκείνους του ντόπιου πληθυσμού:

> *[…] το βράδυ πιο πολύ βγαίναμε έξω δηλαδή με τους ανθρώπους, να μιλάμε για περισσότερη δικτύωση […] ένα καφεδάκι, κάτι τέτοιο πράματα. Δηλαδή τς, χαλαρή άνεση είχαμε. […] Το πιο σημαντικό ήταν στα Ανώγεια ότι.. ένας τον άλλον εκεί πέρα, είτε ξέρεις, είτε δεν ξέρεις, γειά το λες. […] Αυτό το πράμα που.. δύσκολο να βρεις μες στη μια πόλη. Ενώ στα Ανώγεια υπήρχε αυτό το πράμα. (Συν. 1)*

> *Πάω από εδώ, πάω στο άλλο από το καφενείο, κάθε τραπέζι κάνω παρέα, με ρωτάνε από πού είσαι, από πού είστε, κάνω λίγο τέτοια πράγματα κατάλαβες; (Συν. 4)*

> *[…] οι άνθρωποι ασκούσαν την κοινωνική ζωή τους, κοινωνική ζωή τους ξέρεις.. έχω κάνει φίλους στο χωριό, πάω θα δω τους φίλους μου ρε φίλε, θα πάω να κάτσω μαζί τους να πιω ένα καφέ. Με τον άλλον ξέρω γω κανονίζεις να πάω να παίζουμε ποδόσφαιρο, με τον άλλον έχω κανονίσει ξέρω γω, είναι της ηλικίας μου, πάω θα κάτσω στην καφετέρια θα παίξω λίγο gaming (Συν. 5)*

> *[…] μπήκα εκεί στην καρδιά τους. Πήγαινα σπίτια τους, χτυπούσα την πόρτα μου λέει "Τι χτυπάς; Αφού βλέπεις το κλειδί είναι πάνω στην πόρτα, στρίψε το κλειδί και μπες μέσα σου έχω εμπιστοσύνη." (Συν. 7)*

Ένα παράδειγμα του πόσο κοντά είχαν έρθει οι ανήλικοι με τον ντόπιο πληθυσμό, εντοπίζεται στα λόγια ενός συμμετέχοντα, που μας αποκαλύπτει το πώς τα παιδιά υιοθετούσαν συμπεριφορές και στοιχεία από την τοπική κοινωνία και μιμούνταν τις συμπεριφορές που έβλεπαν:

> *Εγώ θυμάμαι αυτό με το κέρασμα, ναι μεν που είχε ξεκινήσει από τα πρώτα παιδιά και βάζαμε στόχο, θέλουμε να δουλέψουμε, θέλουμε να βγάλουμε λεφτά, όταν πηγαίναμε στις καφετέριες, επειδή μπαίναμε, επειδή είχαμε γνωριστεί και με τα άλλα τα παιδιά και φωνάζανε και*

κέρασέ τους, κέρασέ τους. Θυμάμαι και εγώ μια φορά, πρώτη φορά, λέω αφού σε κερνάνε, γιατί να μην κεράσω και εγώ; Έρχονται 2 συμμαθητές μου, με το που έρχονται φωνάζω και εγώ κέρασέ τους. Τον τάδε και τον τάδε και όλα κοιτάνε έτσι εμένα. Τι έγινε; Αυτός γιατί κερνάει. Έτσι; Πήραμε το χούι αυτούς ας πούμε. (Συν. 7)

Επίσης, παρουσιάζεται έντονα το πόσο μεγάλη συμμετοχή είχαν στα κοινά, στις δραστηριότητες και τις τοπικές διαδικασίες, με τρόπο ανάλογο με εκείνον των ντόπιων κατοίκων, υποδηλώνοντας τον βαθμό ένταξής τους:

Τα παιδιά κυκλοφορούσαν στα Ανώγεια πραγματικά σαν να ήταν τα παιδιά του χωριού, εγώ έχω αυτή την αίσθηση. […] ήταν τα παιδιά του χωριού τελείως. Τελεία και παύλα. Σε όλες τις χαρές του χωριού συμμετέχαμε. Υπήρχε κάτι πρόβλημα; Συμμετέχαμε, ήμασταν εκεί. […] είχε ένα γήπεδο το χωριό, το κλειδί όλα, τα γυμναστήρια όλα αυτά, ήταν στα χέρια τα δικά μας και περιποιήσαμε ας πούμε το γυμναστήριο, καθαρίζανε, πλύναμε ρούχα της ομάδας, πάνω σε όλα αυτά ας πούμε συμμετείχαμε εμείς. (Συν. 5)

Γενικά ήμασταν μέσα στον κόσμο, δηλαδή όταν δεν είχαμε μαθήματα ή για ύπνο μας, ήμασταν είτε σε σουβλατζίδικο του ενός ας πούμε το χωριού ή ήμασταν στο γήπεδο του ποδοσφαίρου, με τα παιδιά ας πούμε του χωριού παίζαμε μπάλα, γενικά ήμασταν ανακατεμένοι με αυτούς ανθρώπους. (Συν. 6)

[…] κοινωνικά ήμασταν πολύ συμμετοχή σε όλο αυτό γινόταν στο χωριό, σαν να ήμασταν στο χωριό μας δηλαδή, δεν νιώθαμε ότι Α εμείς δεν πάμε στο γάμους ή δεν πάμε στα γλέντια, στις τοπικές γιορτές. Σε όλα ήμασταν ξαφνικά μέσα χωρίς να καταλάβουμε ότι γιατί, δηλαδή άμα είσαι στην Αθήνα ή σε μεγάλη πόλη σαν ένα παιδί ξένο, δυσκολεύεσαι να πας σε μια τοπική γιορτή, ότι είναι αυτό είτε γάμος είτε.. και αυτό ήταν μεγάλη ευκαιρία που αυτομάτως ήμασταν μέσα σε όλα. Μαθαίναμε, βλέπαμε τον τρόπο ζωής, την κοινωνία, την κουλτούρα. (Συν. 8)

Τα παραπάνω δεδομένα έρχονται σε αντιπαραβολή με την εμπειρία που μας παρουσιάζει ένας συμμετέχοντας για την Ελβετία, όπου είχε μεταβεί για ένα διάστημα στην ενήλικη ζωή του, εντοπίζοντας σημαντικές διαφορές με τη ζωή στα Ανώγεια. Οι διαφοροποιήσεις αυτές σχετίζονται κυρίως με τον βαθμό συμμετοχής των μετακινούμενων πληθυσμών στην κοινωνική ζωή και με την ποιότητα της αλληλεπίδρασής τους με τον γηγενή πληθυσμό· παράγοντες που αποδεικνύονται καθοριστικοί για την επιτυχία της ένταξης. Στην περίπτωση της Ελβετίας, οι πρόσφυγες δυσκολεύονταν να επικοινωνήσουν και να αναπτύξουν φιλικές σχέσεις, ενώ δεν συμμετείχαν σε κοινές δραστηριότητες με τους ντόπιους, όπως παρέες σε καφενεία, προσκλήσεις σε σπίτια για φαγητό ή συνεργασία σε εργασίες, όπως είχαν συνηθίσει να συμβαίνει στα Ανώγεια:

> *Καμία σχέση ναι. Η αντιμετώπιση ότι στην Ελβετία δεν βρίσκεις ανθρώπους να μπορέσεις να επικοινωνήσεις μαζί τους ας πούμε. […] Μετά δεν υπάρχουν ας πούμε όπως πηγαίνουμε στα Ανώγεια και καθόμαστε καφενεία με τα παιδιά τους, με τους ανθρώπους να μας πηγαίνουν στα σπίτια τους μετά τη δουλειά, ας πούμε να τρώμε μαζί. […] Αυτό ήταν το σύστημα της Ελβετίας που είδα ας πούμε, δεν ήταν όπως πηγαίναμε ερχόντουσαν από για χωριό στα Ανώγεια ας πούμε και μας έπαιρναν και μετά το.. μετά τη δουλειά […] Μαζί ήμασταν και τρώγαμε και αυτά, όχι δεν, ήταν άλλο σύστημα εκεί. (Συν. 6)*

Όσον αφορά τις θετικές εμπειρίες που αποκόμισαν ως παιδιά από το κέντρο, όπως αποφαίνεται, λειτούργησαν και αυτές ενδυναμωτικά για το μέλλον τους. Ο τρόπος διασκέδασής τους, οι πράξεις τους, η ζωή στο χωριό και η αντιμετώπιση που λάμβαναν από την τοπική κοινωνία, οι οποίες είχαν συνολικά ένα θετικό πρόσημο, ήταν όλα ένα μάθημα γι' αυτούς και τους βοήθησε αρχικά να προσαρμοστούν και μετέπειτα να εξελιχθούν. Όπως αναφέρουν και κάποιοι από τους συμμετέχοντες:

> *Τα θετικά ήταν ωραίο ότι είναι συνέχεια ήμασταν με χαμόγελο.. δηλαδή πάντα πηγαίναμε έξω.. τς, ήταν και σαν διασκέδαση, αλλά ήταν και σαν μάθημα. (Συν. 1)*

> *Κοίτα στη ζωή και λάθη να γίνουν, μετά αν σκεφτόμαστε έτσι λίγο βαθιά, δεν είναι ότι δεν μου άρεσε, μάλλον εκεί έμαθα κάτι, αλλά εκεί στο χωριό*

εντάξει, δεν υπήρχε κάτι αρνητικά για εμάς για να μην μας αρέσει. […] ο τρόπος της συμπεριφοράς των ανθρώπων του τόπου ας πούμε, που εμένα μου άφησε ας πούμε ένα θετικό πράγμα στο μυαλό μου ας πούμε, ότι υπάρχουν άνθρωποι που όντως χωρίς να έχουν κάποιο σκοπό σε βοηθάνε, απλά σε βλέπουν ότι είσαι άνθρωπος, ένα παιδί και σε βοηθάνε. Σε πάνω σε αυτό ναι με βοήθησαν κέντρο. (Συν.6)

5.3.4. Κοινωνική εκπαίδευση και υποστήριξη

Κάτι ακόμη πολύ σημαντικό για την ενήλικη ζωή των συμμετεχόντων, ήταν η υποστήριξη που έλαβαν το διάστημα που φιλοξενήθηκαν στο κέντρο, από το προσωπικό και την κοινωνία υποδοχής. Ερχόμενοι σε αυτό και μη γνωρίζοντας το ελληνικό πλαίσιο, έλαβαν μια ουσιαστική εκπαίδευση και βοήθεια με σκοπό να μάθουν πώς να λειτουργούν εντός αυτού και να ενταχθούν ομαλότερα. Αντίθετα, όσοι δεν είχαν λάβει τέτοιου είδους στήριξη, αντιμετώπισαν μεγαλύτερες δυσκολίες και καθυστερήσεις:

[…] πώς θα ψάξουμε να βρούμε πιο εύκολο δουλειά.. πιο... πώς πρέπει να μιλού.. μιλάμε με τους ανθρώπους.. πώς εε.. να καν να πάμε σε ένα γραφείο, πώς πρέπει να μιλήσουμε, δηλαδή πιο πολύ κοινωνική (..) κοινωνική στήριξη πιο πολύ μας πήγαινε εκεί, εκεί πέρα. […] μας βοηθούσε ότι μήπως να βρούμε δηλαδή θα φτιάξουμε ένα καλό βιογραφικό, πώς να βρούμε μια καλή δουλειά, κάτι τέτοια σε αυτό το κομμάτι […] Προσπάθεια.. πώς πρέπει να προσπαθήσουμε, να καταφέρουμε κάτι.. πως πρέπει να είμαστε με τους ανθρώπους.. σχέση πώς πρέπει να φτιάχνεις….. Αυτά. (Συν. 1)

Πας εκεί, εκεί μέσα στην.. απόλυτο σκοτάδι για σένα, γιατί δεν γνωρίζω τίποτα, βλέπω όλα γύρω μου μαύρα και σου ανοιχτεί ένα παράθυρο, ένας χώρος, έστω της προσαρμογής σου, έστω μέχρι να φτάσεις ξέρω γω, να δεις 5 πράγματα. […] Είναι αρχικά στάδια, τα αρχικά σκαλοπάτια για να ανέβεις, δηλαδή να πας να πατήσεις και τα υπόλοιπα. Είναι εγώ πιστεύω κάτι απαραίτητο και πολύ βοηθητικό, αλλά να πούμε κιόλας δεν είναι το τέλειο, δηλαδή αυτό σου δίνω και τελείωσε. […] Όχι ότι δεν θα

μπορούσα, θα μπορούσα να κάνω και εκτός αυτού, αλλά ίσως θα έπαιρνε παραπάνω χρόνο. […] εμείς πήγαμε και καταφέραμε να μπούμε σε αυτό το κέντρο, μάθαμε σε 6 μήνες - 1 χρόνο γλώσσα, κατεβήκαμε πήγαμε δουλειά, να μπορέσουμε να διαβάσουμε 5 πράγματα, αλλά υπήρχαν άνθρωποι οι οποίοι δεν είχαν πρόσβαση και 10 χρόνια μετά ακόμη ταλαιπωριόντουσαν για να φτάσουν στο επίπεδο που έφτασες εσύ σε ένα χρόνο. (Συν. 5)

5.4. Η ζωή μετά την αποχώρηση

Η τέταρτη θεματική ενότητα αφορά πλέον την ενήλικη ζωή των συμμετεχόντων. Σε αυτή γίνεται αναφορά στις προσωπικές τους ενέργειες, ώστε να μπορούν να ανταπεξέλθουν στη νέα πραγματικότητα εκτός πλαισίου φιλοξενίας, καθώς και τους στόχους που έθεσαν. Επίσης, παρουσιάζεται το πώς βίωσαν γενικότερα την ενηλικίωσή τους και τις επαφές που διατήρησαν.

5.4.1. Ενέργειες μετά την αποχώρηση

- ***Ανεύρεση στέγης***

Με την αποχώρησή τους από το κέντρο φιλοξενίας, οι νεαροί ενήλικες έπρεπε να προβούν σε ενέργειες, ώστε να καλύψουν ορισμένες βασικές τους ανάγκες, όπως αυτή της στέγασης. Όπως μας αναφέρουν ορισμένοι, έπρεπε να αφιερώσουν χρόνο να βρουν σπίτι για να μείνουν και χρειάστηκε να συγκατοικήσουν ή να μείνουν με δικούς τους ανθρώπους μέχρι να μπορέσουν να νοικιάσουν μόνοι τους:

Ναι για περίπου 3-4 μήνες ψάχναμε σπίτι. […] Δηλαδή κάθε μέρα, δηλαδή παίρναμε το.. με αμάξι, με μηχανάκι.. […] πάμε στους δρόμους, εφημερίδες.. […] κατεβήκαμε στο Ηράκλειο νοικιάσαμε ένα σπίτι, μείναμε, ζούσαμε (Συν. 1)

Εγώ παλιά μένει με το θεία μου αλλά τώρα χωρίς […] εγώ έχω σπίτι για μένα, δικό μου είναι. (Συν. 3)

Η μετάβασή μου, επειδή είχα κάνει από μία προετοιμασία, όπως είπα, μετά ενοικίασα ένα σπίτι ξέρω γω (Συν. 7)

[…] σιγά σιγά με ένα άλλο φίλο ήρθε από το Ιράκ, γιατί και αυτός από τα Ανώγεια, ενοικιάσαμε σπίτι και πια να το έχω καταφέρει και έχω οργανωθεί (Συν. 8)

- ***Ανεύρεση εργασίας***

Επιπρόσθετα μια άλλη ενέργεια, στην οποία προέβησαν για να μπορέσουν να επιβιώσουν και να καλύψουν τα προς το ζην, ήταν η εξεύρεση εργασίας. Όπως πολλοί μας αναφέρουν, δοκίμασαν πολλά και διαφορετικά επαγγέλματα, από τεχνικές εργασίες έως υπάλληλοι, με σκοπό να βρουν αυτό που τους ταιριάζει καλύτερα, αλλά και να τους αποφέρει τα περισσότερα χρήματα. Φυσικά αυτό απαιτούσε προσπάθεια και επιμονή και ήταν απαραίτητο για την επιβίωση και την εξέλιξή τους:

[…] για να φτάσεις σε αυτό το σημείο, είχε πολύ περισσότερο προσπάθεια και από μένα, από ένας απλός πολίτης, πρέπει να γίνω τεχνικός που να ξέρω τα περισσότερα πράματα σε μια δουλειά.. Το κανα. Και έφυγα από αυτή τη δουλειά, πήγα σαν μεταφραστής που.. πάλι ήταν δύσκολο και ταυτόχρονα έκανα πάλι παράλληλο σαν σερβιτόρος.. […] Από διάφορες δουλειές ναι, αλλά ότι δουλειές έχω κάνει, έχω καταφέρει να έχω πάει σε ένα παραπάνω στάδιο (Συν. 1)

[…] όταν έφθασα 18 χρονών, πήγα κατευθείαν, το έβγαλα χαρτιά και πήγα στη δουλειά μου […] αλλά εγώ είμαι στο καφενείο, όταν παίρνω ρεπό πάω να δω άλλο δουλειά. Ήθελα να δω αν έχει κάτι άλλο πιο καλό. […] δούλευα στο οικοδομή, δούλευα στο ελιές, δούλευα στα ξύλα και στα πρόβατα.. […] ήθελα να δω ποιος είναι πιο καλό ας πούμε, πώς μπορώ να βγάλω πιο πολύ χρήματα αν μπορώ (Συν. 4)

[…] δεν πήγα πολύ μακριά από το κέντρο, κατέβηκα στο Ρέθυμνο, Ανώγεια ανήκει στο Ρέθυμνο. Πήγα εκεί, βρήκα μια δουλειά […] Ξέρω γω μέσα σε 3 μέρες βρήκα, πάω δουλέψω στα τζάμια. […] μετά βρήκα σουβλατζίδικο, λίγο δούλεψα σουβλατζίδικο μετά ξανά τζάμια. […] πήγα στο περίπτερο, πήρα την ρεθυμνιώτικη εφημερίδα, διάβασα και βρήκα δουλειά στο super market […] Έπιασα δουλειά και δούλεψα περίπου για

2-2,5 χρόνια και μετά έφυγα και ήρθα εδώ Αθήνα, δούλευα super market. (Συν. 5)

[…] ύστερα βρήκα 2-3 δουλειές άλλαξα, μετά βρήκα μια δουλειά πιο σταθερή με ασφάλεια τα πάντα (Συν. 8)

Αξίζει, επίσης, να σημειωθεί ότι ορισμένοι από αυτούς ασχολήθηκαν για ένα διάστημα με ζητήματα που αφορούν το προσφυγικό, αναλαμβάνοντας ρόλους όπως αυτόν του διερμηνέα, καθώς και άλλες συναφείς δραστηριότητες:

[…] δούλεψα ως camp manager, διαχειριζόμουν γύρω στα 2000-3000 άτομα ξέρω γω ως manager του camp στο Ελληνικό, τελείωσα από εκεί, δούλεψα κάποιες διεθνείς οργανώσεις ξέρω γω σε διάφορα πόστα, σταμάτησα αυτό, όταν έχασα τελείως τα χαρτιά (Συν. 5)

[…] συνέχισα με την εργασία, ναι και με κάποια μαθήματα ας πούμε, σεμινάρια και αυτά που πηγαίναμε μετά για.. ως διερμηνέας ας πούμε να εργαστώ […] ξεκίνησα ως διερμηνέας στη δουλειά στο.. στο δήμ.. μια τέλος πάντων, ένας ξενώνας ανηλίκων, ήταν μεταξύ υπουργείο υγείας και δήμος Βύρωνα και ήταν ανήλικα παιδιά εκεί, όπως ας πούμε εγώ έμεινα στα Ανώγεια, πήγα κι έγινα διερμηνέας τους. (Συν. 6)

Έκανα μαθήματα, είχα κάνει αίτηση να μπω στη ΜΕΤΑδραση, έκανα αίτηση για να με πάρουνε, είχα περάσει είχα δώσει εξετάσεις και πέρασα και μου λέγαν να πάω σε ένα νησί πάλι. Το πρώτο ήταν ότι θα δουλέψω ως διερμηνέας. (Συν. 10)

- ***Συνέχιση εκπαίδευσης***

Παράλληλα με την εργασία τους, ορισμένοι ασχολούνταν και με την εκπαίδευση. Η εκπαίδευσή τους είχε να κάνει με τη συνέχιση της σχολικής φοίτησης σε νυχτερινά σχολεία, την απόκτηση κάποιας ειδικότητας μέσω σεμιναρίων και σπουδών, καθώς και προσωπική ενασχόληση και αναζήτηση γνώσης, με στόχο τη βελτίωση και την προσωπική τους εξέλιξη. Όπως αποφαίνεται και από τα λεγόμενά τους:

[…] δουλειά σπίτι, δουλειά σπίτι αυτό ήταν και πηγαίναμε και τα απογέματα δηλαδή το βραδινά σχολείο (Συν. 1)

Όταν και έφυγα από κει δεν σταμάτησα, άρχισα να διαβάσω και ας πούμε σήμερα είμαι συνιδρυτής μιας βιβλιοθήκης, έχω δημιουργήσει μια βιβλιοθήκη, όλα αυτά κάτι.. κι ας μην το πω κιόλας, κάπως δείχνει ότι πάντα αναζητούσα τη γνώση. (Συν. 5)

Έχω κάνει σεμινάρια ψυχολογίας, έχω κάνει σεμινάρια περί του περιβάλλοντος, έχω κάνει σεμινάρια για πρώτης βοήθειας, ήμουν για 5 χρόνια εθελοντής Ερυθρού Σταυρού […] πριν φύγω έκανα εκπαίδευση πάνω στο κομμάτι το πυροσβεστική, έχω χαρτιά και από το υπουργείο, όλα αυτά τα έχω κάνει. Φουλ. (Συν. 7)

Το πρωί δούλευα και το βράδυ πήγαινα νυκτερινό σχολείο για να τελειώσω το λύκειο και ευτυχώς το κατάφερα να πω έτσι πολύ απλά. […] Τελείωσα εδώ το λύκειο, τελείωσα ως βοηθός φαρμακοποιός, πήρα το πτυχίο μου και εργάζομαι, όλα καλά, η ζωή συνεχίζεται (Συν. 9)

5.4.2. Διατήρηση δεσμών μετά την αποχώρηση

Πέραν των ενεργειών τους και παρά την αποχώρησή τους από το κέντρο φιλοξενίας, αρκετοί συνέχισαν να διατηρούν επαφές τόσο μεταξύ τους, όσο και με το προσωπικό που εργαζόταν στο κέντρο. Μέσα από τα λεγόμενά τους γίνεται αντιληπτό ότι υπήρχε μια στενή σχέση ανάμεσα στα παιδιά και τους/τις εργαζόμενους/ες και μάλιστα συνεχίζουν να τους παρέχουν στήριξη και βοήθεια, όταν αυτοί τη χρειάζονται, κυρίως σε ζητήματα γραφειοκρατίας, διερμηνείας κ.α.:

Ναι μετά που φύγαμε, παρόλα αυτά είχαμε την επαφή πάλι με τους αα.. με το.. με τα παιδιά απο το camp και μας βοηθούσανε (..) ότι είναι πάτε εκεί, θα βγάλετε αυτό το χαρτί, πάτε εκεί, κάντε αυτό το πράγμα. (Συν. 1)

*Όλοι με βοήθησαν εμένα, όλοι με βοηθήσει παιδιά, τώρα άμα πάρω τηλέφωνο το ***, θα βοηθήσεις εμένα, όλα που είναι βοηθήσει εμένα. (Συν. 2)*

*[…] έχεις βοήθεια επάνω, έχεις *** άμα ξέρεις, αυτό κάνει translate […] Ε τώρα άμα εγώ παίρνει τηλέφωνο, θέλω λεφτά, θέλω στ' αμάξι.. μέχρι τώρα, τώρα άμα παίρνει τηλέφωνο.. λέει έλα παιδί μου τι θέλεις, τι κάνεις, πώς είσαι; (Συν. 3)*

[…] όταν έχω πρόβλημα με κάτι χαρτιά, με κάτι πράγματα, τον παίρνω τηλέφωνο κατευθείαν. Το ξέρω δεν είναι δουλειά του, αλλά είναι πολύ καλοί άνθρωποι, με βοηθάνε μέχρι τώρα. Αυτό είναι. (Συν. 4)

Ακόμη, ως νεαροί ενήλικες και μετέπειτα, δεν έπαψαν να επισκέπτονται τα Ανώγεια, τους ανθρώπους που είχαν εκεί και το κέντρο φιλοξενίας. Είτε είχαν πλέον φύγει, είτε διέμεναν εντός της Κρήτης, πήγαιναν όποτε είχαν χρόνο να δουν τα αγαπημένα τους πρόσωπα, να κάνουν διακοπές και να διασκεδάσουν ή και να εργαστούν:

[…] δουλεύαμε στο Ηράκλειο, το σαββατοκύριακό μας ήταν στα Ανώγεια. Δηλαδή να πάμε, να πάμε στο ίδρυμα, να δούμε τα παιδιά πώς είναι και το προσωπικό εκεί πέρα πως είναι και αυτά. […] Αυτή τη στιγμή άμα έχω εγώ το χρόνο, ναι παίρνω το οικογένεια, θα πάμε στα Ανώγεια να κάτσουμε μια μέρα εκεί. (Συν. 1)

[…] όποτε ξέρω γω είχα ρεπό από τη δουλειά, οπότε ξέρεις μου ερχόταν όρεξη, έπαιρνα το μηχανάκι και ανέβαινα πάνω κέντρο (..) και κοιμόμουνα εκεί το βράδυ, δηλαδή υπήρχε δωμάτια πολλά, με γνώριζαν οι άνθρωποι του χωριού και του camp. […] Πηγαίναμε και στο χωριό, δηλαδή ακόμα και από δω τα παιδιά, δηλαδή πηγαίνανε το καλοκαίρι τους κάποιοι, κάποια παιδιά, πήγαιναν διακοπές Κρήτη και πήγαινε στο χωριό ξέρω γω 1-2 μέρες (Συν. 5)

Είχα δεθεί πάρα πολύ, πάρα πολύ και από τότε, παρόλο που έχω φύγει, που ήμουνα και στο Άγιο Νικόλαο και θα πήγαινα εκεί με τη σχολή μου, κάθε Σαββατοκύριακο ήμουνα εκεί στα Ανώγεια. Είτε πήγαινα για βόλτα, είτε πήγαινα για δουλειά, έμενα εκεί. (Συν. 7)

5.4.3. Στόχοι στην ενήλικη ζωή

Όσον αφορά τους στόχους που έθεταν στην ενήλικη ζωή τους, παρατηρείται ότι αυτοί είναι σε ένα μεγάλο βαθμό αλληλένδετοι, καθώς η ανεξαρτητοποίηση που ήθελαν να πετύχουν συνδέεται άμεσα με την επαγγελματική τους δραστηριότητα και τη βελτίωση της ζωή τους. Πιο συγκεκριμένα, εκφράζουν την ανάγκη να είναι ανεξάρτητοι, χωρίς να χρειάζονται πια τη βοήθεια ή την υποστήριξη του κέντρου, προκειμένου να πετυχαίνουν οι ίδιοι τους στόχους τους και να λαμβάνουν αποφάσεις ανεξάρτητα:

> *Αυτό ήταν στην αρχή που πριν γίνω 18 σκοπός ήταν αυτό να βρω μια καλή δουλειά.. αυτός.. δουλειά σπίτι, να κάνουμε μια άνετη ζωή, να είμαι και μόνος μου όχι να πας να έχεις κοινωνική λειτουργό πρέπει να κάνεις αυτό.. έκανες το λάθος. Όσοι είναι σε αυτή την ηλικία, αυτό το πράμα σκέφτονται. (Συν. 1)*

> *Αυτό σκέφτηκα ότι εντάξει, πρέπει να πάω.. […] Να στέκομαι στα πόδια μου, καλά ήταν όσο καιρό έμεινα εδώ πέρα, αλλά δεν η ζωή δεν συνεχίζεται έτσι. Ναι αυτό ήταν. (Συν.6)*

Ο παραπάνω στόχος συνδέεται με έναν ακόμη σημαντικό στόχο που είχαν θέσει, αυτόν του να εργαστούν και να εξελιχθούν επαγγελματικά είτε ως εργαζόμενοι είτε μέσω δικών τους επιχειρήσεων. Καθώς η ζωή στο κέντρο φιλοξενίας και στα Ανώγεια δεν μπορούσε να τους προσφέρει τέτοιες ευκαιρίες, οι περισσότεροι έπρεπε να μεταβούν σε άλλες περιοχές για να τις επιδιώξουν:

> *[…] ο σκοπός να κατέβουμε στο Ηράκλειο όλοι μαζί να δουλεύουμε εκεί πέρα (Συν. 1)*

> *[…] εγώ του είπα θέλω να φύγω, δεν θέλω να κάτσει εδώ, γιατί είναι θέλω δουλειά και αυτό. Δεν μπορώ να κάτσει πάνω. Κάθε 1 βδομάδα να πάω, 1 φορά στο δουλειά δεν μπορώ. Ναι θέλω να βρω σπίτι εδώ, να βρω δουλειά και αυτά. (Συν. 3)*

[…] έχω άλλο στόχο, να ανοίξω και μια εταιρεία εδώ. Προσπαθώ τώρα και θα δούμε. Βλέποντας και κάνοντας. (Συν. 7)

Μάλιστα υπήρχαν και μερικοί που ήθελαν να βελτιώσουν το επίπεδο της γλώσσας και της εκπαίδευσής τους συνδυαστικά με την εργασία:

[…] εμένα ο σκοπός ήταν να πάω να μάθω τα Ελληνικά κάπως καλύτερα και μετά να έρθω στην Αθήνα να συνεχίσουμε τις σπουδές, αν γίνεται […] είχα βρει ήδη μια ημιαπασχόληση εργασία εδώ στην Αθήνα και αυτό στον σκοπός ότι.. 4 ώρες ας πούμε να εργαστώ την ημέρα και τις υπόλοιπες ώρες να μπορέσω να κάνω τα μαθήματά μου (Συν. 6)

Το πρώτο στο μυαλό μου ήταν να.. θα πάω στην Αθήνα, θα κάνω μαθήματα, θα μάθω τη γλώσσα μου, τα ελληνικά μου. Θα μάθω τη γλώσσα και θα δουλέψω ως διερμηνέας εδώ στην Αθήνα. (Συν. 10)

Όλα τα παραπάνω, ξεκινούν και καταλήγουν σε ένα γενικότερο σκοπό που είχαν όλοι οι συμμετέχοντες: τη βελτίωση των συνθηκών και του επιπέδου διαβίωσής τους. Ο σκοπός αυτός επιτυγχάνεται ουσιαστικά μέσω της εργασίας, της εκπαίδευσης και των ενεργειών τους συνολικά, οι οποίες στόχευαν στην προσωπική τους εξέλιξη:

[…] μια καλύτερη ζωή δηλαδή.. σκεφτόμουν όταν τελειώσω στο σχολείο να γίνω κάτι.. γιατί εδώ πέρα άμα δεν έχεις κανένα χαρτί, κανένα πτυχίο δεν είσαι τίποτα. (Συν. 1)

Ε εγώ είμαι έρθεις εδώ να βρω δουλειά, άμα βρήκε ζωή, να κάτσουμε εδώ. Ε τώρα βρήκα ζωή, βρήκα, έχεις άσυλο, έχεις όλο. Ναι περνάει μια χαρά είναι. (Συν. 3)

[…] ήθελα να φτάσω κάπου. Γιατί εκεί δεν ήταν κάτι σίγουρο για όλη μου τη ζωή, δεν μπορούσα. (Συν. 7)

5.4.4. Η ελευθερία της ενηλικίωσης

- ***Η χαρά «που μπορούσα να κάνω αυτά που ήθελα»…***

Περνώντας πλέον το στάδιο της ενηλικίωσης, οι συμμετέχοντες βίωσαν νέες καταστάσεις και συναισθήματα. Αρχικά αρκετοί από αυτούς επικεντρώνονται στο πόσο όμορφο ήταν αυτό το συναίσθημα της ελευθερίας και της ανεξαρτησίας που ένιωθαν, που όσο βρίσκονταν ακόμα στο κέντρο φιλοξενίας και ως ανήλικοι δεν το είχαν νιώσει. Πλέον έχουν τη δυνατότητα να ζουν τη ζωή τους όπως αυτοί θέλουν, να έχουν το δικό τους πρόγραμμα και να μετακινούνται ελεύθερα:

> *Ησυχία. […] και ότι θέλω να ακούω μουσική, ότι ώρα θέλω να κοιμηθώ, ότι έτσι. Ότι θέλω να πάω να ξαναγυρίσω, ότι θέλω να κάνω να φάω. Δεν ξέρω.. μόνη μου και δεν έχει καθόλου φωνή, καθόλου φωνή δεν έχει, μου αρέσει πάρα πολύ η ησυχία. (Συν. 4)*

> *Τα θετικά όταν ήμουν μόνος μου, ήταν η ελευθερία στη συγκεκριμένη ηλικία που χρειαζόμουν ας πούμε, το να έχω το να έχω το χαρτζιλίκι να βρεθώ ας πούμε το βράδυ σε μπαράκια με τους φίλους κλπ. Με τα παιδιά που είναι στην ηλικία μου, με τους φίλους είχα βρει ας πούμε μετά στο Ρέθυμνο. Αυτή ήταν όλη η χαρά που είχα μία ελευθερία ας πούμε που μπορούσα να κάνω αυτά που ήθελα. (Συν. 6)*

> *Η ελευθερία, αυτό που έλεγα, η Αθήνα μάθαινα την Αθήνα, είχα πάθει πλάκα πρώτες μέρες ήταν λίγο δύσκολο, αλλά βρήκα δουλειά μέσω εφημερίδας και ήμουν στη διαδικασία να περπατήσω την Αθήνα, να μάθω, να ζήσω, λίγο και διασκέδαση πώς να πω (..) όσο μπορούσα.. […] Δοκίμασα αυτά που είχα ακούσει για την ελευθερία της Ευρώπης, προσπαθούσα να βάλω τον εαυτό μου να μάθει, να τα κάνει λίγο πάνω κάτω και ήταν ευχάριστο, πρώτη φορά ζούσα εμπειρίες που δεν είχα ζήσει, απλά είχα σαν όνειρο και καλά. (Συν. 8)*

> *Αποφασίζω μόνος μου, όπου θέλω να πάω, ότι θέλω κάνω. Εντάξει και στην Κρήτη μπορούσα να κάνω, εντάξει δεν, αλλά τώρα όταν μεγαλώνεις έχεις άλλη ελευθερία, μπορείς να κάνεις όλα τα πράγματα. (Συν. 10)*

Ακόμη, μέσα από τα λεγόμενά τους αποδεικνύεται ότι κατάφεραν να προσαρμοστούν με επιτυχία στη νέα συνθήκη. Αυτό προκύπτει απ' το ότι έμαθαν να λειτουργούν και να ζουν στα ελληνικά δεδομένα, έμαθαν τη γλώσσα και τον πολιτισμό, έκαναν παρέες και ζουν ευχάριστα.

Και τώρα έχεις παρέα.. ξέρεις πιο πολύ άτομα, μετά ξέρεις Ελληνικά.. ναι. Ε είναι πρώτα λίγο δύσκολο είναι, αλλά τώρα είναι εύκολο όλα. (Συν. 3)

Έχω δουλειά, έχω σπίτι, όλα τα χαρτιά, μαθαίνω Ελληνικά, Αγγλικά, σιγά σιγά, αυτό είναι το παραδοσιακό ζωή πιστεύω εγώ. (Συν. 4)

[...] ήμουν ενήμερος πια για την Ελλάδα πάνω κάτω, για ελληνικό τρόπο ζωής, για τους Έλληνες, σαν χώρα πια είχα ζήσει, για ένιωθα ότι ξέρω πολλά πράγματα για τη ζωή στην Ελλάδα, για τον πολιτισμό, για την κουλτούρα. (Συν. 8)

Ναι μετά όταν αλλάζει η ζωή εντάξει, φέρνει και κάτι καλά για εδώ, έχω τώρα φίλους και εδώ, έχω πολλά πράγματα και εδώ τώρα που κάνω και έχω περάσει τώρα. [...] άλλαξε η ζωή μου, τελείωσε η ζωή που έφυγα από τα Ανώγεια, αλλά εντάξει σιγά σιγά όταν μεγαλώνεις εντάξει αλλάζεις κιόλας, άλλαξα λίγο και μου άρεσε και η ζωή εδώ στην Αθήνα τώρα, περνάω και πάρα πολύ ωραία και εδώ στην Αθήνα, που λένε όλοι είναι κόλαση. (Συν. 10)

- ***«Τώρα δεν έχω υποστήριξη»…***

Παρόλο το συναίσθημα της ανεξαρτησίας και της ελευθερίας που ένιωθαν, ακριβώς επειδή ήταν πλέον ενήλικες, είχαν να αντιμετωπίσουν καινούριες προκλήσεις στο νέο τους ξεκίνημα και να διαχειριστούν καταστάσεις που μέχρι πρότινος ήταν ευθύνη άλλων. Αυτές είχαν να κάνουν κυρίως με το πώς θα ανταπεξέλθουν σε μια κοινωνία, η οποία δεν είναι ιδιαίτερα υποστηρικτική και συμπεριληπτική μαζί τους, το ότι έπρεπε να βιοποριστούν πλέον μόνοι τους χωρίς καμία στήριξη και μάλιστα σε περιόδους κρίσης και να τα φέρουν γενικότερα εις πέρας με τα έξοδα και τις ενήλικες ευθύνες. Όπως αναφέρουν και οι ίδιοι:

Αυτός ο τρόπος δεν είναι καλός ο τρόπος. Δεν είναι (..) να μην γνωρίσεις κάποιον άνθρωπο προσωπικά και να έχεις έναν φόβο, ένα μίσος ας πούμε, να μισείς. […] Δεν βασίζεται κάπου ας πούμε, χωρίς να έχετε πει καμία λέξη μεταξύ σας και να είναι έτσι η συμπεριφορά του άνθρωπο ας πούμε. (Συν. 6)

[…] τα παιδιά αυτά μεγαλώσανε, μείναν εκεί μεγαλώσανε και θέλω να μπούνε στην κοινωνία. Η κοινωνία αυτή είναι η ζούγκλα. Δεν υπάρχει προστασία. Δεν υπάρχει ασφάλεια. Δεν υπάρχει έστω και το φαγητό. Πρέπει να πας να παλεύεις, να πολεμάς, να κάνεις πράγματα τα οποία, δεν έρχεται στο νου σου, δεν καταλαβαίνεις ότι ναι αυτή τη στιγμή αυτός ο άνθρωπος είναι ο λύκος και θέλει να με φάει και εκεί θα σε κλαίει θα σε εκμεταλλεύσει, έτσι; (Συν. 7)

[…] το πρώτο μεταβατικό στάδιο, όταν έγινα ενήλικας, ήρθα στην Αθήνα, τα πρώτα χρόνια ήμουν πολύ δραστήριος, πάρα πολύ, νιώθω ότι δεν κουραζόμουνα, ευχάριστα κυνηγούσα τα πάντα, μετά έζησα κι εγώ, έτυχα και εγώ και άλλα παιδιά ζούσαμε ελληνική κρίση, μεγάλη κρίση στην Ελλάδα (Συν. 8)

[…] όταν έφυγα από το ίδρυμα ξεκίνησε η καθημερινότητά μου, τι πρέπει να κάνω από δω και ύστερα. Τώρα δεν έχω υποστήριξη, ούτε τον χώρο να μείνω, ούτε.. τότε που μείναμε, ήταν όλα πληρωμένα ουσιαστικά. Όταν έφυγα, σκεφτόμουν λέω ναι, από εδώ και πέρα ύστερα πρέπει να πληρώσω ένα budget, να βάλω στην άκρη, κάθε μήνα πρέπει να πληρώσω το ρεύμα μου, τη διατροφή μου, το ενοίκιο. […] Ναι πρέπει να χειρίζομαι σωστά το κομμάτι οικονομικά. (Συν. 9)

Επίσης παρουσιάζεται η εικόνα ότι ορισμένοι δυσκολεύονται πολύ στη νέα αυτή συνθήκη και δεν καταφέρνουν να ανταπεξέλθουν. Το αποτέλεσμα είναι να οδηγούνται στις εξαρτήσεις και στον θάνατο ή και σε παράνομες δραστηριότητες που εν τέλη τους στερούν την ελευθερία τους:

[…] ήρθα στην Αθήνα μετά από 2 χρόνια, συνάντησα παιδιά στην ηλικία μου που ήμασταν πριν από 2-2,5 χρόνια στη Μυτιλήνη στο Κέντρο Υποδοχής και Ταυτοποίησης, τους είδα εδώ πέρα ότι και είχαν μπει βαθιά στα ναρκωτικά. Σιγά σιγά τους έχασα. Πέθαναν αυτά. […] ζητούσαν βοήθεια από εμένα να πάω εγώ, να τους βοηθήσω για να τους βρω από.. νεκροτομείο (Συν. 5)

Ναι και τα άλλα τα παιδιά ήταν πάρα πολύ δύσκολο που τους συνάντησα ας πούμε και σε φυλακές έχω συναντήσει, για εμπόριο ναρκωτικών, εμπόριο ανθρώπων, εμπόριο για διάφορα παράνομα (Συν. 7)

- ***Προσωπική και επαγγελματική εξέλιξη***

Μάλιστα διαφαίνεται, ότι οι συμμετέχοντες δεν εφησυχάζονται απλά στην προσαρμογής τους. Όπως προκύπτει από τα λεγόμενα ορισμένων, επιδιώκουν συνεχή βελτίωση και εξέλιξη σε τομείς που έχουν να κάνουν με την εκπαίδευση και την καλλιέργεια μέσω συμμετοχής σε δραστηριότητες. Ακόμη δίνουν έμφαση στην επαγγελματική τους πορεία, κάνοντας νέες προσπάθειες και βήματα, βελτιώνοντας έτσι και το οικονομικό τους επίπεδο.

[…] ψάχνω μετά για δραστηριότητες για παράδειγμα, να κάνω κάτι πέρα από δουλειά, μαθήματα για παράδειγμα τότε πήγα βρήκα στα Εξάρχεια, έμαθα τα Εξάρχεια στην Αθήνα, βρήκα (..) πήγα να μάθω θέατρο έτσι από μία ομάδα, ελεύθερες ομάδες, εκεί πάλι για να μάθω τον κόσμο, το ένα το άλλο. […] κατανοώ ότι πρέπει να προσπαθήσω όσο το δυνατόν πρέπει καλό αντί κακό, ασχολούμαι λίγο έχω τελειώσει φωτογραφία ασχολούμαι με φωτογραφία, διαβάζω, ξέρω εγώ δουλεύω, έχω μια κοινωνική ζωή όσο μπορώ, καλά είμαι. (Συν. 8)

[…] είμαι λίγο καλύτερα βγάζω και χρήματα τώρα, έχω κάνει μια εταιρία εδώ στην Αθήνα, εντάξει δεν είναι εταιρία εταιρία, αλλά εντάξει βγάζω λίγο παραπάνω, από το αν θα έμενα στο χωριό (Συν. 10)

5.5. Προτάσεις

Οι συμμετέχοντες πέραν των εμπειριών τους, παρουσίασαν και ορισμένες προτάσεις για το τι θα μπορούσε να είχε γίνει καλύτερα, αλλά και να λειτουργήσει στο σήμερα, ώστε να ενισχυθεί η μετάβαση στην ενηλικίωση και η ένταξη των ασυνόδευτων ανηλίκων. Οι ανάγκες αυτές σχετίζονται κυρίως με την εφαρμογή κατάλληλων κρατικών πολιτικών που θα διασφαλίζουν οικονομική και στεγαστική υποστήριξη μετά τη συμπλήρωση του 18ου έτους και την αποχώρησή τους από τη δομή φιλοξενίας. Επιπλέον, θεωρούν ιδιαίτερα σημαντική την παροχή εκπαίδευσης σε ζητήματα που αφορούν την προσαρμογή στο νέο πολιτισμικό περιβάλλον, το οποίο διαφέρει από τον τόπο καταγωγής τους, καθώς και σε διαδικασίες που θα χρειαστεί να διαχειρίζονται αυτοτελώς ως ενήλικοι. Τέλος, υπογραμμίζουν τη σημασία της επαγγελματικής κατάρτισης και της εκμάθησης τεχνικών δεξιοτήτων, ώστε να μπορούν να ενταχθούν ομαλά στην αγορά εργασίας.

5.5.1. Οικονομική στήριξη και σπουδές

Μια σημαντική πρόταση, που θα βοηθούσε και θα υποστήριζε αρκετά τους νεαρούς ενήλικες κατά την έξοδό τους από την παρεχόμενη φροντίδα, αφορά την οικονομική τους ενίσχυση μετά τα 18, ώστε να μπορέσουν να καταρτιστούν εκπαιδευτικά και επαγγελματικά. Παρέχοντάς τους το κράτος χρηματική στήριξη, θα μπορούσαν να καλύψουν το κόστος του ενοικίου τους ή άλλα πιθανά έξοδα που θα σχετίζονταν με τις σπουδές τους και θα τους βοηθούσαν στο να τις ολοκληρώσουν. Όπως προκύπτει και από τους ίδιους:

> *Εδώ θα ήταν πάρα πολύ βοηθητικό το να παίρνουμε όταν γίνεις 18.. θα πάρεις αυτά τα λεφτά ή κάθε μήνα τόσο λεφτά.. ας είναι λίγο τουλάχιστον λες.. ένα ενοίκιο. […] Από το κράτος, το πιο σημαντικό είναι από το κράτος άμα δεν βγάζει από το κράτος οι άνθρωποι δηλαδή.. ποιοι άλλοι να βοηθήσουν; Ναι. Παιδιά 18 θέλετε να σπουδάσετε; Ναι (..) παίρνετε αυτό το ποσό ή θα σας δώσουμε (..) σε περισσότερα πανεπιστήμια.. ή… στα.. όσοι σπουδάζουνε δεν δίνουνε ένα σπίτι; Μέσα στο κέντρο δηλαδή.. […] Κάτι τη στήριξη να μπορεί να τελειώσει τις σπουδές του. (Συν. 1)*

[…] πρέπει να υπάρχει ένα κάποιο πρόγραμμα, κρατικό πρόγραμμα για μένα, ξεπερνάει το ένα ξενώνα για να κοιμάσαι.. […] Πρέπει να υπάρχει ένα συγκεκριμένο πρόγραμμα, μεταβατικό πρόγραμμα ενηλικίωσης, να υπάρχει με στήριξη από το κράτος, οργανωμένο πρόγραμμα, ώστε ο άλλος μετά από ενηλικίωση να υπάρχει μία οικονομική υποστήριξη; […] Ότι να μπορέσεις είτε να μάθει κάποιο συγκεκριμένο επάγγελμα, είτε αν σπουδάζει να υπάρχει η στήριξη για τις σπουδές του, να υπάρχουν αυτά. (Συν. 7)

[…] Αν υπάρχει ένα πλαίσιο, ένα πρόγραμμα αναλόγως, ένα παιδί για παράδειγμα μετά από ενηλικίωση θέλει να σπουδάσει, να υπάρχει στήριξη σπουδές, ξέρω εγώ; Με κάποιον άλλο τρόπο ή αν μάθαινε κάποιο επάγγελμα, να υπάρχει πάλι η ανάλογη στήριξη ώστε να μπορέσει αυτός να σταθεί στα πόδια του. (Συν. 8)

5.5.2. Στεγαστική πολιτική

Μια άλλη πρόταση είχε να κάνει με την εφαρμογή κάποιας στεγαστικής πολιτικής από το κράτος για τους νεαρούς ενήλικες, που αποχωρούν τον χώρο που φιλοξενούνται, ώστε να μην βρίσκονται ξαφνικά χωρίς σπίτι και προστασία. Καθώς η στέγαση είναι από τα πρώτα και πιο σημαντικά πράγματα που πρέπει να καλυφθούνν ώστε να μπορέσει ο νεαρός ενήλικος φτιάξει τη ζωή του και να εξελιχθεί, όπως αναφέρουν και οι ίδιοιν θα πρέπει να του παρασχεθεί έστω για ένα χρονικό διάστημα ένα χώρος να μένει. Αυτό και θα τον διατηρήσει ασφαλή από την αστεγία και ταυτόχρονα θα τον βοηθήσει να εστιάσει σε άλλα σημαντικά για αυτόν πράγματα όπως η εργασία και η εκπαίδευση:

Χρειάζεσαι κάποιο να με βοηθήσει εμένα, να πάρω σπίτι πρώτα, γιατί αν δεν είναι θεία μου και ξάδελφο μου εδώ, θα μείνουν στο δρόμο (..) κατάλαβες; Αυτό. Πρέπει να βοηθήσει το πρώτο μόνο το σπίτι και μετά το παιδί μπορεί να ψάχνεις, μπορεί να βρω κάποιο να έχει φίλο, να έχει κάτι, να δουλεύει και να κάνει κάτι. Αλλά το σπίτι που ήτανε δύσκολο, είναι πρώτα το σπίτι να μη μείνεις στο δρόμο. Αυτό. (Συν. 2)

Αν μπορέσει να πάνε κατευθείαν στην εκπαίδευση. Αν μπορεί να δοθεί κάποια στέγαση, όπως δεν το κατάφερα εγώ ας πούμε. Εγώ δεν είχα κάποια στήριξη ας πούμε, ούτε οικονομικά, ούτε ας πούμε κάπου το να με υποστηρίξει ας πούμε κάποια οργάνωση, το κράτος ή κάτι. Για αυτό δεν το κατάφερα εγώ. (Συν. 6)

Δεν ξέρω, κάθε είδος οργανωμένο, ώστε να ο άλλος να μπορέσει να μείνει, παρά να μην βρεθεί σε κίνδυνο από εκεί βγαίνοντας μετά σε ένα μπάχαλο. (Συν. 8)

Για τα παιδιά πιστεύω ότι πρέπει να τους έχει. πριν να ενηλικιωθούν, πρέπει να τους έχει που θα μείνουν μετά τι θα κάνουν, για λίγο καιρό. Για παράδειγμα μπορεί να έχουν ένα σπίτι για λίγο καιρό, να τους έχει στο μυαλό τους ότι έχω αυτό το σπίτι, βρίσκετε κάποια δουλειά που μπορείτε να βοηθήσετε τη ζωή σας.. […] Αν δεν έχεις κανένα, πρέπει να έχεις μια μικρή στήριξη στην αρχή, πώς να πω, σαν να έχεις πρώτο βήμα για να σηκωθείς στη ζωή σου. […] Ναι να μην είναι στο δρόμο, για παράδειγμα έχεις ενηλικιωθεί και ξαφνικά δεν έχεις που να πας. […] Όταν ενηλικιωθείς για λίγο καιρό μέχρι να μάθεις, δηλαδή να κάνεις κάτι, πρέπει να έχεις κάπου που θα μείνεις, που θα φας, αυτά πρέπει να έχεις. Για λίγο καιρό εντάξει δεν λέω ότι πρέπει να έχεις για όλο το ζωή, εντάξει για λίγο διάστημα. Για 1χρόνο, για 6 μήνες, για 5 μήνες; και να είναι και 1 μήνα όμως. (Συν. 10)

5.5.3. Απαραίτητες γραφειοκρατικές και προσωπικές διαδικασίες

Επίσης, γίνεται αναφορά στις απαραίτητες για αυτούς διαδικασίες, που μέχρι τα 18 υποστηρίζονται από το κέντρο, όταν όμως τα παιδιά ενηλικιώνονται δεν έχουν κάποια βοήθεια σε αυτές και πρέπει να τις αναλάβουν μόνοι τους. Οι διαδικασίες αυτές έχουν να κάνουν με ζητήματα, όπως η ανανέωση των νομιμοποιητικών τους εγγράφων, η σύνταξη του βιογραφικού τους, η αναζήτηση εργασίας κ.ά. Όπως μας αναφέρουν ορισμένοι συμμετέχοντες, θα πρέπει να σχεδιαστεί ένα σύστημα εκπαίδευσης πάνω σε αυτές ή κάποια υπηρεσία, η οποία να εξειδικεύεται σε αυτά τα ζητήματα. Με τον τρόπο

αυτό, θα μπορούσε κάποιος να απευθυνθεί, ώστε να διευθετεί τις εκκρεμότητές του με σωστή καθοδήγηση και να μπορεί σταδιακά να τις διεκπεραιώνει και μόνος του.

> *[…] κανένα γραφείο σαν ΚΕΠ, να πούμε προσφυγικό κομμάτι.. που όπου θα γίνει κάποιος 18 να πάει εκεί πέρα, να βοηθήσει σε όλα στο κομμάτι τα υπόλοιπα χαρτούρες.. […] ναι έγινα 18, ήρθα εδώ πέρα, πώς μπορείτε να βοηθήσετε δηλαδή, που μπορώ να βρω εύκολα δουλειά, πώς θα φτιάξω το βιογραφικό, όλα αυτά. […] επειδή έχω πρόβλημα αυτό πως μπορώ να βγάλω ΑΦΜ.. για το άσυλο… πώς θα φτιάξω ένα βιογραφικό, πώς να στείλεις το βιογραφικό, πώς θα πάρω τηλέφωνο να κλείσω ένα ραντεβού σχετικό (Συν. 1)*

> *[…] όταν κάνουν τα χαρτιά, πιστεύω εγώ, πρέπει να κάνουνε λίγο μεγάλο σύστημα, για να κάνει το παιδί τα χαρτιά του. Αυτοί βέβαια προσέχουν, το κάνουν όλο το πρόγραμμα, να πάει το άνθρωπος να κάνει.. να καταλαβαίνει τι γίνεται, κατάλαβες; […] Τι κάνει. Όταν είναι μόνος του πρέπει να ξέρει, έχει δει τι πρέπει να κάνει. (Συν. 4)*

5.5.4. Επαγγελματική κατάρτιση

Ένα ακόμη πολύ σημαντικό ζήτημα που θίγεται είναι αυτό της εργασίας και της υποστήριξης, που πρέπει να λαμβάνουν τα παιδιά όσο ακόμα είναι στο κέντρο φιλοξενίας, ώστε να είναι καλύτερα προετοιμασμένα όταν ενηλικιωθούν και αποχωρήσουν. Οι προτάσεις κάποιων έχουν να κάνουν με την εκπαίδευση των παιδιών σε διάφορες τέχνες, ώστε να μπορούν να μπουν ευκολότερα στην αγορά εργασίας, αλλά και με τη σύναψη συνεργασιών με φορείς για επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση, ώστε να βρίσκουν το αντικείμενο με το οποίο θέλουν να απασχοληθούν, να ξεκινούν να εργάζονται, να λαμβάνουν κάποια χρήματα και ταυτόχρονα να εντάσσονται στην ελληνική κοινωνία.

> *Ξέρεις τι, μακάρι όταν είμαι στο κέντρο, να έχουμε πρόγραμμα απ' το.. πώς το λένε; Απ' το κέντρο.. απ' την Ελλάδα ας πούμε όλα. Να έχουμε πρόγραμμα μπορούμε να δουλέψουμε δηλαδή 2-3 ώρες, κατάλαβες; Είναι πολύ καλό να μάθουμε κάτι και να δουλέψουμε, να βγάλω λίγο χρήματα. Είναι μας βοήθα λίγο, πολύ. […] και να μάθουμε πιο πολύ ελληνικά αυτό*

και εμείς βοηθάμε Ελλάδα. […] πρέπει να έχει και διάφορα. Έχει ας πούμε καφενεία, ταβέρνες πώς το λένε.. […] αν γίνεται, να δει το παιδί που σ' αρέσει να δουλέψει, για να συνεχίζει εκεί αν είναι, δεν ξέρω εγώ πιστεύω έτσι ή να συνεχίζεις τα ίδια. […] δεν χρειάζεται να είναι τα ίδια, γιατί θα πάνε και άλλα παιδιά να.. απ' την εστία τα καινούργια, να δουλέψουν εκεί και πρέπει να είναι δίπλα του μόνο Έλληνας για να μάθουν Ελληνικά, αυτό το παιδί πιστεύω ναι, πρέπει να έχουν και πρόγραμμα. (Συν. 4)

Αυτό που θα έλεγα και θα ήθελα να προσθέσω, στο κομμάτι αυτό το χρονικό διάστημα διετία, να υπάρχει επιπλέον εκπαίδευση, εκμάθηση κάποια τέχνη, κάποια δουλειά. Συνεργασία με κάποιους φορείς. Είτε ιδιωτικό τομέα, είτε κρατικό, είτε απ' έξω, δεν ξέρω. Να υπάρχει και αυτό, γιατί αυτό θα βοηθήσει πάρα πολύ στο παιδί, που να μπορέσει άνετα και εύκολα να μπει στην αγορά εργασίας. Το κάτι που έπρεπε να έχει γίνει και πρέπει να γίνει από τότε που είναι ανήλικος βέβαια, να το συνδυάζεται από πριν, να φτάσει σε ηλικία π.χ. 20 χρονών, να ξέρει κάποια τέχνη, κάποια δουλειά, κάποιο επάγγελμα και μετά άνετα μπορεί να προχωρήσει. (Συν. 7)

5.5.5. Κοινωνική εκπαίδευση

Όσον αφορά την προσαρμογή τους στην Ελληνική κοινωνία, κάποιοι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρουν το πόσο σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι ίδιοι οι άνθρωποι που εργάζονται με τα παιδιά στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς τους, στην εκμάθηση κοινωνικών δεξιοτήτων και την εκπαίδευσή τους σε ορισμένες διαδικασίες. Μάλιστα επικεντρώνονται στο ότι τα παιδιά αυτά έρχονται με τις ιδιαίτερες καταβολές και τον τρόπο συμπεριφοράς που γαλουχούνται στη χώρα τους, ο οποίος διαφέρει σημαντικά από αυτόν της χώρας υποδοχής. Το αποτέλεσμα είναι να υπάρχουν φορές που τα παιδιά εμφανίζουν δυσπροσαρμοστικές ή και αποκλίνουσες συμπεριφορές. Οι άνθρωποι λοιπόν, που εργάζονται στην παιδική προστασία, οφείλουν να πράττουν συνειδητά, να έχουν γνήσιο ενδιαφέρον γι' αυτό το πληθυσμό και να παρέχουν ουσιαστική και στοχευμένη στήριξη για να τον οδηγήσουν στην κοινωνική ένταξη:

[…] αν μπορούνε να κάνουν πιο μεγάλο σύστημα για τα κακά παιδιά που δεν θέλουν να δουλεύουν, δεν θέλουν να κάνουν τίποτα ή που έχουν στο μυαλό του πρόβλημα […] Αυτός δεν είχε μυαλό για να κάνει σωστό ζωή, καλό ζωή, αυτό μπορεί να πάει να παίζει με τη μαφία, γιατί έτσι μυαλό του. Να κάνουν πιο μεγάλο σύστημα για να βγάλουν αυτά τα πράγματα από το μυαλό του, να βάλουνε καλά πράγματα. (Συν. 4)

Οι άνθρωποι όταν πηγαίνουν να αναλαμβάνουν μέριμνα παιδιών, πρέπει να νιώθουν γονείς, να είναι συνειδητοί γονείς, πραγματικοί γονείς. Τότε τα παιδιά θα γίνουνε συνειδητά παιδιά, θα έχεις συνειδητά παιδιά στην κοινωνία σου. Όσο όμως δεν είσαι συνειδητός εσύ, που θες να παρέχεις αυτό, δεν μπορείς να τρέφεις συνειδητά παιδιά. Άρα για να μπορέσω εγώ να παρέχω μια ουσιαστική βοήθεια, πρέπει να είμαστε αρκετά συνειδητός. […] Όταν εσύ θες να πας, να γίνεις, να μεριμνάς παιδιά, να προσέχεις παιδιά, πρέπει δικά σου παιδιά να γίνουν αυτά τα παιδιά. (Συν. 5)

[…] να υπήρχε ας πούμε μια σωστή ροή από τους ίδιους τους ανθρώπους που δουλεύανε εκεί μέσα με την κοινωνία. Να είναι αυτοί διαμεσολαβητές. […] το κύριο κομμάτι είναι ότι να έχεις ένα άνθρωπο να σε πονάει, να σε καταλάβει, να σου πει ρε φίλε θες να πας να νοικιάσεις ένα σπίτι; Ωραία φτιάξε ΑΦΜ σου, ΑΜΚΑ σου, ξέρω γω βρες μια δουλειά, μετά ψάξε βρες το σπίτι, δώσε τα στοιχεία σου, το συμφωνητικό να το υπογράψεις, γιατί αυτό το παιδί έχει ζήσει σε άλλη νοοτροπία, άλλη κουλτούρα, του είναι πάρα πολύ δύσκολο και δεν μπορεί να το καταλάβει γιατί είναι μικρός, ένα πράγμα σκέφτεται, παιχνίδι. Θέλει να πάει να παίξει, να περάσει η ώρα του, γιατί εκεί που ήτανε, βομβαρδισμοί (Συν. 7)

Σε συνέχεια των παραπάνω, άξια αναφοράς είναι η πρωτοβουλία, ενός εκ των προαναφερθέντων συμμετεχόντων, ο οποίος στα πλαίσια της ιδιότητάς του ως πρόεδρος της Αφγανικής κοινότητας στην Ελλάδα, συνδημιούργησε ένα πρόγραμμα κοινωνικής εκπαίδευσης. Το πρόγραμμα αυτό εστιάζει σε καίρια και πρακτικά

ζητήματα που οι νεαροί ενήλικες θα κληθούν να αντιμετωπίσουν στην καθημερινή τους ζωή, υποστηρίζοντας έτσι τη διαδικασία προσαρμογής και κοινωνικής ένταξής τους:

> *Κοίτα αυτό που έχω κάνει προσωπικά σαν ***, όταν ήμουνα στην κοινότητα Αφγανών και μεταναστών προσφύγων στην Ελλάδα ως πρόεδρος, με ένα γραφείο, με ένα ΜΚΟ, προσπαθήσαμε και φτιάξαμε ένα εκπαιδευτικό κομμάτι για τα παιδιά άνω των 18, έτσι; Τι κάναμε. Φέρναμε τα παιδιά, τα υλικά όλα τα είχα έτοιμα, τα είχαμε ετοιμάσει από πριν και καλούσαμε τα παιδιά έχουν γίνει 17-18, προς 18. […] Επάνω στη μετάβαση και ερχόντανε στις τάξεις που είχα εγώ και εγώ ο ίδιος τα έκανα από το πρόγραμμα, επί 4 μήνες και τους μάθαινα πώς μπορούν να εντάσσονται στην ελληνική κοινωνία. Υπήρχε βιβλίο δηλαδή, με βάση αυτό πηγαίναμε, όλα τα πάντα τα λέγαμε. 4 μήνες, 2 ημέρες την εβδομάδα. […] Ξεκίνησε από πώς να πάω να αγοράσω ένα αυτοκίνητο, να αγοράσω κάτι απλό από ένα μαγαζί ξεκινούσε, μέχρι και την ελληνική ιθαγένεια πώς μπορώ να αποκτήσω. Δηλαδή είχε όλα. ΑΜΚΑ, ενοικίαση σπιτιών, να νοικιάζω αυτοκίνητο, πώς να βγάλω δίπλωμα, πώς να βγάλω ΑΜΑ, όλα όλα τα πάντα 4 μήνες. (Συν. 7)*

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

6.1. Συζήτηση

Η παρούσα ενότητα αποσκοπεί στην ερμηνευτική συζήτηση των ευρημάτων που προέκυψαν από την ποιοτική ανάλυση των ημιδομημένων συνεντεύξεων, με άξονα τα ερευνητικά ερωτήματα της έρευνας. Για κάθε ερευνητικό ερώτημα επιχειρείται μια συνολική αποτίμηση των βασικών μοτίβων που αναδείχθηκαν μέσα από τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων, ακολουθούμενη από την ερμηνεία τους και τη σύνδεσή τους με το θεωρητικό πλαίσιο και την υπάρχουσα βιβλιογραφία. Μέσα από αυτή τη διαδικασία επιδιώκεται όχι μόνο η απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα, αλλά και η κριτική κατανόηση των εμπειριών και των νοηματοδοτήσεων των συμμετεχόντων, καθώς και η ανάδειξη ομοιοτήτων ή αποκλίσεων σε σχέση με προηγούμενες μελέτες. Η συζήτηση αυτή συμβάλλει στην εμβάθυνση της επιστημονικής γνώσης γύρω από το ζήτημα της μετάβασης στην ενήλικη ζωή των ασυνόδευτων ανηλίκων, φωτίζοντας πτυχές που συχνά παραμένουν λιγότερο ορατές στον δημόσιο και ακαδημαϊκό λόγο.

6.1.1. <u>Α΄ Ερευνητικό ερώτημα</u>: Πώς νοηματοδοτούν οι πρόσφυγες τη διαμονή τους στο Κέντρο Φιλοξενίας Ανωγείων, όταν ήταν ακόμα ανήλικοι.

Αναφορικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα της μελέτης, από τα ευρήματα προκύπτει ότι το κέντρο γι' αυτούς ήταν ένας ασφαλής χώρος, στον οποίο καλύπτονταν βασικές τους ανάγκες, τις οποίες είχαν έως τότε στερηθεί. Πρωταρχικά εστιάζουν στην παροχή σίτισης, στέγασης και φροντίδας, καθώς πέραν του ότι αποτελούν και τις πιο επιτακτικές ανάγκες όσον αφορά την επιβίωση κάθε ανθρώπου, πρόκειται για παροχές που, όπως έχει αναφερθεί στο υποκεφάλαιο 1.3.2. (σελ. 20), οι ανήλικοι έχουν στερηθεί κατά τη διάρκεια του ταξιδιού τους. Η κάλυψη τους επομένως κρίνεται απαραίτητη για τη σωματική και ψυχική τους υγεία, αλλά και για να μπορέσουν σταδιακά να εστιάσουν στην προσωπική τους εξέλιξη και αυτοπραγμάτωση. Επιπρόσθετα, η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας και γενικότερα η επιμόρφωσή τους μέσω τυπικής και άτυπης εκπαίδευσης, καθώς και η ενασχόλησή τους με δραστηριότητες εμπλούτιζε ποιοτικά το χρόνο τους, που με βάση τη Σύμβαση του ΟΗΕ για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989), αυτά αποτελούν αναφαίρετο δικαίωμα και είναι αναγκαία για κάθε παιδί και έφηβο, καθώς συμβάλλουν στην ομαλή ψυχοκοινωνική τους ανάπτυξη. Παράλληλα υποστηρίζονταν σε προσωπικά και νομικά ζητήματα, που γι' αυτούς ήταν καίριας και

επιτακτικής σημασίας, λόγω των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της κοινωνικής ομάδας που ανήκουν, τα οποία αναφέρονται και στο υποκεφάλαιο 1.2. (σελ. 18): θύματα βίας και εκμετάλλευσης, ταπεινωτική μεταχείριση, ζητήματα υγείας, χαμηλό μορφωτικό επίπεδο κ.ά. Τα ευρήματα έρχονται σε αντιστοιχία με αυτά συναφών ερευνών της Σαμάρα (2024) και της Οικονόμου (2020), όπου αποτυπώνουν με αναλυτικό τρόπο τις παροχές του Κέντρου προς τα παιδιά, τόσο για τις βιοτικές τους ανάγκες, όσο και για αυτές που καλύπτουν συναισθηματικά, αλλά και πρακτικά τους ζητήματα. Επίσης, σύμφωνα με την UNICEF (n.d.), τα ασυνόδευτα παιδιά έχουν ανάγκη όχι μόνο βασικών υπηρεσιών όπως στέγη και υγεία, αλλά και ψυχοκοινωνικής υποστήριξης, πρόσβασης στην εκπαίδευση και δραστηριοτήτων που προωθούν την κοινωνική τους ένταξη, στοιχεία που αντανακλώνται και στα παραπάνω ευρήματα.

Σημαντικό ρόλο στη διαμονή τους φαίνεται να διαδραματίζουν και οι εργαζόμενοι του κέντρου φιλοξενίας, από τους οποίους λάμβαναν στήριξη, φροντίδα και αγάπη, ανεξαρτήτως της ειδικότητας και της θέσης εργασίας που είχαν αναλάβει. Όσον αφορά τις κοινωνικές λειτουργούς, παρουσιάζονται ως βασικοί πυλώνες του κέντρου, αναλαμβάνοντας καίρια ζητήματα που τους αφορούσαν. Τους εκπαίδευαν στα δεδομένα της νέας πολιτισμικής κουλτούρας, τους υποστήριζαν στη διεκπεραίωση διαφόρων γραφειοκρατικών και καθημερινών διαδικασιών, ενώ ταυτόχρονα ήταν πάντα εκεί για να τους ακούσουν, να συζητήσουν και να παρέχουν στήριξη. Γενικότερα δίνεται η αίσθηση μέσω των ευρημάτων, ότι η εκάστοτε κοινωνική λειτουργός που εργαζόταν στο Κέντρο Φιλοξενίας, αποτελούσε συνδετικό κρίκο ανάμεσα στα παιδιά και την κοινωνία υποδοχής και με γνήσιο ενδιαφέρον και ενσυναίσθηση μεταλαμπάδευε γνώσεις, αξίες και τα απαραίτητα εφόδια για να προσαρμοστούν στη νέα συνθήκη και να οδηγηθούν στην ουσιαστική ένταξη. Η παραπάνω άποψη επιβεβαιώνεται και από τα ευρήματα της Οικονόμου (2020), όπου ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού φαίνεται να υπερβαίνει τη στενή επαγγελματική ιδιότητα και συνδέεται με μια συνολικότερη λειτουργία υποστήριξης και καθοδήγησης των ασυνόδευτων ανηλίκων. Ειδικότερα περιλαμβάνει την εκπαίδευση των παιδιών σε θέματα καθημερινής ζωής, προσαρμογής στο νέο πολιτισμικό περιβάλλον, κατανόησης των κοινωνικών κανόνων, καθώς και τη στήριξή τους σε γραφειοκρατικές διαδικασίες, όπως η πρόσβαση σε υπηρεσίες, η εκπαίδευση και η διαδικασία ασύλου, παρέχοντας μια σταθερή καθοδήγηση και υποστήριξη στα παιδιά. Επιπλέον, η συναισθηματική διαθεσιμότητα και η ενσυναίσθηση που αποδίδουν οι συμμετέχοντες στις κοινωνικές

λειτουργούς συμφωνούν με τα ευρήματα των Borho et al. (2023), σύμφωνα με τα οποία οι ασυνόδευτοι νέοι προσδοκούν από τους κοινωνικούς λειτουργούς όχι μόνο βοήθεια σε πρακτικά ζητήματα, αλλά και ουσιαστική ακρόαση, κατανόηση και γνήσιο ενδιαφέρον. Η σχέση αυτή συμβάλλει στην ενίσχυση της ψυχοκοινωνικής τους ανθεκτικότητας και στη σταδιακή τους προσαρμογή στη χώρα υποδοχής. Στο ίδιο πλαίσιο, η Kohli (2006) υποστηρίζει ότι οι κοινωνικοί λειτουργοί αναπτύσσοντας ουσιαστικές σχέσεις με τους ασυνόδευτους ανηλίκους, προσφέροντας ταυτόχρονα πρακτική βοήθεια και θεραπευτική φροντίδα διευκολύνουν την επανεγκατάσταση και την προσαρμογή τους στο νέο περιβάλλον. Πέραν των κοινωνικών λειτουργών, παρόμοια στάση προκύπτει ότι είχαν και άλλοι εργαζόμενοι του κέντρου φιλοξενίας, όπως υπεύθυνοι καθημερινής φροντίδας, μαγείρισσες και εκπαιδευτικοί, οι οποίοι βοηθούσαν και υποστήριζαν τα παιδιά στην καθημέρινοτητά τους, ακόμα και πέραν του ρόλου εργασίας τους. Μάλιστα αυτό τονίζεται έντονα από τους συνεντευξιαζόμενους, καθώς από τον λόγο τους απορρέει το ότι το προσωπικό τους είχε αποδεχθεί και αγκαλιάσει, σε βαθμό που τους είχαν σαν παιδιά τους, παρέχοντάς τους άνεση, ασφάλεια και φροντίδα, που ενδεχομένως ορισμένοι να μην είχαν ξαναβιώσει. Το παραπάνω εύρημα επιβεβαιώνεται και από τα στοιχεία της Έκθεσης Ευρημάτων του Α' Κύκλου Αξιολόγησης των Κέντρων Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων της Γενικής Γραμματείας Ευάλωτων Πολιτών και Θεσμικής Προστασίας (2025), όπου η υψηλή ενσυναίσθηση, το προσωπικό ενδιαφέρον του προσωπικού και η στήριξη που διαπιστώθηκε ότι παρέχεται στους ανηλίκους, συνάδει με τις αφηγήσεις των συμμετεχόντων. Ακόμη αποφαίνεται, ότι μέσω αυτής της διαδικασίας καλύπτονται και οι συναισθηματικές ανάγκες των ανηλίκων, υπό την έλλειψη της φροντίδας της βιολογικής τους οικογένειας. Όπως αναφέρεται και στην έρευνα των Martínez-Usarralde et al., (2025), οι επαγγελματίες, που εργάζονται ως υπεύθυνοι καθημερινής φροντίδας, αποτελούν φιγούρες επιρροής και στήριξης των ασυνόδευτων ανηλίκων, διαδραματίζοντας κρίσιμο ρόλο στην μετέπειτα εξέλιξή τους και θα πρέπει να τους παρέχεται συνεχή εκπαίδευση και υποστήριξη, όπως και επαρκείς συνθήκες εργασίας.

Συνολικά, οι συμμετέχοντες αναδεικνύουν και τον καθοριστικό ρόλο που ενείχε η τοπική κοινωνία των Ανωγείων στη διαμόρφωση μιας θετικής εμπειρίας διαμονής/φιλοξενίας και της μετέπειτα ένταξής τους Το γεγονός ότι οι ανήλικοι αλληλεπιδρούσαν με τον τοπικό πληθυσμό, τόσο εντός του κέντρου φιλοξενίας μέσω της εργασιακής τους εμπλοκής όσο και εκτός αυτού, φαίνεται να αποτέλεσε

καθοριστικό παράγοντα ενδυνάμωσης. Ειδικότερα, η πρόσκλησή τους σε οικίες κατοίκων, η συμμετοχή σε κοινά γεύματα σε οικογενειακό πλαίσιο, καθώς και η ενεργή παρουσία τους σε γάμους και λοιπές τοπικές εκδηλώσεις, συνέβαλαν ουσιαστικά στη διαδικασία αυτή. Ειδικότερα τους πρόσφερε οικονομική στήριξη, δημιούργησε ισχυρούς προσωπικούς δεσμούς που διατηρήθηκαν μέσα στο χρόνο και συνέβαλε στην ανάπτυξη του αισθήματος της αποδοχής και του «ανήκειν». Παρόλο λοιπόν που βρίσκονταν σε διαφορετικό πολιτισμικό περιβάλλον από το δικό τους, με τα χαρακτηριστικά μιας κλειστής τοπικής κοινωνίας που αυτή φέρει, αλλά και με την ιδιοσυγκρασία και τις ιδιαίτερες καταβολές που έφεραν τα ίδια τα παιδιά, επιτεύχθηκε να δημιουργηθεί μια γέφυρα επικοινωνίας και διαπολιτισμικής σύνδεσης ανάμεσα στις δύο πλευρές. Παράλληλα, η βιωματική αυτή επαφή με τον τοπικό πληθυσμό διευκόλυνε την εξοικείωσή τους με την τοπική κουλτούρα και τον τρόπο ζωής στη χώρα υποδοχής, συμβάλλοντας ουσιαστικά στη διαδικασία κοινωνικής ένταξης. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται, επίσης, στο αίσθημα ασφάλειας που παρείχε τόσο η ίδια η δομή όσο και το μη αστικό, κλειστό κοινοτικό περιβάλλον. Αυτό φαίνεται να προστάτευσε τα παιδιά από κινδύνους και μορφές εκμετάλλευσης, που συχνά συνδέονται με μεγάλα αστικά κέντρα, όπως βία και η εγκληματικότητα, η εμπορία ανθρώπων, η εκμεταλλευτική παιδική εργασία κ.ά. (Unicef, n.d.). Η συνολική αποτίμηση της εμπειρίας τους είναι θετική, στοιχείο που υποδηλώνει ότι ο συνδυασμός υλικών παροχών, ανθρώπινων σχέσεων και ενός υποστηρικτικού κοινοτικού πλαισίου λειτούργησε ως προστατευτικός και ενταξιακός παράγοντας κατά τη φιλοξενία τους στο Κέντρο. Τα ευρήματα αυτά ταυτίζονται με τα αντίστοιχα της Οικονόμου (2020), όπου αντίστοιχα οι συμμετέχοντες εξέφραζαν τον σεβασμό και τη συμπερίληψη που δέχονταν προς τη διαφορετικότητα τους, την ασφάλεια που ένιωθαν στα πλαίσια της τοπικής κοινωνίας, αλλά και το ότι είναι σαν να βρίσκονται στον δικό τους τόπο με τους δικούς τους ανθρώπους, λόγω της αγάπης και της στήριξης που λάμβαναν από τον ντόπιο πληθυσμό. Πολλές, επίσης, είναι οι μελέτες που εστιάζουν στη σημασία της αλληλεπίδρασης μεταξύ προσφύγων και κοινωνίας υποδοχής ως ουσιαστικό παράγοντα κοινωνικής ένταξης και συνοχής. Η ενεργή συμμετοχή των προσφύγων σε κοινωνικές, εκπαιδευτικές και εργασιακές δραστηριότητες, καθώς και η αποδοχή της τοπικής κοινότητας, ενισχύει το αίσθημα του «ανήκειν», δημιουργεί κοινωνικά δίκτυα υποστήριξης και μειώνει τις κοινωνικές εντάσεις. Επιπλέον, μέσω της αλληλεπίδρασης αυτής διευκολύνεται η κατανόηση του κοινωνικού πλαισίου υποδοχής και η ανάπτυξη

δεξιοτήτων προσαρμογής που είναι κρίσιμες για την ψυχοκοινωνική ευημερία των προσφύγων και την ενδυνάμωσή τους (Aflred, 2024; Betts et al., 2022).

Επίσης, όσον αφορά τις κυρίαρχες δυσκολίες και ελλείψεις που αντιμετώπιζαν, οι συμμετέχοντες περιέγραψαν αυτές που συνδέονται με το χωρικό πλαίσιο του τόπου που διέμεναν, το οποίο περιόριζε ορισμένες επιλογές και ελευθερίες. Αντίστοιχα ευρήματα για την ίδια τοπική κοινωνία εντοπίζονται και στην έρευνα της Οικονόμου (2020), όπου και εκεί ορισμένοι συμμετέχοντες εκφράζουν δυσαρέσκεια για τις επιλογές, τις ευκαιρίες και τις δυνατότητες που τους παρέχουν τα Ανώγεια. Ακόμη, θίγεται το γλωσσικό εμπόδιο, ιδίως κατά το αρχικό διάστημα, που δυσχέραινε την επικοινωνία, την έκφραση αναγκών και την κοινωνική αλληλεπίδραση, προκαλώντας άγχος και ανασφάλεια. Αντίστοιχα, δυσκολίες εξέφρασαν και οι συμμετέχοντες στην έρευνα της Καστρουνή (2022), λόγω της έλλειψης γνώσης της ελληνικής γλώσσας, ενώ σε ετήσια έκθεση συμμετοχικής αξιολόγησης της UNHCR (2022) ανακύπτει το ότι μέσω αυτής της έλλειψης επηρεάζονται και άλλοι τομείς στη ζωή των ανθρώπων, όπως η εργασία και η στέγαση. Μάλιστα μέσω των ευρημάτων ανακύπτει και μια ενδιαφέρουσα αντίθεση. Οι συμμετέχοντες που φιλοξενούνταν τα τελευταία χρόνια στο Κέντρο επικεντρώνονται στην απουσία ενδιαφερόντων και δραστηριοτήτων που θα τους εμπλούτιζε την καθημερινότητα, όπως συνέβαινε με τους αντίστοιχους που φιλοξενούνταν παλαιότερα. Αυτό εκτιμάται ότι οφείλεται στα προβλήματα υποστελέχωσης και την υποχρηματοδότησης που αντιμετώπιζε το Κέντρο τα τελευταία χρόνια της λειτουργίας του, τα οποία επιβεβαιώνονται και από τη Σαμάρα (2024) στην έρευνά της.

6.1.2 <u>Β΄ Ερευνητικό ερώτημα</u>: Πώς βίωσαν οι νέοι την προετοιμασία για την αποχώρηση από το κέντρο, την έξοδο, την ενηλικίωση και τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή.

Όσον αφορά στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα της μελέτης, τα ευρήματα αναδεικνύουν ότι η διαδικασία αποχώρησης από το κέντρο φιλοξενίας δεν βιώθηκε με ενιαίο τρόπο από όλους τους συμμετέχοντες, αλλά διαφοροποιήθηκε σημαντικά ανάλογα με ατομικούς και δομικούς παράγοντες. Το βίωμα της μετάβασης φαίνεται να επηρεάστηκε τόσο από την προσωπική ετοιμότητα για αλλαγή και τις επιλογές που είχαν ήδη πραγματοποιήσει οι ίδιοι, όσο και από τις συνθήκες που επικρατούσαν τη

δεδομένη χρονική περίοδο. Η αποχώρηση, επομένως, με βάση τα ευρήματα αυτά, δεν φαίνεται να συνιστά ένα μεμονωμένο γεγονός, αλλά μια σύνθετη διαδικασία, η οποία προϋποθέτει έναν βαθμό προετοιμασίας και ενεργού εμπλοκής από το ίδιο το άτομο. Η εμπλοκή αυτή σύμφωνα με την έρευνα της Οικονόμου (2020) εντοπίζεται στην από κοινού με τους κοινωνικούς λειτουργούς διαμόρφωση του ατομικού σχεδίου δράσης, ώστε να έχουν λόγο στα ζητήματα που τους αφορούν, να ταιριάζουν οι στόχοι που τίθενται με τι επιθυμίες και τις ανάγκες τους και να είναι ουσιαστικοί μέτοχοι στη διαδικασία της προσωπικής τους αλλαγής και εξέλιξης. Ακόμη, σύμφωνα και με τα ευρήματα διεθνούς έρευνας για τους ασυνόδευτους νεαρούς μετανάστες που εξέρχονται από το σύστημα παιδικής προστασίας στην Ισπανία, αναδεικνύεται ότι και σε άλλα ευρωπαϊκά πλαίσια η μετάβαση προς την αυτονομία δεν αποτελεί μια ομοιόμορφη διαδικασία, αλλά οι ίδιοι καλούνται να τη διαχειριστούν με βάση τα διαθέσιμα ατομικά και κοινωνικά τους αποθέματα. Σε αυτό το πλαίσιο, η ετοιμότητα για αλλαγή, οι προηγούμενες επιλογές και ο βαθμός πρόσβασης σε υποστηρικτικούς πόρους λειτουργούν ως παράγοντες που ενισχύουν ή δυσχεραίνουν την πορεία προς την αυτονόμηση (Gullo et al., 2021). Έτσι, η αποχώρηση από τη δομή δεν σηματοδοτεί αυτόματα την είσοδο στην ενήλικη ζωή, αλλά συνιστά ένα κρίσιμο σημείο καμπής, του οποίου το βίωμα διαμορφώνεται από το πώς και υπό ποιες συνθήκες πραγματοποιείται. Επίσης, η διαδικασία εύρεσης εργασίας και στέγης, η στήριξη από άτομα του κοινωνικού τους δικτύου, καθώς και η παραμονή τους για ένα εύλογο χρονικό διάστημα στο Κέντρο Φιλοξενίας Ανωγείων, ενώ ταυτόχρονα αλληλεπιδρούν με το ντόπιο πληθυσμό, φαίνεται να διευκολύνουν τη διαδικασία ένταξης και αυτονόμησης για τους νεαρούς ενήλικες του δείγματος, όπως ακριβώς συμβαίνει και στην έρευνα της Οικονόμου (2020). Τα στοιχεία αυτά υποδηλώνουν ότι η επιτυχής μετάβαση δεν εξαρτάται αποκλειστικά από το θεσμικό πλαίσιο, αλλά και από τον βαθμό προσαρμογής και σταθερότητας που έχει επιτευχθεί πριν την αποχώρηση, αναδεικνύοντας τη σημασία της προετοιμασίας για την ενήλικη ζωή.

Επίσης, η προοπτική της αποχώρησης από την παρεχόμενη φροντίδα φαίνεται να συνδέεται και με έντονη δυσκολία, καθώς το κέντρο είχε πλέον λειτουργήσει ως βασικό πλαίσιο αναφοράς στη ζωή των συμμετεχόντων. Μέσα σε αυτό το περιβάλλον είχαν αναπτύξει σταθερές σχέσεις και φιλίες, λάμβαναν συναισθηματική υποστήριξη και ασφάλεια. Υπό αυτό το πρίσμα, η αποχώρηση δεν εκλαμβάνεται απλώς ως ένα πρακτικό βήμα προς την αυτονόμηση, αλλά ως μια αποσταθεροποιητική εμπειρία, η

οποία συνοδεύεται από έντονα συναισθήματα, ψυχοσυναισθηματική επιβάρυνση, αλλά και σύμφωνα με τους Sirriyeh & Ní Raghallaigh (2018), με αβεβαιότητα για το μέλλον. Η μετάβαση αυτή αναδεικνύει ότι η ενηλικίωση και η έξοδος από τη πλαίσιο φροντίδας δεν ταυτίζονται απαραίτητα με αίσθημα ετοιμότητας ή ασφάλειας, αλλά ενδέχεται να ενεργοποιούν φόβους, αβεβαιότητα και συναισθηματικές απώλειες, ιδίως όταν η δομή έχει λειτουργήσει ως υποκατάστατο σταθερότητας και προστασίας. Παρόμοια ευρήματα εντοπίζονται και στην έρευνα της Καστρουνή (2022), όπου και εκεί οι συμμετέχοντες προβληματίζονται για την αποχώρησή τους από τα διαμερίσματα ημιαυτόνομησης διαβίωσης και για το μέλλον τους, ενώ νιώθουν αβεβαιότητα και ανασφάλεια λόγω της απώλειας του υποστηρικτικού πλαισίου και δικτύου φροντίδας που γνωρίζουν. Πέραν της έρευνας αυτής, η ανασφάλεια, ο φόβος και η αβεβαιότητα που βιώνουν τα παιδιά, προκύπτει και από την έλλειψη κρατικής υποστήριξης μετά την ενηλικίωσή τους, η οποία θίγεται στο υποκεφάλαιο 3.2. (σελ. 42-43), αλλά και στις έρευνες των Σαμάρα (2024) και Οικονόμου (2020).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει και το ότι η αποχώρηση από την παρεχόμενη φροντίδα ανέδειξε ένα σύνολο αλληλένδετων δυσκολιών που κατέστησαν τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή απαιτητική αλλά και επισφαλή. Οι συμμετέχοντες μοιράστηκαν εμπειρίες κοινωνικού αποκλεισμού και διακρίσεων λόγω της πολιτισμικής τους ταυτότητας, οι οποίες επηρέασαν την πρόσβασή τους σε στέγη, εργασία και το αίσθημα ασφάλειας στον δημόσιο χώρο. Παράλληλα, η ανάληψη ευθύνης για γραφειοκρατικές και νομικές διαδικασίες, σε συνδυασμό με καθυστερήσεις στην ανανέωση εγγράφων ή στη λήψη αποφάσεων ασύλου, φαίνεται να δυσχεραίνει την πορεία αυτονόμησης. Οι γλωσσικές δυσκολίες και οι οικονομικές πιέσεις εντείνουν περαιτέρω την επισφάλεια, ενώ η αναφορά ακόμη και μεμονωμένων εμπειριών αστεγίας και χρήσης ουσιών υπογραμμίζει ότι η έξοδος από τη φροντίδα δεν εγγυάται ομαλή ένταξη, αλλά μπορεί να συνοδεύεται από σοβαρούς κινδύνους. Τα ευρήματα αυτά συνάδουν με τη διεθνή βιβλιογραφία, καθώς οι Sánchez-Padilla et al. (2025) επισημαίνουν ότι οι νεαροί ενήλικοι που αποχωρούν από την κρατική φροντίδα έχουν να αντιμετωπίσουν ζητήματα όσον αφορά τη πρόσβαση σε στέγαση, η οποία αποτελεί και τη μεγαλύτερη πρόκληση, την εργασία, αλλά και γραφειοκρατικά ζητήματα που απαιτούν υποστήριξη και καθοδήγηση. Αντίστοιχα ευρήματα εντοπίζονται, όμως, και στην ελληνική βιβλιογραφία, καθώς συμμετέχοντες στην έρευνα της Οικονόμου (2020) αναδεικνύουν

το ζήτημα της ξενοφοβίας και του ρατσισμού που αντιμετωπίζουν ο νεαροί ενήλικοι, αλλά και τη δυσκολία εύρεσης νόμιμης εργασίας.

Ακόμη, παρόλο που ορισμένοι περνώντας στο στάδιο της ενηλικίωσης βρήκαν υποστήριξη από δικούς τους ανθρώπους σε καίρια γι' αυτούς ζητήματα, όπως η στέγαση, η εργασία και οι γραφειοκρατικές διαδικασίες, αναδεικνύεται έκδηλα το ότι δεν λάμβαναν καμία επίσημη υποστήριξη φτάνοντας τα 18 έτη, ούτε εντάσσονταν σε κάποιο νέο πρόγραμμα. Το γεγονός αυτό τους έφερνε αντιμέτωπους με νέες προκλήσεις και δυσκολίες της καθημερινότητας, τις οποίες καλούνταν να διαχειριστούν πλέον μόνοι τους από τη μία μέρα στην άλλη, χωρίς την καθοδήγηση ενός ειδικού. Η έλλειψη ενός σταθερού και πλαισιωμένου προγράμματος μετάβασης θίγεται και στην έρευνα του Κοντοκώστα (2023), όπου ανήλικοι που διέμεναν σε διαμερίσματα ημιαυτόνομης διαβίωσης αναβίωσαν το αίσθημα ανασφάλειας και απώλειας με την ενηλικίωση και αποχώρησή τους από αυτά, αλλά και στην έρευνα της Σαμάρα (2024), όπου και εκεί αναδεικνύεται η απουσία προγραμμάτων στήριξης με βάση τις ανάγκες που υπάρχουν. Επίσης, στην έρευνα των Gimeno-Monterde et al. (2021) αναδεικνύεται ότι τα προγράμματα στήριξης της μετάβασης στην ενηλικότητα υποφέρουν από έλλειψη σταθερής και τυποποιημένης οργάνωσης και δεν διαθέτουν επαρκείς οικονομικούς και τεχνικούς πόρους.

Πέρα όμως από τα εμπόδια και τις δυσκολίες που φέρει το συγκεκριμένο μεταβατικό στάδιο, εκφράστηκαν και θετικές εμπειρίες που αφορούν το αίσθημα ελευθερίας και προσωπικού ελέγχου της ζωής των συμμετεχόντων. Η δυνατότητα αυτόνομης οργάνωσης της καθημερινότητας, λήψης αποφάσεων και ελεύθερης βούλησης αποτέλεσε ένα ουσιαστικό κέρδος της μετεγκατάστασής τους σε ένα νέο και ασφαλές πολιτισμικό περιβάλλον, καθώς και της εξέλιξής τους εντός αυτού. Η ανεξαρτητοποίησή τους φαίνεται να βιώνεται ως στοιχείο ενδυνάμωσης και προσωπικής εξέλιξης, καθώς συνδέεται με την αυτοδιάθεση, την ανάληψη ευθύνης και την ενεργή διαμόρφωση της πορείας ζωής τους. Υπό αυτό το πρίσμα, η ενηλικίωση δεν αποτυπώνεται μόνο ως σημείο ρήξης με την προστασία και την παρεχόμενη φροντίδα, αλλά και ως στάδιο διεύρυνσης δυνατοτήτων και ενίσχυσης της αίσθησης αυτενέργειας. Τα ευρήματα αυτά φαίνεται να συνάδουν με τα αντίστοιχα της Οικονόμου (2020), όπου και εκεί οι συμμετέχοντες εξέφρασαν την ικανοποίησή τους για την εξελικτική πορεία της ενηλικίωσής τους, το αίσθημα ελευθερίας που ένιωθαν και το δικαίωμα της προσωπικής επιλογής που διέθεταν, όντας πλέον ενήλικοι και σε

ένα ασφαλές περιβάλλον. Επίσης και στην έρευνα της Chaise (2020) η ελευθερία και η προσωπική επιλογή αναδείχθηκαν ως ουσιαστικές δυνατότητες των νέων που μεταβαίνουν στην ενήλικη ζωή, ενώ μάλιστα για ορισμένους από αυτούς βιώνεται ως μια πρωτόγνωρη συνθήκη που οδηγεί στην αυτονομία.

6.1.3 <u>Γ΄ Ερευνητικό ερώτημα:</u> Στρατηγικές που υιοθέτησαν οι νεαροί ενήλικες για να ενταχθούν και να ζήσουν αυτόνομοι στην Ελλάδα.

Σχετικά με το τρίτο ερευνητικό ερώτημα της μελέτης, τα ευρήματα αναδεικνύουν ότι οι νεαροί ενήλικες δεν αντιμετώπισαν τη μετάβασή τους στην ενηλικότητα ως παθητικοί δέκτες, αλλά εφάρμοσαν ενεργές και πρακτικές στρατηγικές προσαρμογής, με στόχο την κάλυψη των αναγκών τους και τη σταδιακή τους αυτονόμηση. Κεντρικό άξονα αποτέλεσε η εξασφάλιση στέγασης, η οποία συχνά επιτεύχθηκε μέσα από προσωρινές λύσεις, όπως η συγκατοίκηση ή η διαμονή με άτομα του κοινωνικού τους δικτύου, μέχρι να καταστεί εφικτή η ανεξάρτητη κατοίκηση. Η τελευταία μάλιστα είναι πάρα πολύ σημαντική για αυτούς, καθώς σύμφωνα με τις Henninger και Taylor (2014), για τους περισσότερους νεαρούς ενήλικους μια επιτυχημένη μετάβαση στην ενηλικίωση ορίζεται από τη δυνατότητα να ζουν ανεξάρτητοι, όπως επίσης και να ολοκληρώνουν την εκπαίδευσή τους και να διασφαλίζουν την εργασία τους.

Παράλληλα, η εργασιακή απασχόληση λειτούργησε ως βασικός μηχανισμός επιβίωσης, προσωπικής εξέλιξης και αυτονόμησης, με τους συμμετέχοντες να δοκιμάζουν διαφορετικά επαγγελματικά πεδία και μορφές εργασίας, επιδεικνύοντας επιμονή και προσαρμοστικότητα μέχρι να εντοπίσουν βιώσιμες επιλογές. Η ένταξη στην αγορά εργασίας μάλιστα, αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς μηχανισμούς κοινωνικής ενσωμάτωσης και ένταξης για πρόσφυγες και μετανάστες, καθώς με τον τρόπο αυτό τους παρέχεται η δυνατότητα να συμμετέχουν στην κοινωνική και οικονομική ζωή του τόπου (Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου, 2020). Όπως αναφέρει και ο Sultana (2022) για το ζήτημα αυτό, η αμειβόμενη απασχόληση συμβάλλει ουσιαστικά στην κοινωνική ένταξη μεταναστών και προσφύγων, ενισχύοντας την αυτονομία τους, την πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες και την ανάπτυξη κοινωνικών δεσμών με την τοπική κοινότητα.

Ταυτόχρονα, για μέρος του δείγματος η εκπαίδευση παρέμεινε σημαντική στρατηγική προσαρμογής, είτε μέσω συνέχισης της σχολικής φοίτησης, είτε μέσω κατάρτισης και απόκτησης δεξιοτήτων. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι οι νεαροί ενήλικες δεν προσανατολίζονταν μόνο στην άμεση κάλυψη των αναγκών τους, αλλά και στην ένταξη μέσω της μακροπρόθεσμης βελτίωσης των γνώσεών τους. Σύμφωνα και με τον οργανισμό Fugees Family, που συνεργάζεται με σχολεία για την εκπαιδευτική υποστήριξη προσφύγων και μεταναστών, η εκπαίδευση λειτουργεί για τους μαθητές με μεταναστευτικό υπόβαθρο ως βασικός μηχανισμός προσανατολισμού στη νέα πραγματικότητα, προσφέροντάς τους δεξιότητες γλωσσικής επικοινωνίας, κατανόηση του κοινωνικού και πολιτισμικού πλαισίου και γνωστική προετοιμασία για τον μελλοντικό τους σχεδιασμό. Παράλληλα, συμβάλλει στη διαμόρφωση αίσθησης συμμετοχής και ένταξης σε ένα σταθερό πλαίσιο, στοιχείο ιδιαίτερα σημαντικό για την ψυχοκοινωνική αποκατάσταση μετά από τραυματικές εμπειρίες και για την επανεκκίνηση της ζωής τους (Fugees Family, Inc., 2025). Τα παραπάνω συνάδουν και με όσα αναφέρουν οι Horswood et al. (2019), σύμφωνα με τα οποία το σχολικό πλαίσιο διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στις διαδικασίες κοινωνικοποίησης και πολιτισμικής προσαρμογής στη χώρα υποδοχής, καθιστώντας το σχολείο έναν από τους πιο καίριους χώρους υποστήριξης της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης και ένταξης των νέων με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Συνολικά, οι πρακτικές αυτές σκιαγραφούν μια πορεία ενεργητικής προσαρμογής, όπου η εργασία, η μάθηση και η ανεξάρτητη διαβίωση λειτουργούν ως εργαλεία ένταξης και αυτονόμησης.

Η ενεργητική τους προσαρμογή και ένταξη διαφαίνεται και απ’ το ότι ανέπτυξαν σχέδια και στόχους για το μέλλον. Η εξασφάλιση εργασίας και στοιχειώδους οικονομικής σταθερότητας φαίνεται να μετατόπισε τη σκέψη τους από τη λογική της επιβίωσης στη λογική του σχεδιασμού της μετέπειτα ζωής τους. Μέσα από αυτή τη σχετική σταθερότητα, οι συμμετέχοντες μπόρεσαν να θέσουν πιο μακροπρόθεσμους στόχους, όπως η επαγγελματική εξέλιξη, η βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου και η δημιουργία οικογένειας, στοιχεία που φανερώνουν ότι επιδίωκαν την πλήρη αυτονόμηση και ένταξη. Παράλληλα, αναδεικνύεται ότι η ανεξαρτητοποίηση δεν αντιμετωπίζεται μόνο ως αποδέσμευση από την παροχής φροντίδας του Κέντρου, αλλά ως μια διαρκής διαδικασία προσωπικής και επαγγελματικής ανάπτυξης και εξέλιξης. Τα ευρήματα περιγράφουν μια συνεχή προσπάθεια βελτίωσης μέσω εργασιακής κινητικότητας, απόκτησης δεξιοτήτων,

εκπαίδευσης και συμμετοχής σε δραστηριότητες, επιδιώκοντας όχι απλώς την ένταξη αλλά και την πρόοδο. Επομένως η στοχοθεσία, η αναζήτηση νέων ευκαιριών και η επιμονή που υπέδειξαν, αναδεικνύονται ως ουσιαστικές στρατηγικές ένταξης, που συνδέουν την οικονομική αυτάρκεια με την προσωπική εξέλιξη και την αυτοκαθοριζόμενη πορεία ζωής. Τα παραπάνω ευρήματα μπορούν κάλλιστα να εξηγηθούν με βάση την ιεράρχηση των αναγκών του Abraham Maslow, καθώς ικανοποίηση βασικών αναγκών, όπως η ασφάλεια και η επιβίωση, θέτει τα θεμέλια ώστε τα άτομα να μπορούν να επιδιώξουν υψηλότερες ανάγκες, όπως είναι η αυτοπραγμάτωση και η κοινωνική ενσωμάτωση (Maslow & Lewis, 1987). Ακόμη συνάδουν και με τα αποτελέσματα των Andersson et al. (2025), σύμφωνα με τα οποία η αίσθηση ασφάλειας και σταθερότητας στη ζωή των ασυνόδευτων ανηλίκων λειτουργεί ως θεμέλιο για τη διαμόρφωση μακροπρόθεσμων στόχων και προσωπικών φιλοδοξιών.

6.1.4 <u>Δ΄ Ερευνητικό ερώτημα:</u> Εφόδια που αποκόμισαν οι νέοι από το κέντρο για τη μετέπειτα εξελικτική τους πορεία και κατάθεση προτάσεων από τους ίδιους.

Από τη συνολική αποτίμηση των ευρημάτων προκύπτει ότι τα εφόδια που έλαβαν λειτούργησαν ως καθοριστικός παράγοντας για την εξέλιξή τους, με κεντρικό άξονα την ενδυνάμωσή τους στη γλώσσα και την εκπαίδευση. Η κατάκτηση της ελληνικής γλώσσας αναδεικνύεται ως κομβικό στοιχείο ένταξης, καθώς δεν τη συνδέουν μόνο με την κάλυψη καθημερινών αναγκών όπως η επικοινωνία και η ανθρώπινη συνδιαλλαγή, αλλά και με τη δυνατότητα ουσιαστικής συμμετοχής τους στο κοινωνικό και επαγγελματικό περιβάλλον, την πρόσβαση σε εργασία και την οικονομική τους αυτονόμηση. Η συμβολή της εκπαίδευσης μάλιστα, αποτυπώνεται σε τυπικό άλλα και σε άτυπο επίπεδο. Το σχολικό πλαίσιο παρείχε γνωστικά εργαλεία, σταθερή και δομημένη διαδικασία μάθησης και ευκαιρίες κοινωνικοποίησης. Παράλληλα το ίδιο το Κέντρο υποστήριξε ενεργά τη μαθησιακή τους πορεία μέσω μαθημάτων ελληνικής γλώσσας, διευκολύνοντας την κατανόηση της σχολικής ύλης και βελτιώνοντας την πρόοδο αρκετών συμμετεχόντων. Ταυτόχρονα, η άτυπη εκπαίδευση μέσα από την καθημερινή συναναστροφή με τον ντόπιο πληθυσμό, τον χώρο εργασίας και τα μέσα ενημέρωσης λειτούργησε συμπληρωματικά, ενισχύοντας τις γλωσσικές και κοινωνικές τους δεξιότητες. Συνολικά, τα εκπαιδευτικά και

γλωσσικά εφόδια που αποκτήθηκαν κατά την περίοδο φιλοξενίας τους στο Κέντρο φαίνεται να μεταφράστηκαν σε διαρκή αναπτυξιακά πλεονεκτήματα για τη μετέπειτα πορεία τους, ενώ εκτιμάται ότι η γλωσσική επάρκεια λειτούργησε ως βασικό εφόδιο μετάβασης προς την ενήλικη ζωή. Τα ευρήματα αυτά βρίσκουν αντίκρισμα στην ελληνική βιβλιογραφία, καθώς συνάδουν με τα αντίστοιχα της έρευνας της Καστρουνή (2022), όπου η γλώσσα συνδέεται με την εύρυθμη προσαρμογή στο νέο πολιτισμικό περιβάλλον. Ακόμη σύμφωνα με τον Κοντοκώστα (2023), η γνώση της ελληνικής γλώσσας κρίνεται απαραίτητη για την σωστή επικοινωνία και την υγιή συναναστροφή με το κοινωνικό περιβάλλον. Επίσης, στη διεθνή βιβλιογραφία οι Gullo et al (2021) συμπεραίνουν ότι η βελτίωση του εκπαιδευτικού επιπέδου των ασυνόδευτων ανηλίκων αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την ένταξή τους στην αγορά εργασίας, ενώ συμμετέχοντες στην έρευνα των Sánchez-Padilla et al. (2025) απέδωσαν στην εκπαίδευση θετικό ρόλο στις ευκαιρίες εργασίας και στην ανάπτυξη δεξιοτήτων.

Επίσης, αναδεικνύεται ότι η καθημερινή συναναστροφή με τον ντόπιο πληθυσμό λειτούργησε ως σημαντικό εφόδιο και ουσιαστικός υποστηρικτικός παράγοντας στην εξελικτική τους πορεία. Οι σχέσεις που αναπτύχθηκαν δεν περιορίστηκαν σε ένα τυπικό επίπεδο συναναστροφής, αλλά έλαβαν τη μορφή δεσμών οικειότητας και εμπιστοσύνης, μέσα από κοινές δραστηριότητες, κοινωνικές επαφές, συμμετοχή στην καθημερινή ζωή του χωριού και ενεργή παρουσία σε συλλογικές διαδικασίες, με τρόπο αντίστοιχο των μόνιμων κατοίκων. Μέσα από αυτή τη διαδραστική εμπειρία οι νεαροί υιοθετούσαν σταδιακά πρακτικές, στάσεις και τρόπους συμπεριφοράς του περιβάλλοντός τους, στοιχείο που παραπέμπει σε βιωματική κοινωνική μάθηση και ουσιαστική προσαρμογή, η οποία συνέβαλε στην ένταξη και ανεξαρτητοποίησή τους. Η σημαντική αυτή επιρροή εντοπίζεται και στην έρευνα των Winkens et al. (2023), όπου φίλοι, συνομήλικοι και άτυπα δίκτυα στην κοινότητα φαίνεται ότι υποστηρίζουν τους νέους στη διαδικασία της ανεξάρτητης διαβίωσης, αλλά και στην καλλιέργεια αισθήματος του ανήκειν. Από την άλλη, σύμφωνα με μελέτη των Strang & Quinn (2019), η απουσία σύνδεσης και κοινωνικών σχέσεων μεταξύ προσφύγων και ντόπιου πληθυσμού φέρνει εμπόδια στην ευημερία και την κοινωνική ένταξη των πρώτων, γεγονός που αναδεικνύει τη σημασία των εμπειριών αλληλεπίδρασης που είχαν οι συμμετέχοντες στη παρούσα έρευνα. Ακόμη, σε άρθρο των Barreto et al. (2022) αναδεικνύεται ότι όσο αυξάνεται η συμμετοχή προσφύγων και ντόπιων στα κοινά, αυξάνεται και η ευημερία των πρώτων, βελτιώνονται οι

γλωσσικές τους δεξιότητες και ο βαθμός της ένταξής τους. Επιπρόσθετα, στην έρευνα της Οικονόμου (2020), η αποδοχή της διαφορετικότητας και ο αλληλοσεβασμός προβάλλονται ως αναγκαίες συνθήκες για την σύναψη δεσμών μεταξύ της τοπικής κοινότητας και προσφύγων. Η σύναψη που επιτεύχθηκε, οικοδόμησε αυθεντικές σχέσεις ανάμεσα στις δύο πλευρές, με την τοπική κοινωνία μάλιστα να αγκαλιάζει, να υποστηρίζει και να ενισχύει τα παιδιά στην εξελικτική τους πορεία. Η όλη αλληλεπίδραση φυσικά οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αμέριστη συμβολή και το έργο των επαγγελματιών του κέντρου και δη της κοινωνικής λειτουργού.

Όσον αφορά τις προτάσεις των συμμετεχόντων, αναδεικνύεται η ανάγκη για ένα ολιστικό πλαίσιο υποστήριξης κατά τη μετάβαση στην ενηλικίωση, το οποίο να μην περιορίζεται στη διακοπή της παρεχόμενης φροντίδας στα 18 έτη, αλλά να διασφαλίζει συνέχεια και σταδιακή αυτονόμηση στους νεαρούς ενήλικες. Μέσω των ευρημάτων, σημαντική κρίνεται η παροχή οικονομικής ενίσχυσης, ώστε οι νεαροί ενήλικες να μην επιβαρύνονται πλήρως με το κόστος διαβίωσης και να μπορούν ευκολότερα να συνεχίσουν τις σπουδές ή την επαγγελματική τους κατάρτιση. Παράλληλα, η θεσμοθέτηση μεταβατικής στεγαστικής πολιτικής προβάλλεται ως κρίσιμη προϋπόθεση ασφάλειας και σταθερότητας, που θα αποτρέπει φαινόμενα αστεγίας και θα δίνει την ευκαιρία στους νεαρούς ενήλικες να εστιάζουν στην προσωπική τους εξέλιξη και τον σχεδιασμό του μέλλοντος τους. Μάλιστα με βάση τη βιβλιογραφία, τέτοιες λύσεις υποστηριζόμενης ανεξάρτητης διαβίωσης προωθούν την κοινωνική ένταξη και αυτονόμηση των νεαρών ενηλίκων (Council of Europe, 2023).

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται επίσης στην ανάγκη υποστήριξης σε διαδικασίες που τους είναι απαραίτητες, όπως η ανανέωση εγγράφων, η αναζήτηση εργασίας και η σύνταξη βιογραφικού, καθώς η απότομη ανάληψη αυτών των ευθυνών χωρίς καθοδήγηση εντείνει το αίσθημα επισφάλειας. Η επαγγελματική κατάρτιση και η πρώιμη διασύνδεση με την αγορά εργασίας αναγνωρίζονται ως καθοριστικοί παράγοντες κοινωνικής ένταξης και οικονομικής αυτονόμησης, ενώ η κοινωνική εκπαίδευση και ο ρόλος των επαγγελματιών αναδεικνύονται ως θεμελιώδεις για την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και την προσαρμογή στο νέο πολιτισμικό περιβάλλον. Συνολικά, οι προτάσεις των συμμετεχόντων συγκροτούν ένα πλαίσιο που αναγνωρίζει ότι η επιτυχής μετάβαση στην ενήλικη ζωή προϋποθέτει ταυτόχρονη κάλυψη υλικών, θεσμικών και ψυχοκοινωνικών αναγκών, υπογραμμίζοντας την

ανάγκη μετατόπισης από μια απότομη διακοπή φροντίδας σε ένα μοντέλο σταδιακής και υποστηριζόμενης αυτονόμησης. Η ολιστική προσέγγιση κάλυψης των αναγκών των παιδιών κρίνεται ιδιαίτερα απαραίτητη, καθώς τα δικαιώματα τους είναι αλληλεξαρτώμενα και η κάλυψη ενός εξ αυτών δύναται να αποφέρει θετικά αποτελέσματα σε κάποιο άλλο (Council of Europe, 2023). Τα παραπάνω συνάδουν με τα συμπεράσματα των Hacquebord et al. (2025), σύμφωνα με τους οποίους απαιτούνται πιο συνεπείς και στοχευμένες πολιτικές που να λαμβάνουν υπόψη το βέλτιστο συμφέρον των ασυνόδευτων ανηλίκων, ώστε να διασφαλιστεί η ουσιαστική και αποτελεσματική υποστήριξή τους κατά τη μετάβαση στην ενηλικίωση.

6.1.5 <u>Ε΄ Ερευνητικό ερώτημα:</u> Ο ρόλος της Κοινωνικής Εργασίας στην υποστήριξη και ενδυνάμωση των ασυνόδευτων ανηλίκων στη μετάβασή τους στην ενήλικη ζωή.

Αναφορικά με το τελευταίο ερευνητικό ερώτημα, τα ευρήματα αναδεικνύουν ότι η Κοινωνική Εργασία διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στη διαδικασία αυτή, κυρίως μέσω της προετοιμασίας που παρέχει ο κοινωνικός λειτουργός στους ανήλικους. Η καθοδήγηση που προσφερόταν σε επίπεδο συμβουλευτικής και πρακτικής εκπαίδευσης αφορούσε κρίσιμα ζητήματα που θα αντιμετώπιζαν στην ενήλικη τους ζωή, όπως η εργασία, η εύρεση στέγης, οι γραφειοκρατικές διαδικασίες και η προσαρμογή στο νέο πολιτισμικό περιβάλλον, συμβάλλοντας με τον τρόπο αυτό στη σταδιακή οικοδόμηση της αυτονομίας τους Η εκπαιδευτική αυτή διαδικασία, η οποία συμβάλλει στην ενίσχυση της αυτονομίας και της κοινωνικής ένταξης των νέων σύμφωνα με τους Barn et al. (2024), αναφέρεται επίσης στο υποκεφάλαιο 3.4. (σελ. 52-54). Παρόμοια ευρήματα καταγράφονται και στην έρευνα των Winkens et al. (2023), όπου επισημαίνεται ο καθοριστικός ρόλος των επαγγελματιών στη μεταφορά γνώσεων και στην εξοικείωση των νέων με τους κοινωνικούς κανόνες, τις πρακτικές και τους θεσμούς της κοινωνίας υποδοχής. Επίσης, η διατήρηση επαφών μετά την αποχώρηση και η περεταίρω υποστήριξη σε καίρια για τους νεαρούς ενήλικες ζητήματα, όπως αναφέρεται και στο κεφάλαιο 3.4. (σελ. 54), συμβάλλει θετικά στη μετάβασή τους. Αντίστοιχα ευρήματα εντοπίζονται και στην έρευνα των Behrendt et al. (2022), όπου οι κοινωνικοί λειτουργοί φαίνεται να παρέμεναν στη διάθεση των ωφελούμενων, παρά τη λήξη της επίσημης υποστήριξής τους. Παράλληλα, η παρότρυνση που πρόσφεραν για εκπαιδευτική κατάρτιση συνδέεται με την προσπάθεια ενεργοποίησης,

ενδυνάμωσης και μελλοντικής επαγγελματικής ένταξης. Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνονται και από την έρευνα των Winkens et al. (2023), όπου ο κοινωνικός λειτουργός αναδεικνύεται ως καθοριστικός παράγοντας επιρροής των νέων για να εκπαιδευτούν και να καταρτιστούν επαγγελματικά. Πέραν αυτών, σύμφωνα με την Οικονόμου (2020), ο κοινωνικός λειτουργός κατέχει γενικότερα ένα καίριο ρόλο στη διαδικασία της ένταξης των ασυνόδευτων ανηλίκων, καθώς αποτελεί πρόσωπο αναφοράς και είναι δίπλα τους από τη πρώτη ημέρα της φιλοξενίας τους. Είναι παρών για να ακούσει τους προβληματισμούς και να αφουγκραστεί τις ιδιαίτερες ανάγκες τους, να τους υποστηρίξει και να τους καθοδηγήσει στις διαδικασίες που τους αφορούν, να αποτελέσει συνδετικό κρίκο ανάμεσα σε αυτούς και την κοινωνία υποδοχής, αλλά και να διαμορφώσει ένα ασφαλές πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορούν να αναπτύξουν τις δεξιότητες τους και να εξελιχθούν. Όλα αυτά έχοντας πάντα ως γνώμονα το βέλτιστο συμφέρον του εκάστοτε παιδιού και με αίσθημα ευθύνης προς το δύσκολο αυτό εγχείρημα.

Ωστόσο, ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στη μετάβαση φαίνεται να αντιμετωπίζει και εμπόδια, καθώς περιορίζεται κυρίως στο επίπεδο της πληροφόρησης και της συμβουλευτικής, χωρίς να συνοδεύεται πάντοτε από επαρκείς θεσμικούς μηχανισμούς που να διασφαλίζουν την πρακτική υλοποίηση αυτής της προετοιμασίας μετά την αποχώρηση των νεαρών ενηλίκων από τη δομή. Συνεπώς, η συμβολή του είναι καθοριστική αλλά ταυτόχρονα εξαρτώμενη από το ευρύτερο πλαίσιο πολιτικών και υποστηρικτικών δομών που θα επιτρέψουν μια ουσιαστικά ομαλή και βιώσιμη μετάβαση στην ενήλικη ζωή. Σύμφωνα με τις Oikonomou και Kandylaki, (2023) οι κοινωνικοί λειτουργοί δύναται να συμμετέχουν ενεργά σε συζητήσεις που αφορούν προτάσεις και παρεμβάσεις για τους ασυνόδευτους ανήλικους και να εμπλακούν στη διαδικασία αλλαγής της υπάρχουσας πολιτικής, με στόχο την ένταξή τους.

Μελλοντικά θα μπορούσε να διερευνηθεί η μετάβαση στην ενηλικίωση για νέους, οι οποίοι διέμεναν σε μεγάλα αστικά κέντρα (π.χ. Αθήνα και Θεσσαλονίκη), ώστε να υπάρξει σύγκριση με τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, που εστιάζει σε μια μικρή τοπική κοινωνία της υπαίθρου. Επίσης, θα είχε ιδιαίτερο ενδιαφέρον να μελετηθεί η πορεία και τα βιώματα νέων, οι οποίοι αποχώρησαν από δομές φιλοξενίας λόγω ενηλικίωσης και, παρόλο που έχουν λάβει απορριπτικές αποφάσεις ασύλου και οδηγία επιστροφής στη χώρα καταγωγής τους, αυτοί παραμένουν στην Ελλάδα.

6.2. Εν κατακλείδι

Συνοψίζοντας, η μετάβαση των ασυνόδευτων ανηλίκων στην ενήλικη ζωή κρίνεται ως μια πολυδιάστατη και ιδιαίτερα απαιτητική διαδικασία, καθώς δεν πρόκειται απλώς για μια μεταβολή του ηλικιακού τους καθεστώτος, αλλά συνεπάγεται μια βαθύτερη αναδιαμόρφωση της καθημερινότητας, των ευθυνών και των προοπτικών ζωής των νεαρών ενηλίκων. Είναι μια περίοδος κατά την οποία καλούνται να επαναπροσδιορίσουν τη θέση τους στο νέο κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον, να διαμορφώσουν νέες ταυτότητες και να αναπτύξουν στρατηγικές, που θα τους επιτρέψουν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της ενήλικης ζωής.

Με βάση τη παρούσα έρευνα, η εμπειρία της φιλοξενίας και οι συνθήκες που τη συνοδεύουν φαίνεται να ενέχουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των δυνατοτήτων και των προοπτικών που ανοίγονται στον δρόμο την ενήλικης ζωής των ανθρώπων αυτών. Η παροχή ευκαιριών μάθησης, κοινωνικής συμμετοχής και ανάπτυξης δεξιοτήτων δεν συμβάλλει μόνο στην κάλυψη άμεσων αναγκών, αλλά δημιουργεί τις προϋποθέσεις για τη διαμόρφωση μιας πιο σταθερής και βιώσιμης πορείας προς την κοινωνική ένταξη και την προσωπική αυτονομία. Ταυτόχρονα, η ποιότητα των κοινωνικών σχέσεων που συνάπτονται και η ύπαρξη υποστηρικτικών δικτύων αναδεικνύονται ως κρίσιμοι παράγοντες, που μπορούν να ενισχύσουν το αίσθημα ασφάλειας, εμπιστοσύνης, κοινωνικής συμμετοχής και ένταξης.

Παράλληλα, η πορεία προς την ενηλικίωση για τους νέους αυτούς δεν είναι απαλλαγμένη από αβεβαιότητες και καθημερινές προκλήσεις. Οι κοινωνικές, οικονομικές και θεσμικές συνθήκες μέσα στις οποίες καλούνται να διαμορφώσουν το μέλλον τους, επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τις δυνατότητες και τις επιλογές τους. Για τον λόγο αυτό, η υποστήριξη της μετάβασης από την εφηβική στην ενήλικη ζωή δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο στην περίοδο της ανηλικότητας με τη μορφή της προετοιμασίας εξόδου από την παρεχόμενη φροντίδα, Αντίθετα, απαιτείται να συνεχίζεται και μετά την ενηλικίωση με προγράμματα ολιστικής υποστήριξης, που λαμβάνουν υπόψη την πορεία των νέων και τις ανάγκες που αναδύονται στο νέο ηλικιακό στάδιο.

Υπό αυτό το πρίσμα, η ανάδειξη των εμπειριών και των βιωμάτων των ίδιων των νέων καθίσταται ιδιαίτερα σημαντική, καθώς συμβάλλει στην καλύτερη κατανόηση των αναγκών, των προσδοκιών και των δυνατοτήτων τους. Η γνώση αυτή

μπορεί να αποτελέσει πολύτιμο εργαλείο για τον σχεδιασμό πιο αποτελεσματικών πολιτικών και πρακτικών παρέμβασης, που θα στοχεύουν όχι μόνο στην προστασία, αλλά και στην ουσιαστική ενδυνάμωση των ασυνόδευτων ανηλίκων κατά την πορεία τους προς την ενήλικη ζωή.

Φυσικά η επιστήμη της Κοινωνικής εργασίας δεν είναι αμέτοχη σε αυτή τη διαδικασία, καθώς δεν περιορίζεται μόνο στην υποστήριξη της καθημερινότητας των ασυνόδευτων ανηλίκων. Αντίθετα, μέσω της πρακτικής της, συμβάλλει ουσιαστικά στην αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων και των φαινομένων αποκλεισμού που ενδέχεται να βιώνουν, καθώς και στη διαμόρφωση πολιτικών και κοινωνικών συνθηκών που προάγουν την κοινωνική δικαιοσύνη, τη συμπερίληψη και την ισότιμη πρόσβαση σε δικαιώματα και ευκαιρίες, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για μια αυτόνομη και αξιοπρεπή ζωή στην κοινωνία υποδοχής.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

Βουδούρη, Ν. Μ. (2018). *Ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες στην Αθήνα: Στάσεις απέναντι στη χρήση καπνού, αλκοόλ και άλλων εξαρτησιογόνων ουσιών* (Διπλωματική διατριβή, Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών). https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/object/2860380/file.pdf

Ελευθεριάδη, Λ., (2022). «ΤΟ ΟΙΚΕΙΟ ΚΑΙ ΤΟ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟ: ΣΥΝΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΜΙΑ ΔΟΜΗ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ» στο: Οικονόμου, Μ. (επιμ.) *ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΕΚΔΟΧΕΣ ΤΟΥ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ: Όψεις και απόψεις.* (σελ. 104-114). Αθήνα: NKUA Applied Philosophy Research Lab Press. https://doi.org/10.12681/aprlp.117

Ελληνική Ψυχιατρική Εταιρεία. (2023). *Σύγχρονες εκδοχές του προσφυγικού ζητήματος: Όψεις και απόψεις*. https://www.epapsy.gr

Ζαϊμάκης, Γ. (2011). *Κοινοτική εργασία και τοπικές κοινωνίες: Ανάπτυξη, Συλλογική Δράση, Πολυπολιτισμικότητα.* Αθήνα: Πλέθρον.

Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας: Εφαρμογές στην ψυχολογία και στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.

Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.

Ιωσηφίδης, Θ. (2017). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας και επιστημολογία των κοινωνικών επιστημών*. Θεσσαλονίκη: Τζιόλα.

Καλλινικάκη, Θ. (2010). *Ποιοτικές μέθοδοι στην έρευνα της κοινωνικής εργασίας.* Αθήνα: Τόπος.

Καστρουνή, Έ. (2022). *Ασυνόδευτοι έφηβοι ανήλικοι σε διαμερίσματα ημιαυτόνομης διαβίωσης στη Θεσσαλονίκη: Βιώματα, δυσκολίες, ανάγκες και αποθέματα κατά τη μετα-μεταναστευτική περίοδο* (Διπλωματική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης). https://ikee.lib.auth.gr/record/339417/files/GRI-2022-35181.pdf?version=1

Κοντοκώστας, Α. (2023). *Εποπτευόμενα διαμερίσματα και διαβίωση ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων* (Διπλωματική εργασία, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου). https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/7746/Kontokostas_30322202101010.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Λιαργκόβας Γ. Π., Δερμάτης Ζ., Κομνηνός Δ. (2022). *Μεθοδολογία της έρευνας και συγγραφή επιστημονικών εργασιών*. Θεσσαλονίκη: Τζιόλα.

Οικονόμου, Α. (2011). «Κοινωνική Εργασία και ασυνόδευτα παιδιά και παιδιά που έχουν χωρισθεί από την οικογένειά τους. Η περίπτωση του Κέντρου Υποδοχής Ανηλίκων Προσφύγων του Εθνικού Ιδρύματος Νεότητας στα Ανώγεια Κρήτης» στο: Πάρλαλης, Σ. (επιμ.*) ΟΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ*. (σελ 123-138). Αθήνα: Πεδίο.

Οικονόμου, Α. (2020). *ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΑΙΤΟΥΝΤΑ ΑΣΥΛΟ: Προκλήσεις, δυσκολίες, ευκαιρίες μέσα από τον 'λόγο' των επαγγελματιών και των παιδιών*. (Διδακτορική διατριβή, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης). https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/47993

Τσίπηρα, Π. (2014). *Η ενσωμάτωση των παιδιών στην χώρα ασύλου* (Διπλωματική εργασία). Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης. https://www.ekdd.gr/ekdda/files/ergasies_esdd/22/034/1772.pdf

Παπαστεργίου, Β., & Τάκου, Ε. (2015). *Η μετανάστευση στην Ελλάδα: Έντεκα μύθοι και περισσότερες αλήθειες.* Αθήνα: Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ, Παράρτημα Ελλάδας.

Σαμάρα, Ρ. (2024) *Εργασιακή ένταξη και κοινωνική οικονομία: Διερευνώντας τη λειτουργία ΚοινΣΕπ στο Κ.Φ.Α.Α. Ανωγείων.* (Διπλωματική διατριβή, Πανεπιστήμιο Κρήτης & Ελληνικό Μεσογειακό Πανεπιστήμιο). https://bit.ly/4vyi7jq

Σαράντου, Ε., & Θεοδωροπούλου, Α. (2019). *Παιδιά έρμαια: Αποκλεισμός και εκμετάλλευση των ασυνόδευτων ανηλίκων στην Ελλάδα, την Ιταλία και την Ισπανία. Συγκριτική μελέτη*. Αθήνα: Ίδρυμα Ρόζα Λούξεμπουργκ

Σγούρα, Α., Μάνεσης, Ν., & Μητροπούλου, Φ. (2018). *Διαπολιτισμική εκπαίδευση και κοινωνική ένταξη των παιδιών προσφύγων: Αντιλήψεις εκπαιδευτικών.*

Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης, 4, 108–129. https://doi.org/10.12681/dial.16278

Σκαντζάς, Θ. (χ.χ.). *Δίκαιο ασύλου και προσφύγων: Σύγχρονες ευρωπαϊκές εξελίξεις.* https://jmce.gr/portal/wp-content/uploads/2020/07/Theod.-Skantzas-1.pdf

Τσιώλης, Γ. (2014). *Μέθοδοι και τεχνικές ανάλυσης στην ποιοτική κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Κριτική.

Τσιώλης, Γ. (2018). Θεματική ανάλυση ποιοτικών δεδομένων. Στο Γ. Ζαϊμάκης (Επιμ.), *Ερευνητικές διαδρομές στις κοινωνικές επιστήμες: Θεωρητικές – μεθοδολογικές συμβολές και μελέτες περίπτωσης* (σελ. 97–125). Πανεπιστήμιο Κρήτης – Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας.

Babbie, E. R. (2018). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα* (2η έκδ., μτφ. Γ. Βογιατζής, Α. Μήλιος & Π. Παπαδοπούλου). Αθήνα: Κριτική.

Ferguson, I., Ioakimidis, V., Lavalette, M. (2025). *ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ. Συγκριτικες και διεθνείς προσεγγίσεις.* (μτφ. Μ. Λασκαράκη). Αθήνα: Gutenberg.

Ξενόγλωσση

Abuselidze. S. (2021). *Lost Children of Europe: European Union and Unaccompanied Migrant Children*. Master thesis, Charles University, Faculty of Social Sciences, Department of European Studies. https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/152744/120393893.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Adams, R., Dominelli, L., & Payne, M. (2015). *Critical practice in social work* (3rd ed.). Palgrave Macmillan.

Alfred, S. (2024). *The experiences of refugees in host communities*. International Journal of Humanity and Social Sciences, 2(5), 38–49. https://doi.org/10.47941/ijhss.1887

Andersson, E. S., Ulleberg, P., Skar, A. M. S., Tvedt, V., Næss, M. S., & Jensen, T. K. (2025). *Development and achievement of aspirations among unaccompanied*

refugee minors. International Journal of Adolescence and Youth, 30(1). https://doi.org/10.1080/02673843.2025.2454996

Atlas, B. (2007). *Looking Forward: unaccompanied asylum seekers leaving care.* https://web.archive.org/web/20180421085542id_/http://www.childhoodstoday.org/download.php?id=6

Barn, R., Di Rosa, R. T., & Kallinikaki, T. (2021). *Unaccompanied minors in Greece and Italy: An exploration of the challenges for social work within tighter immigration and resource constraints in pandemic times.* Social Sciences, 10(4), 134. https://doi.org/10.3390/socsci10040134

Barreto, C., Berbée, P., Gallegos Torres, K., Lange, M., & Sommerfeld, K. (2022). *The civic engagement and social integration of refugees in Germany*. Nonprofit Policy Forum, 13(2), 161–174. https://doi.org/10.1515/npf-2022-0015

Behrendt, M., Lietaert, I., & Derluyn, I. (2022). *Continuity and social support: A longitudinal study of unaccompanied refugee minors' care networks*. Journal of Immigrant & Refugee Studies, 20(3), 398–412. https://doi.org/10.1080/15562948.2021.1930322

Betts, A., Bloom, L., & Kaplan, J. (2022). *Social cohesion and refugee-host interactions: Evidence from East Africa.* World Bank. https://doi.org/10.1596/1813-9450-9917

Borho, L. N., Hovland, W., & Hean, S. (2023). Young, unaccompanied refugees' expectations of social workers and social worker roles. *Journal of Comparative Social Work, 18*(1). https://doi.org/10.31265/jcsw.v18i1.388

Braun, V., & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. In H. Cooper (Ed.), *APA handbook of research methods in psychology* (pp. 51–77). Washington, DC: American Psychological Association.

Chase, E. (2020). Transitions, capabilities and wellbeing: how Afghan unaccompanied young people experience becoming 'adult' in the UK and beyond. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, *46*(2), 439–456. https://doi.org/10.1080/1369183X.2019.1584704

Dedotsi, S., Ioakimidis, V., & Teloni, D. (2019). La crisis de los refugiados en Grecia: El desarrollo del racismo. Respuestas antirracistas e implicaciones para el trabajo social. *Comunitania: International Journal of Social Work and Social Sciences, 17*, 58-69.

Dominelli, L. (2002). *Anti-oppressive social work theory and practice*. Palgrave Macmillan.

Dominelli, L. (2018). *Anti-racist social work* (4th ed.). Palgrave Macmillan.

Ferguson, I. (2008). *Reclaiming social work: Challenging neo-liberalism and promoting social justice*. SAGE.

Fook, J. (2016). *Social Work. A Critical Approach to Practice.* London: Sage.

Gimeno-Monterde, C., Gómez-Quintero, J.D., & Aguerri, J.C. (2021). *Unaccompanied young people and transition to adulthood: Challenges for child care services.* Children and Youth Services Review, 121, 105858. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105858

Gullo, F., García-Alba, L., Bravo, A., & del Valle, J. F. (2021). Crossing Countries and Crossing Ages: The Difficult Transition to Adulthood of Unaccompanied Migrant Care Leavers. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(13), 6935. https://doi.org/10.3390/ijerph18136935

Henninger, N. A., and Taylor, J. L. (2014). "Family Perspectives on a Successful Transition to Adulthood for Individuals with Disabilities." *Intellectual and Developmental Disabilities* 52 (2): 98–111. https://doi.org/10.1352/1934-9556-52.2.98

Horswood, D., Baker, J., Fazel, M., Rees, S., Heslop, L., & Silove, D. (2019). School factors related to the emotional wellbeing and resettlement outcomes of students from refugee backgrounds: protocol for a systematic review. *Systematic reviews*, *8*(1), 107. https://doi.org/10.1186/s13643-019-1016-6

Kohli, R. K. S. (2006). The comfort of strangers: Social work practice with unaccompanied asylum-seeking children and young people in the UK. *Child & Family Social Work, 11*(1), 1–10. https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2006.00393.x

Martínez-Usarralde, M. J., Conchell, R., Villar, M., & Pérez-Tabernero, L. (2025). *The need for better attachment bonds between institutional caregivers and*

children in residential care: A systematic review. Behavioral Sciences, 15(3), 245. https://doi.org/10.3390/bs15030245

Maslow, A., & Lewis, K. J. (1987). *Maslow's Hierarchy of Needs.* Salenger Incorporated, 14(17), 987–990.

McDonough, P., & Tsourdi, E. (2013). *The "other" Greek crisis: Asylum and EU solidarity*. Refugee Studies Quarterly, 31(4), 67–100. https://academic.oup.com/rsq/article-abstract/31/4/67/1572620

Moleiro, C. (2021). The path to adulthood: A mixed-methods approach to the exploration of the experiences of unaccompanied minors in Portugal. *Journal of Refugee Studies, 34*(3), 3264–3287. https://doi.org/10.1093/jrs/feab033

Mullaly, B. (2007). *The new structural social work* (3rd ed.). Oxford University Press.

Nakeyar C, Esses V. & Reid G. J., (2018). *The psychosocial needs of refugee children and youth and best practices for filling these needs: a systematic review. Clinical Child Psychology and Psychiatry. https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1359104517742188*

Newbigging, K. (2011). *Good practice in social care for asylum seekers and refugees*. Social Care Institute for Excellence. https://www.researchgate.net/publication/230580570_Good_practice_in_social_care_for_asylum_seekers_and_refugees

Oikonomou, A., & Kandylaki, A. (2023). Critical Social Work and Unaccompanied Refugee Minors' Social Inclusion: An Example of Critical Best Practice. *Quarterly on Refugee Problems - AWR Bulletin*, *62*(2), 176–192. https://doi.org/10.57947/qrp.v62i2.56

Rerra, E. (2024). *Lost Childhood; Unaccompanied Children and Trafficking in Greece, A Case Study.* Master thesis, University College Stockholm, Department of Human Rights and Democracy.

Sánchez-Padilla, R., Tarín Cayuela, M., & Viera Abelleira, A. M. (2025). Transition to adulthood for young people leaving state care: The impact of the

emancipation network on their autonomy and well-being. *Children and Youth Services Review, 173*, Article 108297. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2025.108297

Širca, N. T., Krauss, A., & Novak Trunk, A. (2018). *Unaccompanied minors and their transition into adulthood – Project CiSoTRA* https://toknowpress.net/ISBN/978-961-6914-23-9/papers/ML2018-199.pdf

Sirriyeh, A., & Ní Raghallaigh, M. (2018). *Foster care, recognition and transitions to adulthood for unaccompanied asylum-seeking young people in England and Ireland*. Children and Youth Services Review, 92, 89–97.

Strang, A. B., & Quinn, N. (2019). Integration or isolation? Refugees' social connections and wellbeing. *Journal of Refugee Studies, 34*(1), 328–353. https://doi.org/10.1093/jrs/fez040

Sultana, R. G. (2022). The labour market integration of migrants and refugees: career guidance and the newly arrived. *International journal for educational and vocational guidance*, *22*(2), 491–510. https://doi.org/10.1007/s10775-022-09529-z

Surace, G. M. P. (2022). The future we want: The transition to adulthood of unaccompanied minors. Elementa. Intersections between Philosophy, Epistemology and Empirical Perspectives, 2(1-2), 111-126. https://dx.doi.org/10.7358/elementa-2022-0102-sura

Taverna, H. E. (2023). *"You're on your own": Examining the wellbeing of unaccompanied refugee minors who have transitioned into adulthood in the United States* (Doctoral dissertation, University of Massachusetts Boston). https://scholarworks.umb.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1840&context=doctoral_dissertations

Valtonen, K. (2008). *Social work and migration: Immigrant and refugee settlement and integration.* Abingdon: Routledge.

Wade, J. (2011). Preparation and transition planning for unaccompanied asylum-seeking and refugee young people: A review of evidence in England. *Children and Youth Services Review, 33*(12), 2424-2430. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2011.08.027

Winkens, K., Zijlstra, E., Post, W., van Os, C., & Smit, M. (2023). *Unaccompanied, but not alone: A systematic review of the influence of social relationships on the transition of unaccompanied refugee adolescents to adulthood*. Children and Youth Services Review, 155, 107190. https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2023.107190

Διαδικτυακές Πηγές

Ελληνόγλωσσες

Αναστασίου, Α. (2016). Βιώσιμες λύσεις για τους ασυνόδευτους ανήλικους στην Ευρώπη (Εθνική έκθεση: Ελλάδα). https://www.gcr.gr/media/k2/attachments/greek.pdf

ΑΡΣΙΣ (2020). *Η κατάργηση της "προστατευτικής φύλαξης" ανοίγει το δρόμο σε νέο σύστημα φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων.* https://arsis.gr/deltio-typoy-katargisi-tis-prosta/ (Ανακτήθηκε στις 17.12.2024)

ΑΡΣΙΣ (2021). *Έπαυσε η λειτουργία της Ασφαλούς Ζώνης (Safe Zone) φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων στα Διαβατά.* https://arsis.gr/deltio-typoy-epayse-leitoyrgia-tis-a/

Γενική Γραμματεία Ευάλωτων Πολιτών και Θεσμικής Προστασίας. (2025). *Έκθεση ευρημάτων του Α΄ κύκλου αξιολόγησης των Κέντρων Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων*. Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2025/08/ΕΚΘΕΣΗ-ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ-Α-ΚΥΚΛΟΥ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ-ΚΦΑΑ.pdf (Ανακτήθηκε στις 22/01/2026)

Διεθνής Αμνηστία. (2015). Πρόσφυγες και μετανάστες: Ερωτήσεις και απαντήσεις. Ελληνικό Τμήμα. https://www.amnesty.gr/blog/20206/vasikes-erotiseis-kai-apantiseis-gia-ta-dikaiomata-prosfygon-metanaston

Διεθνής Αμνηστία. (2019). *Πρόσφυγες, αιτούντες/ούσες άσυλο και μετανάστες/ριες.* https://www.amnesty.gr/news/articles/article/22014/prosfyges-aitoyntesoyses-asylo-kai-metanastesstries

Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΔΟΜ). (χ.χ.). *Δομές μακροχρόνιας φιλοξενίας ασυνόδευτων παιδιών.* https://greece.iom.int/el/domes-makrohronias-filoxenias-asynodeyton-paidion

Δίεση. (2016). *Το προφίλ των προσφυγικών ροών προς την Ελλάδα το 2015.* https://www.dianeosis.org/2016/02/to-profil-twn-prosfygikwn-rown-pros-tin-ellada-to-2015/

Εθνικό κέντρο Κοινωνική Αλληλεγγύης. (2015). *ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ 2014*. https://ekka.org.gr/index.php/el/rolos-skopos-tou-ekka/apologismoi (Ανακτήθηκε στις 04.02.2025

Ευρωπαϊκή Ένωση. (2019). *Συγκριτική μελέτη για την προστασία των ασυνόδευτων παιδιών στην Ε.Ε*. https://www.in.gr/wp-content/uploads/2019/11/comparative_final1211web_gr.pdf

Ευρωπαϊκό Δίκτυο Μετανάστευσης. (2022). *Transition from minors to adulthood.* https://home-affairs.ec.europa.eu/system/files/2022-11/EMN_INFORM_Transition-minors-adulthood_final.pdf

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. (2016). *ΕΕ-Τουρκία: Δήλωση*. https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/

ΙΝΕΔΙΒΙΜ. (χ.χ.). *Κέντρα φιλοξενίας αιτούντων άσυλο.* https://www.inedivim.gr/el/programmata-draseis/kentra-filoxenias-aitoynton-asylo-0

Μαλιχούδης, Σ. (2020). *Η αμφισβητούμενη ασφάλεια των safe zones.* Solomon. Ανακτήθηκε από https://wearesolomon.com/mag/thematikh/metanasteush/h-amfisvitoumenh-asfaleia-twn-safe-sones/

ΜΕΤΑδραση. (χ.χ.). *Εποπτευόμενα διαμερίσματα ημιαυτόνομης διαβίωσης. https://ΜΕΤΑδραση.org/campaigns/supported-semi-independent-living/*

ΜΕΤΑδραση. (χ.χ.). *Πρόγραμμα Διαβίωσης Νέων 18+.* https://metadrasi.org/campaigns/πρόγραμμα-διαβίωσης-νέων-18/

ΜΕΤΑδραση (2022). *Ένταξη Ασυνόδευτων Παιδιών στην Ελλάδα: Ευκαιρίες, Προκλήσεις και Συστάσεις*. https://familyforeverychild.org/wp-content/uploads/2022/08/Greece-GR.pdf

ΜΕΤΑδραση. (2024). Αναδοχή ασυνόδευτων ανηλίκων. https://ΜΕΤΑδραση.org

Νέα Κρήτη. (2023). Ώρα μηδέν για κέντρο φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων στα Ανώγεια. *Νέα Κρήτη*. https://www.neakriti.gr/kriti/2067504_ora-miden-gia-kentro-filoxenias-asynodeyton-anilikon-prosfygon-sta-anogeia-poy-tha

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 3907/2011 - ΦΕΚ Α΄ 7/26.01.2011 - *Άρθρο 32 : Κράτηση ανηλίκων και οικογενειών (Άρθρο 17 της Οδηγίας)*. https://migration.gov.gr

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. *5038/2023* - ΦΕΚ Α΄ 100/13.04.2023. *Κώδικας Μετανάστευσης*. https://migration.gov.gr

ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘΜ. 5275/2026 - ΦΕΚ Α΄ 17/06.02.2026. *Προώθηση πολιτικών νόμιμης μετανάστευσης, ενσωμάτωση της Οδηγίας (ΕΕ) 2024/1233 σχετικά με ενιαία διαδικασία υποβολής αίτησης για τη χορήγηση στους υπηκόους τρίτων χωρών, ενιαίας άδειας διαμονής και εργασίας στην επικράτεια κράτους μέλους και σχετικά με κοινό σύνολο δικαιωμάτων για τους εργαζομένους από τρίτες χώρες που διαμένουν νομίμως σε κράτος μέλος, τροποποιήσεις του Κώδικα Μετανάστευσης και άλλες διατάξεις*. https://migration.gov.gr

Παγώνα, Μ. (2018). ΤΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΠΟΥ ΜΕΤΑΚΙΝΟΥΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ: ΕΤΗΣΙΑ ΕΚΘΕΣΗ 2018. https://online.fliphtml5.com/hmpf/xiao/#p=1

Πουλαράκης, Σ. (2017). Για την ψυχική υγεία των ασυνόδευτων παιδιών. Εφημερίδα των Συντακτών. https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/126529_gia-tin-psyhiki-ygeia-ton-asynodeyton-paidion/

ΤΑΜΕΥ. (2024). *Ένταξη της Πράξης «Επιχορήγηση ΝΠ Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης (ΔΟΜ) Αποστολή Ελλάδας για την υλοποίηση του έργου "HELIOS Junior"»*. https://tamey.gov.gr/amif2021-2027/calls/grant-agreements/6002657/

Το ΒΗΜΑ Team. (2019). Τρία στα τέσσερα ασυνόδευτα παιδιά στην Ελλάδα ζουν σε ακατάλληλες δομές. Το Βήμα. https://www.tovima.gr/2019/11/20/society/tria-sta-tessera-asynodeyta-paidia-stin-ellada-zoun-se-akatalliles-domes/

Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. (2005). *ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΗΡΙΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΠΟΥ ΖΗΤΟΥΝ ΑΣΥΛΟ*. https://www.unhcr.org/gr (Ανακτήθηκε στις 23/09/2024)

Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες. (χ.χ.). *Η σύμβαση του 1951 σχετικά με το καθεστώς των προσφύγων.* https://www.unhcr.org/gr/symvasi-1951

Ύπατη Αρμοστεία του Ο.Η.Ε. για τους πρόσφυγες. (2010). ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΚΑΛΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ.

https://www.unhcr.org/wp-content/uploads/sites/10/2017/05/kalespraktikespaidia.pdf

Υπουργείο Δικαιοσύνης. (2014). *Άρθρο 10: Μέτρα ειδικής προστασίας*. http://www.opengov.gr/ministryofjustice/?p=5973

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (χ.χ.). *Ασυνόδευτοι ανήλικοι*. https://migration.gov.gr/gas/diadikasia-asyloy/asynodeytoi-anilikoi/

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (χ.χ.). *Δομές φιλοξενίας / Προσωρινής Υποδοχής.* https://migration.gov.gr/ris/perifereiakes-monades/domes/

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (χ.χ.). *Η αίτηση για άσυλο*. https://migration.gov.gr/gas/diadikasia-asyloy/i-aitisi-gia-asylo/

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2019). *Κεφ 2.1 – Το μεταναστευτικό και προσφυγικό φαινόμενο στην Ελλάδα* http://www.opengov.gr/immigration/?p=792

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2019). *Κεφ 2.2.2 – Νομοθετικό πλαίσιο για το άσυλο* https://www.opengov.gr/immigration/?p=789

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2020). *Εθνική στρατηγική για την ένταξη, Άξονας πολιτικής 4 – Προώθηση της ένταξης στην αγορά εργασίας*. https://www.opengov.gr/immigration/?p=762

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2021). *Απολογισμός δράσεων 2020-2021 Ειδική Γραμματεία Προστασίας Ασυνόδευτων* Ανηλίκων. https://migration.gov.gr

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2021). *Σε λειτουργία ο εθνικός μηχανισμός για τον εντοπισμό και την προστασία ασυνόδευτων παιδιών σε επισφαλείς συνθήκες.* https://migration.gov.gr/se-leitoyrgia-o-ethnikos-michanismos-gia-ton-entopismo-kai-tin-prostasia-asynodeyton-paidion-se-episfaleis-synthikes/

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2022). *Άρθρο 13 Επιμέλεια ασυνόδευτου ανηλίκου***.** *https://www.opengov.gr/immigration/?p=1660*

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2022). *Εθνική στρατηγική για την προστασία των ασυνόδευτων* ανηλίκων. https://migration.gov.gr/ethniki-stratigiki-asynodeyton-anilikon/

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2022). *ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β': ΔΟΜΕΣ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΑΣ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ – Άρθρο 28: Κέντρα φιλοξενίας ασυνόδευτων ανηλίκων.* https://www.opengov.gr/immigration/?p=1645

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2022). ΟΔΗΓΟΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ ΔΟΜΩΝ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΣ ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ. https://migration.gov.gr

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2022). *Σημαντικά σημεία της διαδικασίας ασύλου. https://migration.gov.gr*

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2023). *Μαθαίνοντας με τους Μέντορες.* https://migration.gov.gr/mathainontas-me-toys-mentores/

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2023). *Οδηγός επειγουσών παρεμβάσεων ψυχικής υγείας σε Κέντρα Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων (ΚΦΑΑ)*. https://bit.ly/41t5XKS

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2023). *HELIOS JUNIOR για 2.000 παιδιά: Ένα ακόμη πρωτοποριακό πρόγραμμα για τους Ασυνόδευτους Ανήλικους.* https://migration.gov.gr/helios-junior-gia-2-000-paidia-ena-akomi-protoporiako-programma-gia-toys-asynodeytoys-anilikoys/

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2024). *Απολογισμός δράσεων 2023 της Γενικής Γραμματείας Ευάλωτων Πολιτών και Θεσμικής Προστασίας* https://migration.gov.gr/grammateies/geniki-grammateia-evaloton-politon-kai-thesmikis-prostasias/

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2025). *Απολογισμός Γενικής Γραμματείας Ευάλωτων Πολιτών και Θεσμικής Προστασίας 2024*. https://migration.gov.gr/apologismos-genikis-grammateias-eyaloton-politon-thesmikis-prostasias-2024/

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2026). *Ασυνόδευτα ανήλικα – Στοιχεία Ιανουαρίου 2026* https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2026/01/SGVP_Statistics-January_GR.pdf (Ανακτήθηκε στις 26/03/2026)

Υπουργείο Μετανάστευσης και Ασύλου. (2026). Ασυνόδευτα Ανήλικα στην Ελλάδα – Απρίλιος 2026. https://migration.gov.gr/wp-content/uploads/2026/05/SGVP_Statistics-Apr_GR.pdf (Ανακτήθηκε στις 17.05.2026)

ΥΠΟΥΡΓΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ 193953/2024 - ΦΕΚ Β΄ 4214/2024. *Πρότυποι Κανόνες Λειτουργίας των Δομών Επείγουσας Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων.* https://www.nomotelia.gr/photos/File/4214b-24.pdf

Ξενόγλωσσες

ASOP4G Consortium. (2019). *Εγχειρίδιο για τις πρότυπες διαδικασίες και κατευθύνσεις για κηδεμόνες. https://asop4g.eu/wp-content/uploads/2020/01/Handbook_cypriot-version_2020.pdf*

Breen, D. (2019). *Ταξίδια απελπισίας: Παιδιά πρόσφυγες και μετανάστες φτάνουν στην Ευρώπη – Πώς μπορεί να ενισχυθεί η προστασία τους*. UNHCR. https://data2.unhcr.org/en/documents/download/71726

Children's Commissioner. (2023). Unaccompanied Children in Need of Care http://s.atcite.com/HYEWwM30m

Council of Europe. (2019). *Supporting young refugees in transition to adulthood: Recommendation CM/Rec(2019)4.* https://edoc.coe.int/en/refugees/8233-supporting-young-refugees-in-transition-to-adulthood-recommendation-cmrec20194.html

Council of Europe. (2023). *The transition of unaccompanied migrant children to adulthood: A compendium of good practices.* https://rm.coe.int/compendium-transition-to-adulthood-fin/1680abcbb0

Council of Europe. (2023). *Toolkit on the transition of unaccompanied migrant children to adulthood.* https://rm.coe.int/toolkit-on-transition-to-adulthood/1680abcf43

Council of Europe. (2023). *Turning 18 with confidence: A practical guide to the Council of Europe Recommendation on Supporting Young Refugees in Transition to Adulthood.* https://rm.coe.int/turning18-en-web/1680aaf3f8

Council of the European Union. (2016, March 18). *EU-Turkey statement.* https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/

Council of the European Union. (n.d.). *Ukraine refugees in the EU: Facts and figures*. European Union. https://www.consilium.europa.eu/el/infographics/ukraine-refugees-eu/

EUAA. (2023). Data on unaccompanied minors. https://euaa.europa.eu/el/node/22439

European Asylum Support Office. (2019). *Πρακτικός οδηγός της EASO σχετικά με το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού στις διαδικασίες ασύλου*. https://euaa.europa.eu

European Migration Network (EMN). (2018). *Approaches to unaccompanied minors following status determination in the EU plus Norway – Synthesis report.* https://emnbelgium.be

European Migration Network (EMN). (2022). *Transition of unaccompanied minors to adulthood in the EU.* https://home-affairs.ec.europa.eu

France terre d'asile. (2011). *Δικαίωμα στο άσυλο για τους ασυνόδευτους ανηλίκους στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Συγκριτική μελέτη σε 27 χώρες*. Πρόγραμμα «Θεμελιώδη Δικαιώματα και Ιθαγένεια» της Ευρωπαϊκής Ένωσης. https://www.france-terre-asile.org/images/stories/mineurs-isoles-etrangers/dam27-grec.pdf

Fugees Family, Inc. (2025). *What role do schools have in helping refugees build a future*. Fugees Family. https://fugeesfamily.org/schools-helping-refugees-build-future

Hof, E. (2024). More than 50,000 unaccompanied child migrants have gone missing after arriving in Europe. https://lostineurope.eu/investigations/data-and-statistics-investigations/more-than-50-000-unaccompanied-child-migrants-have-gone-missing-after-arriving-in-europe

Human Rights Watch. (2016). *Greece: Refugee hotspots unsafe, unsanitary*. https://www.hrw.org/news/2016/05/19/greece-refugee-hotspots-unsafe-unsanitary

International Committee of the Red Cross. (2004). Inter-Agency-Guiding Principles on UNACCOMPANIED and SEPARATED CHILDREN (1st ed.). International Committee of the Red Cross. (Original work published 2004) https://shop.icrc.org/inter-agency-guiding-principles-on-unaccompanied-and-separated-children-pdf-en.html

International Organization for Migration. (n.d.). *HELIOS Junior*. https://greece.iom.int/el/helios-junior

Intersos Hellas. (2024). *Τα αόρατα ασυνόδευτα παιδιά. Αναφορά του προγράμματος Protection for All Minors. https://www.intersos.gr/pfam_report/*

Ministry of Migration and Asylum. (2023). *Roadmap to adulthood: Milestones towards a smooth transition into adulthood.* https://rm.coe.int/roadmap-to-adulthood/1680ab78b7

Oxfam & Greek Council for Refugees. (2021). *Teach us for what is coming. The transition into adulthood of unaccompanied minors in Europe.* https://www.oxfam.org/en/research/teach-us-what-coming

PICUM – Platform for International Cooperation on Undocumented Migrants. (2022). *Turning 18 and undocumented: Supporting children in their transition into adulthood.* picum.org

REFUGGE SUPPORT AEGEAN (RSA). (2024). *Προσφυγικά καμπς στην ενδοχώρα. https://rsaegean.org/el/prosfygika-camps-stin-endochora/*

Silverman, D. (2013). *Doing qualitative research: A practical handbook* (4th ed.). Sage Publications. https://books.google.gr/books?id=THdpBAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=el&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

UNHCR. (2015). *UNHCR observations on the use of age assessments in the identification of separated or unaccompanied children seeking asylum* https://www.refworld.org/jurisprudence/amicus/unhcr/2015/en/93634

UNHCR Greece. (2021). *Αναδοχή ασυνόδευτων παιδιών.* https://help.unhcr.org

UNHCR. (2022). *Inter-agency participatory assessment in Greece. UNHCR. https://data.unhcr.org/en/documents/details/90849?_gl*

UNHCR & Council of Europe. (2014). *UNACCOMPANIED AND SEPARATED ASYLUM-SEEKING AND REFUGEE CHILDREN TURNING EIGHTEEN: WHAT TO CELEBRATE?* https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/2014_unhcr_and_council_of_europe_report_transition_adulthood.pdf/

UNICEF. (n.d.). *Refugee and migrant children*. UNICEF Greece. https://www.unicef.org/greece/en/refugee-and-migrant-children

UNICEF. (n.d.). *Social policy*. https://www.unicef.org/social-policy

UNICEF. (2024). *Ένα δίκτυο φροντίδας για τους ασυνόδευτους ανηλίκους στην Ελλάδα*. https://www.unicef.org

United Nations General Assembly. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. United Nations.

https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_44_25.pdf

Παράρτημα

1. Έντυπα ενημέρωσης και συγκατάθεσης

1.1. Έντυπο πληροφόρησης συμμετεχόντων

ΈΝΤΥΠΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΟΝΤΩΝ

Τίτλος:
«Η μετάβαση των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων από ένα Κέντρο Φιλοξενίας στην ενήλικη ζωή. Η περίπτωση των Ανωγείων».

Ερευνητής / Επιβλέπων Καθηγητής
Κύριος ερευνητής: Κουμπής Γεώργιος, Μεταπτυχιακός Φοιτητής, τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, ΕΛΜΕΠΑ
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Οικονόμου Αικατερίνη, Επίκουρη Καθηγήτρια, τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, ΕΛΜΕΠΑ

Έχετε προσκληθεί να συμμετάσχετε σε μία έρευνα που διεξάγεται από τον Γεώργιο Κουμπή, μεταπτυχιακό φοιτητή του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου.

Το έντυπο που κρατάτε στα χέρια σας θα σας δώσει πληροφορίες για την έρευνα προκειμένου να μπορέσετε ενημερωμένα να αποφασίσετε για το αν θα συμμετέχετε ή όχι σε αυτή την έρευνα.

Το έντυπο αυτό θα σας δώσει όλες τις απαραίτητες πληροφορίες που χρειάζεστε προκειμένου να καταλάβετε γιατί γίνεται αυτή η έρευνα και γιατί έχετε προσκληθεί να συμμετάσχετε. Περιγράφει επίσης τι θα αφορά η συμμετοχή σας, τι θα πρέπει να κάνετε δηλαδή καθώς και τυχόν γνωστούς κινδύνους, δυσκολίες ή δυσφορία που μπορεί να προκληθούν από τη συμμετοχή σας. Σας παρακαλούμε να αφιερώσετε όσο χρόνο χρειάζεστε για να το διαβάσετε, να το σκεφτείτε και να κάνετε όποιες ερωτήσεις θέλετε είτε τώρα είτε κάποια άλλη στιγμή/ανά πάσα στιγμή. Αν αποφασίσετε να συμμετάσχετε, θα σας ζητηθεί να υπογράψετε αυτό το έντυπο και θα λάβετε ένα αντίγραφο.

1. ΠΟΙΟΣ ΕΙΝΑΙ Ο ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ;
Αυτή η έρευνα πραγματοποιείται στα πλαίσια της διπλωματικής μου εργασίας. Σκοπός της είναι να διερευνηθεί η μετάβαση και η πορεία προς την ενήλικη ζωή προσφύγων που έμεναν ως ασυνόδευτοι ανήλικοι στο Κέντρο Φιλοξενίας Ασυνόδευτων Ανηλίκων στα

Ανώγεια Κρήτης. Μέσα από την έρευνα επδιώκω να αναδειχθούν ποιες υπηρεσίες πρέπει να παρέχει ένα Κέντρο Φιλοξενίας σε αυτό το στάδιο στους νεαρούς ασυνόδευτους πρόσφυγες και τη χρησιμότητά τους στην ενήλικη ζωή, τα δυνατά και αδύνατα στοιχεία, τις ευκαιρίες και τις προκλήσεις που εμφανίζονται κατά την ενηλικίωση και τη μετάβαση και την ένταξή τους στην Ελληνική κοινωνία.

2. ΠΟΙΟΣ ΣΥΜΜΕΤΕΧΕΙ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ; ΓΙΑΤΙ ΕΧΩ ΠΡΟΣΚΛΗΘΕΙ;

Έχετε προσκληθεί να συμμετάσχετε στην έρευνα αυτή, γιατί φιλοξενηθήκατε στο παρελθόν ως ανήλικοι στο Κέντρο Φιλοξενίας στα Ανώγεια και είστε οι μόνοι αρμόδιοι να απαντήσετε στα ερωτήματα με βάση τον σκοπό της. Η εμπειρία που είχατε κατά τη διάρκεια της φιλοξενίας και της παραμονής σας στο συγκεκριμένο κέντρο και της περιόδου που αποχωρήσατε από αυτό, λόγω της ενηλικίωσής σας, αλλά και της μετέπειτα ζωής σας ως ενήλικοι, θα είναι πολύ χρήσιμη για να επιτευχθεί ο σκοπός της έρευνας.

3. ΜΕ ΠΟΙΟ ΤΡΟΠΟ ΘΑ ΣΥΜΜΕΤΕΧΩ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ; ΤΙ ΘΑ ΜΟΥ ΖΗΤΗΘΕΙ ΝΑ ΚΑΝΩ;

Αν συμφωνήσετε να λάβετε μέρος σε αυτή την έρευνα θα σας ζητηθεί να κάνουμε μαζί μια συνάντηση για συνέντευξη. Παρότι οι συνεντεύξεις θα πραγματοποιηθούν δια ζώσης, θα υπάρξει η και δυνατότητα της εξ' αποστάσεως συνέντευξης με τη μέθοδο της τηλεδιάσκεψης, στην περίπτωση που είμαστε σε διαφορετικές πόλεις.

Η δια ζώσης συνάντηση θα πραγματοποιηθεί σε χώρο που θα συμφωνήσουμε και οι δύο, ώστε να είναι ήσυχα και να αισθάνεστε άνετα και ασφαλείς και θα διαρκέσει περίπου 1 ώρα.

Το διάστημα αυτό θα σας κάνω κάποιες απλές ερωτήσεις για την περίοδο όταν μένατε στο Κέντρο Φιλοξενίας, για τη στιγμή που έπρεπε να αποχωρήσετε από αυτό και για τη ζωή σας ως ενήλικοι. Η όλη συζήτηση που θα κάνουμε με τη συνέντευξη θα ηχογραφηθεί σε μαγνητόφωνο και σε αυτήν θα έχω πρόσβαση μόνο εγώ και η επιβλέπουσα καθηγήτρια. Τα αρχεία με τις ηχογραφήσεις θα φυλαχτούν σε ακαδημαϊκό λογαριασμό One Drive του ΕΛΜΕΠΑ με προστασία κωδικού. Μετά από ένα (1) έτος θα καταστρέψω τα αρχεία. Σε περίπτωση που υπάρχουν κενά ή χρειαστώ παραπάνω πληροφορίες θα ήθελα να μου δώσετε τη δυνατότητα να έχουμε μία ακόμα προγραμματισμένη συνάντηση. Φυσικά μπορείτε να παραλείψετε οποιαδήποτε ερώτηση δεν νιώθετε άνετα να απαντήσετε και να θυμάστε ότι δεν υπάρχουν σωστές και λάθος απαντήσεις σε αυτά που θα μου πείτε, ούτε θα κριθείτε για κάτι. Εάν σε οποιαδήποτε στιγμή έχετε πρόβλημα να με καταλάβετε, παρακαλώ σταματήστε με, ώστε να σας εξηγήσω ο,τιδήποτε θέλετε.

4. ΠΟΙΟΣ ΩΦΕΛΕΙΤΑΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ; Ή ΕΧΩ ΚΑΠΟΙΟ ΟΦΕΛΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ;

Δεν υπάρχει κάποιο άμεσο όφελος για εσάς ή ανταμοιβή για τη συμμετοχή σας στην έρευνα, παρόλα αυτά θεωρούμε ότι είναι πολύ σημαντικό να συμμετάσχετε. Ο λόγος είναι ότι είστε ο πιο κατάλληλος να μιλήσετε για το συγκεκριμένο θέμα μέσω της εμπειρίας σας και ευελπιστούμε χάρις αυτή να εμπλουτιστεί η γνώση που υπάρχει για τους ασυνόδευτους ανήλικους που βρίσκονται στη φάση της ενηλικίωσης και πρέπει να αποχωρήσουν από ένα κέντρο φιλοξενίας.

5. ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΚΙΝΔΥΝΟΙ (Ή ΚΟΣΤΟΣ/ΕΠΙΒΑΡΥΝΣΗ) ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ

ΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ;
Η συμμετοχή σας στην έρευνα δεν συνεπάγεται κάποιο κόστος ή επιβάρυνση για σας (εκτός ίσως από το κόστος της μετακίνησής σας προς τον τόπο της συνάντησης/διεξαγωγής της έρευνας, το οποίο αν αδυνατείτε να το καλύψετε, θα καλυφθεί από τον ερευνητή ή θα αλλάξει ο τόπος διεξαγωγής προς το συμφέρον σας) και τον χρόνο που θα διαθέσετε για τη συμμετοχή σας σε αυτή. Παρόλα αυτά οφείλουμε να επισημάνουμε, ότι οι προσωπικές πληροφορίες που θα μοιραστείτε, ενδεχομένως να σας κάνουν να νιώσετε άβολα ή να επηρεάσουν τη συναισθηματική σας κατάσταση, θυμίζοντας σας άσχημα βιώματα και καταστάσεις. Σε περίπτωση που συμβεί αυτό και δεν θέλετε να συνεχίσετε την συζήτηση / έρευνα, μπορείτε να σταματήσετε χωρίς καμία συνέπεια. Παρόλα αυτά, ο ερευνητής θα είναι διακριτικός και προσεκτικός με σκοπό να αντιληφθεί πως σας επηρεάζουν οι ερωτήσεις και να αποφευχθούν αρνητικές ψυχολογικές ή και κοινωνικές συνέπειες για εσάς, από τυχόν ευρήματα που ίσως προκύψουν. Ακόμη, θα σας προταθούν διαθέσιμες υπηρεσίες υποστήριξης για τα πιθανά αυτά ευρήματα, ενώ ταυτόχρονα δεν θα δημοσιοποιηθούν με τρόπο που να σας εκθέτει ή να σας βλάπτει.

6. ΥΠΟΧΡΕΟΥΜΑΙ ΝΑ ΣΥΜΜΕΤΑΣΧΩ;
Η συμμετοχή σας στην έρευνα είναι απολύτως εθελοντική. Μπορείτε να αρνηθείτε να συμμετάσχετε χωρίς καμία αιτιολογία ή δικαιολογία. Αν όμως δεχτείτε να συμμετάσχετε σας παρακαλούμε να διαβάσετε προσεκτικά το έντυπο που έχετε στα χέρια σας, να το κρατήσετε και να υπογράψετε το έντυπο συναίνεσης.
Ακόμη και αφού δεχτείτε να συμμετάσχετε μπορείτε να αλλάξετε γνώμη ανά πάσα στιγμή και να αποχωρήσετε από την έρευνα χωρίς καμία αιτιολογία ή δικαιολογία και χωρίς καμία συνέπεια για σας. Σε αυτή την περίπτωση μπορείτε να ζητήσετε να διαγραφούν όλες οι πληροφορίες και τα δεδομένα που μας έχετε δώσει. Τα προσωπικά σας δεδομένα μπορούν να διαγραφούν ανά πάσα στιγμή. Το αίτημά σας για διαγραφή των πληροφοριών που μας δώσατε μπορεί να ικανοποιηθεί μέχρι και μία εβδομάδα μετά τη διεξαγωγή της συνέντευξης.

Στην περίπτωση που επιθυμείτε να διαγραφούν τα προσωπικά σας δεδομένα ή οι πληροφορίες που μας
δώσατε μπορείτε να επικοινωνήσετε με τον Γιώργο Κουμπή, email: gkoubis97@gmail.com, τηλ: 6986674946

7. ΠΩΣ ΘΑ ΔΙΑΦΥΛΑΧΘΕΙ Η ΙΔΙΩΤΙΚΟΤΗΤΑ ΜΟΥ;
Στο πλαίσιο της έρευνας, στην οποία καλείστε να λάβετε μέρος, θα συγκεντρώσουμε τα παρακάτω δεδομένα που αφορούν στα εξής: ηλικία, εθνικότητα, τόπος διαμονής, οικογενειακή κατάσταση, εκπαιδευτικό επίπεδο, τομέας εργασίας, ημερομηνία άφιξης στην Ελλάδα, ημερομηνία άφιξης και αποχώρησης από το Κέντρο Φιλοξενίας. Τα δεδομένα αυτά, σε συνδυασμό με τις πληροφορίες που θα μας δώσετε μέσω της συνέντευξης, είναι απαραίτητα για την οργάνωση και επεξεργασία του υλικού που θα παραχθεί και την εξαγωγή αποτελεσμάτων της έρευνας.

Οι πληροφορίες που θα μας δώσετε θα συλλεχθούν μέσω συνεντεύξεων και θα καταγραφούν σε ψηφιακά αρχεία ήχου. Κατά τη διάρκεια της έρευνας, τα δεδομένα σας θα ψευδωνυμοποιηθούν. Αυτό σημαίνει ότι:

- Το όνομά σας και άλλα άμεσα αναγνωρίσιμα στοιχεία σας θα αντικατασταθούν με κωδικούς ή ψευδώνυμα.
- Οποιαδήποτε προσωπικά στοιχεία που θα μπορούσαν να σας καταστήσουν αναγνωρίσιμο θα αντικαθίστανται από γενικές περιγραφές ή θα διατυπώνονται με τρόπο που δεν αποκαλύπτει την ταυτότητά σας.
- Κατά την ανάλυση και παρουσίαση των δεδομένων, θα χρησιμοποιηθεί μια γενικευμένη προσέγγιση που αποτρέπει τη σύνδεση σας με συγκεκριμένες απαντήσεις.
- Το κλειδί που συνδέει τους κωδικούς με την ταυτότητά σας θα διατηρείται ξεχωριστά σε ασφαλές περιβάλλον, σε ακαδημαϊκό λογαριασμό του ερευνητή στο ΕΛΜΕΠΑ (OneDrive), προστατευμένο με κωδικό πρόσβασης.
- Η πρόσβαση στα δεδομένα σας θα περιορίζεται αποκλειστικά στον ερευνητή και την επιβλέπουσα του έργου. Όλα τα ηλεκτρονικά αρχεία (όπως ηχογραφήσεις, σημειώσεις και κωδικοί) θα αποθηκεύονται με ασφάλεια στον ακαδημαϊκό λογαριασμό OneDrive του ΕΛΜΕΠΑ, ο οποίος είναι προστατευμένος με κωδικό πρόσβασης και συμβατός με τον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων (ΓΚΠΔ).

Διατήρηση Δεδομένων:

Τα ψευδωνυμοποιημένα δεδομένα σας θα διατηρηθούν για διάστημα για ένα (1) χρόνο μετά την ολοκλήρωση της έρευνας, σύμφωνα με τις απαιτήσεις ακαδημαϊκής δεοντολογίας. Μετά την πάροδο αυτής της περιόδου, όλα τα δεδομένα και οι κωδικοί θα καταστραφούν οριστικά.

Διαγραφή Δεδομένων:

Μπορείτε να ζητήσετε τη διαγραφή των δεδομένων σας οποιαδήποτε στιγμή. Σε αυτή την περίπτωση, όλα τα δεδομένα που συνδέονται με την ταυτότητά σας μέσω των κωδικών θα καταστραφούν εντός επτά (7) ημερών από τη γνωστοποίηση της αίτησής σας. Για τη διαγραφή των δεδομένων σας μπορείτε να επικοινωνήσετε με τον Γιώργο Κουμπή, gkoubis97@gmail.com

Χρήση Δεδομένων στο Μέλλον:

Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας θα παρουσιαστούν σε επιστημονικές δημοσιεύσεις ή/και συνέδρια. Στις δημοσιεύσεις αυτές τα δεδομένα σας θα παραμείνουν ψευδωνυμοποιημένα, χωρίς καμία δυνατότητα ταυτοποίησης από τρίτους.

8. ΠΟΙΟΣ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΕΙ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ;

Η έρευνα αυτή δεν λαμβάνει χρηματοδότηση από κανένα φορέα.

9. ΠΟΙΟΣ ΕΧΕΙ ΕΓΚΡΙΝΕΙ ΑΥΤΗ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ;

Η έρευνα έχει λάβει έγκριση από την Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου με αριθμό πρωτοκόλλου: 56824

10. ΜΕ ΠΟΙΟΝ ΜΠΟΡΩ ΝΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΗΣΩ ΓΙΑ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

Για οποιαδήποτε πληροφορία χρειαστείτε σχετικά με την έρευνα μπορείτε να επικοινωνήσετε μαζί μου:

Κουμπής Γεώργιος, email: gkoubis97@gmail.com ή/και με την επιβλέπουσα καθηγήτρια Οικονόμου Αικατερίνη, email: katoik@hmu.gr

11. ΠΟΥ ΜΠΟΡΩ ΝΑ ΥΠΟΒΑΛΩ ΠΑΡΑΠΟΝΑ Η ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΕΣ;
Για οποιαδήποτε παράπονα ή καταγγελίες σχετικά με τη διεξαγωγή της έρευνας μπορείτε να προσφύγετε στην Επιτροπή Ηθικής και Δεοντολογίας του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου (ehde@hmu.gr).

Για οποιαδήποτε καταγγελία σχετικά με τη διαχείριση των προσωπικών σας δεδομένων μπορείτε να απευθύνεστε στον Υπεύθυνο Επεξεργασίας Προσωπικών Δεδομένων του Ελληνικού Μεσογειακού Πανεπιστημίου (dpo@hmu.gr) και σε κάθε περίπτωση στην Αρχή Προστασίας Δεδομένων Προσωπικού Χαρακτήρα (contact@dpa.gr)

1.2. Έντυπο ενήμερης συναίνεσης

ΕΝΤΥΠΟ ΕΝΗΜΕΡΗΣ ΣΥΝΑΙΝΕΣΗΣ

Τίτλος:
«Η μετάβαση των ασυνόδευτων ανηλίκων προσφύγων από ένα Κέντρο Φιλοξενίας στην ενήλικη ζωή. Η
περίπτωση των Ανωγείων».

Ερευνητής / Επιβλέπων Καθηγητής
Κύριος ερευνητής: Κουμπής Γεώργιος, Μεταπτυχιακός Φοιτητής, τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, ΕΛΜΕΠΑ
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Οικονόμου Αικατερίνη, Επίκουρη Καθηγήτρια, τμήματος Κοινωνικής Εργασίας,
ΕΛΜΕΠΑ

Παρακαλούμε συμπληρώστε τα αντίστοιχα τετραγωνίδια για να δηλώσετε συναίνεση

Έχω διαβάσει και έχω κατανοήσει το περιεχόμενο του Εντύπου Πληροφόρησης	**ΝΑΙ** ☐	**ΟΧΙ** ☐
Μου δόθηκε αρκετός χρόνος για να αποφασίσω αν θέλω να συμμετέχω σε αυτή τη συζήτηση	**ΝΑΙ** ☐	**ΟΧΙ** ☐
Έχω λάβει ικανοποιητικές εξηγήσεις για τη διαχείριση των προσωπικών μου δεδομένων	**ΝΑΙ** ☐	**ΟΧΙ** ☐
Έχω ενημερωθεί ότι κατά τη διάρκεια της συνέντευξης/επικοινωνίας με τον ερευνητή θα ηχογραφηθεί η συνομιλία μου και ότι τα συγκεκριμένα αρχεία θα αποθηκευτούν και θα προστατευτούν σύμφωνα με όσα περιγράφονται στο έντυπο πληροφόρησης	**ΝΑΙ** ☐	**ΟΧΙ** ☐
Καταλαβαίνω ότι η συμμετοχή μου είναι εθελοντική και μπορώ να αποχωρήσω οποιαδήποτε στιγμή χωρίς να δώσω εξηγήσεις και χωρίς καμία συνέπεια	**ΝΑΙ** ☐	**ΟΧΙ** ☐
Κατανοώ ότι αν αποχωρήσω από την έρευνα τα δεδομένα μου θα καταστραφούν	**ΝΑΙ** ☐	**ΟΧΙ** ☐
Κατανοώ ότι μπορώ να ζητήσω να καταστραφούν οι πληροφορίες που έδωσα στο πλαίσιο της έρευνας μέχρι 7 ημέρες μετά τη συνέντευξη	**ΝΑΙ** ☐	**ΟΧΙ** ☐

Γνωρίζω με ποιόν μπορώ να επικοινωνήσω αν επιθυμώ περισσότερες πληροφορίες για την έρευνα	**ΝΑΙ** ☐	**ΟΧΙ** ☐
Γνωρίζω σε ποιόν μπορώ να απευθυνθώ για παράπονα ή καταγγελίες	**ΝΑΙ** ☐	**ΟΧΙ** ☐
Γνωρίζω σε ποιόν μπορώ να απευθυνθώ για να ασκήσω τα δικαιώματά μου	**ΝΑΙ** ☐	**ΟΧΙ** ☐

Ονοματεπώνυμο συμμετέχοντος:	
Υπογραφή	**Ημερομηνία**
Ονοματεπώνυμο ερευνητή:	
Υπογραφή	**Ημερομηνία**

2. Οδηγός συνέντευξης

Οδηγός Συνέντευξης

<u>Δημογραφικά</u>

Ηλικία

Τόπος καταγωγής

Εκπαιδευτικό επίπεδο

Εργασία

Λόγος φυγής από τη χώρα καταγωγής

Πότε ήρθε ο καθένας στην Ελλάδα

Πότε πήγαν στο κέντρο

Πότε έφυγαν από το κέντρο

Που ζουν τώρα

Οικογενειακή κατάσταση

<u>1ος Θεματικός Άξονας:</u> **Η ζωή στο κέντρο φιλοξενίας**

1. Στόχοι που είχες φτάνοντας στην Ελλάδα, και μετά ως φιλοξενούμενος στο κέντρο;
2. Πώς ήταν η ζωή σου στο κέντρο; Πώς τη βίωσες;
3. Περιέγραψε μου μια μέρα σου στο κέντρο. Τι έκανες;
4. Τι ήταν αυτό που σου άρεσε περισσότερο και αυτό που δεν σου άρεσε και γιατί;
5. Θετικά σημεία
6. Αρνητικά σημεία – Δυσκολίες
7. Πως ήταν οι σχέσεις σου με το προσωπικό, τους φιλοξενούμενους και τους κατοίκους;

<u>2ος Θεματικός Άξονας:</u> **Η μετάβαση στην ενήλικη ζωή.**

1. Πώς βίωσες την αποχώρηση σου από το κέντρο;
2. Ποια ήταν τα συναισθήματα σου (πριν και μετά την αποχώρηση);
3. Προετοιμάστηκες πριν αποχωρήσεις από το κέντρο; Και εάν ναι, με ποιον τρόπο; Έλαβες κάποια στήριξη από κάποιον;
4. Θετικά σημεία πριν και μετά τη μετάβαση

5. Ποιες δυσκολίες αντιμετώπισες λίγο πριν και μετά τη μετάβαση; Με ποιον τρόπο τις αντιμετώπισες;

3ος Θεματικός Άξονας: **Η ενήλικη ζωή.**

1. Πώς βιώνεις την ενήλικη ζωή σου από τη μέρα που έφυγες έως σήμερα;

2. Ποιοι ήταν οι στόχοι για τη ζωή μετά το κέντρο; Πώς εξελίχθηκαν;

3. Πώς πιστεύεις ότι η εμπειρία σου στο κέντρο σε επηρέασε στη μετέπειτα ζωή σου;

4. Σου χρησίμευσαν στην ενήλικη ζωή όσα έμαθες και έκανες στο κέντρο; και αν ναι, τότε με ποιον τρόπο;

5. Τι αποφάσεις πήρες για τον εαυτό σου όντας πλέον ενήλικος και εκτός πλαισίου φροντίδας;

6. Ποιες οι ενέργειες που έκανες για να εξασφαλίσεις το εισόδημα, τη διαμονή και τη διατροφή σου;

7. Ποια η σχέση σου σήμερα με τους ανθρώπους που γνώρισες στο κέντρο; (προσωπικό, φιλοξενούμενους, κατοίκους)

8. Με βάση την εμπειρία σου τι θεωρείς ότι θα έπρεπε να προσφέρει ένα κέντρο φιλοξενίας για να για να προετοιμάσει καλύτερα τους νέους για το στάδιο της ενηλικίωσης και να τους στηρίξει στη μετάβασή τους στην ενηλικίωση;

9. Θα ήθελες να προσθέσεις κάτι στα παραπάνω ή να πεις κάτι που δεν σε ρώτησα;